This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Det här är en digital kopia av en bok som har bevarats i generationer på bibliotekens hyllor innan Google omsorgsfullt skannade in den. Det är en del av ett projekt för att göra all världens böcker möjliga att upptäcka på nätet.

Den har överlevt så länge att upphovsrätten har utgått och boken har blivit allmän egendom. En bok i allmän egendom är en bok som aldrig har varit belagd med upphovsrätt eller vars skyddstid har löpt ut. Huruvida en bok har blivit allmän egendom eller inte varierar från land till land. Sådana böcker är portar till det förflutna och representerar ett överflöd av historia, kultur och kunskap som många gånger är svårt att upptäcka.

Markeringar, noteringar och andra marginalanteckningar i den ursprungliga boken finns med i filen. Det är en påminnelse om bokens långa färd från förlaget till ett bibliotek och slutligen till dig.

Riktlinjer för användning

Google är stolt över att digitalisera böcker som har blivit allmän egendom i samarbete med bibliotek och göra dem tillgängliga för alla. Dessa böcker tillhör mänskligheten, och vi förvaltar bara kulturarvet. Men det här arbetet kostar mycket pengar, så för att vi ska kunna fortsätta att tillhandahålla denna resurs, har vi vidtagit åtgärder för att förhindra kommersiella företags missbruk. Vi har bland annat infört tekniska inskränkningar för automatiserade frågor.

Vi ber dig även att:

- Endast använda filerna utan ekonomisk vinning i åtanke
  Vi har tagit fram Google boksökning för att det ska användas av enskilda personer, och vi vill att du använder dessa filer för enskilt, ideellt bruk.
- Avstå från automatiska frågor
  Skicka inte automatiska frågor av något slag till Googles system. Om du forskar i maskinöversättning, textigenkänning eller andra områden där det är intressant att få tillgång till stora mängder text, ta då kontakt med oss. Vi ser gärna att material som är allmän egendom används för dessa syften och kan kanske hjälpa till om du har ytterligare behov.
- Bibehålla upphovsmärket
  Googles "vattenstämpel" som finns i varje fil är nödvändig för att informera allmänheten om det här projektet och att hjälpa dem att hitta ytterligare material på Google boksökning. Ta inte bort den.
- Håll dig på rätt sida om lagen
  Oavsett vad du gör ska du komma ihåg att du bär ansvaret för att se till att det du gör är lagligt. Förutsätt inte att en bok har blivit allmän egendom i andra länder bara för att vi tror att den har blivit det för läsare i USA. Huruvida en bok skyddas av upphovsrätt skiljer sig åt från land till land, och vi kan inte ge dig några råd om det är tillåtet att använda en viss bok på ett särskilt sätt. Förutsätt inte att en bok går att använda på vilket sätt som helst var som helst i världen bara för att den dyker upp i Google boksökning. Skadeståndet för upphovsrättsbrott kan vara mycket högt.

Om Google boksökning

Googles mål är att ordna världens information och göra den användbar och tillgänglig överallt. Google boksökning hjälper läsare att upptäcka världens böcker och författare och förläggare att nå nya målgrupper. Du kan söka igenom all text i den här boken på webben på följande länk `http://books.google.com/`

L.Soc 4321.11

SIGILL: COLL: HARVARD: CANTAB: NOV: ANGL: 1650.
CHRISTO ECCLESIAE
BOUGHT WITH
THE INCOME FROM
THE BEQUEST OF
ICHABOD TUCKER,
OF SALEM, MASS.
(Class of 1791.)

FREDRIC RÖNO
ÅKER
KRUTBRUK

SVENSKA AKADEMIENS HANDLINGAR

IFRÅN ÅR 1796.

ADERTONDE DELEN.

STOCKHOLM.
TRYCKTE HOS A. G. HELLSTEN.
1838.

L.Soc 4321.11

Harvard College Library
May 31, 1912
Tucker fund

TECKNING

AF

SVERIGES TILLSTÅND

OCH AF DE FÖRNÄMSTA

HANDLANDE PERSONERNA

UNDER TIDEN FRÅN

KONUNG CARL XII:s DÖD

TILL

KONUNG GUSTAF III:s ANTRÄDE

AF REGERINGEN.

AF

E. G. Geijer.

Stockholm.
Tryckt hos A. G. Hellsten.
1838.

Factio genus aliud tyrannorum.

CICERO.

INNEHÅLL

Inledning . . . . . sid. 1.

Första Afdelningen. Den nya Konungamakten . . . . . „ 3.

Andra Afdelningen. Det nya Rådet . „ 48.

Tredje Afdelningen. Ständerna under Hattarna . . . . . „ 104.

Fjerde Afdelningen. Ständerna under Mössorna . . . . . „ 267.

Inledning.

Hufvudtankan uti RegeringsFormen af 1719 och 1720 — *en Konung bunden af Rådets pluralitet — Rådet beroende af Ständerna* — gaf Sverige på en gång en *ny Konungamakt*, ett *nytt Råd* och *nya*, nemligen regerande, *Ständer*. — Hvar och en ser, att de *många* — Grekernes uttryck för Demokratien — föreställde den tyngdpunkt, mot hvilken makten i denna sammansättning skulle sjunka. Dit sjönk den äfven småningom, splittrande sig i fallet; ty denna tidsålders Demokrati är mest en *adelig*, som slutligen med en begynnande *borgerlig* kommer i strid. Det är detta förlopp vi vilje betrakta: först i afseende på *Konungamakten;* sedan i afseende på *Rådet;* slutligen i afseende på *Ständerna* sjelfva, eller de *Partier*, som i deras namn regerade. Detta är tillika enligt med tidsföljden. Till och med 1723 års Riksdag smickrade sig ännu den nya Konungamakten att kunna utvidga de gränsor, med hvilka den blifvit om-

skrifven: 1738 störtades fullkomligt Rådets hopp, att bibehålla en jemförelsevis oberoende ställning. Derefter vidtager den öppna Parti-styrelsen, *Hattarnas,* till 1765; *Mössornas,* till 1772, under vexlande inflytelser med och mot, af hvilka Konungamakten sig begagnar.

Första Afdelningen.

Den nya Konungamakten.

Vi kunna ej betrakta den nya, utan att kasta en blick på den gamla, som fostrat de partier, för hvilka den nya blef ett offer. — Dessa partiers upphof är att söka i en söndring inom sjelfva Aristokratien, hvars herrsklystnad i alla tider inom dess eget sköte framkallat de oenigheter, som störtat dess makt. Brytningen var en följd af *Gustaf Adolf den Stores* tidehvarf, och yttrade sig i en motverkan mot detta tidehvarfs regeringsgrundsatser, sådana de i synnerhet genom *Axel Oxenstjerna* blifvit utbildade. Man söker vanligtvis denna oppositions hufvudmän ibland de ofrälse ståndеn; och der *synas* de äfven, såsom i uppträdena vid 1650 års Riksdag, hvilka grundlade den trettio år derefter utförda Reduktionen. Men desse ofrälse män ha endast framträngt genom de luckor, som adeln öppnade i sina egna leder. Hufvud-oppositionen mot Oxenstjerna var bestämdt en adelig, som i tysthet samlat sig omkring det af honom tillbakasatta Pfaltziska huset. En stor del af adeln drefs af

missgunst och afund mot de gamla Regeringsherrarna; *Christinas* tänkesätt var ej gynnande för dessas makt. Så släpptes de ofrälse ståndeu fram att skrämma. För Reduktionsfrågan, som Drottningen på mer än ett sätt framkallat, skydde hon sedan tillbaka från thronen. *Carl Gustaf* hade kanhända varit mannen att lösa den, på ett för Sveriges framtid lyckligt sätt. Nu blefvo, då nya krig helt och hållet upptogo hjeltens korta, men ärorika bana, hans åtgärder i afseende på denna stora inre fråga, mer en formalitet, än en verklighet; hvilket ock bäst öfverensstämde med adelns interesse. En ny minderårighet, lång, svag — med *Magnus Gabriel de la Gardie* på Axel Oxenstjernas plats — fullbordade söndringen, och *förebildar* redan tydligen inom sjelfva Aristokratien de partier, som både beredde och öfverlefde enväldet. — Man ser yttre glans parad med inre svaghet. Frågan om *Allianser* blir i en sådan belägenhet lätt en hufvudfråga, och såsom sådan framträder den redan i de partier, som dela Regering och Råd. *Frankrike* eller *Österrikiska Huset* med *Sjömakterna* äro på ena och på andra sidan lösen, *Subsidier* hufvudföremålet. Sverige anses redan i Europa stå till köps *). Man bjuder på båda sidor. Hastiga om-

*) Så yttrades öppet vid Brandenburgska Hofvet. Jfr A. Fryxells Handlingar, rörande Sveriges Historia ur

vexlingar ske i system, allt som Particheferna äro mer och mindre uppmärksamma på spelet. Man hör frihetstidens politiska språk: demonstrationer, som skola spara Sverige aktivitet, men likväl lemna en riksvinst i Subsidier, o. s. v. Det krig, hvari De la Gardie och Franska partiet på dylika grunder invecklade Sverige, var redan ett krig, såsom *Hattarne* skulle gjort det *); och hade äfven blifvit ett sådant i utgången, utan den unge Konungens mod och ståndaktighet.

Partier, om än de spinna ut sig i fördomar och öfverdrift, lefva likväl på en viss grad af sanning; och denna har ej heller fattats den opposition, som *Gustaf Adolfs* tidehvarf framkallade i Sverige. Denne Konung vore ej den han är, om hans ära låte binda sig vid Svenska interessen. Hans ban gick utom dem i högre rymder. Svenska makten trängde under honom till Europas medelpunkt. Sjelf har den efter honom allt för mycket saknat en sådan; och ett system, som sökte denna medelpunkt i begagnande af inre tillgångar, var en ingalunda förkastlig motsats till den yttre, krigiska, i

---

utrikes Arkiver. Franska Ambassadören Barillon i London kallade Konungen i Sverige «en Legokung, som endast soutenerade sig med Franska subsidier.»

*) Man finner och denna jemförelse gjord under frihetstiden.

många afseenden blott skenbara storheten. De oupplösta problemer, så i det inre som yttre, hvilka Gustaf Adolf lemnade efter sig, hade, vi upprepa det, i Carl Gustafs hjeltekraft kanske funnit sin man, om ej äfven han från ett halft verk blifvit bortryckt. Hvad Gustaf Adolf för ett aflägsnare, högre mål måste lemna ur sigte, stadgandet af *herraväldet i Norden,* var tydligen kärnan i Carl Gustafs politik. Vid den vändning sakerna efter honom togo, gick det förloradt; och till en ej ringa del just i följe af de medel, hvarigenom man sökt försäkra det.

För den oppositions-politik, som vi nämt, och hvilken, såsom all opposition, skiftade i Demokratiens färgor, ehuru ibland dess anhängare äfven räknades Aristokrater af äldsta stammen, hade från början *Skyttiska Huset* stått i spetsen. Den gamle Skytten var redan från Gustaf Adolfs ungdom Axel Oxenstjernas motståndare. Sonen Bengt, för öfrigt en föga aktningsvärd man, blef olycklig på denna politik. Till ett system synes det först ha utbildat sig hos magen *Johan Gyllenstjerna,* i planer till en stor del skaparen af Carl XI:s tidehvarf; ehuru han icke upplefde dessa planers utförande, och andra händer sedermera äfven gåfvo dem en annan riktning. *Johan Gyllenstjerna* var en bild af den gamla rå svenskheten, berömde sig deraf,

och bedrog dermed. En jättelik växt, ofantliga kroppskrafter, utseende och seder lika frånstötande, dolde ett fint, fyndigt, listigt och hämdgirigt sinne, som för öfrigt, med erkänd kraft, duglighet och äfven oegennytta, i sig förenade besynnerliga motsatser. En fiende till allt sken och med ett förstånd, skarpt ställdt på verkligheten, var han likväl full af bittra fördomar så i afseende på personer som saker, och adelsstolt mer än någon på sin tid, under det han andades förakt mot de höga. Lik flere Svenska adelsmän af gamla stammen, låtsade han ringa aktning för den glans af högre värdigheter, som Kunglig nåd alltsedan Erik XIV utdelat ibland hans stånd. Ehuru sjelf af en Friherrlig ätt och slutligen äfven upphöjd till Grefvelig värdighet, hade han likväl visat sig såsom en hufvudfiende till *Grefvarnes* på denna tid så högt stegrade anspråk. Att en Grefvedotter vid hofvet tog plats för hans syster, kunde han aldrig förlåta. Sådant blef en allvarsam angelägenhet för Förmyndar-regeringen, under hvilken ett blott förslag till Rangordning nära satte Riket i låga. I denna mans hufvud hade ett nytt system för Sveriges både inre och yttre politik utbildat sig, som man oftare finner åberopadt, än utredt; men hvars hufvuddrag synas ha varit följande: Den Skandinaviska Norden, såsom ett politiskt helt; derföre

Danmark hufvudlänken i Sveriges alliancsystem, tills tillfälle yppas för Sverige att genom Norriges förvärfvande, enligt Carl Gustafs plan, försäkra sin öfvervigt: Sverige Sjömakt, mer än Landtmakt; derföre, till att bevaka Östersjön, flottans förläggande till Carlskrona: Sverige oberoende af subsidier; derföre bildandet af en Svensk flotta och en Svensk stående krigshär, genom landets egna medel. Sådan den *positiva*, mindre bekanta sidan af denna plan. Den hade äfven en för partisinnet fattligare *negativ*. I *yttre* afseende, nedsättande af de Tyska eröfringarna, såsom för Sverige mer besvärliga än gagneliga, och motvilja mot Fransyska alliansen; i *inre*, efterräkning för förmyndarnes hushållning och tillintetgörande af den betitlade Adelns, i synnerhet Grefvarnes, företrädesrättigheter och makt. — Det var det arf, Johan Gyllenstjerna lemnade Carl XI, hvars af de stora obevakade ungdomsförtroende han förstått att i hög grad tillvinna sig. Af Herman Fleming, Carl Gustafs förtrogne, hade för öfrigt en plan till en Reduktion blifvit uppgjord, som, funnen bland denna Konungs papper, vållade att Fleming uteslöts ur förmyndarnes antal, hvartill Konungen i sitt testamente honom nämt *). Hans

*) Grefve Bondes Anekdoter i Svenska Historien, hos Loenbom, Historiska Märkvärdigheter, 4:de Delen. Denna anekdot finnes äfven i de af Fryxell utgifna Danska Minister-Berättelser.

son blef under Carl XI ett af Reduktionens förnämsta redskap. Hvad då utfördes, gick vida längre, än Gyllenstjerna och hans likar — sjelfve Aristokrater, och endast fiender till en Aristokrati, mäktigare än de — troligen hade sig föreställt *).

*) De af Fryxell utgifne Danska Minister-Berättelserna om Sverige i Carl XI:s tid äro, jemförda med *Les Anecdotes de Suède*, källor för dessa uppgifter, hvarvid man endast anfört det, hvari begge öfverensstämma. Johan Gyllenstjerna dog 1680. En af A. Fryxell utgifven Dansk Minister-Berättelse från Svenska Hofvet på denna tid (Handlingar, I, s. 389) säger: «Herr Johan Gyllenstjerna var en man utan façon, hade förakt för all faste och apparence, tarflig, kunde mycket arbeta, var dristig och entreprenant, en käck man och i alla stycken öfverensstämmande med Kungens humeur, så att detta troligen varit första trappsteget till den höga nåd han åtnjutit; sedan har Kungen hos honom funnit ett stort nit i hans tjenst, lycka i rådslagen, fermeté i desseiner — oegennytta i alla hans gerningar; allt detta gaf honom hos Kungen den consideration, att Kungen för honom uppenbarade alla sina tankar.» — Om Rådet hade han gifvit Konungen den tanka, att det under Förmyndar-regeringen illa förestått regeringen; att största delen var Frankrikes pensionärer och till samma land sålt fäderneslandet; att somlige voro oförståndiga och hade blifvit barn på nytt, andre ovillige. Med ett ord: han hade gifvit Kungen en dålig tanka om alla, så att Kungen så mycket som möjligt skydde dem; Skattmästaren Friherre Sten Bjelke är den ende, som han någorlunda skonat; emedan denne, såsom Gyllenstjerna, var fiendtlig mot Frankrike.

Reduktionen, i sig sjelf lika laglig som nödvändig, är det afgörande steget i Konung Carl XI:s regering. Den fordrades af Konungens och folkets gemensamma röst, som alltid är mäktigare än enskilta interessen. Men allt sammanstämde i att göra den till Konungens ensak. Den yrkades af pluraliteten bland Ständerna, såsom en Konungens obestridliga rätt. De, som deremot satte privilegiernas helgd, kunde till dessas försvar också endast vädja till Konungen. Beslutet om Reduktionen, som skulle medföra en så betydlig egendomsförändring i hela riket, innebar så mycket mer i sjelfva verket en oinskränkt makt, som det i afseende på *tiden* ej erkände några skrankor för Kronans anspråk, och i afseende på *sättet* blef allt strängare. Konungamakten blef för ögonblicket en *Diktatur,* Konungen för det allmänna bästa uppdragen. Utomordentlig till sin natur, borde denna Diktatur ej ha blifvit påräknad såsom beständig. Utan gränsor af den stränga rätten, borde den så mycket snarare ha erkänt billighetens. Men deri har Carl XI — med ett förträffligt förstånd för det vanliga, men ej tillräckligt för det ovanliga — förnämligast felat, att han, som i Sverige satte gränsor för allt, ej ville veta af några för sin egen myndighet.

Reduktionen tillät Konungen allt för mycket behandlas såsom en *partisak.* Han emottog den ur hän-

derna på *ett* parti — den adeliga oppositionen mot Regeringsherrarna, hvilken till sig räknade hela den lägre adeln, men ej saknade medlemmar af den högre — han lät den falla i händerna på ett *annat*, Hofpartiet af de nya männen, som denna tid gjorde sin lycka på andras fall, en framtids Aristokrater, nu Ultra-rojalister, som alla svurit den oinskränkta Konungamaktens fana, såsom det säkraste sättet för borgerliga förtjenster att göra sig gällande. Hvad en medlem af det förstnämda partiet, Riksrådet Claes Rålamb, i sitt hjertas bitterhet yttrar om detta sednare parti, till hvilket makten öfvergick, är föga från sanningen aflägsnadt: "allt skulle lämpas derhän, att Konungen till ingen lag, till ingen ed, till ingen försäkring, löfte, förskrifning eller aftal vidare måtte vara bunden; och tvertom Ständerna hafva hvarken lag, privilegier eller rättigheter att påstå, ja, ej ens någon egendom, emedan den vore kommen från Kronan, utan skulle allt, under skenet af Konungens makt, bero af dessa statsmäns godtycke *)." Derigenom att det *absoluta väldet*, som denna tid predikades, ja nästan upphöjdes till en trosartikel **), användes på Reduktionen,

*) Jfr Handlingar till Riksdagen 1682, utgifne af J. H. Lidén.

**) Det Konungsliga enväldet, såsom en på Bibeln grundad dogm, yrkades på denna tid inom PresteStån-

ökades i synnerhet det lidande, som denna redan i sig sjelf ej kunde undgå att förorsaka. Ty sålunda blef det grundsats, att den erkände ingen gräns. Uti en angelägenhet, som redan i sig sjelf erbjöd godtyckets ett så stort spelrum, var detta utan tvifvel ett hufvudfel. Det var ett fel, som

det, som deri sökte skydd för egna privilegier mot de andra Ständen. Vid början af 1682 års Riksdag predikade ErkeBiskop Olaus Svebilius, med ingångsspråk af 18 versen i 1 Kapitlet af Josue Bok: «Hvilken som tin mun emotstår, och icke lyder tin ord i allt det tu bjuder, han skall dö.» Under 1693 års Riksdag, då det absoluta väldet först kom in i Riksdagsbeslutet, predikades på 23 Söndagen efter Trinitatis öfver Evangelium om Skattepenningen i nästan alla Stockholms kyrkor, och af ÖfverHofpredikanten Samuel Wirenius (sedan Biskop i Wexiö) inför Konungen sjelf i ordalag, som i kraft af den så kallade Konungarätten i 1 Samuels Bok, 8 Kapitlet, yrkade Konungens envälde öfver undersåtarnes lif och egendom; hvarvid med särdeles eftertryck de orden upprepades: «Och J måsten vara hans trälar.» Dock funnos äfven prester, som opponerade sig. En vederläggning af dessa läror genom en prestman lopp i afskrifter kring landet och finnes införd i *Årlig Svensk*, s. 344. Prosten Boethius i Mora blef dömd till döden för en föreställning mot enväldet och Konung Carl XII:s tidiga antagande af regeringen. Hans skrift uppbrändes af bödeln på Stockholms Stortorg, den 6 Augusti 1698. Straffet förvandlades till lifstidsfängelse, men han sattes i frihet år 1710.

Carl X i första Reduktionsplanen hade undvikit. Genom underlåtande af samma försigtighetsmått har Carl XI gjort sin Reduktion, i dess förtgång, till ett redskap för förföljelse. Det blef slutligen ett formulär äfven uti afgjorda Reduktionsmål, "att Kongl. Majt förbehåller sig och efterkommande Sveriges Konungar i alla tider, att ännu fullständigare af parterna utsöka sin rätt, om de eller deras efterkommande genom någon otacksamhet, genom vidriga omdömen, fräckt tal och discourser eller annan otillbörlighet göra sig Kongl. Majts nåd ovärdige *)." Känner man Carl XI:s personliga rättvisa och vördnad för lagen, men tillika denna ömtålighet om sin myndighet, som var den enda svaghet, genom hvilken han kunde missledas, så kan man i allt sådant ej misskänna inflytelser af samma parti, som nu i rikets allmänna handlingar införde ett nytt språk. Konungens *absoluta välde* blef ett officielt uttryck, och inkom slutligen i Riksdagsbeslutet år 1693, med förbigående af hvad 1680 års förklaring, angående den suveräna Konungamakten innehåller, att den nemligen vore bunden af Sveriges lag. Lärarne vid Rikets Lärosäten anbefalldes att hos ungdomen inprägla detta absoluta välde och dess omedelbara ursprung från Gud. Man samlade med omsorg ur Rådets och Ständernas Protokoll,

*) Jfr Lidén. Handlingar till Riksdagen 1682. (Företalet.)

slutligen ända ifrån Gustaf Adolfs död, alla uttryck och yttranden, som ansågos sträfva emot Kongl. Maj:ts höga rätt och välde. Man föreslog att utplåna alla sådana ur Rikets Handlingar; man brännmärkte derföre män, såsom brottsliga, hvilka redan länge hvilat i grafven; och i Konungens approbation på Ständernas yttrande härom vid 1689 års Riksdag, förbehåller han sig och sina efterkommande att fullfölja tilltalet mot dem, som vidare våga något yttra sig eller handla emot den Kungliga myndigheten.

Liksom ytterligheter i allt lätt mötas, så bär äfven detta Kungliga Envälde redan många drag af Ständernas Envälde i en sednare period. I båda nyttjades Ständerna sjelfva och Ständernas så kallade Kommissioner såsom medel till förföljelse. Inför en Ständernas Stora Kommission drogos Förmyndarne och Rikets Råd till ansvar, ehuru Konungen begynt med att meddela dem full frikallelse. I Reduktionen började Regeringen med att ställa sig bakom Ständerna, ehuru den slutade med att stiga framom dem. *Sekreta Utskottet*, men då af *Konungen* direkt eller indirekt nämdt, var, såsom under frihetstiden, verkstaden för Riksdagsbesluten. Och liksom Ständernas allmakt sedermera i synnerhet förherrligades genom inskärpande af den satsen, att Ständer ej ens kunde bindas af Ständer, så sattes under suveräniteten genom påståendet, att icke en gång Konun-

gen sjelf genom några försäkringar kunde binda sig händerna, kronan på enväldet.

Så gick allt i denna förändring hastigt till ytterlighet. Att Rådets regeringsanspråk nedsattes, var billigt. Att Konungen blottade det på all verklig betydelse (ty hvilken sjelfständighet i meningar kunde för det närvarande äga rum, efter den förföljelse för meningar, som träffat det förflutna?) — deri har Carl XI, i vår tanke, förgripit sig på ett lifs-element i staten. Ett sådant är utan tvifvel en *Senat*, pligtig och skyldig att yttra sig utan afseende på gunst och parti. Vi hålla med de gamla, "att i de bästas råd är satt Samhällenas välfärd *)." Rådet, ehvad man må säga om dess fordna öfver höfvan ökade anspråk, hade en i Svensk lag grundad nationel betydelse. Carl XI upphäfde denna, ännu mer i verket, än i orden, och hade dermed utplånat mera, än han och hans nya Råd, enväldets förste tjenare, anade. Sonens regering visade följderna. Hvem ägde rätt att föra Rikets talan, då Ständerna bortskänkt sin egen, för att förödmjuka Rådet? — Så fann efterträdaren allmänna välfärden stum; och det jäste ett dödligt hat inom denna tystnad.

I denna ödslighet, ensam med sig sjelf, men

*) Certe in optimorum consiliis posita est civitatum salus. Cicero de Republica, Lib. I, c. 31.

ledd mer än han trodde, har *Carl den Tolfte* kämpat och gått under. Han kände blott en bokstaflig rättvisa, att fordra af sina undersåtare det samma som af sig sjelf, det vill säga, allt. Den oinskränkta maktens begge förnämsta medel, på hvilka *Carl XI* framför allt annat sett, penningar och soldater, stodo honom efter godtycke till buds. Hvad hjelpte nu för öfrigt faderns hushållsanstalter och mödosamt ordnade styrelseverk? Det var en skapelse, mot hvilken dess egen princip, enväldet, äfven kunde vändas; och detta har äfven under sonen skett, med den verkan, att i hans sista olycksfulla tid ej någon laglig myndighet i Sverige, uti någon af styrelsens grenar, fans, öfver och bredvid hvilken ej en utomordentlig, godtycklig myndighet var satt. Det var ett fullkomligen revolutionärt regemente, uteslutande för krigets behof, och af den hårdaste art; dock med den egenheten, att stommen af de gamla inrättningarna, bakom hvilken mycket hemligt motstånd dolde sig, af Konungen lemnades orubbad. Sådan var Carls natur. Han frågade ej efter hemliga fiender, äfven der han kände dem, och var ovillig att förfölja.

Huru hårdt enväldet verkade, synes bäst deraf, att först på trettiondefjerde året efter dess införande, den djupa, hemliga oppositionen deremot

varsamt

varsamt dristade uppresa hufvudet. Detta skedde först mot slutet af året 1713 genom inkallandet af Prinsessan *Ulrika Eleonora* i Senaten; i stöd hvaraf man ock vågade, Konungen oåtspordt, sammankalla Ständerna. Betraktar man omständigheterna — Carl var på femte året i Turkiet, på det fjortonde från fäderneslandet frånvarande — på *Pultava* hade *Tönningen* följt — och i sjelfva Stockholm kunde Regeringen ej mer räkna på lydnad — så måste medgifvas, att äfven detta steg endast af en bjudande nödvändighet synes förestafvadt; men med afsigt eller ej, det allmänna missnöjet fick luft. Ständerna ville uppdraga regeringen åt Prinsessan, sätta henne ett Ständernas Utskott vid sidan och på egen hand göra fred. Man måste slutligen nyttja det hittills undanhållna Konungens bref, som förböd Riksdagen, för att åtskilja dem.

Dermed hade en länge närd söndring inom det Kungliga huset äfven kommit till utbrott. — Carl XI:s hus var ej lyckligt. Fyra söner hade dött i späd ålder. Hans moders, den gamla Enkedrottningens, Holsteinska fördomar, som glädde sig att förödmjuka en Dansk Konungadotter, hade förbittrat hans milda gemåls dagar och sträckte sin partiskhet äfven till de öfverlefvande barnen, sedan

Hedvig Sophia, den äldsta Kungliga Prinsessan, blifvit förmäld med Enkedrottningens brorson, Hertig Fredrik IV af Holstein *). — Hertigen stupade i Carl XII:s krig 1702; sex år derefter dog Prinsessan. Men en son, Carl Fredrik, född 1700, och uppfostrad vid Svenska hofvet, var frukten af detta äktenskap, ärfde de förhoppningar på Svenska thronen, som redan hans fader hyst, och var den gamla Enkedrottningens älskling. Äfven Carl XII har mest älskat sin äldre syster; och denna kärlek, hvilken han öfverflyttade på sonen, gaf sannolikhet åt den förmodan, att han i sin systerson såg sin efterträdare. Hans andra syster, Ulrika Eleonora, yngst af sina syskon, tidigt moderlös, till sin personlighet af naturen mindre gynnad, fann sig dessutom genom farmodrens partiskhet ständigt tillbakasatt, och har uppväxt med en bitterhet i hjertat mot sin äldre systers hus, hvilken sedermera under hela hennes lefnad vid alla tillfällen yttrade sig. Med dessa begge systrar — emellan hvilka Carl XII gick sin egen väg till undergång — bryter sig Nordens Historia. Det lyckades *Ulrika Eleonora*, att, med uteslutande af sin systers afkomma, vinna namnet af Sveriges regerande Drottning: *Hedvig Sophia* blef stammoder för det nu herrskande Ryska kejsarehuset.

*) Den 12 Juni 1698.

Med Arfprinsen Fredriks af Hessen frieri till Ulrika Eleonora *) begynna intrigerna om Svenska thronföljden. Huru vigtigt var det ej under sådana omständigheter, att Senaten i Riksdagskallelsen redan utmärkt Prinsessan såsom "närmaste arfvingen till kronan!" Från detta ögonblick var, med eller mot hennes vilja, Ulrika Eleonoras namn lösen för oppositionen mot både enväldet och Carl. Ty grunddragen till 1719 års Regeringsform uppgjordes redan på Riksdagen 1714. — Vid samma tid blef Holsteinska successionen i Sverige äfven en Rysk angelägenhet. Holsteinske Ministern Baron Görtz sökte i hemlighet stöd derför vid Ryska hofvet; och redan 1714 föreslogs det giftermål emellan Carl Fredrik af Holstein och Petter den Stores dotter, som elfva år derefter gick i verkställighet. — Så var redan beredt, hvad sedermera skulle utveckla sig. — Mellan denna knut i sorgspelet och dess upplösning ligger sista akten af Carl XII:s krig och lefnad.

Sedan farorna för hans myndighet hemma ändtligen återkallat Konungen, uppträder en ny person vid hans sida, den förr nämde *Baron Görtz*, en man mer född för stora förslag än stora värf, men lika outtömlig, som föga laggrann på medel. Hans smidighet, hans fyndighet på utvägar kom väl till

*) Underhandlingarna derom började 1711. Giftermålet gick först för sig den 24 November 1715.

pass för en vilja såsom Carls, i ändamål oböjlig och nu bragt till det yttersta. I tre år har denne minister uppehållit Carls makt, i det inre, med att gifva sammanhang och omfattning åt despotiska medel, hvilka Konungen, sig sjelf lemnad, troligen på kortaste vägen eljest snart hade uttömt — i det yttre, med att söndra Zaren från sina allierade och hålla honom overksam mot Sverige, i hoppet om en fred, som på Åländska Kongressen äfven hettes nära afgjord, men ej var det, och ej heller kunde blifva det, så länge Carl var den han var. Man bedrager sig, om man tror, att Carl XII någonsin verkligen velat någonting eftergifva. Det är så långt derifrån, att hans sista tankar utan tvifvel ej voro mycket aflägsna från hans första, att nemligen icke blott tillbakadrifva, utan äfven straffa sina fiender för deras orättvisa anfall, eller derpå gå under. Tid ville han vinna, och dermed allt; och dertill nyttjade han Görtz såsom mellanperson. Denne kände allt för väl sin ställning. Han smickrade Konungens passioner, i hopp att af dem draga fördel, ett-dera till en för de Holsteinska planerna gynnande fred, eller, om detta ej så snart lät sig göra, till äckandet af ett allmänt Europeiskt krig, som de öppet fält för en djerf och äfventyrlig k *), hvars föremål han sjelf uppgifver vara

*) Derföre skrifver han till Sekreteraren i Utrikes Expe-

"att förändra systemen i Norden." Huru han sökte förmå Konungen att underhandla med Zaren, ser man af ett hans bref, deri han lofvar att så inrätta fredstraktaten, att Hans Majestät skulle hafva tillfälle att densamma bryta och begynna nytt krig *). Två så motsatta karakterer kunde ej länge sämjas. Att med fredsförslag uppehålla Zaren, var Carl ej emot. Att med Ryskt begifvande söka förvärfva Norrige, lät han sig behaga. Då det blef fråga om bestämmande genom ett verkligt fredsslut af de landvinningar Petter i stället betingade sig, ville Carl ej höra derpå. Den sista befallning han öfversände till Görtz, sedan denne med fullständiga instruktioner, som läto hoppas helt annat, sista gången hade begifvit sig till Åland, innehöll, att han på ingenting ville ingå **). Ändamålet med Ministerns återresa till Konungen var att häruti söka utverka ändring. Men det är, ehuru ej allmänt kändt, dock trovärdigt nog, att Carl blott väntade hans ankomst för att sjelf låta arrestera honom ***).

---

ditionen, von Kocken, om Fredstraktaten med Zaren den 8 Aug. 1718: «J'avoue que cet plan peut conduire á un embrasement général de l'Europe.»

*) Aktors Klagopunkter mot Görtz. Bihang till Riksdagen 1719, af Cederschöld.

**) Rettung der Ehre und Unschuld des Freyhern von Goertz, 1776, p. 281.

***) Kongl. Kommissionens ransakning och dom i Baron von Görtz. Cederschöld; Bihang till I

Hvad man må tänka om Carl XII:s död, det var en slutad lefnad. Sjelf visste han väl, att han spelte ett förtvifladt spel, och var bättre underrättad, än man trodde, om hvad kring honom i hemlighet föregick. Han har tyst burit undergången, som äran. Att han kände sig utan framtid, bevisas bäst af hans oöfvervinnerliga motvilja att bestämma om någonting efter sig. "Här finnes alltid ett hufvud, som denna krona passar åt" — har han sagt: "Jag har svårt vid att komma dem till att lyda, medan jag lefver; huru vill jag vänta, att man skall lyda mig efter min död?" *)

Vi stå vid en öfvergångspunkt för hela det Svenska samhället. Det skall visa sig, att det var en öfvergång från en ytterlighet till en annan. Dylika vändningspunkter utmärkas gemenligen af förstörelse; så äfven här. Men förstörelsen är ömkligare, der så mycket elände föregått, och förhatlig i samma mån den ej kan fritagas ifrån att till en viss grad ha varit uppsåtlig. Carl XII:s sista här, med Sveriges yttersta tillgångar utrustad, var ännu en makt, som öfverlefde honom, fruktansvärd genom soldatens oinskränkta vördnad för allt hvad

---

dagen 1719, s. 243. OmbudsRådet Feif och Fält-Marskalken Grefve Mörner voro de ende, som fått förtroende derom.

*) Årlig Svensk, s. 417.

han ansåg för sin Konungs vilja; under det befälet, liksom i allmänhet de högre klasserna i Sverige, till en stor del hyste helt andra tänkesätt. Denna här har på ett brådstörtadt återtåg, så ur norra som södra Norrige, genom köld, hunger, sjukdomar, förskingring af förråder och kassor, blifvit till spillo gifven; och, om förvirringen under en stór olycka här förklarar mycket, så röjes likväl (och detta mest, der högsta befälet sig befann) äfven mer än ett drag, som förråder en afsigt. Man märker fruktan, att arméen skulle kunna nyttjas för det Holsteinska intresset. Detta åter ansågs införlifvadt med Carl XII:s politik och med Görtzens planer. Den unge Hertigen, för hvilken Carl alltid visade den största ömhet, ja hvars lif han ej längesedan med egen fara räddat*), befann sig i lägret, då Konungen blef skjuten. General Düker uppmanade honom att visa sig för arméen **). Den aderton-årige ynglingen, försänkt i bestörtning och sorg, af naturen och genom uppfostran föga beslutsam, vågade det ej; och har dermed gifvit sig sjelf förlorad. Af fruktan skilde han Görtz — föremålet för det allmänna hatet — från

*) Det skedde i slutet af Mars månad 1718 i Christinehamn, der isen på ån brast under Hertigens häst. Nordberg, II, s. 604.

**) Bassevitz, som berättar det (Eclaircissemens v. Büschings Magazin, T. 9, s. 320), borde veta det.

sin tjenst, sedan denne, strax efter Konungens fall fängslad, blifvit inställd för den utomordentliga Kommission, som innan kort dömde honom till döden. Domen verkställdes på Ulrika Eleonoras egen befallning; ehuru en Rådsherre (Grefve Cronhjelm) anmärkt, att Görtz icke efter lag njutit sin försvarsrätt, och Domstolens omröstnings-protokoll i anledning deraf redan var efterskickadt till ny granskning *). Af den vid Ministerns afrättande ännu befintliga behållning i de under hans förvaltning stående Kassor, fattades år 1720, då Ständerna derföre fordrade redo, 23 tunnor guld, hvilka Drottningen, för att nedslå undersökningen om deras användning, måste qvittera egenhändigt **).

Desto mer förlorade undersåtarne på de Görtziska myntteckнen: ett nödmynt, hvars både införande och mångfaldigande öfver hvarje rimlig gräns var Carl XII:s eget verk; ehuru Görtz, som bragte, så godt sig göra lät, sammanhang i planen, derföre fick uppbära hatet. Utredningen af de Görtziska räkenskaperna varade i nio år och slutades, i stället för den påstådda skulden, med en ganska betydlig fordran; hvilken Konung Gustaf III genom

*) Kongl. Senatens Protokoll den 12 Februari 1719. Cederschöld l. c., s. 337.

**) Rettung der Ehre und Unschuld des Freyherrn von Goertz, s. 337.

öfverenskommelse med arfvingarna först betälade, lemnande tillika i ett bref till en då ännu lefvande dotter af Baron Görtz, hvilken Konungen kallar ett offer för tyranni och en grym orättvisa *) — en lysande upprättelse åt fadrens minne.

Ulrika Eleonora vann med kronan sitt ändamål; likväl ännu ej fullständigt. Hon ansåg den sig tillbörig genom arfsrätt. Men det parti, som år 1714 inkallade henne i Senaten, såsom närmaste arfvingen till riket, hade nyttjat detta skäl mera såsom förevändning, än af öfvertygelse. Det var samma parti, som redan hade både enväldets och arfrikets afskaffande i sigte, hvilka ansågos oskiljaktiga; emedan Konung Carl XI, såsom Arfkonung, förvärfvat den så kallade suveräniteten. Genom denna fördom hade man sökt och lyckats att göra Hertigens af Holstein arfsrätt, såsom nödvändigt innebärande enväldet, för nationen misshaglig. Ulrika Eleonora fann sig således af omständigheterna dömd att söka sitt stöd ibland frihetens vänner,

*) La tyrannie et l'injustice atroce de la Reine Ulrique Eleonore et de ceux qui presidèrent à la diète de 1719. Lettre à Madame la Baronne d'Eyben, fille du Baron de Goertz. Gripsholm d. 28 Aout 1773. Konung Gustaf III:s Skrifter, 4 Del., s. 83. Åren 1776 och 77 betaltes af Kon. Gustaf III till Görtziska Arfvingarna, efter slutad Aversionshandel för deras vida större kronofordran, 70,387 R:dr 24 sk.

men har gjort detta med en motvilja, illa dold, och i brefvexlingen med hennes förtrogna utan förbehåll yppad. Det finnes en hemlig plan, af ett Hessiskt Hofråd uppsatt och meddelad Ulrika Eleonora, enligt hennes egenhändiga påskrift den 18 Maj 1718, om de mått och steg, hvilka Hennes Kongl. Höghet kunde vidtaga, "i fall, efter Guds hemliga råd, den store och öfver hela verlden så högt berömde Konungen något dödligt vidkomme." Deri tillrådes Prinsessan, att vid yppad thronledighet genast i följe af sin arfsrätt både tillträda regeringen och utsätta sin kröning, samt ingalunda underkasta någondera Ständernas godtycke; helst ingen tvifvel vore, att ju de förnämste och skarpsyntaste af nationen och Ständerna redan långt för detta inom sig fattat förslag, huru de vid förefallande regements-ombyte så skola ställa deras villkor, att Öfverheten mer skall behöfva deras bevågenhet, än de Öfverhetens; hvarföre man ock måste göra sig beredd att i nödfall möta våld med våld och bemäktiga sig hufvudmännens personer och egendom *).

*) Framlidne Doktor Fant har utgifvit detta Dokument på Svenska i sina Handlingar, till Upplysning af Svenska Historien, 4:de Stycket. Det Tyska originalet finnes med Hessiske Hofrådet von Heyns hand skrifvet i RiksArkivet. Denne *Heyn*, som innan Konungens död återvände till Hessen, samt Adjutanten *Sicre*, förmärkas i Prinsessans brefvexling gynnade med synnerligt förtroende.

Så snart tidningen om Konungens död ankom till hufvudstaden, blef hela Rådet samma afton tillhopakallad i Prinsessans förmak. Hon lyckönskades till regeringen, dock ej utan villkor; och yttrade Grefve Arvid Horn genast sitt förbehåll emot arfsrätten *). I följe af sin påstådda arfsrätt tillegnade sig emedlertid Ulrika Eleonora genast både namnet och makten af regerande Drottning; och, om enväldets afsägelse också i Rådet blifvit yrkad, så synes likväl härom intet hafva blifvit nämdt i de bref, genom hvilka den vid Arméen såsom Generalissimus närvarande Arfprinsen af Hessen fick uppdrag af Drottningen att låta hylla henne **). Det var Arméens befäl ***), som gjorde suveränitetens afskaffande till ett villkor för hyllningen, hvarefter Prinsen så mycket snarare måste foga sig, som Hertigen af Holstein redan låtit utsprida bland regementerna, att han ej blott vore färdig att afsvärja enväldet, utan äfven "att vid regeringen ej

*) Grefve Arvid Horns Historia, Konung Gustaf III tillegnad af hans sonson Generalen Grefve G. Horn, — i handskrift benäget meddelad af Grefve Claës Fr. Horn.

**) Detta kan slutas af Prinsens Bref till Ulrika Eleonora: Uddevalla den 14 Dec. 1718. Fants Handlingar, 4:de Stycket.

***) Föregånget af GeneralMajor Silverhjelm. Se hans berättelse hos Gjörwell, Nya Svenska Biblioteket, 1 Del.

nyttja andra än dem Ständerna ville förordna:" *) en tydlig syftning på den tillämnade och redan i hemlighet författade regeringsformen. Med ögonen på sin medtäflare måste Ulrika Eleonora låta det ena anspråket efter det andra falla. Skulle arfsrätt åberopas, talade den snarare för Hertigen af Holstein, såsom son till Carl XI:s äldre dotter. För att undgå denna följd förklarades, att arfsrätten till riket upphört; emedan ingen af Carl XI:s båda döttrar blifvit förmäld med Ständernas samtycke, hvilket Norrköpings arfförening redan stadgat såsom villkor för gifta Konungadöttrars anspråk på thronföljd. Det var Grefve Arvid Horn, som vid Riksdagens början ytterligare i Senaten gjorde detta skäl gällande emot Drottningen, som deremot ansåg Ständers bifall till sin förmälning under en enväldig Konung hafva varit obehöfligt. Enväldet hade hon redan måst afstå i Riksdagskallelsen. Sina anspråk på arfsrätten måste hon äfven afsäga i ett eget bref till Ständerna, som vid sin sammankomst förklarade 1719 års Riksdag endast för en fortsättning af Riksdagen 1714, och, ej belåtne med Drottningens förklaring, "att hon hade en synnerlig afsmak för suveräniteten och ville afskaffa alla nyheter," sjelfve införde nyheten af 1719 års regerings-

*) Arfprinsens af Hessen Bref till Drottningen: Uddevalla den 14 Dec. 1718. Fant, l. c.

form. Ulrika Eleonoras brefvexling med sin svärfader, den gamle Landtgrefven Carl af Hessen Cassel, visar bäst, att hon endast ansett sig tvungen till alla dessa medgifvanden, hvilka, i hennes språk, samtelige sträfva emot Guds vilja. I sitt hjerta ansåg hon sig för arfvinge till Sveriges rike och all den makt, dess Konungar af ålder innehaft. Önskan att återvinna det förlorade och stadga thronföljden i hvad hon kallar *"vårt Hessiska hus,"* ehuru i verldens ögon allt hopp för henne om egna arfvingar försvunnit, var för Drottningen ett skäl mer att vilja dela väldet med sin gemål, hvilken hon, med all den kärlek, som i ett sådant sinnelag kunde finna rum, var oinskränkt tillgifven. Utkorad till Drottning gjorde hon ännu, före underskriften af Regeringsformen, försök att få sin gemål erkänd såsom medregent. Hon lät sjelf göra denna proposition i Preste- och BorgareStånden, som derom begärde ett sammanträde med Adeln, hvilket förföll, då vid första underrättelsen en talrikt undertecknad skrift hos Ridderskapet och Adeln inlemnades mot förslaget. De häftiga utbrotten af motvilja sedermera på Riddarhuset, i anledning af Prinsens klagoskrift till Ständerna öfver åtskilliga om hans person utspridda förklenande rykten, härledde sig till en del från det undertryckta Holsteinska partiet. Ty, ehuru Hertigen

af Holstein efter Drottningens kröning begaf sig ur Sverige, hvilket han likväl alltid ansåg för sitt fädernesland, och ehuru det hat, hvarmed han af Ulrika Eleonora förföljdes, ej lemnade honom någon utsigt under hennes lifstid, hyste likväl hans parti, liksom han sjelf, det hopp, att han en gång skulle kunna efterträda henne. En förvarad, ehuru uppskjuten, thronföljd för Holsteinska huset (hvilken i framtiden också, fast på ett oväntadt sätt, skulle inträffa) ansågs af mången, och äfven af den nya ordningens hufvudmän, för det bästa sättet att återställa den inre enigheten och freden i Norden: utländska makter intresserade sig derför ur samma synpunkt, eller emedan de deri sågo ett medel att nyttja Hertigen för sina afsigter.

Ryssland hade lifligast omfattat hans sak. Det Ultimatum, hvarmed Zaren från sin flotta sände sin minister Osterman till Stockholm, sedan den nya Svenska regeringen afbrutit fredsunderhandlingarna på Åland, fordrade Estland, Ingermanland och Kexholms län med Reval och Wiborg, men ej ovillkorligt Lifland, hvilket Petter den Store ämnade till hemgift åt sin dotter Anna, i fall Carl Fredrik af Holstein med henne förmäldes och erhölle Svenska thronen *). Ja, uti de Holsteinske

*) Enligt bref af ExtraOrdinarie Envojén Carl Sparre, i Hannover, af den 27 Juli 1720. Relation om hvad

ministrarnes propositioner, med hvilka Svenske Residenten i Wien, Höpken, år 1720, på eget bevåg *) hemreste, säges: att Zaren, som förbundit sig att icke göra fred utan Hertigens satisfaktion, vore villig att till honom afträda allt hvad Ryssland söder om Finska Viken från Svenskarna eröfrat: detta skulle dock ej komma Sverige till godo, förrän Hertigen verkligen succederat till Svenska thronen **); hvarom, så väl som om den titel af Konglig Höghet, hvilken Ulrika Eleonora honom envist förnekade, ehuru Carl XII gifvit den åt hans far, Hertigen genom ett Riksdagsbeslut borde försäkras ***). Då man afslog allt detta, borde man åtminstone varit betänkt på försvar. Emellertid förorsakade den missämja, som på Riksdagen 1719 uppstått emellan Rådet och Arfprinsen af Hessen, i anledning af den sednares anspråk, en sådan lamhet i försvarsanstalter, att den nya regeringen, sedan den afslagit en erbuden vapenhvila, tillät

med Hertigen af Holstein sig tilldragit i Sekreta Utskottets Protokoller för Riksdagen 1723.

*) Han blef derför, vid ankomsten till Stockholm, arresterad.

**) Deri bedrogo sig Holsteinarne. Zaren fordrade tvertom en förbindelse af Hertigen att återställa Lifland, så snart han blefve Konung i Sverige; hvartill åter Hertigen nekade. Bassewitz, Eclaircissemens, s. 332.

***) Kongl. Maj:ts Secret-Proposition den 28 Jan. 1723.

Ryssarna att utan allt motstånd (utom vid sjelfva hufvudstaden) härja och bränna Svenska kusterna: ett förhållande, hvaröfver fåfängt klagades vid 1720 års Riksdag, och öfver hvilket först 1723 års Ständer kunde utverka en undersökning, som år 1726 slutade utan frukt *). Sjelf hade Carl Fredrik af Holstein undvikit att inlåta sig i de Ryska planerna; tills Svenska regeringen i freden med Dannemark äfven uppoffrade hans arflander åt denna makt. Detta var så mycket hårdare, som *han* ej hade lyssnat till de för Sverige skadliga förslag, som Danmark å sin sida honom gjort. Ännu innan han lemnade Stockholm erböds honom en Dansk här af 30,000 man, som redan stod färdig i Norrige, att dermed försäkra sig om Svenska kronan, en Dansk Prinsessas hand och återfåendet af Schlesvig, om han till Danmark ville afträda Bohuslän. Carl Fredrik har nekat till dessa anbud, ehuru de tvenne gånger, sedan han lemnat Sverige, förnyades, och ehuru äfven England, som denna

*) Den för ändamålet nedsatta Kommissionens Berättelse är till en del tryckt i Fants Handlingar i Sv. Hist., 2:dra Stycket. General Zöge sattes i följe af Kommissionens Berättelse i arrest, men utsläpptes vid 1727 års Riksdag, med förlust af tjensten. En särskilt Kommission hade i anledning af flottans overksamhet äfven blifvit satt öfver Amiralitetet.

denna tid, dikterade Sveriges freder förklarat sitt bifall; till Danmarks förvärfvande af Bohus län, om det deremot lemnade Schlesvig *).

Hessiska och Hannoverska Husen voro af ålder förbundna. Georg, den förste Konungen i England af sistnämde hus, var deremot den bland Carl XII:s fiender, som genom sitt förhållande mot Sverige kanhända mest sårat den nordiska hjelten. Både förbindelsen i förra och fiendskapen i det sednare afseendet bidrogo att framför andra tillvinna Engelska kabinettet förtroende af den nya Svenska regeringen, i allt en motsats till den föregående. Likväl var äfven England, ej mindre än Tyska Kejsarn **), gynnsamt för Hertigens af Holstein eventuella succession i Sverige och hyste tillika förslaget att förmäla honom med en Engelsk Prinsessa. Man ser, att Ulrika Eleonora, för att motarbeta en plan, som hos in- och utländska så allmänt gjort sig gällande såsom lättaste sättet att lösa svårigheterna i Sveriges politiska ställning, måste vara beredd på utomordentliga uppoffringar. Också har hon ej sparat dem.

*) Relation om hvad som passerat med Hertigen af Holstein. Sekreta-Utskottets Handlingar 1723.

**) Vid hofvet i Wien herrskar en stor medömkan med Hertigen af Holstein. Residenten v. Höpkens Relation. Ibid.

I November år 1719 skref Engelske Statssekreteraren Stanhope till Lord Carteret, då Engelsk Minister i Stockholm, att Svenska Ständerna borde genom en och samma akt förklara Arfprinsen af Hessen för Konung och Hertigen af Holstein för Thronföljare, helst inga barn af Drottningen syntes vara att förvänta. Det vore enda sättet både att tillfredsställa det Holsteinska partiet inom riket och att ge Hertigen, som är af Sveriges kungliga blod, en billig ersättning för hans lidanden. Det borde vara nog för Arfprinsen af Hessen, som aldrig kunde hoppas att åt sin slägt försäkra Sveriges thron, om han förvärfvade den för sin person och derjemte utvidgade Konungamakten utöfver de trånga gränsor, inom hvilka den blifvit inskränkt. Sverige hade ett ganska väsendtligt interesse att lemna sina Konungar friare händer och att för framtiden bestämma SuccessionsOrdningen. Olägenheterna af Kronans nu allt för trångt begränsade makt skulle Svenskarne få erfara vid alla tillfällen, då hastighet eller hemlighet i beslut erfordrades; och så länge som thronföljden vore osäker, skall, så snart de förlora en Konung, faran af ett borgerligt krig förestå. Englands konstitution och Konung Vilhelms exempel kunde här tjena till ledning. Då man föreslår Svenskarna att bilda deras regeringssätt efter vårt, — heter det, — så böra de förstå, att vi der-

med endast hafva för afsigt att förekomma de vådor, som från en så svag och så delad styrelse, som den Svenska nu är, skola blifva oskiljaktiga; och Drottningen bör tacka oss, om vi bidraga att med utvidgad makt i hennes gemål gifva henne en medregent. Så blef i England Konung Vilhelm samregerande med Drottning Maria. Men, ehuru helsosam och verkställbar denna vår tanke må synas, låta vi den falla, om Drottningen och Prinsen af Hessen ej skulle gifva den sitt bifall. Så långt Engelsmannen. — Man finner af andra bref, att Konung Georg synnerligen interesserat sig för detta förslag. Verkan deraf på det nu varande Svenska Hofvet var lätt att förutse. Det af Engelska ministeren yttrade deltagande för Hertigen af Holstein, låtsadt eller verkligt, förekoms utan svårighet genom det villiga afträdandet af Bremen och Verden, hvarmed den nya regeringen begynte sin politiska bana. På det deremot af England gifna löftet, att det mot Zaren skulle hålla Sverige skadeslöst, kunde den, som kände ställningen, knappast tro, liksom det ock var föga uppriktigt menadt. Emellertid bestämde Engelska kabinettets inflytande äfven uppoffringarna till Preussen. De från England framkastade planerna i afseende på Sveriges inre styrelse buro äfven ett slags frukt, sådan den kunde väntas af en regering, fördömd att

endast med eftergifter köpa framgången af sina anspråk.

Drottningens bemödande att upphöja sin gemål på thronen lyckades slutligen — öfver hennes önskan. Hon skulle föredragit ett med-regentskap. I förtroliga bref visar hon sig särdeles partisk för det åberopade exemplet af Maria och Vilhelm i England *). Omöjligheten att hindra Prinsens inflytande, som var så stort, att Talmannen för BorgareStåndet redan år 1719 sade, att Prinsen kunde så gerna regera offentligen, som under Drottningens namn hemligen — en daglig erfarenhet af Drottningens eget sinnelag under de få månaderna af hennes regering (två Kanslipresidenter, Horn och Cronhjelm, blefvo under denna tid af henne godtyckligen aflägsnade) — oöfvervinnerligheten och bitterheten af hennes politiska fördomar; allt detta gjorde det önskligare för den Svenska frihetens Riksfäder, såsom det nya regeringssättets grundläggare sedermera kallades, att ha att göra med en Konung, sådan som Fredrik, än med en Drottning, sådan som Ulrika Eleonora.

*) Vid Konung Fredriks kröning 1720 nekade Drottningen att komma i kyrkan, om ej *alla regalierna* äfven buros framför henne; hvilket Sekreta Utskottet "med stor fruktan och ängslan", heter det, tillrådde Ståndén att för denna gången bevilja. Sekreta Utskottets Protokoller för 1720.

Sjelf sörjde Prinsen för att inga medel sparades för ändamålet. Med penningar, befordringar och adelsdiplomer slösades, och 1720 års Riksdag gjorde Fredrik af Hessen till Sveriges Konung. Värdighetens sista pris gafs i nya inskränkningar af konungamakten. *Försöket att bryta dessa,* och *freden i Nystadt* fullborda karaktersteckningen af den nya konungamakten. — Dömmer man den i följe deraf hårdt, så må dock ihågkommas, att vida djupare orsaker till fäderneslandets olyckor hade funnits och skulle finnas, än hofvets intriger och personliga interessen.

Historien om det ändteliga uppgörandet af den så länge uppskjutna, så dyrköpta, efter så långsamma afbrutna och återtagna underhandlingar sent omsider ingångna freden med Ryssland är lika skamlig som kort. Petter den store hade egenhändigt skrifvit till sin Minister i Wien, med befallning att derom underrätta Carl Fredrik af Holstein, som just då stod på resan derifrån till Pettersburg: "med Sverige blifver ingen fred, utan att Hans Kongl. Höghet blifver förklarad för thronföljare: dertill kunne vi oss punktligt förbinda" *). Det fans blott ett osvikligt medel att i freden skilja Zaren från det Holsteinska interesset, det var

*) Reponse écrite du Zar lui-même. Bassevitz l. c. s. 336.

att genast bevilja honom mer, än han genom Hertigen af Holstein kunde vinna. Franske Ministern i Stockholm, Campredon *), Konung Fredriks personlige vän och på sitt hofs vägnar medlare, reste till Pettersburg, och har meddelat Zaren allt hvad Ryska ministeren behöfde veta. Så behöll Petter utan svårighet ej blott hela Lifland, utan ock Viborg, hvilket sista han likväl en gång förklarat sig villig att återgifva. Vid granskningen af Rådsprotokollerna under 1723 års Riksdag i Sekreta-Utskottet fans, att Campredon haft "hemliga ordres af Hans Majestät"; och genom bref från en af de Svenske fullmäktige vid fredsunderhandlingen i Nystadt styrktes, att Ryssarne sjelfve dervid åberopat de medgifvanden, som genom Campredon på förhand blifvit gjorda **).

---

*) Bassevitz l. c. s. 336, säger om honom: "quil portait un devouement particulier à la personne du Roi Frédéric.

**) Brefvet är från Presidenten Baron Strömfelt till Statssekreterarn Höpken, dat. Nystadt den 25 Juli 1721. Riksrådet Grefve Liljenstedt var förste negociatör. — Efter freden i Nystadt sade Kejsaren till Grefve Münich: "han hade fått en sådan fred, att, om Svenskarne skickat honom *Carte Blanche* att bestämma villkoren, freden för Sverige blifvit fördelaktigare." Münich berättade det sjelf för Büsching; äfvensom att Osterman af Zaren fått 100,000 Dukater för utverkande af fredsslutet, men att han ej

Riksdagen 1723 var den första efter freden. Man hade fått tid att något sansa sig efter de lidna, oerhörda olyckorna. Det svar, som Sekreta-Utskottets Mindre Deputation vid denna Riksdag meddelade på Konungens så kallade SekretaProposition, är ibland frihetstidens märkvärdigaste dokumenter. Vi ha blott rum för ett kort utdrag. Genom freden — heter det — har riket mistat en stark förmur och en rik spisekammare, frukten af våre förfäders arbete och blod. Deremot äro våre grannars krafter förökte och för den mäktigaste af dem vägen öppnad till våra sjökanter. Man vill för öfrigt nu så mycket mindre sig högt och mycket beklaga, som derigenom ej annat skulle vinnas, än Tzarens misstankar. Till förekommande deraf, har man icke allenast meddelat *Ständernas bekräftelse* på freden, utan ock funnit rådligt att mot Ryska hofvet förklara all vänskap och böjelse till närmare förtrolighet; och anser man säkrast att dermed fortfara, så vida rikets heder och säkerhet det tillstädja, intill dess någon blidare sakernas beskaffenhet sig framter. Att utforska orsaken till våra olyckor, skulle blifva så vidlyftigt som onödigt. Tordes man röra vid *framfarna regeringar*, finge man tilläfventyrs skäl till klagan, dels att *väl-*

---

behöft använda mer än 10,000. Jfr Büschings Magasin III, 188.

signelsen bortvikit med rättvisan, dels att *förvägen egensinnighet fört verket i djupare villervalla och förderf, än att det med menskohand och förnuft kunnat bringas till rätta igen.* Efter Högstsalig Hans Maj:ts dödliga frånfälle i Norrige hade varit önskligt, att man icke låtit modet strax falla, utan att detsamma blifvit af sorg och kärlek skärpt till hämd och mandom. Man bör ej tro, att hågen felats, om medlen varit i beredskap. Skulle ock bristen deraf varit en *kappa för någon statsraison,* så ursäktas ändå denna af omöjligheten att utföra hvad som var påbegynt. Äfven så låter det sig undskylla, om, under liknelse till fördel af söndring emellan våre fiender, man kanske syftat på någon större nytta af den enas medhåll, än den andras. Eljest skulle tyckas, att man kunnat nyttja osämjan dem emellan till någon större fördel. Efter sunda politiken söker man gerna först afvända den närmaste och största faran. Den sågo vi ock handgripligen oss öfverhänga i Zaren, som beviste sin öfvermakt med trots, eld och förhärjande. När man jemförde hans tillstånd med vårt, gaf sjelfva sakens beskaffenhet nogsamt den säkraste vägen vid handen. För det, som då till honom blifvit afstådt, kunde man snarare göra sig något hopp, att vid en lycklig ändring vinna ersättning, än för de landstycken, som på Tyska botten afträddes.

Genom sammansättning eller förlikning med Zaren hade visserligen vår förlust kunnat modereras; då han eljest för vår freds skull med England ej eftergaf en fotsbredd land, utan tvertom vann mera, än han eljest tänkte undfå. Men såsom skälen mot och med blifvit i Rådet öfvervägade och meningen utfallit för fredens ingående med England förr, än med Zaren, så bör man mer afse uppsåtet, än utgången. Man måste ock tillstå, att Hannoverska Hofvet gaf sig ingen ro, innan det förmådde betaga underhandlingarna deras aktivitet så på Åland, som i Brunswig *), till att dess bättre få betämja sakerna allena. Dess uppsåt kunde rönas af äldre och nyare förfarande. Utur historien och fordna handlingar kunde klarligen inhämtas, att Hannover alltjemt fiskat efter det, som det nu har fått; och bryggan dertill måste läggas med Sveriges förtryck och afmattande. På sådant dess försåt kunde man sig bereda. Man hade rönt det i början och kunde ej annat förmoda i längden. Dess interessen voro att förvärfva Bremen och Verden och befästa sig i besittningen deraf med minsta möjliga blod och kostnad. Dertill måste

*) Den af Kejsaren redan i Carl XII:s lifstid utsatta, men af Konungen ogillade Kongressen i Brunswig till fredens återställande beskickades af den nya Svenska regeringen med en kostsam Ambassad.

brukas mer konst, än våld. Också har Konungen i England mer erhållit under sken af vänskap, än andre med uppenbart krig. Sedan han bekommit hvad honom anstod, lät han väl påskina något allvar att anskaffa tillräckliga hjelpmedel, men förslagen voro merendels ogörliga och hans egen hjelpsändning trögfotad. Snart lofvade han skaffa allt igen med makt; snart lät han erbjuda bemedling, hvilket med det förra löftet var oförenligt; snart gjorde han faran större än den var, hållande sig alltid sjelf långt der bakom. — Sinnelaget röjdes i de ombytliga vägarna. Än föreslogs en koncert mellan Kejsaren, Sverige och Polen; än ville man skrämma oss, att Kejsaren och Polen skulle förena sig med Zaren emot oss; änskönt det ena ej hade bättre grund, än det andra. Man sökte irra oss med ett konstigt bländverk, en skugga utan väsende. För att störta oss i dess större trångmål, gjorde England sina långsamma steg till undsättning ej annorlunda än med förslager till ny förlust. Så ville den utfäste hjelpen ej nalkas, innan Preussen var tillfredsställdt, och Danmarks afsigter sökte man på allt sätt understödja. Deremot lemnades Ryssen öppet hugg. Hvad emot honom kunde uträttas, dermed gick lamt till. De Ryske hafva berömt sig både då och sedan, att de hade intet att frukta af den Engelska flottan. När alla

de andre fått sina eftersträfvade landstycken, *då* rådde ock ändtligen Konungen i England oss, att antaga den tillbudna freden i Nystadt. Så måste man ingå freden med Zaren. Denna fred blef hårdare genom den vedervilja här hystes mot Hertigen af Holstein, då Zaren väl förmärkte, att snarare något ansenligt i fredsvillkoren skulle kunna erhållas, än någon förmån för Hertigen tillstås. *Hatet emot Holsteinska huset har i så måtto verkat mycket ondt*, som genom vänlig sammanstämning kunnat undvikas. Och ehuru väl man vid fredsunderhandlingar plägar bruka neutrala till medlare, så skulle dock synas, som *Campredons* resa till Ryska hofvet varit icke allenast onödig, sedan man fått underrättelsen, att Zaren ville beskicka underhandlingsorten, utan och betänklig, sedan man förnummit Franska hofvet så benäget för Zaren, att det, honom till behag, indragit subsidierna för oss. *Campredons* instruktion lydde visserligen fördelaktigt för oss. Huruvida han *hemligen* annorlunda handlat, är omöjligt att bevisa. Men nu är ej tiden att upprifva gamla sår. *Det är nog beklagligt, att vi måste utstå skadan, utan att vi ock skole blotta skammen.*

Ett så manligt språk är bästa beviset, att styrkan vid denna Riksdag ej låg hos Hofvet. Dess oskickliga försök att genombryta den nya konun-

gamaktens trånga skrankor tjente också endast att, i motsats mot den kungliga, desto tydligare framkalla grundsatsen af *Ständernas suveränitet;* ehuru det ännu någon tid lyckades *Rådet,* att för sig behålla ett slags makt på de tvistiga gränsorna. Hvarje steg hofvet tog till sitt hemliga mål har, genom de använda medlens beskaffenhet, höljt det med förakt i nationens ögon. Den emot en af Holsteinska partiets förkämpar, Öfverste Stobée, väckte rättegången strax efter 1720 års Riksdag — en rättegång, hvari falska angifvelser och köpta vittnen spårades ända till hoftrapporna — var början till utförandet af en plan, som skulle gå ut på en statshvälfning och fortsattes med dunkla intriger, mutor och utspridande af partiskrifter. Det sätt, hvarpå Konungen sökte åtkomma penningar för sitt ändamål, eller rättare för att betäcka den skuld, hvari han till värfvande af anhängare satt sig, är redan tillräckligen karakteriserande. Förslaget var, att han af Konungen i Preussen hemligen skulle få ett personligt lån. I säkerhet erböds förpantning af några Hessiska Domäner, och dessutom af staden Wolgast i Pommern, som Preussen gerna ville förvärfva af Sveriges krona; hvarvid tillades: "att, när sakerna komme att något mera dependera af Hans Maj:t, så skulle Preussen ernå sin afsigt." Om det är nära otroligt, att

ett sådant förslag kunnat göras (en del af summan blef verkligen utbetald och måste återlemnas, sedan de fordrade reversernas ordalag af Konungen funnos allt för betänkliga); så är det nästan otroligare, att Konung Fredrik, fem år efter händelsen, utlemnade de *på hans egen anmodan* af Grefve Wellingk författade koncepterna i denna underhandling, för att nyttjas såsom medel till den förföljelse, för hvilken denne gamle Rådsherre vid 1727 års Riksdag blef ett offer; och likväl är allt detta sant. Den försökta statshvälfningen år 1723, om hvilken Konung Fredrik skref till sin bror Prins Wilhelm af Hessen, *att han hoppades, det denne Riksdag skulle sluta dermed, att han vunne alla sina afsigter*, kan i korthet så berättas, att revolutionen både började och ändades med ett memorial af bönderna till BorgareStåndet om större makt för Konungen. En Notarie Dalén, hos hvilken koncept till flera memorialer i samma ämne funnos, blef, jemte några hans medhjelpare*), dömd af en Riksens Ständers Kommission till lif, ära och gods. De dömde benådades sedermera med

*) En ibland de upptäckte medhjelparne var *Hessiske* Legationssekreteraren i Stockholm. Hessiske Ministern General Diemar hade så kompromitterat sig i denna och Hertigens af Holstein sak, att Ständerna fordrade hans rappellerande; och han måste lemna Stockholm.

halsjern, fästning eller andra straff. I öfrigt tjente försöket endast att i den nu af Ständerna antagna *Riksdagsordningen* stadga *Riksdagsväldet* i Sverige. Hertigen af Holstein erhöll titel af Kongl. Höghet, i trots af Drottning Ulrika Eleonoras egenhändiga bref till alla fyra ständen, "att nu och aldrig dertill consenteras kunde." I nära tre månaders tid hindrade Drottningens envisa motstånd Holsteinske Ministern Baron Bassewitz att ens få audiens hos Konungen. Denna småsak fullkomnade slutligen brytningen emellan Hofvet och Ständerna. Sekreta-Utskottet förklarade i en deputation till Konungen sitt *enhälliga beslut, att audiensen ovillkorligen måste beviljas;* och i protokollet tillägges: att *Rikets högst maktägande Ständer* ämnade bruka all både allvarsamhet och försigtighet, att förekomma de försök till söndring, som nu så väl i böndernas proposition, som i flera andra på hvarandra följande mål sig låtit förspörja. Konungen måste afgifva till svar derpå en skriftlig egenhändigt undertecknad förklaring af följande innehåll: *Vi kasta oss med all nåd och tillförsigt i Riksens Ständers armar och förklara vårt nådiga uppsåt derpå allenast syfta och bero, att i alla delar förena oss med de rådslag och författningar, som RiksensStänder pröfvat nödiga och*

*nyttiga**). Det sista var endast ett upprepande af orden i hans konungaförsäkran. Enskilt ursäktade han sig: "*allt detta är mera andras drift, än min egen***). Dermed var konungamaktens öde i Sverige afgjordt för Konung Fredriks dagar.

*) **Bevisen för det anförda finnas i Sekreta-Utskottets Handlingar för 1723 års Riksdag.**

) **Se artikeln Samuel von Hyltéen, i Gezelii Biografiska Lexikon, 4 Delen, s. 274.

Andra Afdelningen.

Det nya Rådet.

Rikets Råd, ursprungligen provinciella Magnater, som styrde länen — *Konungar hvar i sin landsort*, såsom ännu Carl den Nionde kallade dem — utgjorde, efter hierarkiens brytande, den enda makt, som i Sverige kämpade med Konungarna. Arfriket, hade under Gustaf Vasa och hans söner, varit lösen för denna inre strid, hvilken Carl den Niondes stränghet afgjorde, utan att likväl kunna utrota de gamla anspråken. Gustaf Adolf, med detsamma som han gaf dessa anspråk en ny ärofull riktning, kände sig stark nog att inom vissa gränsor tillåta dem. Hvilken storhet får ej rum under vapnen? — Tvenne förmyndar-regeringar, under och efter Sveriges mest lysande krig, förde sedan Aristokratien till sin höjd och mot sitt fall. Den i synnerhet af Christina omåttligt ökade adelns hela verkliga makt blef samkad hos ett färre antal slägter. Man kallade dem de *Stora*. De kallade sig sjelfva så, äfven inför Carl den Elftes

ömtåliga

ömtåliga öron. Myndig, krossade han deras makt, med en oblidkelighet, som bar hämdens färgor.

Det var likväl långt ifrån, att detta nedsatte *adelns* anspråk såsom *stånd;* så mycket mindre, som Rådet, i sin nya ställning, af Carl XI uttryckligen förklarades blott utgöra ett stånd med ridderskapet och adeln. Förändringen hade blifvit beredd inom ståndets eget sköte. Dess starkaste driffjäder var den lägre adelns afund mot de stora. Ofrälse-ständen uppträdde blott i Konungamaktens skugga. Ännu 1680 synas de blott tillskrifva sig ett *votum deliberativum* i rikets angelägenheter *). Adelns, under förmyndar-regeringen, högt uttalade påstående, *"att icke öfverröstas af de andra ständen vid Riksdagarna"* **) var kändt, om ej erkändt. Enväldet ålade detta och många andra anspråk tystnad; men ännu ur enväldet utgick adeln med det begrepp, att den ägde *votum decisivum* i riket ***). Nu får man lära känna en ny slags aristokrati, hvilken, med det fordna få-

*) **Loenboms Handlingar till K. Cart XI:s Historia VIII. 103.**

) **Jfr Carl Adlersparres Historiska Samlingar III. 362.

***) **Efterrättelse om Regementsförändringen år 1719. Loenboms Hist. märkvärdigheter II. 249 (af Grefve Carl Gyllenborg).**

väldets anspråk, förenade mångväldets oro, ostadighet och afund. Man återfinner den, från denna tid, i alla Sveriges olyckor.

Den af Gustaf Adolf, samtidigt med Riddarhuset, stadgade röstberäkningen efter klasser inom adeln, hvarigenom besluten lades i de högre slägternas händer, hade Carl den Elfte lemnat oantastad, då han bröt dessa slägters förmögenhet och makt; och denna inrättning var ännu ankaret för deras hopp, att under lyckligare omständigheter återvinna ett förloradt inflytande. De som närmare känt denna tid, hvars historia till största delen ligger begrafven i outgifna akter och anteckningar, veta berätta, att grunddragen till 1719 års regeringsform, först uppsatta 1714, vidare utarbetade 1716, voro strängt aristokratiska, ja, att Grefve *Arved Horn,* som kallas "förnämsta orsaken till alla hvälfningar ifrån Carl XII:s död", åsyftat att förskaffa Rådet ett sådant välde, som under medeltiden *). Redan vid sjelfva redaktionen af regeringsformen, hvilken i synnerhet besörjdes af Landshöfdingen i Upland Baron Per Ribbing och Domprosten i Upsala Doktor Molin, undergick detta, i synnerhet genom den sednare, som

*) **Rikshistoriografen Schönbergs bref till BankoKommissarien Bergius, i den sednares handskrifna Samlingar. T. XVIII.**

delade sitt ståndS gamla farhåga för de stora, någon förändring; likväl ej fullständigare, än att, med en orubbad inrättning af Riddarhuset, de gamla slägternas välde varit försäkradt. Men emot deras uträkning blef upphäfvandet af klassfördelningen, i dess gamla betydelse, på Riddarhuset den nya frihetens första verk, efter Ulrika Eleonoras utkorande. Redan vid ridderskapets och adelns tredje sammankomst den 24 Januari 1719 protesterade den nedersta klassen med häftighet deremot, att — såsom orden föllo — 1500 familjer, af hvilka denna klass bestod, skulle öfverröstas af 200 familjer, som utgjorde de begge öfre klasserna. Vid nästföljande plenum söndrade sig Riddarhuset. Tredje klassen intog Riddarhussalen, de begge andra, SekretaUtskottets rum. Landtmarskalken Per Ribbing gick dem emellan såsom medlare. Genom på båda sidor utvalde deputerade uppgjordes slutligen en *föreningsakt*, i följe hvaraf den hittills gällande klassfördelningen skulle upphäfvas och adeln, såsom ett stånd, utgöra en odelad kropp. Dermed var grunden äfven lagd till Riksdagsväldets utöfvande i Sverige genom en *lika fattig som talrik adels pluralitet*. Ty, ehuru de båda första klasserna, vid sitt bifall, såsom villkor fästat, att inga andra adelsmän, än de, som tillika voro *possessionater*, skulle äga rösträt-

tighet, enligt den i 1634 års regeringsform uttryckta grundsats: "att ingen, som icke är bofast inom Sveriges oeh Finlands af ålder fattade gränsor, hafve något ord på Riksdagar, i rådslag och regementet;" — blef detta likväl ej i den nämda föreningsakten iakttaget*).

På en sådan aristokrati, (tillika den sämsta af alla demokratier,) fans förut endast i Polen — hvars adel, på 1738 års Riksdag, äfven förliknades vid den Svenska — något exempel. Den enda seger, som ofrälse-ståndens opposition kan sägas ha vunnit vid 1719 års Riksdag, bröt så litet regeringssättets princip, att den endast tjente till att göra de mest betydande Riksdagsmän i dessa stånd delaktiga af den snart kring sig gripande korruptionen. Det togs för afgjordt, att i de flesta och vigtigaste Riksdagsutskott adeln ensam valde lika många ledamöter, som de andra ståndeu tillsammans. Presteståndet genomdref, att, detta oaktadt, voteringar i utskotten skulle ske ståndsvis; och det inflytande detta stånd, jemte Borgarståndet, åt sig härigenom försäkrade, blef i synnerhet vigtigt uti *SekretaUtskottet*. Dermed voro dessa stånd nöjda

*) Jfr Cederschiöld, Riksdagen 1719. På Landtmarskalken Per Ribbings proposition, att detta skulle tilläggas, yttrades väl ett slags bifall; men af sjelfva saken blef intet.

att uppoffra Konungamakten; ty, ehuru bibehållandet af några äldre Konungsliga rättigheter genom Prester och Borgare yrkades, såsom att Sveriges Konung fritt borde få välja sitt Råd, och ej vara bunden vid Rådets pluralitet, hvarigenom, såsom i Borgarståndet äfven yttrades, *Konungen nedsattes blott till en President;* så gafs dock lika litet någon följd åt dessa anmärkningar, som afseende gjordes på ofrälse ståndspersoners begäran att få deltaga i representationen *). Föröfrigt saknades ej privilegii tvister. Borgarne ifrade emot KommerseCollegii förslag om fri minuthandel med alla slags varor och tillåtelse för frimästare att idka sin handtering utan band af skråordningen. Presterna utarbetade ett förslag till förbättrade privilegier för sitt stånd, men ansågo betänkligt att begära del af Ridderskapets och Adelns, också till bekräftelse inlemnade, privilegier, så länge Prestestånden hade hopp om att få sina egna af Drott-

*)Ett memorial derom, underskrifvet af en mängd ofrälse embetsmän, inlemnades, så hos Borgare- och Prestestånden som Ridderskapet och Adeln. Målet hänsköts till SekretaUtskottet, der det blef hvilande. Presteståndet är det enda, som om detta memorial yttrat någon mening, neml. att de sökande väl ej kunde tillåtas att blifva ett särskilt stånd, emedan andra då torde begära detsamma, hvaremot fans skäligt, att de hänfördes till vissa af de gamla ständen, att få gifva sina råd till fäderneslandets nytta.

ningen underskrifna. Då detta hopp, vid denna Riksdag, slog felt, och emellertid adliga privilegierna, de öfriga ståndens oåtsporda, af Drottningen blifvit undertecknade *), förenade sig Presterskapet i Borgarståndets protest; i följd hvaraf äfven ärendet förblef hvilande, ända till 1723 års Riksdag, då både Adel och Prester fingo nya privilegier.

Om Bönderne är föga att säga, om man ej vill anföra deras klagomål, att de vid den Riksdag, som hettes grundlägga Svenska friheten, funno sig så godt som utestängda och ej ens fingo del af hvad som afgjordes; hvarföre de ock hotade att resa hem, helst de, sedan myntteknen förlorat sin gångbarhet, ej hade något att lefva af. De fleste hemförlofvades verkligen före Riksdagens slut. Vid öfverläggningen emellan ständen, huruvida Drottningen kunde få dela thronen med sin gemål, sade Landtmarskalken Pehr Ribbing, "att bönderne ej hade dermed att göra," och i Sekreta-Utskottet yttrade hans bror Conrad Ribbing, en af Riddarhusets ledare, "att Bondeståndet uti politiska och ekonomiska angelägenheter ej borde hafva nå-

*) Statssekreteraren Bark svarade: att det väl vore vanligt, att de andra ståndens privilegier kommunicerades adeln, men ej tvertom.

got votum *). Också finnas bönderne vid Riksdagen 1719 uteslutna ur alla Riksdagsutskott.

Trehundra nya adelsmän försäkrade 1720, på Riddarhuset, Konung Fredriks val **). Deraf inkom det stadgandet i 1720 års Regeringsform, som förböd Konungen, med få undantag, att tills vidare benåda någon med adelig sköld, "emedan uti Sverige redan är större myckenhet af adel, än landet kan tåla." Ett lika öfverflöd, för samma ändamål, i utdelandet af titlar och sysslor, föranledde äfven i dessa afseenden nya inskränkningar för konungamakten. Den bekanta 40 §. i Regeringsformen, angående tjensters tillsättande, fick nu det innehåll, som sedan blef ett oupphörligt trätoämne med hofvet. Ständerna begynte redan bortgifva tjenster och gjorde denna makt genast gällande i det vigtigaste fall, då de satte Grefve *Arved Horn* till *KansliPresident;* hvilket under frihetstiden innefattade värdigheten af *PremierMinister* i Sverige, och äfven så kallades ***). Det var

*) Cederschjöld, Riksdagen 1719, s. 317, 407.

**) "Oviljan partierna emellan föröktes mycket genom de många nya adelsmännen, åt hvilka Hennes Maj:t förlidet år gifvit adlig sköld och vapen, i det hon några och 300 dermed benådat". Grefve Bonde. Sverige under Ulrika Eleonora och Fredrik I.

***) Ständerna utsträckte, innan kort, sina anspråk till besättandet af alla Presidentsysslor, utöfver Rege-

en seger för Horn, hvilken Drottningens onåd tvungit att taga afsked. Denna onåd blef sig lik; ty Ulrika Eleonora kunde ej glömma *)

Enda vägen för Horns inflytande var att upphöja Konung Fredrik och binda honom händerna. Beggedera har skett på 1720 års Riksdag; der Horn, som i tidens handlingar äfven kallas "den omistlige mannen," genom sitt ståndsoinskränkta förtroende kallades till Landtmarskalk. Såsom

---

ringsformens föreskrift. I mindre SekretaDeputationens betänkande, af den 5 Aug. 1723, heter det: såsom Presidenterne äro af Rikets Råd, och Rikets Råd blifva på Ständernas förslag tillsatta, så bör ej heller någon flyttas, eller bli President, utan Riksens Ständers *anordnande* (hvilket ord finnes i protokollet ditsatt, i stället för det utstrukna *förslag*). Konungen, i ett svar till *Sekreta Utskottet*, klagar, att den nådiga föreställning, som Kongl. Maj:t med egen hand författat och, ehuru ounderskrifven, låtit med Ständerna kommunicera, angående *Presidentskapernas bortgifvande*, af någon obetänkt på Riddarhuset blifvit kallad ett *Charteque*. Sekreta-Utskottets Handl. 1723.

*) I Grefve Arved Horns handskrifna Historia heter det om hans hela förhållande till hofvet: "af hofgunsters utdelande var dock Grefven aldrig i besittning, och hos Drottning Ulrika hade han ej heller någon serdeles ynnest: all utvertes höflighet var förmodligen ett sjelftaget tvång å ena, och en oundviklig skyldighet å den andra sidan; orsaken lemnar man derhän: torde hända att hon kan igenfinnas under 1713 års Riksdag."

ständernas organ och i första njutningen af en gyllene popularitet *), gick han kanhända längre, än han sjelf gillade. "Nu hafva vi satt gränsen för enväldet, nästa Riksdag skola vi sätta gränsor för sjelfsväldet", hörde man honom säga. I längden hände det denne sluge man, som många ärelystna, hvilka uppoffra allt för sin egen makt, att det sista offret blir denna.

Vid 1720 års Riksdag fordrade bönderne att inkomma i *SekretaUtskottet,* beropande sig på den store Gustaf Adolf, som år 1628 äfven kallat bönder till det hemliga Utskott, som yttrade sig öfver Tyska kriget. Bondeståndet gjorde förgäfves samma fordran, så 1720, som vid följande Riksdagar. Bönderne förblefvo uteslutna ur Sekreta-Utskottet, som var det egentliga sätet för regeringsmakten under Riksdagarna, ehuru de någon gång, vid utomordentliga tillfällen, tillkallades; och,

*) På 1720 års Riksdag erkände honom adeln för det nya regeringssättets grundläggare, genom en slagen medalj. På ena sidan är hans bröstbild, på den andra ett altare, med ett krönt F., ofvanpå ligga regalierna, på foten är Horniska stamvapnet, på sidorna stå 4 smärre stoder, som bära de fyra ståndens kännemärken, och äro med altaret sammanfogade, öfverst läses: *Amabili vinculo juncti* och inunder: *Viro immutabili ob res Patriæ dextre fideliter feliciterque gestas Ordo Equestris in sempiternam memoriam cudi fecit 1720.*

då Bondeståndet, fastän man ser det deltaga i andra deputationer, dock, enligt Regeringsformen, ej heller hade plats i den deputation, som bestämde RiksRådsvalen, så befann sig detta stånd i sjelfva verket afskuret från allt inflytande på sjelfva regeringen.

Rikets allmoge kände sig således ingalunda partisk för det nya regeringssättet. — Den hade lärt att känna och frukta enväldet. Men herreregeringen var ej heller hos den i godt rykte. Den nya friheten var för bönderne mest en skåderätt, och dess framsättande hade varit förenadt med obotliga förluster för riket. De fordrade en Konung. Derföre önskade de Fredriks upphöjelse, emedan de ej kunde begripa, att den, som var Drottningens man, ej skulle vara rikets herre. De fordrade en Konung, med konungamakt. Derföre yttrade de i sitt memorial vid 1723 års Riksdag: "att menige allmogen af Bondeståndet intet annat kunnat förstå och finna, än att Hans Kongl. Maj:t borde få äga och bruka den Kongl. makt och myndighet, som Sveriges framfarna Konungar haft hafva, efter rikets gamla lag och stadgar; dock all suveränitet och enväldsvälde alldeles härifrån undantagen." De vände sig med detta memorial till Borgarståndet, emedan presterne, vid 1719 års Riksdag, förlorat deras politiska förtroen-

de *). Hofvets delaktighet i böndernes försök till kungamaktens utvidgande 1723, — (Konung Fredrik såg dem om nätterna i sin kammare) — är, liksom utgången af detta försök, redan berättad. Adel, prester och borgare, i sitt gemensamma svar på det ärbara Bondeståndets eftertänkliga memorial, den 22 Febr. 1723, föra bönderne till sinnes, huruledes, genom vrång uttydning af rikets gamla lag och stadgar, vägen blifvit banad till det skadliga enväldet, såsom 1680 och 1682 årens handlingar bevisade: man kastade då, såsom nu, emellan ständerna ett tvedrägtsäple, af hvilket, fastän det utmålades skönt och smakligt, tänderna derefter äro blefna mäkta ömma och svidande: att sådant förekomma, och emedan i den gamla lagen ej nog starka bommar voro uppdragna emot suveräniteten, hade ständerna stiftat en fundamentallag och regeringsform, för eviga tider." — I den nya Riksdagsordningen förböds, att någonsin göra

*) Bondeståndets afskedshelsning till Presterskapet, 1719 års Riksdag, innehöll blott att de tackade presterna *för det de varit här*, förbehållande sig att vid nästa Riksdag få tala på hvad dem nu blifvit pålagdt. Erkebiskopen försäkrade, att presterne haft lika ömhet om bönderne, som om sig sjelfva, fastän kanhända annorlunda vore dem förebragt. Cederschjöld, Riksdagen 1719, s. 458.

proposition om större makt och myndighet för Konungen.

Närmast kom ständernas sålunda stadgade suveränitet Rådet i utöfningen till godo. Det heter i 1723 års Riksdagsbeslut: "Näst Ständernas underdåniga förtroende till Hans Kongl. Maj:t (vi ha sett beskaffenheten af detta förtroende) lägga vi i Riksens Råds sköte och vårdnad allt bekymmer om Rikets hägn och välfärd samt Ständernas oförkränkta fri- och rättigheter." Titeln af *Rikets Råd* hade, kort efter Carl XII:s död, blifvit återtagen.

Oppositionen mot hofvet, vid 1723 års Riksdag var gynnsam för Holsteinska partiet. En mängd, ur Ryska fångenskapen återkomne officerare, hvilka Hertigen understödt, ökade det. Drottningens oblidkelighet emot sin systerson, — som gick så långt, att hon hvarken ville tillåta hans sändebud inträde på slottet eller ens att visa sig offentligen *), ehuru detta sändebud, Baron Bassewitz, förklarat sig kommen, för att å Hertigens vägnar offentligen erkänna Konung Fredrik, — väckte nytt deltagande för den enda manliga ättlin-

*) **Hon hade ej ens velat tåla Holsteinska sändebudets närvaro i ett allmänt komedihus. (SekretaUtskottets Handl. 1723). Hon lät, så länge hon lefde, aldrig en Holsteinsk Minister komma för sina ögon.**

gen af det gamla konungahuset; isynnerhet som denne vid alla tillfällen visade sin kärlek för Sverige. — Carl Fredrik af Holstein var en ädel natur, liflig, qvick. Ulrika Eleonoras hat emot honom tillskref man först några ungdoms-upptåg mot den sträfva mostern. Olyckligtvis bar Hertigen under hela sin lifstid spåren af en genom den gamla EnkeDrottningen förklemad uppfostran. Petter den store ville en tid ej blott sätta honom på Sveriges thron — han drack år 1720 offentligen, i Pettersburg, *Carl den Trettondes skål**), — utan troddes äfven ej obenägen att med sin mest älskade dotters hand skänka honom thronföljden i Ryssland. Åtminstone försäkrade Bassewitz **), det Campredon var af Franska hofvet instruerad att i Nystadtska freden motarbeta Hertigens intresse, emedan detta hof fruktade en möjlig förening af Svenska och Ryska kronornas förening i Holsteinska huset. Men Petters eldsjäl upptäckte snart, vid personlig bekantskap, att den overksamme Carl Fredrik af Holstein ej var någon man för hans jätteplaner. Han tycktes tveka om giftermålet. Att han dertill önskade Svenska Ständernas bifall, eme-

*) Han adresserade vid en hoffest denna skål till Danske Ministern Westphal. Då Ministern ej syntes förstå hvem han menade, tillade Zaren "Übers Jahr werdet ihr es vielleicht verstehen."

**) Eclaicissements. Büschings Magazin IX. 326.

dan det gällde den presumtiva thronarfvingen i Sverige, uttyddes olika. Carl Fredriks högtidliga förlofning med Anna Petrowna firades emellertid ännu i Kejsarens lifstid *); men Petters gunst mot hans tillkommande måg aftog, ju mer denne äfven befans ovillig att låta bruka sig emot Sverige. Emellertid uraktlät Ryssland intet tillfälle att göra sin inflytelse gällande. I anledning af hofvets försök att utvidga konungamakten, vid 1723 års Riksdag, erbödos troppar till Svenska frihetens försvar, emedan 7:de artikeln i Nystadtska freden inrymt Ryssland en slags garanti för det Svenska regeringssättet. Man hörde omtalas utrustandet af den Ryska flottan. En sådan, af 24 linieskepp och 5 fregatter, visade sig sedermera också, blott tolf mil från Stockholm. Både Zaren och Hertigen voro om bord. Bassewitz underrättade sin herre, Hertigen, att Hans Kongl. Höghets parti vore starkt nog att sätta honom på thronen, om han sjelf infunne sig. Carl Fredrik svarade, att ännu en revolution skulle i grund förstöra hans redan, af så många krig, utmattade fädernesland: han ville ej köpa kronan för ett så-

*) Den 25 Nov., g. st., 1724, på Kejsarinnans namnsdag. Petter I dog den 28 Jan. 1725. Carl Fredriks och Anna Petrownas biläger firades den 21 Maj s. å. En beskrifning om högtidligheterna derwid utkom på Svenska.

dant pris: han vore nöjd att förklaras för thronföljare: han förböd sin Minister att gå längre. Brefvet befallde han brännas, utan att för någon visas. Bassewitz meddelade det likväl åt Horn, innan det förstördes *). Denne Rådsherre hade varit Carl Fredriks Guvernör, och var Holsteinska successionen, så vidt den med hans egen makt kunde förenas, ej obenägen. Vid 1723 års Riksdag erhöll Carl Fredrik af Holstein verkligen, ehuru i försigtiga och obestämda ordalag, en slags försäkran om thronföljden i Sverige och derjemte om en årlig pension af 25000 R:dr**), tills han kunde komma i besittning af Schleswig; hvilket Sverige och Ryssland, i en hemlig artikel af den i Februari år 1724 mellan begge makterna ingångna defensivalliansen, förbundo sig att gemensamt söka utverka.

Dermed hade hofvets ständiga skräckbild ryckt närmare, och man såg sig ängslig om efter utländskt stöd. På den tiden voro i kabinetterna de under-

*) Bassewitz, l. c.

**) Pensionen utbetaltes till 1734. Ännu vid 1739 års Riksdag fick Hertigen ersättning för några fordringar. Carl Fredrik dog i Kiel, den 8 Juni 1739. Hans gemål, Anna Petrowna, hade aflidit der den 15 Maj 1728. Deras son, Carl Petter Ulrik, kallad af sin moster, Kejsarinnan Elisabet, år 1742 till Ryska hofvet, blef sedan Kejar Petter III.

handlingar å bane, som för ett ögonblick skulle dela Europa i de så kallade *Wienska* och *Hannoverska* allianserna. Å båda sidor söktes Sveriges biträde. Den sista Riksdagen syntes anvisa oss plats i det Wienska förbundet, då hofven i Petterburg och Wien denna tid voro nära förbundna och begge intresserade sig för Hertigen af Holstein. Också spände det Holsteinska partiet i Sverige för den nya vinden opp alla segel, med en häftighet, som förfelade målet och innan kort strandade mot tvenne klippor: *nationens motvilja mot Ryska systemet* och *Horn*. Denne, som i Senaten fann sig öfverflyglad af Holsteinarne, kastade om, och tillvägabragte derigenom den första partihvälfningen under frihetstiden.

Så Grefve Horn, som Konungen sjelf, befunno sig efter Riksdagen i Rådkammaren uti minoriteten. Emot begges tanka *) genomdrefs en högtidlig och kostsam ambassad till Pettersburg, som anförtroddes åt RiksRådet Cederhjelm. Det offentliga ändamålet var att lyckönska Kejsarinnan Catharina I till hennes upphöjelse på thronen, det hemliga att knyta ännu närmare förbindelser med

*) Konungen, i öfverläggningar, den 23 och 24 Mars samt 1 April 1725, yttrade sig först obestämdt, men inkom sedermera med ett vidlyftigt afstyrkande memorial.

Ryssland; i hvilket afseende äfven Cederhjelm i sitt partis intresse gick utöfver sina instruktioner. För samma förebråelse utsatte sig på sin beskickning till Wien den unge Grefve Carl Gustaf Tessin, som nu begynner uppträda på den politiska banan. Äfven denna beskickning, hvars föremål, på Rysk inrådan, var att söka Österrikes biträde till det mellan Sverige och Ryssland slutna förbundet och de deri för Hertigen af Holstein fastställda villkor, hade af Holsteinska partiet med hast och häftighet blifvit genomdrifven, och nyttjades såsom medel för Sveriges accession till den så kallade Wienska alliansen. Äfven deruti fogade sig Tessin efter Ryska ministerens önskan. Ratifikation på accessionen begärdes af Svenska regeringen, väntades länge och afskickades ändtligen, den 25 Juni 1726, från Stockholm till Wien. Fyra dagar derefter var partihvälfningen i Sverige skedd; ty den 29 Juni afgingo nya instruktioner att *återkalla* accessionen, med ej otydliga förebråelser från Horn till Tessin, att den sednare öfverskridit sin fullmakt*), Horn hade på samma gång slutit sig till hofvet och tillika appellerat till nationen; ty en *anticiperad Riksdag* utskrefs till September månad, för att höra Rikets Ständer

*) Jfr Tessin och Tessiniana, Stoch. 1819.

öfver valet mellan det Hannoverska (Engelskt-Fransyska) eller det Wienska (Österrikiskt-Ryska) allianssystemet.

Partihvälfningen fordrade sina offer; ty det är först genom sådana, som den fjerran stående massan öfvertygas, att någonting verkligen skett, och kan efter utgången dömma saken. Här var offret på förhand bestämdt, och ej illa valdt. Den gamle Grefve Mauritz Wellingk hade tjent fyra Sveriges regenter och var utomordentligt ansedd för diplomatisk finhet och förfarenhet, förvärfvad i de många förespeglade traktaterna under Carl XII, hvilken i synnerhet nyttjade denne man att med ord uppehålla sina fiender; för öfrigt ej synnerligen aktningsvärd för sin karakter; van vid en kostsam lefnad och derföre ständigt penningenödig; mer fruktad än trodd, ja hatad af många, emedan han varit en vän af Baron Görtz, och allt sedan i Holsteinska partiet förnämligast sökt säkerhet och inflytande. Detta hindrade honom likväl ej att vid tillfälle beflita sig om hofvets gunst; och så hade Konung Fredrik äfven nyttjat Wellingks råd och tjenst uti intrigerna till Konungamaktens utvidgande, som föregingo 1723 års Riksdag. Vi ha nämt hans åtgärder vid den misslyckade låneförhandlingen för Konungen i detta ändamål år 1722.

Den nya Riksdagen samlades. Den 18 Oktober 1726 underrättade SekretaUtskottet samtliga Ständen, att ibland de dokumenter, som denna dag blifvit från Kongl. Maj:t i Rådet med SekretaUtskottet kommunicerade, några skrifter af år 1722 funnits utaf den beskaffenhet, att de mycket gravverade RiksRådet och GeneralGuvernören *) Grefve Wellingk; hvarföre SekretaUtskottet ansett nödigt att försäkra sig om hans papper och person. — Den 24 Oktober underrättar Utskottet Ständerna, huruledes Kongl. Maj:t vid öfverlemnande af de nämda dokumenterna yttrat, att såsom vid förra Riksdagen ett rykte utkommit angående en viss penninge-negociation, hvilket Hans Maj:t mäkta bedröfvat, ehuru han ej då kunnat yppa rätta beskaffenheten, emedan skrifterna angående detta ärende först sednare kommit i Hans Maj:ts händer, så hade Hans Maj:t nu velat samma skrifter meddela. Ibland dessa papper, säger Utskottet **), funnes två egenhändiga Grefve Wellingks koncepter, hvarigenom han brutit emot Regeringsformen och sin Råsded. Vi veta redan, att dessa koncepter voro, såsom under rättegången upplystes, på Konung Fredriks egen anmodan af Wellingk förfat-

*) Wellingk hade varit General-Guvernör i Bremen och Verden.

**) SekretaUtskottets Handlingar 1727.

tade, och föregifvandet, att de först sednare kommit i Konungens händer, är så mycket otroligare, som de voro ämnade att med hans egen hand renskrifvas; hvarför han ock genast tog dem till sig och behöll dem, ehuru han, enligt Wellingks påstående, lofvat förstöra dem. Denna process blef af en olycklig betydenhet för politiska brottmåls behandling och bekräftade det exempel, som domen öfver Görtz redan gifvit. Konungen hade för partiändamål gifvit sin egen personlighet till pris. Undersökningen kunde endast blifva hemlig *); och uppdrogs den 12 November åt en *Riksens Ständers Kommission*, bestående af sex adelsmän, tre prester och tre borgare, hvilken Kommission väl instruerades att iakttaga Sveriges lag, stadgar och rättegångs-ordning, men sjelf yttrar sig, att den för sakens beskaffenhet och med parternas begifvande "endast hafver kunnat *summario processu* förfara." Kommissionens så kallade resolution utföll först

*) En Carl von Strokirk yrkade tvertom i ett memorial till SekretaUtskottet, att processen borde föras *inför Ständerna sjelfva*, emedan den enligt uppgift skulle röra *Konungens höghet*. Bönderna begärde få sitta med i den förordnade Kommissionen, hvilket afslogs, emedan saken en gång var öfverlemnad åt Sekreta-Utskottet, och domen i alla fall skulle underställas Ständerna. Aktor var densamme, som i Kommissionen öfver Görtz, nemligen, nuvarande JustitieKansleren Fehman.

efter sex månader. Den lägger Grefve Wellingk till last, att hafva sökt inleda Hans Maj:t ej blott till förpantning af domäner i Hessen, öfver hvilka Konungen i sin Herr faders lifstid ej ägde rätt att förfoga, utan äfven till abalienation af staden Wolgast ifrån Sveriges krona, för ändamål, hvilka Wellingk, såsom en stor Minister, bort känna, ej syftade på mindre, än regeringssättets förändring i Sverige; af Wellingks papper förnummes dessutom, att han redan i flera år varit Rysk pensionär; hans senfärdiga tillkännagifvande i Senaten, det han njöt pensionen såsom ersättning från Ryska hofvet för hvad han i Ingermanland förlorat, upphäfde ej det brottsliga i sjelfva förhållandet, i synnerhet som han begärt en Rysk pension äfven åt sin dotterson: för dessa och andra förseelser och efterräkningar ända ifrån Carl XII:s tid förtjente han att mista lif, ära och gods, om enligt lagens stränghet med honom skulle förfaras. Detta blef slutligen äfven den dom, som af Ständerna bekräftades, efter ett oförsigtigt uttryck af Wellingks måg, General Baner, att hans svärfar ej begärde nåd, utan rättvisa. Dödsstraffet mildrades dock till evigt fängelse på Jönköpings slott; men den sjuttiofyra-årige Grefve Wellingk, som, van vid verlden, med stoisk köld bar sin olycka, afled, under det han fördes till förvarings-orten.

Den ifver, med hvilken Grefve Wellingk vid Riksdagens början försvarat den Österrikiskt-Ryska alliansen, var närmaste anledningen till hans störtande; hvarvid Horn, som vid denna Riksdag åter var Landtmarskalk och egentliga driffjädern till allt hvad som skedde, låtsade overksamhet, ja vänskap och medlidande *). Samma ifver för samma sak bekom äfven flere betydande Herrar illa. Riksrådet Cederhjelm entledigades från Rådsembetet för sitt uppförande under Ryska Ambassaden. Emot den gamle, och i sin ålder något häftige, Rådsherren och Öfverste-Marskalken Grefve Nicodemus Tessin bragtes en träta med Konung Fredrik an-

*) Ett bref af Rikshistoriografen Schönberg innehåller en märkvärdig anekdot härom. Samma afton, som beslutet om Grefve Wellingk fattades i SekretaUtskottet, for Conrad Ribbing, som var af Horns motparti till Landtmarskalken, och bad honom komma upp i SekretaUtskottet. Horn sade sig ej ha hjerta att bevista så hårda ventilationer emot sin vän Grefve Wellingk; han hade bett alla sina vänner göra allt sitt till att fria honom. När Ribbing kom upp i Utskottet ropade alla Horns vänner ideligen korsfäst, och beslutet fattades. Då for Baron Ribbing genast tillbaka till Horn och sade: nu får jag hugna Eders Exellens, att Eders Exellens' önskan är vunnen och Grefve Wellingk befriad. Då ändrade Horn färg och sade: så förtusende — — —. Adieu Eders Exellens, sade Ribbing, jag ville endast upptäcka, huru stor skrymtare Eders Exelleus är. Bergii samlingar, T. XVIII s. 109.

gående en trädgårdsmästare vid Carlberg, inför Ständerna, för att aflägsna Tessin från utöfningen af sina tjenster, hvilket lyckades. Sonen Grefve Carl Gustaf Tessin, gaf i fadrens försvar första profvet på den vältalighet, som framdeles skulle göra honom så mäktig. Han och Grefve Carl Gyllenborg, hvars olycka vid denna Riksdag äfven var nära förhand, lefde att — under förändrade omständigheter — emot Horn vända dennes egen taktik. Emellertid var partihatet tändt. Öfverläggningarna i Ståden, för och emot allianserna, voro stormiga. Ej mindre lifligt deltog allmänheten. En i manuskript kringlöpande skrift mot Horn, der det omtalades, att han sjelf af Hertigen af Holstein fått 10,000 plåtar, blef bränd af bödeln. Korruptionen, som haft sitt första fält vid de efter Carl XII:s död afslutade frederna och vid Konung Fredriks val, begynte att öfvas i stort vid 1727 års Ridsdag, med de af England och Frankrike hitsända penningar. Då köptes äfven först fullmakter på Riddarhuset*). För att fullborda förvirringen, hade, såsom det synes, någon vän af 1723 års misslyckade revolutionsförsök utspridt ett pasqvill om en konspiration emot Deras Majeståter af en faktion inom de tre Ståden, med en lista på konspiranternas namn. Det

*) Schönberg i Bergii samlingar, XVII s. 469.

blef ett öfverläggningsämne så väl i Sekreta Utskottet som i Ständen, och väckte så mycken oro, att man lät Konung Fredrik, då han spatserade i Carlbergs trädgård, åtföljas af två drabanter med laddade karbiner *). Att qväfva den allmänna jäsningen visade sig det till största delen med Horns anhängare nu fyllda Rådet enigt och strängt. Hofvet var lugnadt, sedan Hannoverska accessionen blifvit genomdrifven. Subsidier, priset derför, underlättade statsverket. De tre åren från 1727 års Riksdag till 1731 räknades för de lyckligaste, riket på långliga tider njutit. I allmänhet begynte freden läka krigets skador. Handeln och sjöfarten utvidgades. Myntet hade stadgat sig. Det nya lagverket fullbordades, så att det på de begge följande Riksdagarna kunde Ständerna föredragas. Språket renade sig; och det bästa bevis på den nya allmänna känslan derför är den belöning, hvartill 1734 års Ständer anmälde den ännu okände författaren till veckoskriften *Svenska Argus*. Så uppträdde *Dalin*. — I enskilta mått och steg märker man deremot aristokratiens tunga hand, och några resolutioner förråda afsigten att låta allmogen känna den. *Rådsväldets* period var *Horns*. Han skulle snart erfara, att det både inom och utom riket hvilade på alltför osäker grund.

*) Tessin och Tessiniana s. 54.

Efter *Spanska successionskriget* och det *stora Nordiska kriget* hade de Europeiska makternas ställning blifvit så ombytt, att politiken länge famlade oviss. Af alla hade Spanien och Sverige mest förlorat; hvarföre också tvenne Ministrar, sådana som *Görtz* och *Alberoni*, kunde räcka hvarandra handen från den ena ändan af Europa till den andra, för att söka tillvägabringa en våldsam förändring. Ryssland och Preussen voro nya makter, som vunnit på den Svenskas fall. Österrike, i stället för att blifva starkare genom sina landvinningar i Belgien och Italien, hade, för att försäkra en oviss thronföljd, blifvit afhängigare än någonsin i hela sin politik. Holland drog sig tillbaka, under det England öfvade ett mäktigare inflytande än någonsin; emedan Frankrike under Regenten var i dess intresse, och England genom Hannover äfven verkade på kontinenten. Man ser alla dessa nya politiska elementer till en början röra sig osäkert. Diplomatiken är på en gång rädd och äfventyrlig. Närmanden, aflägsnanden, vapnens upptagande och nedläggande omvexla hastigt, och genom mot- och med-förbund, lika lätt slutna som upplösta, sväfvar verlden under ett decennium mellan krig och fred. Ur sådana tillfälliga orsaker uppstodo äfven de så kallade Wienska och Hannoverska allianserna.

Inga af den äldre tidens politiska traditioner tillåto att tro på varaktigheten, hvarken af en sympati mellan England och Frankrike, eller af en antipati mellan England och Österrike. Också skredo dessa stater småningom tillbaka i sina gamla banor, om än fredliga ministerer ännu någon tid lyckades att förekomma utbrottet af ett krig. För priset af den Pragmatiska Sanktionens garanti ser man Österrike snart åter med England förbundet. Så återstod endast Frankrike såsom Sveriges stöd. Men Horns politik ägde en sida, som med den Fransyska lätt kunde bli oförenlig. Den var afgjordt *fredlig;* och snart inträffade omständigheter, som gjorde det för Frankrike önskansvärdt, att Sverige antog en krigisk ställning. Så upplöste sig snart de yttre förhållanden, på hvilka Horn först byggt sitt välde. Kastom en blick på de inre.

En *Holsteinsk* eller *Hessisk* succession (den sednare öfverflyttad på en Konung Fredriks bror eller brorson) utgjorde en lång tid i Sverige den driffjäder, som bestämde både hofvets och partiernas ställning, och hade, genom det sammanhang denna angelägenhet ägde eller troddes äga med den nämda alliansfrågan, gifvit denna dess förnämsta vigt. Successions-angelägenheten var i hjertat mer Drottningens än Konungens. Endast emedan Horn

tycktes öfvergå på Hessiska sidan, tålte Ulrika Eleonora denne Statsman; och att åtminstone tålas af Drottningen var ännu villkoret för en Svensk Ministers makt, så länge Konung Fredrik för sin Gemål bibehöll den vördnad, som blotta tacksamheten gjorde till en pligt. Denne Herre pryddes af många behagliga egenskaper och hade på slagtfältet mer än en gång visat ett lysande mod. Hans förnämsta fel var en oöfvervinnerlig själslättja, som, förenad med en viss liflighet, gjorde honom i högsta grad opålitlig. Förslag och planer, saker och personer antog och släppte han lika lätt, alltid slutligen regerad af sitt nöje eller sin beqvämlighet, eller af de personer, som för dessa nedläto sig att vara verktyg; ehuru han sjelf för dem ej dolde sitt förakt. Hans Drottning och hans betjening, sängkammaren och garderoben — voro hans begge egentliga regeringskonseljer; af hvilka han mer fruktade den ena och mer följde den andra.

Vi skola återkomma till söndringen emellan de höga personerna, sedan vi först betraktat en annan söndring, som kom att ingripa i den förra. Ingen Konung älskar i undersåten en förmyndare; och hade äfven Konung Fredrik i sin tillgifvenhet haft all den stadga, som han saknade, så hade Grefve Arvid Horn säkert sist blifvit föremålet der-

för *). Denne Minister ägde all den fordna aristokratiens stolthet; hade, såsom en af Carl XII:s Generaler, glänst genom det mest ridderliga mod, men i sin ålder dämpat brusande passioner till en lugn och äfven mild yta, som väl anstod hans utmärkta, sköna och värdiga gestalt. Han iakttog med förkärlek strängheten af gamla seder och imponerade ej mindre på hof än folk, genom en värdighet, som var naturlig, och genom en gudsfruktan och välgörenhet, som gerna gjorde sig offentliga. Han for med penningpåsar i sin vagn för allmosors utdelande; bad, enligt forntida bruk, hvar gång det klämtade, och lät hvarken Ministrars eller det mest lysande sällskaps närvaro afhålla sig ifrån att med hela sitt hus på knä göra den vanliga aftonbönen; såsom ock skedde hos Drottningen **). I Rådet omgaf han sig gerna med ättlingar af de gamla slägterna, Bondar, Bjelkar, Gyllenstjernor, och hade en tradition af gammal senatorisk statsklokhet, lämpad till Sveriges förändrade ställning.

Emot denne man upphöjdes, efter 1727 års Riksdag, till partichef Grefve Carl Gyllenborg, såsom

*) Eburu Konungen brukade kalla Horn för *alter Vater*.

**) Jfr bref ifrån Schönberg i Bergii samlingar, T. XVIII. Woltemats handskrifna anekdoter. Graf Lynars Statsschriften.

Statsman ur Görtz's skola, och hvars karaktersteckning vi här vilja spara oss, helst omständigheter, mera betydande än han, komma att teckna honom tillräckligt. Uppoffringen af Gyllenborgs politiska vänner genom Horn vid nämde riksmöte hade lagt hat dem emellan. Vi låna följande ord af en samtida hand*): "De vidriga öden, som berörde Herrar vid denna Riksdagen öfvergingo, voro första början till den skiljaktighet och oro, som ifrån denna tid här i riket uppväxte, men då i några år glindrade, fast allena bland dessa herrars anhörige, tills den allt mer genom flere missnöjde, utaf förbigående vid avancementer och andra tillfällen, sig förmerat, och omsider vid 1738 och 39 års Riksdag kom att brinna i ljusan låga." — Gyllenborg var af en slägt, som under Carl XI först gjort sin lycka. Han egnade sig derigenom till representant för en allt sedan denna tid svidande söndring emellan *den gamla och den unga adeln.* Sjelf af ett gladare umgänge och af mindre stränga seder, stöd han Konung Fredrik närmare än Horn; steg småningom i Konungens personliga ynnest; brukade denna tid säga, att Rådet bör råda, ej regera; var, vid de i Rådkammaren ofta förefallande tvister om befordringar, vanligen af Konungens tan-

*) **Riksrådet Grefve Gustaf Bonde. Sverige under Ulrika Eleonora och Fredrik I.**

ka, och bidrog t. ex. att hjelpa fram favoriten Erland Broman, hvars förordnande till Assessor i Kommerse-Collegium blef en sak, som drogs inför Rikets Ständer. Redan vid 1731 års Riksdag, då Horn, för tredje gången Landtmarskalk, berömde sig af det inre och yttre lugn, som åt riket blifvit bibehållet, visade häftiga utbrott emellan partierna på Riddarhuset uti mindre frågor (de vigtiga skulle snart komma), att Ministerns välde ej var säkert. Ännu hade han likväl Ständernas pluralitet för sig. Han brukade vanligen vid Riksdagarna, genom en inlagd afskedsansökning, känna sig före. Så äfven 1731; då Ständerna bådo honom blifva qvar, ehuru Konungen bifallit ansökningen. Hans motståndare, som gjort sig kända genom det inför Ulrika Eleonora oförlåtliga felet af ett Holsteinskt sinnelag, funno slutligen äfven ett medel att tillintetgöra Drottningens inflytande, som stod emot deras eget.

Den unga sköna Hoffröken, Hedvig Taube, blef den talisman, som hos Konung Fredrik verkade detta. En vigsel till venster, som en af Sveriges Biskopar hade nog rymligt samvete att i hemlighet verkställa *), beseglade en förening,

*) Biskop Kalsenius i Westerås. Anekdoten var länge känd. Fant (föreläsningar i Svenska Historien 5 st. s. 206) har tryckt den. »Vändningen i parti-

som ej blef utan frukter och för hvilken Rikets Presterskap vid 1739 års Riksdag fann sig befogadt att göra Konungen föreställningar. Den storheten hade Ulrika Eleonora ärft af sin ätt, att ej gifva sig till pris för medlidande genom klagan. — Hon har tegat och lidit; och vann derigenom folkets hjertan.

Konung August II:s död i Polen, den 1 Februari 1733, var slutligen den händelse, som på en gång gaf åt Frankrikes politik och partierna i Sverige en ny riktning. Nyss förut hade, ehuru kriget sedan så många år upphört, först medelst ömsesidiga beskickningar*), den gamla vänskapen emellan Polen och Sverige blifvit återställd. Man ingick ett fördrag, hvari begge staterna äfven förbundo sig att *upprätthålla hvarandras frihet:* ett fördrag, som redan väckte Rysslands missnöje, emedan det i Nystadtska freden förbehållit sig bemedlingen emellan Sverige och Polen, tydligen i afsigt att så mycket säkrare hindra Konung Stanislai återkallelse vid en blifvande thronledighet. Nu hade

---

vägen med Konung Fredrik skedde 1732 vid Konungens återkomst från Hessen, då Fröken Taube framskaffades Man känner huset, der rådet först lades att bringa henne till lockmat för Konungen, och hvilka som deltogo i rådslaget.» Ur Biskop Nordins anteckningar.

*) 1729 och 1732.

denna inträffat. Polska nationen var böjd för Stanislaus; Frankrike, hvars Drottning var Stanislai dotter — en förbindelse, som mycket bidrog till Fransyska Hofvets ständiga intresse för Sverige, under hela Ludvig XV:s tid — understödde honom: Ryssland och Österrike grepo till vapen emot honom: Europa hade krig; och i Sverige var det, som om Carl XII:s vålnad åter hade tågat öfver skådebanan för fordna segrar. Hans minne var ej ett af dem, som kunna slockna. Många af hans Generaler och krigare lefde än, mindre lystna på kriget likväl, än en talrik ungdom, som aldrig försökt det, och hvars mod nu jäste. På denna ungdom, redan ledsen vid en sjuttiårig Minister, hvars förnämsta egenskap var försigtighet och hvars hufvudföremål var freden, verkade krigsryktet såsom en stormklocka. Franska Ambassadören Casteja upprepade i skrift och tal med häftighet, att Frankrikes ändamål vore *återställandet af det gamla systemet i Norden*, af Sveriges makt, sådan Westfaliska freden den grundat, och af de till Ryssland förlorade länder: dertill vore tiden inne; Frankrike vore färdigt med subsidier: derföre fordrades till en början endast en hjelpsändning till Polen af 10,000 man. Sjelfve Konungen lät — ehuru, såsom vanligt, för ett

ögon-

ögonblick — sig hänföras *) — och en *anticiperad Riksdag* kallades åter, för att öfver dessa nya konjunkturer höra Ständerna.

1734 års Riksdag (från Maj till December) förebådad af rykten om Horns fall, lemnade en svår uppgift för det slags försigtighet, som — enligt Ulrika Eleonoras uttryck till Carl XII — var denne Ministers största fel, att nemligen "vilja stå väl hos alla" **). Frankrike erböd allians och subsidier; England, för att motverka detta anbud, stod färdigt med penningar i hand; Ryssland yrkade förnyelsen af det år 1724 slutna försvarsförbundet; Danmark föreslog knytandet af ett dy-

*) I ett tillagdt skriftligt yttrande till Rådsprotokollet den 14 Jan. 1734 säger Konungen, att Svenska Ministern Geddas sista konferens med Garde des Sceaux Chauvelin i Paris gifvit honom (Konungen) mer anledning att reflektera på närvarande konjunkturer: "In dem mir eingefallen, dass selbige mit der Zeit und in kurzen zu einer solchen vortheilhaften Gelegenheit sich fügen durfte, welche sich nicht so bald ereignen wurde, um dieses Reich und die Schwedische Nation in seiner vorigen Glorie herzustellen" — för ett sådant ändamål ville Konungen gerna utgjuta sin sista blodsdroppa, heter det.

**) «Hans fel är allena, det han vill stå väl hos alla, hvarigenom han gör sig sjelf den största torten». Ulrika Eleonoras bref till Carl XII. Stockholm den 27 Oct. 1714.

likt*). Exemplet af ett vad till Ständerna i utrikes förbindelser hade Horn sjelf gifvit i fråga om den Hannoverska alliansen. Detta yttre stöd för hans makt var genom Englands och Frankrikes söndring upplöst. Man kunde förutse, att Rysslands och Englands intressen, nu genom en ny handelstraktat i afseende på Sverige ännu mer förbundna, än en gång (såsom förr i Nystadtska freden) skulle finnas förenliga; och till det Hannoverska huset drogs dessutom alltid Konung Fredrik genom den stadigaste af sina politiska höjelser. Nu hade den Fransyska alliansen, med krigiskt syftemål, blifvit populär. Problemet var att lovera sig tillbaka in i det Engelskt-Ryska allians-systemet, utan att stöta hvarken Frankrike eller Ständerna. Dertill fans blott *ett* medel: nemligen om man kunde förvara den *verkliga* makten åt Rådet, och afspisa Ständerna med den blott *skenbara*, samt derigenom äfven göra deras närvarande krigiska riktning oskadlig. Men här skulle Horn stöta sig på *grundlösheten af sin egen förutsättning*, att sådant med 1720 års Regeringsform var möjligt. Denna sofism uttrycker på en gång hela hans *falska ställning;* och ingen sådan kan genom konst försvaras.

*) En defensiv-allians med Danmark slöts äfven den 25 Sept. 1734. Horn uti Sekreta-Utskottet år 1738 kallar den för *första länken i ett allianssystem, hvars ändamål är att bibehålla freden i norden.*

Tidens handlingar visa hans försigtiga politik. Denna politik var, att, om möjligt, undvika Fransyska alliansen; men, afgjordes denna fråga *emot* honom hos Ständerna, att underkasta villkoren sådana svårigheter, som afböjde alliansens krigiska syftning. Omständigheterna tycktes gynna hans föresats. I Polen hade, efter den Svenska Riksdagens början, händelserna raskt utvecklat sig. Sedan August III, ehuru af en ringa minoritet, men under skydd af Ryska vapen, blifvit utropad till Konung, fann sig Stanislaus i Danzig, dit en mängd Svenska officerare frivilligt strömmat till hans fanor, af Ryska armeen snart innesluten, och måste, då denna stad tvangs att gå öfver *), förklädd rädda sig med flykten. Då det blef allt tydligare, att Frankrike, oaktadt alla vackra ord för Polens sak, intet hufvudsakligt ville våga, utan endast nyttja Sverige att der åstadkomma en diversion, medan det vände hela sin makt mot Kejsaren, hoppades den Svenske Ministern att ifvern för inblandningen i de Polska sakerna uti Sverige derigenom skulle afsvalna. Emot förmodan blef förhållandet motsatt. Ju mer det *närmaste* ändamålet syntes förfeladt, ju ifrigare omfattades det *aflägsnare*, förespeglade syftemålet af Svenska maktens återställande i norden; och

*) Den 28 Juni 1734.

en gynnande förändring af Polens öde *emot* Rysslands afsigter syntes derigenom i ett ljus, der önskningarna bedrogo hoppet. Franske Ambassadören Casteja verkade i denna riktning allt mer på Ständerna. Horn fick erfara, att han hade meningsströmmen emot sig. Man kunde vänta, att hans motståndare Gyllenborg ej skulle vara sen att segla fram med samma ström; i synnerhet som den svallade häftigast hos den unga krigslystna adeln.

Vändningen af Horn åt Englands och Rysslands sida skulle förr eller sednare hafva fört Gyllenborg åt den Fransyska. Fruktan för personlig säkerhet gjorde denna sednare kastning tidig och plötslig. Den Ryska Ministern Bestucheffs Sekreterare i Stockholm rymde öfver till Grefve Casteja med en mängd papper, hvaribland flera bref, som för Gyllenborg och hans vänner, alla ursprungligen tillgifna det Holsteinskt-Ryska intresset, ansågos farliga. Gyllenborg, för att förekomma upptäckten, skyndade till Franska Ambassadören och svor sig till Frankrikes tjenst *). Den 11 Oct. 1734 hade Gyllenborg i Rådet bifallit *afstyrkandet* af den Polska hjelpsändningen, med mindre Frankrike, enligt Horns förslag, der sjelf uppställde en

*) Grefve Gustaf Bonde. Se Horns lefverne och andra anteckningar.

armé af 40,000 man. Den 22 Oktober i ett sammanträde emellan Ständernas och Rådets deputerade i ämnet förer Gyllenborg ett *annat* språk. Han för sin del förklarade, att han ej kunde annat se, än att ett allmänt krig i Europa vore för Sverige fördelaktigt, på det man dymedelst, enligt andras exempel under vår olycka i fordna tider, kunde fiska i grumligt vatten; jemväl vore Frankrikes intresse med Sveriges mest öfverensstämmande, hvarföre man ej borde stöta det för hufvudet *). Man hör ett genljud ur Baron Görtz' skola; men från en man, som ut- och inländska vittnesbörd sammanstämma i att endast tillskrifva medelmåttiga talanger. GeneralMajoren Grefve Charles Emil Lewenhaupt, sedermera så olycklig i och genom kriget, nu Landtmarskalk, hade hittills varit Horns anhängare, men öfvergick till det andra partiet. Detta parti väckte Horns, Rådets och snart äfven Konungens motsträfvighet. Det beslöt derföre att taga hela ärendet ur *deras* hand och lägga det i *Ständernas*, eller rättare, göra det till SekretaUtskottets ensak.

Vid uti SekretaUtskottet väckt fråga om att öfverlemna allianserna intill nästa Riksdag åt Kongl. Maj:t och Rådet, yttrade Lewenhaupt: När Ständerna voro tillsammans tillhörde *dem*, såsom

*) SekretaUtskottets Handlingar 1734.

högsta maktägande, beslutet: Konungen ägde ej styra utan med Råds råde: Riksens Råd vore allenast *Ständernas fullmäktige*, och måste rätta sig efter principalerna, när desse voro närvarande: ingenting hindrade *SekretaUtskottet* att gå ifrån Konungens och Rådets tanka, äfven utan att referera saken till Plena, emedan det handlade med Riksens Ständers makt. Emellertid väckte dessa SekretaUtskottets anspråk en märklig oro hos Bönderna. Ingenting bevisar bättre den okunnighet, i hvilken dessa höllos om hufvudföremålen för Riksdagarna, än att nu, mot denna Riksdags slut, bönderna aflåto en deputation till SekretaUtskottet med förmälan, att Bondeståndet ville *veta* egenteliga orsaken, hvarföre Kongl. Maj:t före rätta tiden sammankallat Ständerna: det sades vara i fråga om någon allians; sådant vore väl uppdraget åt SekretaUtskottet; men kunna sådana allianser leda in i *krig*, så böra *alla* Ständerna deröfver höras: Bondeståndet, som begärt, men ej fått rum i SekretaUtskottet, protesterade mot alla allianser, som utan Ståndets vettskap göras, i synnerhet om de leda till någon oro. — Medan allmogen således, lika med regeringen, önskade freden, vann krigspartiet så mycket större anhang i hufvudstadens sällskapskretsar. Här trädde de

unge officerarne vid Gardet i spetsen *). Äfven fruntimren togo parti. — Unga skönheter vid hofvet gåfvo skålar, hvilkas betydelse var för eller emot kriget — och som snart upprepades vid alla bord **). De patriotiska hjeltinnorna och deras beundrare buro bandrosor, nipper, dosor, i form af en *hatt*, såsom frihetens sinnebild. Motpartiet kallades *nattmössor*; och ungdomen upprepade ett

*) Un esprit de vertige s'empara de la jeunesse à Stockholm, et la fit crier tout à la fois: *à la guerre*. Om designe ici par le nom de la Jeunesse les jeunes officiers de la Garde á Stockholm. Anekdoter i Büschings Magasin, af Köppen, Meklenburgisk Minister denna tid i Stockholm: anteckningar, som, med ett och annat groft misstag, emedan de synas långt efteråt skrifna ur minnet, dock innehålla mycket, som visar, att författaren i flera år var åsyna vittne af det dåvarande Stockholmslifvet.

**) Om s'avisa de deux santés, pour en mieux connaitre son monde et qui furent quasi les deux étendards de la guerre et de la paix. Les Dames, qui étoient portées pour la guerre, buvoient a ce *was wir lieben*. Le chef de cette Santé étoit Mademoiselle la Comtesse de Liewen, Dame d'honneur de la Reine. Madame la Comtesse de la Gardie présidoit à cette Santé dans la ville, y étant vivement secondée par Madame la Baronne et Générale Buddenbrock. Mademoiselle la Comtesse de Bonde, Dame d'honneur de la Reine, buvoit à ce *Ich denk mirs*. Elle étoit pour la paix et chef de cette Santé. Ibid.

Fransyska Ambassadörens uttryck: att då varande Svenska Ministeren vore *utlefvad* *).

Emellertid nöjde sig SekretaUtskottet att, i sin sista framställning till Franska Ambassadören, för det närvarande afböja hjelpsändningen till Polen; dock med tillkännagifvande, att man hoppades det Frankrike ville sätta Sverige i stånd att framdeles begagna konjunkturen, enligt grundsatserna af en politik, hvars hufvudändamål borde vara *Frankrikes vänskap, Konung Stanislai bästa och Rysslands förnedring.* Sådana äro ordalagen i SekretaUtskottets af Tessin författade svar på Konungens SekretaProposition. Memorialet om Fransyska alliansen blef underskrifvet af alla Talemännen och uppburet till Konungen, som förklarade sig skola utföra hvad SekretaUtskottet åsyftat, och hoppades att det vid nästa Riksdag skulle lända Ständerna till nöje. — SekretaUtskottet lemnade dessutom efter sig ett förseglad bihang "att — såsom orden i handlingarna lyda — af Kongl. Maj:t i Rådet brytas vid förefallande tillfälle af konjunkturernas omskifte, så att Kongl. Maj:t i sådant fall må kunna begynna något offensivt, äfven utan Ständernas hörande."

*) Que pour la plus part ce Ministère etoit usé et des personnes destituées de courage et vigeur. Ibid.

Så var *Quæstio an* rörande Franska alliansen afgjord; återstod försöket att på frågan *quomodo* låta den stranda, eller att genom förbehåll och vändningar söka en utväg mellan klipporna af motsatta allians-systemer. I denna afsigt hade Horn i den Fransyska traktaten, som verkligen afslöts sex månader efter Riksdagen *), och endast i korthet innehåller, att Frankrike till befordrande af konventionens *ändamål* (hvilket ej närmare bestämmes) förbinder sig till subsidier, låtit inflyta: att Sverige *förbehåller sig sina förbindelser med andra makter*, så vida dessa icke innehålla något stridande emot Frankrikes intresse och afsigter. Få dagar sedan traktaten blifvit underskrifven och afsänd till Paris för att ratificeras, anmälde Ryske Ministern Bestucheff sin begäran om förnyelse på den med Ryssland år 1724 slutna tolfåriga defensiv-alliansen; och Horn, med sin ännu herrskande majoritet i Rådet, lyckades, ehuru ej utan häftig strid, att genomdrifva den **); sedan han äfven här till sin säkerhet infört ett *förbehåll*, som från denna allians, (hvilken ej skulle vara stridig med någon annan af ena eller andra kontrahenten ingången), uttryckeligen undantog de *Polska* angelägenheterna. Men den rätta medelvägen var ej träffad, el-

*) Den 28 Juni 1735 i Stockholm.

**) Den afslöts den 16 Aug. 1735.

ler omöjlig att träffa. I Paris nekades ratifikation på den Fransyska subsidietraktaten; emedan det med Ryssland förnyade förbundet vore stridande emot *konventionens ändamål.*

Det var den egentliga krigsförklaringen emellan partierna. En obeskriflig bitterhet bemäktigade sig sinnena, och hade under tre år, till nästa lagtima riksdag, tid nog att bereda en hvälfning. Franska Ambassadören Grefve Castejas språk, som öppet vädjade från *Rådet* till *Ständerna,* blef så stötande, att regeringen måste fordra hans rappellerande *). Han lemnade efter sig ett så kalladt *Politiskt Testament,* som, jemte rättfärdigandet af hans eget uppförande, innehåller ett slags Instruktion för nästa Riksdags SekretaUtskott **), och är uppfyldt med brandämnen. Så anföres ett yttrande af Horns vän, Hofkansleren Baron von Kochen, hvilken vid ett bord sagt till någon, som hotade med Nationens missnöje och kommande Ständer: "Låt dem tala; de skola bli glada att tiga, om man endast utrustar tolf galerer i Petersburg." Den närvarande Svenska Ministeren karakteriseras i denna skrift äfven derigenom, att den i traktaten med Ryssland underlåtit att fordra återkallelse af den

*) Casteja lemnade Sverige mot slutet af 1737 och fick Grefve Saint Severin till efterträdare.

**) Det finnes tryckt i Büschings Magasin, 10:de Delen.

artikel i Nystadtska freden, som, genom gárantien af det Svenska regeringssättet, lemnade Ryssland öppet fält att inblanda sig i Sveriges inre angelägenheter och slutligen bereda det samma öde som Polen.

Riksdagen år 1734 hade återfört Konung Fredrik till Grefve Arvid Horn. Svenska Minister-berättelserna från Paris visa, att Konungen der ansågs vara Frankrike personligen obenägen. Ett försök skedde att öfvervinna denna obenägenhet genom ett hemligt anbud af Frankrikes medverkan till att försäkra den Hessiska Successionen i Sverige *). Men Konungen angaf saken i Rådet. Den hemlige underhandlaren blef förvisad riket och förnekad af Franska Kabinettet; ehuru med temlig säkerhet utröntes, att han erhållit sina instruktioner af Kardinalen Fleurys krigiske medbroder i Ministeren, Chauvelin, innan denne sistnämde just vid denna tid föll i onåd **). Gyllenborgs uppförande i Rådet, då ärendet der förevar, gör sannolikt, att

*) Det skedde genom Fransyska Öfversten Sylva, som fordom varit i Svensk tjenst under Carl XII. Han hitkom 1737 utan offentlig karakter, sedan han förut besökt Konung Fredriks bror Wilhelm i Cassel.

**) «Om han något haft *in commissis*, så var det visserligen från Chauvelin.» — Svenska Ministern i Paris Baron Geddas Bref till Horn den 9 Juni 1737. — Sekreta Utskottets Handlingar 1738.

han ej varit främmande för denna intrig *), såsom ett sista försök att hos Konungen återvinna ett förloradt inflytande; ehuru han och hans parti sedermera beskyllde hofvet att vilja vinna samma ändamål med Englands hjelp. Gyllenborg vände sig från Konungen, liksom — i synnerhet efter den häftiga debatten mellan honom och Horn före förnyelsen af Ryska alliansen — han redan vändt sig ifrån Rådet. Hans och hans partis system blef en appell från Regeringen till Nationen, från Rådet till kommande Ständer; och äfven Ministeren erkände, att den egentliga striden var flyttad på den allmänna opinionens område, då den till samtliga Collegier och Landshöfdingar kringsände de i allianſsfrågan vexlade memorialer, att af hvem som helst läsas och afskrifvas.

En väl underrättad utländsk diplomat, som före och under partihvälfningen tillbragte fem år i Sverige **), skildrar på följande sätt tillståndet

---

*) Han yttrade sig ursäktande i Rådet, sedan beslutet om Sylva var taget: «Att Successionen i Sverige vore en sak, som naturligen intresserade alla makter och Frankrike ej minst, och att det med denna Proposition ej menat någon vanheder för Sverige.»

**) Relation de ce qui s'est passé en Suède à la diéte de 1738—39. Staats Schriften des Grafen von Lynar, 1793, 1 T., s. 100. — Grefve Lynar var Dansk Minister i Stockholm från 1735 till 1740. Den cite-

och sinnesstämningen. Massan af nationen — säger han — begynte anse Grefve Gyllenborg såsom en patriot, som i hemlighet suckade öfver stämplingar mot friheten. Han visste begagna sig af denna mening, och grundade sitt hopp på Ständerna. Då det ej lyckades honom att få en Urtima riksdag kallad, använde han och hans dagligen växande parti alla medel, att på den förestående Lagtima riksdagen försäkra sig om öfvervigten. Man begynte utsprida skrifter emot Ministeren; man anklagade den att hafva handlat emot Ständernas tanka och fäderneslandets intresse, då den förnyat alliansen med Ryssland; man lät förstå, att Ryska och Engelska hofven öppnat sina skatter, för att vinna röster i Senaten. Den personliga vänskapen emellan Grefve Horn och Engelska Envojén Finch blef en ny anklagelse emot den förstnämda och ett medel att nedsätta honom i allmänna omdömet. Man påstod, att Engelska Ministern regerade Sverige, och att hans förtrolighet med hofvet dolde planer för Hessiska Successionen. Gyllenborgska partiet inskränkte sig ej till klander af Ministeren: den skonade ej heller Konungens person *). — För öfrigt uppsökte man de miss-

rade Relationen blef 1780 af författaren meddelad Konung Gustaf III, på Konungens egen begäran.

*) Tvenne Smädeskrifter, som Regeringen låtit bränna

nöjda, som vid befordringar blifvit förbigångna; man försäkrade dem, att de af Ständerna skulle njuta en rättvisa, som Konungen och Rådet dem förnekat. De, som ej kunde öfvertalas, läto förblinda sig af guldets glans. Fransyska hofvet påstås ha användt öfver 200,000 R:dr för partiets ändamål. Man betjente sig i synnerhet af utsigten till ett förestående krig, för att vinna en mängd unga officerare. För att så mycket säkrare komma till målet, inrättades ett slags handel med fullmakter till Riddarhuset för den blifvande riksdagen; dessa fullmakter gåfvos *in blanco* och utdeltes af Grefve Gyllenborg till hans anhängare. Dernäst blef omsorgen att försäkra sig om en person betydande nog, att kunna föra partiets talan på riksdagen; der Grefve Gyllenborg sjelf, såsom Rådsherre, ej kunde öppet verka. Man kastade ögonen på Generalen Grefve Lewenhaupt och på Öfver-Intendenten Grefve Tessin. Den förstnämde njöt

---

af bödeln, lät Konungen sedan i afskrift kommunicera med SekretaUtskottet 1738; i den ena beskylldes Svenska Ministeren att hafva tagit mutor af Ryssland, under det riket, på uteblifvandet af de Franska Subsidierna, förlorat 27 tunnor Guld. — Den andra, riktad mot Konungens person, säger, att han vill regera Sverige som en Tysk provins. På ett annat ställe heter det, att Engelska Ministern regerar Sverige. Dessutom utfall mot Konungen för umgänget med Fröken Taube.

anseende för sin rättskaffenhet. Naturligen hederlig man, handlar han ärligt, äfven då han med allt för litet förbehåll öfverlemnar sig åt partisinnet. Det är ett fel, som man lika mycket får tillskrifva elden af hans lynne, som inskränktheten af hans hufvud. Men en orolig ärelystnad, en häftighet, som lätt förgår sig, en envishet, som gränsar till hårdnackenhet, äro farliga egenskaper, då de ej underordnas ett upplyst förstånd. Sådan är Grefve Lewenhaupt. — Han hade varit Landtmarskalk vid 1734 års riksdag. I sin öfvergång från Horns till Gyllenborgs parti hade han, älskad och ansedd i armeén, dragit största delen af Generalerna och officerarne med sig. — Hvad angår Grefve Tessin, så förenar denne herre i sin person så lysande egenskaper, att man ej bör förvånas öfver att snart se honom främst på skådeplatsen. Ett lyckligt snille, ett verksamt, fyndigt och smidigt hufvud, en fin takt, ett temligen säkert omdöme, när det ej låter hänföra sig af en allt för liflig inbillning, äro egenskaper, som alla sansade och opartiske hos honom måste erkänna. Född talare, vänlig, artig, förekommande, populär, vinner han hjertan. Motpartiet anklagar honom att vara en skicklig skådespelare, som under behagliga former maskerar ett intrigant sinne, en omättlig ärelust, hat och hämdlystnad; men dessa omdömen flyta kanhända ur en

alltför partisk källa. Han säges aldrig ha förlåtit Grefve Horn, att denne vid riksdagen 1727 bidrog till hans fars fall. — Han var nu älskad af nationen, och en ifrig partisan för Frankrike: skäl nog för Gyllenborgska partiet att ämna honom landtmarskalksstafven, sedan Generalerne Lewenhaupt och Spens förklarat, att de ej gjorde anspråk derpå; och utan tvifvel var Tessin den skickligaste man i Sverige till befattningen. — Så långt detta utdrag.

En oförsigtighet å hofvets sida befordrade partiets plan. Ständerna samlades den 15 Maj 1738. Drottningen, på hvars anseende hofvet räknade, lät öfvertala sig att yttra en indirekt önskan, det Tessin icke måtte väljas till Landtmarskalk. En ÖfverstLöjtnant Gynterfelt frambar denna helsning till öfver hundrade på Riddarhustorget församlade Adelsmän, hvilka genast började sorla, för det hofvet ville blanda sig i deras val. Tessin begagnade tillfället till ett lysande uppträde på skådebanan. Han uppvaktade genast Konungen. Han erbjöd sig att aflemna sin värja och träda i arrest, tills det brott vore bevist, som i deras Majestäters ögon kunde utesluta honom ensam från en plats, hvilken ingen ledamot af Ridderskapet och Adeln, om han hedrades med sitt ståndsförtroende, kun-

de

de förbjudas att intaga. Två dagar derefter kallade 525 röster Grefve Tessin till Landtmarskalk, under det hofvets Kandidat, Presidenten Baron Palmstedt, endast erhöll 141. Öfverstlöjtnant Gynterfelt förklarades förlustig säte och stämma på Riddarhuset. Den nya Landtmarskalkens tal till Konungen vid Riksdagens öppnande är fullt af detta skelande tadel, som en skicklig penna så lätt förstår att tillspetsa äfven uti skenbart vördsamma och smickrande ordalag. Mot slutet yttrades: "Huru öfvertygade Ständerna voro, att Konungen bättre än någon kände, huru nödigt lugnet är för dem, som nyligen undsluppit stormen, skulle likväl Rikets Ständer, om så fordras, hellre vara färdiga att taga en ärofull del i vår verldsdels allmänna rörelse, än att för alltid dömma sig till ett vanhederligt lugn, till en neslig hvila *)."

RiksRådet Grefve Bonde — en af offren vid denna Riksdag — säger i sina anteckningar, att de partinamn, som sedan delade nationen, och hvilkas första uppkomst vi redan berättat, nu blefvo allmänna. Sedan han omtalat, huruledes Gyllenborgska partiet genom välbekanta medel blifvit mästare af Bänkmansvalen på Riddarhuset, och derigenom

*) Talet finnes i Fransysk öfversättning uti Büschings Magasin, T. 10.

af SekretaUtskottet, af de förnämsta Deputationerna, af Rådsvalet, med ett ord, af både in- och utrikes ärenderna (så öfvervägande berodde allt detta endast af Adeln), tillägger han: "På det de *in pleno* så mycket bättre måtte igenkänna de sina, kommo de öfverens att på sina hattar bära en viss bandros eller kokard, hvaraf de kallade sig *Hattar* och de andra *Mössor.* Deras förmän hade ock gifvit dem visst tecken, huru frågorna *in pleno* med *ja* eller *nej* besvaras skulle." Vi tillägga, att Riksdags-klubbar nu för första gången lära blifvit hållna.

Åtskilliga orsaker — Konungens sjukdom under en del af Riksdagen, då Drottningen i stället förestod regeringen — partiernas bevakning af hvarandra och försök af sin styrka i åtskilliga skärmytslingar *), tills katastrofen brådstörtades — allt detta

*) Sådana voro förslagen att genast besätta de lediga Råds-stolarna, hvari Mössorna, som ville ha uppskof, vunno: Registratorn Archenholtz's process och dom för ett vanvördeligt yttrande om Kardinalen Fleury, i en uppsats, som emot författarens vilja cirkulerade i afskrifter och blifvit genom Gyllenborgska partiet Kardinalen meddeladt: tvisten med England om våldsamheter, utöfvade mot Svenska Ostindiska Kompaniet — och, i inre ärenderna, den stora Sekreta-deputationens anmärkning mot flera Rådsherrar, isynnerhet i ett befordringsmål, der Konungen, för att tillfredsställa tre sökande till en vice-Amirals-tjenst, slutligen gifvit

gjorde denna Riksdag ovanligt långsam. Emellertid, sedan Rådet blifvit nedkalladt i SekretaUtskottet och tillfrågadt, om ej konjunkturerna voro gynnande för återtagandet af Sveriges förlorade provinser ifrån den nu med Turkiska kriget sysselsatta Ryska makten (en fråga, som hela Rådet, med undantag af Gyllenborg och hans vän Grefve De la Gardie, besvarade med *nej*), blef den så länge omtalade alliansen med Frankrike afsluten på tio år, med villkor, att under tre af dessa år Frankrike skulle betala 3oo,ooo Rdr Hamburger Banko i subsidier, och att ingen annan allians af någondera kronan skulle ingås utan begges samtycke. Denna allians slöts af SekretaUtskottets egna utnämda fullmäktige, deribland Gyllenborg och De la Gardie, med förbigående af Regeringen. Derefter företog Utskottet anklagelsen för den af Regeringen försummade Fransyska och i stället ingångna Ryska alliansen, under det ryktet om en erbuden Rysk här, för att tukta Ständerna, bragte sinnenas förbittring till sin höjd *).

---

tjensten åt den äldste, men samma karakter åt alla tre, åt hvilket ärende en utomordentlig vigt blef gifven, tills denna anklagelse förlorade sig i den svårare, angående Rådets förhållande i allians frågan.

*) Enligt Grefve Lynar,' skedde verkligen ett sådant anbud i ett bref från Biron till Bestucheff, då Rysk

Då vek den gamle Arved Horn för stormen och nedlade sina embeten. Hans höga ålder var hans ursäkt; men många trodde, att han vid afgåendet från skådeplatsen för dyrt köpt äfven sina fienders loford, med öfvergifvandet af sina vänner. Inkomsterna af hans embeten blefvo honom bibehållna. Han bedyrade ännu alltid sin kärlek för det regerings-sätt, hvars förnämsta stiftare han varit. "Jag tackar Gud", sade han till den då unge (sedermera RiksRådet) Rudenschjöld *), som yttrade, att det vore tid för honom att taga afsked, "Jag tackar Gud, som låtit friheten så rotas bland mina landsmän, att en ung man, som ni, kan säga mig sådant." Två månader derefter blefvo fem Senatorer, alle af Horn, 1727, i Rådet insatte, Grefvarne Bonde, Bjelke, Hård, Bark och Creutz **),

---

Minister i Stockholm. Denne meddelade det åt Horn, som afböjde anbudet och besvor Bestucheff att dölja det. Emellertid kom ryktet derom ut bland allmänheten.

*) Så berättas denna anekdot i Horns handskrifna lefverne. Andre säga, att dessa ord yttrades till den häftige Palmstjerna (sedermera äfven RiksRåd).

**) Samma öde ämnades RiksRådet Grefve Taube, men en mäktig protektion, i följe af hans dotters förbindelse med Konungen, bemedlade det så, att han i stället sjelf fick *taga* afsked, med tillökad pension. Åfven de licentierade Råden fingo, ehuru mindre, pensioner.

af SekretaUtskottet förklarade Ständernas förtroende förlustige och från sina embeten entledigade. Deras vädjande till Ständerna upptogs af Utskottet såsom ett nytt brott; och äfven detta måste afbedjas. Frågan, huruvida Ständerna sjelfva ägde att ingå i något slags pröfning af målet, hvartill Utskottet, som, med åberopande af sin tysthets-ed, ej ville inlåta sig i någon bevisning, och hela hattpartiet, som fruktade medhåll för Rådet i Ståndet, ifrigt nekade, väckte den sista och lifligaste partistriden.

Vid uppträdena på Riddarhuset den 31 Januari och den 7 Mars 1739 drogos värjorna, under skrik: *Vår frihet! vår frihet! Pro patria et libertate!* Ett band af unga officerare, anförde af den beryktade Lagercrantz, utmärkte sig i synnerhet genom hot och våldsamheter. De häftigaste Deputationer till de andra Ständen, tumultuariskt affärdade från Riddarhuset, fordrade ovillkorlig bekräftelse på SekretaUtskottets resolution, oaktadt de ifrågavarande Senatorerna emellertid sjelfva anhållit om sitt afsked. Presterne låta i Ståndets protokoller förstå, att de slutligen endast gifvit vika af fruktan för borgerligt krig. Hos Borgareståndet genomgick beslutet genom inflytelsen af tvenne Stockholms Riksdagsmän *), tillika huf-

*) **Plomgren och Kerrman.**

vudstadens förnämsta handlande, men endast med två rösters pluralitet. Efter Bönderna, som höllo med Konungen, frågade man föga *); och deras biträde till beslutet uppsattes slutligen emot deras tanka af Ståndets Sekreterare. Elfva äldre och nyare ledigheter i Rådet fylldes med det segrande partiets anhängare. Men af tjugotre, åt hvilka rådsvärdigheten erböds, undanbådo sig fjorton denna ära: bland dem Tessin, nu bestämd att i Frankrike bevaka Sveriges intressen. Grefve Carl Gyllenborg trädde såsom Kansli-president i spetsen för Ministeren.

Så slutades, efter elfva månader, denna Riksdag, "med hvilken", heter det i Grefve Horns Historia, "den gamla och förnämare adelns anseende i Riket upphörde." Den åldrige Ministern drog sig tillbaka på landet och öfverlefde ännu några år sin makt. Till sin vän, Hofkansleren von Kochen, som delade hans fall och lyckönskade honom till den köld, hvarmed han bar förändringen, sade han: "Tror ni det var så konstigt, att undanrödja en åttiåra gubbe! Konung Gustaf Adolf hade Axel Oxenstjerna; jag har tjent Konung Carl

*) Till rykten på den tiden hörde, att Talmannen Olof Håkansson skall tillbudit Konung Fredrik en bondehär. Woltemats anekdoter.

XII och Sveriges Rike; dessa tider böra hafva Grefve Gyllenborg"*).

Grefve Arved Horn hade sett Ryska kriget uppblossa, och nog af dess olyckor, då han dog på sin sätesgård Ekebyholm i Upland, den 18 April 1742.

---

*) Grefve Arved Horns citerade handskrifna Historia.

Tredje Afdelningen.

Ständerna under Hattarna.

Slaget vid Narva var en olycklig triumf för Svenska vapnen. Den lärde Carl XII att förakta sin och Sveriges farligaste fiende. Huru mycket ädlare hos Petter I den djerfhet, som anlade Pettersburg midt under Carls segrar i Polen, och den sans, som ej försmådde att lära af en fiende! "De hafva slagit oss", sade han, under det bestörtning och nedslagenhet herrskade i Moskau, "jag vet, att Svenskarne ännu länge skola slå oss; men slutligen skola de lära oss att segra" *).

*) En man, noga bekant med Ryssland på den tiden, säger om denna Kejsare, att han hade för afsigt att i allt efterfölja Svenskarna; hvarföre han ock år 1716 affärdade en egen utskickad till Sverige, att taga kännedom om dess inre styrelse, men fann sedermera de Svenska inrättningarna ej förenliga med en Rysk regering. Mémoires Historiques, politiques et militaires sur la Russie, par le General Manstein. Tom. I, 85; II, 260. — Den, som Petter I använde till denna hemliga mission, var sedermera Kejserliga Ryska StatsRådet Fick; men hvilken i Sverige, säger Manstein, fick republikanska idéer, gaf sina råd vid Ryska Senatens kortlifvade försök, att, då Pet-

Hvad Petter den Store gjort Ryssland till, kom efter honom i dagen. En på manliga linien snart utgången herrskareslägt*) — (barbaren hade offrat sin egen son, emedan denne syntes oskicklig att fullfölja hans verk) — en vacklande arfsföljd, hvars ombyten utmärkas af revolutioner — qvinnor, hatande göromål, såsom Anna och Elisabeth, på thronen — sådant hör till det skådespel, som nästföljande tider i detta rike framställa; och likväl gick Ryssland oupphörligt framåt, och har efter Petter ej tagit ett steg tillbaka.

Så mycket kunna vi tilläggá, med blicken på de händelser, som närmast oss förestå att berätta: trots förenad med svaghet, förblindelse parad med öfvermod, och en förbittring, som ej ens förstår att hata — äro inga beståndsdelar i samhällens välfärd och makt.

---

ters brorsdotter, Kejsarinnan Anna, uppträdde på thronen 1730, binda henne vid ett slags konstitution, och blef af Anna skickad till Siberien. Enligt Manstein, var Petter den Stores plan, att indela Ryska soldaterna på enkom dertill byggda gårdar i provinserna (första idéen, som det tyckes, till de i sednaste tider åter upptagna Ryska militärkolonierna), en efter Rysslands förhållanden lämpad härmning af Svenska indelnings-verket. II, 360.

*) Med den unge Petter II, son åt den olycklige Alexei och Petter den Stores sonson, utgick huset Romanow på manliga linien 1730.

SekretaUtskottet vid den nyss slutade Riksdagen hade äfven efterlemnat en förseglad politisk plan, eller, såsom sådant vanligen kallades, ett *Testamente.* Det åtföljande missivet till Regeringen innehöll, att Rikets Råd vid första sig företeende fördelaktiga tillfälle skulle detsamma bryta, hvarom de Senatorer, som sutit i SekretaUtskottet i tid borde påminna. Man hade vid öfverläggningarna härom tagit utomordentliga mått och steg till "den angelägna tysthetens bibehållande." Landtmarskalken Grefve Tessin hade till och med låtit sätta vakt utanför fönstren till SekretaUtskottets rum; och sjelfva planens författande uppdrogs till yttermera säkerhet åt ett särkilt hemligare Utskott af sex Adelsmän (deribland Lewenhaupt, Buddenbrock och Lagercrantz, de häftigaste af krigspartiet), tre ledamöter af Presteståndet och tre Borgare. Bönderne hade, såsom vanligt, ingen del i rådslagen; ehuru, då mot Riksdagens slut tvenne regementer beordrades att öfvergå till Finland, Ståndet på det kraftigaste protesterade mot alla anstalter, som kunde leda till krig *). Äfven för Hem-

*) Den 17 April 1739. Bönderne förbehålla sig, att, för hvad orsak som det någonsin vara månde, icke blifva besvärade hvarken med värfning eller utskrifning. Fans för godt att lägga detta *ad acta*, heter det i SekretaUtskottets protokoller.

liga Utskottet i det hela förblef planen en hemlighet och måste på god tro antagas; helst Landtmarskalken, som yttrade, att eljest Ryska Ministern Bestucheff inom tjugofyra timmar torde få veta alltsammans, tillika bedyrade, att här ej vore fråga om något *offensivt* steg, utan endast om rikets försvar. Det vore, lät han sig förmärka, omöjligt för utländska makter att inlåta sig med Sverige, "så länge sekretessen icke här etablerades"; derföre borde äfven våra utrikes Ministrar komma på den fot, att man kunde lita på deras skicklighet, utan att de i allt vore bundne af sina instruktioner; i synnerhet borde sådana personer brukas, som kände planerna här hemma och ändamålen, hvarpå rådslagen syfta; det heter: *mitte sapientem*! Biskop Erik Benzelius hemställde genast, om ej en *sådan man*, som Herr Landtmarskalken beskrifver, borde med eller utan offentlig karakter genast sändas till Frankrike. Mannen blef Tessin; och han afreste efter Riksdagen till sin bestämmelse, befullmäktigad såsom Svensk Minister, men med tillåtelse att tills vidare dölja sin offentliga egenskap, på det underhandlingarna med så mycken större hemlighet skulle kunna bedrifvas.

Tessins fiender påstodo, att han var född Skådespelare. Vi vilja låta hans handlingar tala — så mycket, som af dessa, under ytan af vackra ord, kan

urskiljas — ty vi måste erkänna hans mästerskap att gifva både åt sakerna och sin egen personlighet en viss glans. Han hade kommit på den yppersta, mest retande skådeplats. Ett ovanligt bifall i den Parisiska sällskapsverlden belönade den intagande mannen. Af det officiella halfdunkel, hvari han rörde sig, synes han nästan begagnat sig med samma skicklighet, som en skönhet af slöjan. Han har varit stor i att hålla god min: — god min mot Franska Ministeren öfver sakernas egentliga tillstånd i Sverige: — god min mot sitt parti i Sverige öfver Frankrikes egentliga afsigter. Sedan Kardinalen Fleury fått underättelse om Ryssarnas seger öfver Turkarna vid Choczim*), bad han Tessin skrifva hem, såsom en välment varning, "att Sverige ej borde förhasta sig med något företag mot Ryssland; helst Danmarks tänkesätt var osäkert." Tessin svarade: att man af Frankrike helt annat väntade; om än Sverige af hela verlden öfvergåfves, så hade det dock mod nog att draga sig ur sitt nedriga och förtryckta tillstånd. Kort derpå slöts, under *Fransysk bemedling*, freden emellan Porten och Ryssland**). Ingen af de omständigheter, som sedermera gjorde

*) Bataljen vid Stawoutschane den 27 Aug. (g. st.) 1739, hvarpå följde Choczims öfvergång till Fältmarskalken Münich.

**) Den $\frac{7}{18}$ September 1739, i Belgrad.

en Svensk krigsförklaring mot Ryssland för Frankrike önskvärd, hade ännu inträffat. Likväl skref Tessin hem: att, om man i Sverige resolverade sig till krig, tviflade han ej om Frankrikes hjelp; om Danmark borde man sig försäkra, skulle ock negociationen ske *armata manu;* Frankrike skulle allt understödja. Vi hämta dessa uppgifter ur Regeringens egen proposition till SekretaUtskottet vid 1741 års Riksdag: en framställning helt och hållet skrifven i det nu regerande partiets anda, och således visserligen icke partisk mot Tessin *).

Vi måste, innan vi gå vidare, kasta en blick på Sveriges förhållande till Danmark och Ottomaniska Porten; emedan dessa förhållanden utgöra länkar i det nät, hvari man nu trodde sig kunna fånga våra förlorade provinser. Ibland Tessins uppdrag var, att tillvägabringa en trippel-allians emel-

*) Vi finna det så mycket nödigare att åberopa denna officiella handling, som i skriften *Tessin* och *Tessiniana* en hel annan färg gifves åt Tessins förhållande, efter hans egna ursäktande uppgifter. De förtroliga brefven till Gyllenborg, i hvilka Tessin mellanåt yppar sina bekymmer, voro ej ostensibla (det klagas, att ett och annat af dem likväl blifvit bekanta). Endast de, som efter öfverenskommelse voro skrifna i partiets afsigter, kungjordes. Nyss före krigets utbrott finner man i synnerhet Tessin tveksam; hvilket också karakteriserar honom, sedan han så mycket bidragit dertill.

lan Sverige, Frankrike och Danmark. Han tog derföre på sin resa till Paris vägen öfver Köpenhamn, och hans der började underhandlingar fortsättes sedermera af Svenske Ministern vid Danska Hofvet, Palmstjerna. Vi sammanfatta dem i korthet. Förslaget till Danmark innefattade på en gång en allians- och en delnings-traktat om det förmenta, från Ryssland hemfallande, bytet; hvarvid Sverige, såsom orden lyda, ville nöja sig med den delen af Karelen jemte Wiborg, som Ryssland nu innehade, tillika med Ingermanland och Estland; men åt Danmark afstå Riga med Lifland, ehuru detta vore dubbelt indrägtigare. Danske Ministern, GeheimeRådet Schulin, lät förstå, att Danmark framdeles kanhända icke skulle vara obenäget att göra gemensam sak mot Ryssland, för att aflägsna denna nya tredje makt ur Östersjön; men att, i fråga om afträdelser, *Bohus Län* vore Danmark lägligare. Emellertid inskärpte han nödvändigheten af den djupaste hemlighet. Huru denna iakttogs i Sverige, på en tid då sekretessen så högt påyrkades, kan dömmas deraf, att åtta dagar knappt hade förflutit, sedan sista propositionen i den nämda alliansfrågan, med dess sekreta-artikel, hade blifvit gjord, innan den var Engelska Ministern i Köpenhamn ordagrant berättad från Stockholm. Denna skandal gaf anledning till förebråelser och obehagliga

upptäckter. Ibland annat skref Palmstjerna hem, att den sedan 1723 års Riksdag i Sverige beryktade General Diemar, som ännu hörde till Konung Fredriks *Hessiska* Ministèr, vid sin resa genom Köpenhamn, på Hofvet omtalat hela planen, "såsom på idel skugga och väder grundad"; och sannolikt var omdömet Konung Fredriks eget.

Carl XII, i sin olycka, hade ingifvit Turkarna en djup aktning, som hos denna nation öfvergick på Svenska namnet. Den skuld af en million Riksdaler, som Konungen lemnat, föranledde två Turkiska beskickningar till Stockholm (1727 och 1733). Emellertid hade gemensamma intressen ej blott föranledt en handels-traktat, utan äfven politiska förbindelser emellan Sverige och Porten, först under Polska successionskriget och sednast under det Turkiskt-Ryska kriget. I Sekreta-Utskottets plan vid den sista Svenska Riksdagen spelte Ottomanniska Porten en hufvudrol, isynnerhet i följe af den Franska Renegaten Grefve Bonnevals smickrande löften; och en af Utskottets egna ledamöter, Majoren vid gardet, Malcolm Sinclair, som förut vistats i Turkiet och kände språket, afgick med en hemlig beskickning till Constantinopel, uti Juni månad 1738. På sin återresa derifrån blef han hemligen efterspanad och förföljd af två Ryska officerare; men som ej lyckades att träffa honom i

Polen. I Breslau blefvo de försedda med Österrikiska Guvernörens order att arrestera Sinclair. De upphunno honom nära Naumburg i Schlesien, den 17 Juni 1739, och mördade honom. Hans följeslagare, en Fransysk köpman Couturier, kommissionär för Svenska Levantiska Kompaniet, fördes till Saxiska fästningen Sonnenstein, på reqvisition af Ryska Ministern i Dresden Kejserling, som lät förhöra och slutligen frigifva honom.

Den 28 följande Sept. ankom till Stockholm från Svenska Postkontoret i Hamburg ett derstädes inlemnadt paket, som vid öppnandet befans innehålla Major Sinclairs depecher och papper, illa tilltygade och besmutsade; deribland originalen till Konung Carl XII:s skuldförbindelser, om hvilkas betalning med kanoner och gevär *) till Sultanen man emellertid hade gått i författning.

Denna ogerning, i hvilken Ryska Hofvet förnekade all delaktighet **), väckte i Sverige en obeskriflig för-

*) Ett i detta ändamål utrustadt skepp med 86 kanoner förgicks vid Cadix, som det säges, genom befälhafvarens oförsigtighet. Sultanen nöjde sig sedermera med ett handelsfartyg och 25,000 munköter.

**) Kejsarinnan Anna lärer verkligen varit okunnig derom. Deremot kan ej detsamma sägas om hennes allrådande gunstling Biron, Hertig af Kurland (en Kurländare var en af mördarne), ehuru osäkert sy-

förbittring. Den välbekanta, i poetiskt afseende äfven utmärkta visan om Sinclairs mord, som sjöngs öfver hela riket, är ej mindre ett politiskt dokument för dessa tider. Ett bevis på den herrskande sinnesstämningen var, att Hattarnas pluralitet i Rådet den 18 Augusti 1739 beslöt en transport af 6000 man till Finland, hvilken i början af Oktober afgick, under Generallöjtnanten Buddenbrocks befäl. Franska Ministéren underrättades, att, ehuru förnämsta ändamålet var Finlands försvar, hade man likväl derjemte för afsigt, om konjunkturen skulle så foga sig, att med Frankrikes bistånd och gemensamt med Porten angripa Ryssland; i afseende på Sveriges återupprättelse hette det: *Nu eller aldrig!* *). Detta fick Tessin i uppdrag att föreställa Kardinalen Fleury. Frankrike *ogillade* transporten.

---

nes, om ej första meningen varit att bortföra Sinclair, i fall han i Polen kunnat anträffas. Enligt Manstein, Mémoires de Russie II, 57, voro Fältmarskalken Munich och Grefve Osterman i Rådet. Emellertid bedyrade denne sistnämde under tårar sin oskuld för Svenska Envojén Nolcken i Pettersburg. Den Ryske Ministern Bestuscheff i Stockholm hade skaffat Sinclairs porträtt. Mördarne Küttler och Lewizki gömdes i Siberien, men återkommo under Elisabeth.

*) SekretaUtskottets Handlingar vid 1741 års Riksdag.

Man befann sig dermed i förlägenhet att ha gjort ett utmanande steg, utan att vara färdig till krig; och en mängd tvetaliga, för Svenska regeringen föga hedrande, diplomatiska förklaringar följde. Under Turkiska kriget var trygghet från Svenska sidan Rysslands tydliga intresse. Äfven efter freden med Porten, om hvars sannolika afslutande man ej i Sverige var okunnig, då transporten beslöts, syntes Ryska kabinettet vilja undvika krig. Thronföljden, i fall af Kejsarinnan Annas död, ingaf de nu herrskande männen i Ryssland farhågor, som gjorde ett fredligt förhållande till Sverige för dem önskligt, i synnerhet som desse män voro utländningar och af Ryssarna hatade. Annas gunstling Biron, Hertig af Kurland, nu i sjelfva verket Rysslands Regent, och som ville försäkra sin makt äfven efter sin Monarkinnas död, lät ej otydligt förstå, att han i Sverige önskade ett stöd. Redan Kejsar Petter I — sade han till Svenska Ministern Nolcken i Pettersburg — hade aldrig haft den tankan, att Sverige så mycket skulle förlora, som i Nystadtska freden skedde; nu mera vore fred med Sverige Rysslands naturliga politik. Grefve Osterman förde samma språk, påminte om hvad han redan i detta afseende yttrat till Gyllenborg på Åländska kongressen, beklagade de misshälligheter, som genom Sinclairs olycksöde uppstått, yttrade, att Ryssland

endast nödtvunget och ogerna skulle gripa till vapen, ja erbjöd Kejsarinnans egenhändiga, skriftliga försäkran, att hon ej ville bryta med Sverige *).

Nu inträffade, inom få dagar, Kejsar Carl VI:s och Kejsarinnan Annas död, i Oktober månad 1740. Kejsarinnan hade, förbigående Petter den Stores dotter, Elisabeth, lemnat Rysslands thron åt sin systerdotters son, ett två månaders gammalt barn, af en moder **), genom tanklöshet och svaghet ej ens skicklig för privatlifvets vanliga pligter, och med den regerande, ännu mer hatade än fruktade, gunstlingen till förmyndare. Förmyndaren var Biron, som störtades från sin höjd ännu före sin myndling. Barnet var den olycklige Ivan, i vaggan Kejsare, i vaggan afsatt, för lifstiden fängslad, och i sitt tjugofjerde år mördad. Man känner, att man ej är på Europeisk grund. Men dessa och dylika hvälfningar hörde till en Stat, som snart skulle sträcka sitt inflytande till hjertat af Europa.

Efter Habsburgska husets utslocknande på manliga linien med Kejsar Carl VI, uppblossade Österri-

*) l. c.

*) **Anna, Prinsessa af Meklenburg, 1739 förmäld med Anton Ulrik af Brunswig Wolfenbüttel, sjelf Regentinna för kort tid efter Birons fall, död i fängelse 1746. Anton Ulrik lefde i fängelse till 1766.**

kiska successionskriget. Redan i Decemb. 1740 inföll Fredrik den Store i Schlesien; i Maj 1741 slöt Frankrike, oaktadt sin garanti af Pragmatiska sanktionen, förbundet mot Österrike med Bäjern och Spanien, hvilket snart biträddes af Sachsen. Nu behöfde Frankrike Sverige, för att hindra det med Österrike förbundna Rysslands inblandning. Så kastades krigets lott i Norden.

En urtima Riksdag hade blifvit sammankallad till den 4 December 1740 i Stockholm. Man hade under den förra Riksdagen allt för mycket erfarit, hvilket skydd den så kallade Sekretessen gaf åtminstone åt partiväldet, att ej det underlägsna partiet, på branten att störtas i ett krig, nu skulle göra några bemödanden att genombryta detta bålverk. Också ser man vid öfverläggningarna i Ständen om SekretaUtskottets instruktion åtskilliga försök göras att minska detta Utskottets makt: försök, som endast tjente att å det herrskande partiets sida öka försigtighetsmåtten. Man hade aldrig sett Sekretessen omvärfd med så många murar. Man återfinner ej blott de vanliga anstalterna, nemligen först sjelfva *Sekreta Utskottet* med sina 100 Ledamöter (50 Adelsmän, 25 Prester och 25 Borgare) och sina bihang af en *SekretBankoDeputation*, en *Sekret StatsDeputation* och en *Sekret DefensionsDeputation*, samt dessutom den så kallade *Mindre*

SekretaDeputationen för ärendernas beredning inom SekretaUtskottet, och den *Stora SekretaDeputationen*, som hade sig uppdragen Rådsprotokollernas granskning; SekretaUtskottet födde nu äfven af sig en så kallad *SekretissimeBeredning* till de aldrahemligaste ärenders traktering med SekretaUtskottets egen makt; hvartill, sedan kriget blifvit förklaradt, kom ännu en *Särskilt SekretDeputation*, hvars åliggande var, att på förhand uppsätta fredsvillkoren.

Men hemligheten hade sitt pris. En angifvelse skedde, att Presidentsekreteraren Baron Johan Gyllenstjerna brukade lönnligen, särdeles Onsdagsnätterna, besöka Ryska Ministern Bestucheff. Gyllenstjerna blef, natten mellan den 25 och 26 Februari, påpassad och gripen just vid utgåendet ur Ministerns hus. Dagen derefter tillkännagafs i alla Stånd, att ryktet om förrädare, som man hade midt ibland sig, ej vore ogrundadt: "nu hade man fått fågeln i buren." Straxt utnämdes ur SekretaUtskottet en ny SekretKommission, i allmänhet kallad *FörräderiKommissionen*, inför hvilken Gyllenstjerna, mot hopp om lindring i straffet, bekände, att han meddelat Bestucheff afskrifter af alla våra utländska Ministrars bref, och invecklade med sig nästan alla sina vänner och bekanta. Gyllenstjerna dömdes från lif, ära, och gods, men

underkastade sig den lindring, att ställas med halsjern vid skampåle på Stockholms torg i två timmars tid och sedan hållas i lifstidsfängelse på fästning *). På hans angifvelse arresterades äfven den redan vid 1738 års Riksdag anklagade och afsatte Sekreteraren Arckenholtz samt Finske Translatorn Mathesius, begge misstänkte för umgänge med Ryska LegationsSekreteraren, den förre dessutom beskylld att hafva författat pasqvillet *Svenska Sqvallran* (hvari det rådande partiets afsigt sades vara, att göra General Lewenhaupt, Landtmarskalken vid närvarande Riksdag, till Hertig i Finland med Pettersburg till residens), den sednare, att genom bref hafva uppretat sina landsmän Finnarna. Begge nekade, Arckenholtz äfven sedan han blifvit förd till tortur-fängelset *hvita Hästen*. Kommissionen dömde Arckenholtz till en månads och Mathesius till 14 dagars fängelse vid vatten och bröd. SekretaUtskottet skärpte domen till fängelse på lifstid för Arckenholtz, och dömde Mathesius att hållas i fängsligt förvar, "så länge närvarande konjunkturer påstå." Kommissionen, som emottog angifvelser, utan att yppa angifvarens namn, uppkallade äfven inför sig de år 1739 licentierade

*) Han rymde sedan från Kalmare slott till Lifland, der han gifte sig, och lefde under namnet Gadendorf på ett gods vid Wolmar till sin död 1764.

Riksråden, Grefvarne Bjelke och Creutz, slutligen äfven Grefve Bonde, samt flera andra, hvilka anklagades att motarbeta Rikets Ständer. Kommissionen förklarade väl, att inga lagliga skäl mot dem funnos; men SekretaUtskottet dömde icke dess mindre de fordna Senatorerna (med undantag af Grefve Bonde, som frikändes) förlustiga sina pensioner, och förviste dem från hofvet och hufvudstaden.

Emellertid hade den så kallade Sekretissime-Beredningen, bestående af fyra SekretaUtskottets ledamöter *) och tre RiksRåd **), blifvit egentliga verkstaden för krigspartiets planer ***). Om med-

*) Generallöjtnanten Grefve Axel Spens, som, missnöjd med kommissionen, likväl snart afsade sig; den häftige Öfverste Palmstjerna (sedermera RiksRådet, nu Svensk Envojé i Köpenhamn); af Presterskapet, Doktor Arnell, som fick sjukdomsförfall, då nu varande Talmannen för PresteStåndet Biskop Erik Benzelius inträdde i hans ställe, samt Borgmästaren i Örebro Salin.

**) Grefve Carl Gyllenborg, Baron Rosen och Baron Erik Wrangel. Den sednare var, liksom Spens, ej böjd för kriget, och absenterade sig.

***) Grefve Bonde (Upplysningar) säger, att denna SekretissimeBeredning först förordnades i Mars 1741, och följes af Fant (Föreläsningar i Sv. Hist. V. H., s. 237), som dock tillägger, att beslutet derom togs julnatten 1740, hvilket så förhåller sig. Ur SekretaUtskottets Handlingar för denna Riksdag ser man, att den SekretissimeBeredningen redan i början af Februari var i verksamhet.

len var man ej laggran. Det påstås, att underrättelserna från Pettersburg i Envojén Nolckens depescher voro honom från Stockholm föreskrifna *). General Buddenbrock har, enligt sin egen bekännelse, haft i uppdrag att före krigets utbrott endast meddela sådana beskrifningar på tillståndet i Finland, som gynnade det rådande partiets afsigter **); och att Tessin ej i allt höll sig vid sanningen i sina berättelser från Paris, hafva vi redan sett. Konung Fredrik var mot kriget. Han hade i tre särskilta betänkanden afstyrkt den transport af krigsfolk till Finland, som Rådets pluralitet redan år 1739 beslöt. Konungen blef vunnen genom återkallelsen af Fröken Taube, hvilken han, af fruktan för de nu samlade Ständerna, på någon tid aflägsnat, och genom löfte om introduktion på Svenska Riddarhuset för hennes söner, bröderna

*) Manstein Mém. II, 86.

**) »Jag vet väl hvilken var orsaken till dessa falska rapporter», säger Öfverstlöjtnanten Ehrensparre, i bref till Gjörvell om Finska kriget, uti Bergii Samlingar, III, 285. Le Général Buddenbrock qui ne respiroit que la guerre, au lieu de faire un fidèle rapport marqua au Senat qu'il avait trouvé tout dans un très bon état, que les troupes pouvoient être assemblées sans aucune difficulté, et qu'il y avoit suffisamment des vivres. Manstein, II. Vid krigets utbrott fick man erfara motsatsen.

Hessenstein, såsom Grefvar*). Och ett sålunda vunnet Konungens bifall till kriget blef medlet att slutligen öfvervinna Bondeståndet.

*) Fredrik Wilhelm och Carl Edvard von Hessenstein, födda 1735 och 1738, hade 1741 blifvit Tyska Riksgrefvar; och introducerades på Svenska Riddarhuset 1742, sedan Öfverste Lagercrantz, i slutet af nuvarande Riksdag, derom gjort proposition. Rådet att på någon tid aflägsna Fröken Taube hade blifvit Konung Fredrik gifvet af Hessiske Geheime-Rådet Dankelman och några andra af Konungens förtrogne; och hon afsändes, såsom det hette, till de för henne i Holstein inköpta gods, tillika med sina söner; men stadnade på Malma gård vid Nyköping. »Af hvilket allt de vidrige», säger Grefve Bonde, »visste sig mästerligen betjena; ty när de sågo Hans Maj:t låta sig denna skillsmessan mycket till sinnes gå, utlofvade och försäkrade de, att om Hans Maj:t ville gifva sig i deras händer och deras afsigter ej störa eller hindra, ville de garantera Hans Maj:t en rolig lefnad och regering uti sina återstående dagar, samt att hvarken på denna Riksdag eller annorstädes något till Hans Maj:ts missnöje och oroande skulle uppröras.» Vi skulle härom ej anfört detta vittnesbörd af en man ur motpartiet, ehuru aktningsvärd, om det ej af andra underrättelser bekräftades. I en depesch från Engelska Ministern Burnaby i Stockholm, af hvilken v. Raumer lemnat ett kort utdrag (Beyträge zur neuern Geschichte aus dem Brittischem Museum etc.), heter det: Kungen slår sig till krigs-partiet, får han blott behålla Fröken Taube, hvilket Franska partiet lofvat honom. Grefve Gyllenborg, Baron Sparre och Franska Ministern S:t Severin drifva denna in-

Vi förbigå alla förberedande steg, öfverläggningen i SekretaUtskottet om en offentlig tacksägelse till de Rikets Råd, som tillstyrkt transporten till Finland, hela Rådets nedkallande i SekretaUtskottet för att höras öfver tropparnas sammandragning i Finland, orderna till de Svenska regementerna och till flottan att hålla sig färdiga; emedan alla dessa åtgärder, ehuru så tydligt syftande på fiendtligheter, att Holland, Danmark och Österrike, med Rysslands bifall, erbjödo sin bemedling, likväl oupphörligt nekades äga en sådan syftning. Orsaken till dröjsmålet var, att *man väntade Frankrikes beslut*, fastän ett sådant yttrande af Engelska Ministern i Stockholm till Gyllenborg togs så illa, att han derföre förböds hofvet och lemnade Riket. Man väntade i sjelfva verket Frankrikes beslut; och detta togs ej, innan genom traktaten i Nymfenburg dess eget uppträdande i Österrikiska successions-kriget blifvit afgjordt. Nu förspordes ett annat språk; och Sveriges rörelser rättas derefter. Bref på bref från Tessin i Juni och Juli månader yrka, på Franska Ministérens vägnar, ett skyndsamt afgörande. Förnyade, förökade subsi-

---

trig. — **Annonsen om Hessensteinarnes legitimerande och introduktion på Riddarhuset var den sista skymfen mot Ulrika Eleonora, den hon ej heller länge öfverlefde.**

dier hade blifvit utlofvade, och ett ytterligare hemligt löfte af 9 tunnor guld, om hvilka utspriddes, att de kommo från en *annan* hand, för att i föreställningen öka antalet af våra bundsförvandter, var egentliga priset för krigsförklaringen. Den 21 Juli om morgonen uppträdde Palmstjerna på den Sekretissime Beredningens vägnar i Sekreta Utskottet, med tillkännagifvande från den Fransyska Ambassadören Grefve S:t Severin, att Konungen i Frankrike åstundade veta om Sverige ville betjena sig af de fördelaktiga konjunkturerna: en kurir väntade för att afgå med slutlig resolution, den Ministern önskade måtte blifva sådan, att Konungen hans Herre ej nödsakades att för långliga tider ändra sitt system i afseende på Sverige. Sekreta Utskottet begär af Ständerna fullmakt, att (såsom ett VälfärdsUtskott) vidtaga sådana författningar, *som lända till rikets välgång, heder och säkerhet* *), i hvilket ändamål det anhåller att för tillfället förstärkas med 25 ledamöter af Bondeståndet: Plena församlas i sådan hast, att få hinna dem besöka: den begärda fullmakten gifves; och de 25 Bönder-

*) **Sådan var propositionen inom SekretaUtskottet. Till Ständerna kom denna proposition om fullmakt att, i fall så skulle fordras, skrida till *verkligheter* (det under hela denna Riksdag nyttjade ordet för *krig*), i något förändrade ordalag.**

na, förut utsedde *), infinna sig, tillika med Talemannen Olof Håkansson, i SekretaUtskottet. Här föreläsas SekretaUtskottets politiska testamente från 1739 års Riksdag, den nuvarande SekretissimeBeredningens utlåtande om Sveriges förhållande till utrikes makter, den mindre SekretaDeputationens Betänkande, som slutar med *Livii* ord, att "freden är mer tryckande för slafven, än kriget för den frie" **), slutligen omröstningen i Rådet föregående dagen, då af 15 Rådsherrar 8, jemte Konungen, tillstyrkt ***), men 7 afstyrkt kriget †):

---

*) »För att få kriget så mycket mer populärt, satte man under öfverläggningen derom några köpte Bönder in i SekretaUtskottet.» (Tessin och Tessiniana, s. 88).

**) Pax servientibus gravior, quam liberis bellum.

***) Carl och Johan Gyllenborg (bröder), Ehrenpreus, Rosen, Adlerfelt, Cederström, Löwen, Meijerfelt, de båda sistnämda med tillägg, att de ej visste, om tillräckliga medel till krigets förande funnos, men att »om Frankrike råder till krig, *så bör väl Sverige något våga.*» Den särdeles krigiskt sinnade Rådsherren, Baron Carl Gust. Sparre (Gyllenborgs måg), som 1739 hade gjort proposition om transporten till Finland, var nyss död (den 24 April 1741).

†) Erik Wrangel, Åkerhjelm, Lagerberg, Cronstedt, Posse, Nordenstråle och Anton Wrangel. Af dessa var Åkerhjelms votum bestämdast och grundadt på sanna, utförligt motiverade uppgifter, hvilkas verkan på Bönderne Landtmarskalken sökte förevaga

de sednares yttranden besvaras med deklamatoriska tal, anklagelser och försäkringar om tillräckliga medel: BondTalmannen uppstår, och säger, att han och hans medbröder allt väl förstått, upprepar med skicklighet de förnämsta för kriget anförda skäl, slutande, att Bönderna för sin del hålla med deras nådige Konung, som är en i krigsväsendet erfaren Herre *): kriget förklaras och utblåses på alla torg: en särskilt SekretDeputation utses att i förhand uppsätta fredsvillkoren **); och allt detta är skedt ifrån morgonen till aftonen d. 21 Juli 1741.

---

genom förklaringen, att de voro mindre tillförlitliga. De öfrige yttrade betänkligheter, och voro för en negociation *armata manu*.

*) Konungen hade äfven tillbjudit sig att sjelf bli anförare, hvilket Ständerna afstyrkte. Vår framställning är i mycken korthet gjord efter Sekreta Utskottets protokoller.

**) På förslag i SekretaUtskottet af Biskopen uti Linköping (sedermera utnämde Erkebiskopen) *Erik Benzelius*, nu Talman i Presteståndet. Det var en ibland de restriktioner, hvarunder han å sitt Ståndts vägnar ingick på kriget, och skulle vara ett bevis på moderation. Hur dermed förhöll sig, bevittnar innehållet af de förslag till fredsvillkor, som nämde Deputation uppsatte och förseglade i fyra paketer öfverlemnade till Regeringen, att till dess efterrättelse efter hvarandra vid tillfälle brytas. Man skulle nemligen i *första* rummet påstå Liffland, Estland, Ingermanland samt hela landet från Ladoga och Onega till Hvita hafvet; i *andra* rummet, i fall

I denna samma SekretaUtskottets session yttrade Landtmarskalken Grefve Lewenhaupt: "att han ej så mycket misstrodde sig sjelf, att han ej skulle antaga befälet öfver arméen; dock ville han ej göra sin anciennitet gällande, utan vore nöjd att stå under en yngre, om Rikets bästa derigenom befordrades. Han blef utnämd till högsta befälhafvare så till lands som sjös, med en ganska vidsträckt makt, äfven att göra och besvara fiendens propositioner angående stillestånd och fred. Riksdagen slutades den 22 Augusti: den 23 Augusti gick Generalen till segels från Stockholm: samma dag stod slaget vid Willmanstrand.

Redan i Februari månad hade Finska arméens sammandragande blifvit i SekretaUtskottet beslutad,

---

Svenska vapnen ledo någon afbräck, Lifland, Estland, Ingermanland, Kexholms län, Karelen, efter 1700 års gräns; i *sista* och *värsta* fallet, Karelen, Wiborgs och Kexholms län, Pettersburg, Cronstadt, Cronslott, Nöteburg, och förbud för Ryssland att hålla krigsskepp i Österjön. Den ifrigaste å motpartiets sida i Presteståndet var dåvarande Prosten i Nyköping (sedermera Biskop) *Serenius*; men rönte vid denna Riksdag så mycken ovilja för det nit, hvarmed han vid den föregående tagit de entledigade Rådsherrarnes försvar, att han måste aflägsna sig. I Borgareståndet herrskade *Plomgren* och *Fjerrman*, måklare för de Franska subsidierna och leverantörer för arméen.

och en rapport af General Buddenbrock, att den var samlad och i godt stånd, bidrog att genomdrifva krigsförklaringen. Icke dessmindre hade, då kriget förklarades, denna General endast tvenne smärre corpser samlade, den ena, ej fyllest 5ooo man, vid Qvarnby nära Fredrikshamn under sitt eget, den andra, något öfver 3ooo man, vid Martilla $3\frac{1}{2}$ mil från Willmanstrand under Generalmajoren, Friherre Carl Henrik Wrangels befäl. Krigsförklaringen, med lika mycken brådska kungjord, som beslutad, kom likväl i Ryssland ingalunda oväntad. Fältmarskalken Lascy och General Keith ryckte med 10,000 man in öfver gränsen mot Willmanstrand, som de troligen nått utan att Svenskarna i sin säkerhet derom förut fått någon underrättelse, om ett falskt allarm i Ryska lägret under natten och en deraf föranledd skjutning ej upptäckt fienden, och förmått Wrangel att skynda till Willmanstrands undsättning, sedan han derom låtit underrätta General Buddenbrock. Denne dröjde i 24 timmar, innan han bröt upp att understödja Wrangel; hvilket sedermera blef en hufvudpunkt i anklagelsen mot honom. Emellertid blef Wrangel, som ej heller inskränkt sig till fästningens försvar, tills Buddenbrock hunnit ankomma, utan erböd strid åt en mera än dubbelt öfverlägsen fiende, vid Willmanstrand i grund slagen och, sårad, sjelf fången. Egne

så väl som fienden dömde, att han handlat mer såsom en hetsig och behjertad soldat, än som en förståndig General *); men han behöll det beröm, att i detta krig ha varit den ende Svenska anförare, som åtminstone ej skydde fåran. Och detta beröm måste Hattarne lemna åt en *Mössa*.

De följande händelserna under detta krig sammanfatta vi efter Regeringens egen berättelse vid 1742 års Riksdag till SekretaUtskottet, författad af dåvarande Expeditionssekreteraren, sedermera Riks-Rådet, Baron Anders Johan v. Höpken. Efter den olyckliga aktionen vid Willmanstrand anlände Generalen en Chef Grefve Lewenhaupt till Finland med de dit destinerade troppar, och formerade sitt läger nära Fredrikshamn vid Qvarnby; men som

*) Tiburtius, om Finska kriget, s. 19. Manstein, hvilken, såsom Öfverste i Rysk tjenst, gjorde detta krig och beskrifvit det, tadlar ännu mer Wrangel såsom General, än Buddenbrock; men säger för öfrigt om slaget vid Willmanstrand: »C'est le seul combat dans toute cette guerre, où les Suèdois ont montré du courage.» Han uppger Ryska styrkan vid Willmanstrand till 9900 man, och den Svenska, enligt förslager, som föllo i Ryssarnas händer, till 5246, inberäknad garnisonen i Willmanstrand. Svenska underrättelser uppgifva Wrangels hela styrka högst till 3200 man, af hvilka 2200 i slaget gingo förlorade.

som Ryssarna höllo sig stilla vid Wiborg, och vårt kavalleri behöfde hvila, så blefvo begge arméerna stillastående hvar i sitt läger hela hösten, om man undantager, att Generalen straxt efter sin ankomst utsatte en postering af 200 man, 8 mil från lägret, hvilken blef öfverrumplad och tillfångatagen. — Omsider, när Generalen förnam, att Ryssarne gått i vinterqvarter, intog han äfven sina, behållandes tillhopa vid pass 6000 man, med hvilka han marcherade mot Wiborgska sidan, att borttaga några hömagasiner, hvilket ock lyckades och hos fienden väckte så mycket allarm, helst ryktet ökade den Svenska styrkan till 30,000 man, att Ryska regementerna fingo uppbrottsorder och den så länge väntade revolutionen till Prinsessan *Elisabeths* fördel i Pettersburg utbröt.

Men nu proponerade Fransyska Ambassadören i Pettersburg det så kallade *tysta stilleståndet*, eller att vapnen utan formlig öfverenskommelse på begge sidor tills vidare skulle hvila; då General Lewenhaupt, som allenast tagit med sig proviant för några dagar, drog sig tillbaka inom Svenska gränsen, låtandes äfven galejorna och de svåraste örlogsskeppen gå hem, och behållandes hos sig blott 6 galejor, 2 pråmar, 1 fregatt och 5 örlogsskepp, hvilka genom sjukdom mest förlorat sina besättningar. Således

blef armeén också hela vintern liggande, oansedt Generalen i ett bref af d. 30 Nov. 1741 gifvit förhoppning, att innan våren något företag af vigt skulle ske. Hvilan ursäktades genom sjukdomarna i armeén, hvilka Generalen förmente kunna i qvarteren botas. Likväl försäkrade han Kongl. Maj:t, i tvenne skrifvelser af d. 12 och 18 Januari 1742, att, om han finge sina rekryter och en liten förstärkning af några hundra man, samt om flottan och galejorna i tid ankommo, *så skulle Kongl. Maj:t ingenting behöfva eftergifva af sina rättmätiga pretentioner mot Rysslund;* afstyrkandes derjemte, i bref till Kanslipresidenten, ny Riksdag, hvilken skulle endast blifva till förhinder för uppsåtets fullbordan.

Så hvilade alla krigsoperationer, tills Generalen d. 24 Febr. blef underrättad om stilleståndets upphäfvande, hvaraf en så stor förskräckelse i lägret vid Fredrikshamn uppstod, att ett utom staden beläget magasin af våra egna brändes och magasinerna i sjelfva staden öppnades till skövling. I ett krigsråd den 2 Mars beslöts, att fästningen skulle öfvergifvas, staden med i hamnen liggande skepp, galejor, pråmar och transportfartyg brännas samt hela landet ifrån Kymene ödeläggas. Tillika blef, på en Kapiten Löfvings och några resandes berättelser, att Ryska armeén vore i annalkande,

befallning utfärdad om alla regementers uppbrott och de sjukas bortförande, hvarigenom allt så väl landet ödelades, som många menniskor omkommo.

Efter några dagar inbragtes den underrättelse, att inga reguljära fiendtliga troppar voro att förvänta, utan hade allenast några husarer och kossacker infallit i landet norr om Fredrikshamn. Nu fingo tropparna kontraorder — och lågo så åter stilla ända till följande Juni månad, då Generalen inberättade, att tre armeér kommo emot honom på en gång. Af dessa har den ena på Martilla-vägen försports endast vara några tusen kossacker, som grufveligen framforo: — den andra gick strandvägen öfver Systerbäck, hafvandes tillförsel från galejorna, som följde på sidan *). Generalen höll krigsråd och beslöt lägra sig vid Suma samt försvara Fredrikshamn; men vid Suma hölls ett annat råd, som ändrade de förra anstalter. Förhuggningen vid det starka passet Mendolax öfvergafs då, och lika så Fredrikshamn, på hvars försvarsverk armeén hela våren intill sista dagarna arbetat. Nu sattes elden i förrådshusen, i krutmagasinerna, i armeéns tross och tyghus: det grofva artilleriet dels förnaglades, dels kastades i sjön; uppbrottet skedde så hastigt, att en del af Södermanlands regementes tält qvar-

*) Om den tredje hördes ingenting.

lemnades. — Arméen retirerade till Kymene-ström, hvarest Generalen lofvade att med samnad hand taga emot och försvara landet. Infanteriet blef ock några dagar ståndande vid Kymene, och kavalleriet vid Anjala och Keltis; men innan fienden kom, hade Generalen dragit sig ytterligare tillbaka och öfvergifvit fyra fördelaktiga pass och strömmar, så att han redan stod vid Abborfors, då han d. 3 Juli inberättade, det han ej vore i stånd att göra fienden något afbräck, utan förfrågade sig hvad han skulle göra, och om han här skulle försvara sig till sista man. Icke dessmindre lemnade han, innan svar kom, den sista af Kymenes grenar vid lilla Abborfors, och drog sig till Forsby bruk och så vidare förbi Gammelby och Borgo åt Helsingfors, utan att några reguljära fiendtliga troppar nödgat honom att öfvergifva alla dessa fördelaktiga pass och orter. Sådant Generalens oförmodade uppförande, hvartill Kongl. Maj:t inga andra orsaker bekanta äro, än arméens försvagande genom sjukdom, har föranledt Kongl. Maj:t att rappellera så väl Generalen en Chef Grefve Lewenhaupt, som Generallöjtnanten Buddenbrock, på det Kongl. Maj:t må förnimma sammanhanget, och har emellertid befälet blifvit uppdraget åt Generalmajor Bousquet, eller, i fall han af sjukdom vore hindrad, åt den närmaste äldsta Generalmajoren.

Den 19 Augusti miste Grefve Lewenhaupt befälet. Den 25 Augusti tecknades, enligt flesta rösterna i ett sammankalladt krigsråd, den kapitulation, genom hvilken Svenska arméen vid Helsingfors nedlade vapnen. Den var då 12,000, den Ryska 17,000 man *). Finnarne skulle öfverlemna sina gevär och gå hem; Svenskarne, med qvarlemnande af sitt artilleri, hemföras till sjös, så vidt utrymmet medgaf. Af kavalleriet, som sammansmält till 1200 man och gick landvägen norr om, hemkom ej hundrade man. Det Svenska infanteriet, som, sedan Finnarne skilt sig, endast utgjorde något öfver 4000 man, förminskades ytterligare till nära hälften genom sjukdom och vanvårdnad på sjön. Af 25,000 man,

*) Manstein (Mém. II, 257), som säger, det man kunnat parera två mot ett, att, om Svenskarne i sin fördelaktiga ställning hade angripit, i stället för att underkasta sig så nesliga villkor, Ryssarne hade blifvit slagna, räknar Ryska styrkan till högst 17,500 man. Enligt Öfverstelöjtnant Ehrensparre, som gjorde tjenst som Generaladjutant, utgjorde det tjenstbara manskapet i Svenska arméen vid kapitulationen i Helsingfors 11,686 man. 600 man voro nyss förut kommenderade från lägret på flottan, hvars besättning ej är upptagen i ofvannämda antal. Ehrensparres Bref i Bergii handskrifna Saml. II, 134. Tiburtius, om Finska Kriget, sid. 127. I båda lägren sades, att styrkan å båda sidor ej var mycket olika.

som för ett år utgått, återstodo snart ej tretusen i tjenstbart stånd *).

Man ser Naturforskaren och Läkaren öfvervinna sinnenas motvilja mot vämjeliga föremål genom förståndets intresse i undersökningen af dessa föremåls sammanhang och orsaker. Äfven Historieskrifvaren behöfver stundom hela sanningens renande och stärkande inflytelse, för att stå ut med sitt ämne; och vi kunne ej heller rädda oss ifrån det, som nyss sysselsatt och plågat oss, utan att söka begripa det. Följande må gälla såsom ett bidrag dertill.

Vid 1765 års Riksdag, då Hattarne hade åter ett krig på sitt samvete, yttrade Grefve Axel Fersen i Sekreta Utskottet: "Hela det Ryska kriget var bygdt på en år 1739 af RiksRådet Grefve Carl Gyllenborg med då varande Prinsessan Elisabeth träffad underhandling om hvad hon vid sitt uppträde på Ryska thronen skulle cedera; hvaremot Prinsessan förbehållit sig, att Sverige skulle låta den unge Hertigen af Holstein **) komma hit öfver, såsom thronföljare. Detta hade å ömse sidor varit aftaladt; men då Drottning Ulrika dog, och Succes-

*) Grefve Bonde, Upplysningar.

**) Carl Petter Ulrik, son af den år 1739 aflidne Carl Fredrik, och född 1728 (sedermera Kejsaren Petter III).

sionsfrågan väckte bekymmer, tordes ej Rådet våga något i afseende på Hertigen. Prinsessan lät då hämta honom från Kiel till Ryssland, och ansåg sig, när villkoret ej uppfylldes från Svenska sidan, äfven fri från sina förbindelser" *).

Härmed jemföre vi hvad den om Rysslands Historia för denna tid så väl underrättade Büsching förmäler **), att Elisabeth haft en *dubbel* plan till vinnande af sitt ändamål: den *första*, att genom Svenskarnas hjelp intaga thronen, i hvilken afsigt hon genom sin förtrogna L'Estocq öppnade stora och obestämda förhoppningar, hvilka man i Sverige utlade derhän, att hon skulle vara böjd att återlemna sin faders eröfringar, hvarpå hon aldrig tänkt. Büsching hade sett ett betänkande af Holsteinske Ministern Pechlin, hvari säges, att Svenska regeringen på denna tid, genom Envojén i Pettersburg von Nolcken, inbjudit Hofvet i Kiel att biträda Sveriges och Prinsessan Elisabeths planer, men utan att närmare utlåta sig öfver den unga Hertigens utsigter. Den *andra* Elisabeths plan var, att genom penningar vinna garnisonen i Pettersburg, hvartill Franske Ambassadören Marquis de Che-

*) Sekreta Utskottets Handlingar vid nämda Riksdag.

**) Gründlich untersuchte und entdeckte Ursachen der RegierungsVeränderungen in dem Hause Romanow. Büschings Magasin, t. I, sid. 33.

tardie, som var i förtroendet om *bägge* anslagen, lånat henne öfver 40,000 dukater. — Vi tillägge: på den *förra* af dessa planer var *Hattarnes* så kallade Ryska krig beräknadt; på den *sednare*, som verkligen utfördes, kantrade deras vid den förra planen blindt fästade förhoppningar.

Hvad detta krig var i upphofsmännens *mening* är härmed antydt: en militärisk parad, ämnad att betäcka en politisk intrig; hvad det blef i *utgången* — hafva vi sett.

Härmed sammanstämmer allt i detta företag, beredelsen, verkställigheten, utgången. Hemlighetskrämeriet och osanningarna för att dölja beskaffenheten af både fiendens och egna tillgångar (redan på den första transporten till Finland hade för år 1741 en statsbrist uppstått, som medtog behållningen af de dittills gifna subsidierna) *) — bländverket i beräkningen af allianser och konjunkturer (så fästades stora förhoppningar vid alliansen med Ottomaniska Porten, ehuru denna makt nyss slutat fred med Ryssland) — öfverrumplingen och brådskan i beslutet — allt detta visade ett så uppenbart osammanhang, att Biskopen i Kalmar Doktor Schröder i SekretaUtskottet **) ej orätt anmärkte,

*) Yttrande i SekretaUtskottet den 21 Febr. 1741 af en ledamot i StatsDeputationen (Trolle).

**) Den 21 Mars 1741.

att de gode herrar måste hafva sig *något vigtigt välgrundadt arcanum* förbehållet, som bestämde deras mått och steg. I förtroende på detta *arcanum* var det, som Lewenhaupt yttrade, att man kunde begynna kriget, fast man ej hade medel längre än till hösten, ty om ett år skulle allt vara slut *) — som han, efter öfverkomsten till Finland, låg i qvarteren och krigade med proklamationer, hvilka lofvade Ryssarna befrielse från främlingars makt, under det hans troppar, såsom ett samtida vittne säger, "till helsa och tänkesätt blefvo lika förskämde" — som han, sedan Elisabeth (honom förutan) gjort sin revolution, åter låg stilla, väntande på de tillfallande provinserna såsom dess frukter, bedragen af stillestånd och underhandlingar, tills den nya herrskarinnan var säker på sin thron, och förderfvet slutligen i rågadt mått bröt in öfver en förblindelse utan like.

Den olyckliga intrigkarakteren af detta krig sträckte sin förlamande inflytelse till allt. Man kände med sig, att man vunnit krigsförklaringen, såsom man vinner ett spel. Deri hade partiets vågsamhet uttömt sig. — Allt hvad som kom efter denna Riksdags-seger, var *fruktan* — fruktan att utsätta sig för förluster, fruktan för en möjlig parti-

*) I Sekreta Utskottets Session den 21 Juli.

hvälfning hemma, fruktan för efterräkning inför kommande Ständer. Man skröt af att gå på Pettersburg; men allas ögon voro riktade tillbaka åt Stockholm. *Regeringssättet* hade planterat hela sin svaghet och tvedrägt *midt i lägret*. Så blef manskapets stridslust fåfäng. "Gud gifve, att förr så skett", ropade soldaterna, då nyss före kapitulationen i Helsingfors det ändtligen sades dem, att man ville hålla stånd mot fienden. De unge officerarne hade egentligen varit för kriget, det af alla landtregementer hatade *Gardet* mest, det äldre befälet minst. Nästan alla Regementschefferna voro *Mössor*, stödde sin öfvertygelse på Konungen, hvars hemliga tanka var väl bekant, och tillåto partisinnet förstärka en motvilja, som redan förut efter 20 års fred hade tillräcklig grund i ålder och kärlek för ett makligt boställslif *).

*) Le R. (Le Roy) lui même étoit contraire (à la guerre), quoique il aima mieux dissimuler. Tous les chefs des Regimens étoient de son avis, à l'exception d'un ou de deux, en partie par l'amour pour cette douce oisiveté, dont ils avoient joui depuis plus de 20 ans. Tous les chefs de la marine étoient du même sentiment; portés par les mêmes raisons, par le luxe et l'agrément, auquel la ville de Carlscrona les avoit accoutumés depuis long tems: la plus part ayant plus de connoissance de la table et de bonne chaire que du manoeuvre. Pour les officiers subalternes, ils étoient presque tous de bonne

dessutom genast kom i oordning genom den skicklige Amiral Rayalins död straxt efter krigets utbrott. Sämst var beställdt med det högsta befälet. Finlands försvar hade Horn i sin tid anförtrott åt sin måg, Grefve Löwen, då Chef för Fortifikationen, och som, enligt en plan, den krigsförståndige ej gillade, och med öfverdrifven kostnad *), hade uppfört de klena fästena Willmanstrand och Fredrikshamn. General Cronstedt, fadren för det förbättrade Svenska artilleriet, hade af den nya Ministéren år 1739 blifvit skickad till Finland, och föreslagit en försvarsplan, hvars basis skulle vara Kymene-elf. Men denna fördrade tid; och Cronstedt, som var partiet alltför obeqväm, så väl genom insigt som sjelfständighet, blef återkallad för att gifva rum åt den medgörligare Buddenbrock. Denne, som hade gjort sitt rykte såsom "den störste Exercismästare vi hade"**),

volonté, le soldat brave, et tous les Regimens en meilleur état que l'armée Suédoise n'avoit jamais été, la flotte et les galères de même. Raisonnement sur les causes de la guerre en Finland l'an 1741 par Le Sénateur et Président de la Chancellerie le Comte Ulrich Scheffer. Skandin. Handl. IV, 325.

*) Aux frais excessives pour la Couronne; ibid. Man hade begynt Willmanstrands och Fredrikshamns befästande 1722. Orterna voro förut marknadsplatser.

**) Ehrensparres ord, i sina bref till Gjörvell om Finska kriget. Bergii handskrifna Samlingar III, 286.

och före krigets utbrott tjent partiets afsigter genom falska rapporter, blef åter efter olyckan vid Willmanstrand så fruktande för ansvar, att han i allt sökte skydd bakom Lewenhaupt och vid alla tillfällen ökade Öfverbefälhafvarens naturliga rådvillhet.

Vi känne tillräckligt denna olyckliga Herre: en af de figuranter, som ett parti skjuter fram och vid tillfälle uppoffrar: med en ärelystnad långt öfver sin höfva, och, i dunkelt medvetande deraf, sökande uti hvad man kunde kalla *befälets etikett* ersättning för den saknade kraften. Han hade ett myndigt yttre, och alla chefer darrade för honom, säger hans Adjutant och varma vän, dåvarande Löjtnanten, sedermera RiksRådet, Ulrik Scheffer *). Han hade eftersträfvat befälet, och i harmen mot de mer klarseende af partiet, som misstrodde hans förmåga, utverkat sig detsamma oinskränkt. Han tog i SekretaUtskottet illa, att man ville sätta den unge Höpken, såsom diplomatisk rådgifvare i detta diplomatiska krig, vid hans sida. Particheferna uppdrogo hemligen åt Buddenbrock och Lagercrantz att vara hans rådgif-

*) Il avoit cet air imposant et d'autorité. Tous les chefs des corps trembloient devant lui, le Sénat le craignit; l. c.

vare *); i och med den sednare ha vi nämt en man, som både på de olyckliga Generalernas öde och på kriget hade ett vigtigt inflytande.

Nu varande Öfversten för Elfsborgs regemente Lagercrantz ansågs för en af de erfarnaste Officerare i Svenska armeén, hade tjent under Carl XII i Polen, under Stenbock vid Helsingborg och Gadebusch, under Villars i Nederländerna, hade stora natursgåfvor, ett lätt, fast groft umgänges-sätt, en farlig mun och penna, ett hämdgirigt och ränkfullt sinnelag. Med ett af egennytta tidigt fläckadt rykte var han en man egnad att uppröra råa passioner, och var sjelf åt dem hängifven, en adelig demagog. Ruinerade finanser, hvilka han tillskref ett af Konung Fredrik ej hållet löfte om befordran till Kommendant på Carlstens fästning, gjorde honom till politisk partigängare; och vid 1738 och 1739 års Riksdag uppträdde han på Riddarhuset, såsom den häftigaste talaren, i spetsen för den så kallade *Lagercrantz's fricorps*, ett band af unga officerare, som med skrik och våldsamheter nedtystade de annorlunda tänkande, och som vid 1741 års Riksdag, då Lagercrantz ökade sina parti-meriter med Baron

*) Jemför en Uppsats om Öfverste Lagercrantz, efter egenhändiga papper, på Upsala Bibliotek, troligen af Biskop Nordin, men utgifven af Fant. Samlingar i Svenska Hist. Ups. 1814, sid. 43.

Gyllenstjernas fasttagande utanför Ryska Ministerns hus, dref samma ofog. Men allt detta var blott den yttre sidan af hans verksamhet. Både vid partihvälfningen 1739 och krigsförklaringen 1741 var han en af de mest betydande i Sekreta Utskottet, och, under det Riddarhuset och Utskotten gåfvo genljud af hans tal, tillika handtlangare i de hemligaste intrigerna *); men med egna afsigter, *mer* än han lät märka, och hvilka han så mycket snarare fann sig befogad att fullfölja, som han, efter öfverkomsten till Finland, genom Buddenbrocks misstänksamhet och Grefve Lewenhaupts ömtålighet snart fann sig utan inflytande och aflägsnad från högqvarteret. Från denna stund talade han med förakt om Generalerna och trädde i spetsen för de missnöjda i armeén, hvilkas antal af alltför många anledningar växte.

Man hade väntat sig att få gå mot Wiborg, mot Pettersburg **). Nu sökte man en orsak till

---

*) Till exempel: att utverka Konung Fredriks samtycke till kriget.

**) Regeringen skref till Lewenhaupt, vid nyheten om revolutionen i Ryssland, att han borde nyttja första bestörtningen och marchera direkte mot Pettersburg. Chetardie lofvade honom då inrymmandet af Wiborg och Kexholm såsom pris för stilleståndet. Proposition till Sekreta Utskottet 1742. Chetardie skröt af Elisabeths personliga gunst.

overksamheten i Buddenbrooks förbindelse med sin bror, som var i Rysk tjenst och Kommendant i Wiborg. Trehundra grenadierer uppsatte emellertid Elisabeth på Rysslands thron. Lewenhaupt lät då af fagra löften förmå sig till det så kallade tysta stilleståndet, sedan Franske Ministern i Pettersburg Chetardie tagit på sitt ansvar, att Sverige skulle få ersättning i Elisabeths ädelmod. Hans Hof ogillade detta steg. Sedermera vågade denne fåfänge Minister ej ens framställa de öfverdrifna fordringar, som Svenska Regeringen, sedan den öppnat det ena efter det andra af det sista Sekreta Utskottets förseglade fredsvillkor, uppdrog åt honom att göra gällande. Hösten hade förgått; vintern förgick i lika overksamhet, under det arméen, en förskräcklig börda för Finland, af hunger, köld och sjukdom bortsmälte. Oenigheten bland befälet fick slutligen öppet fält, då de missnöjde utverkade en befallning från Stockholm, som band Lewenhaupt vid *krigskonseljernas* beslut. Så uttyddes åtminstone den tvetydiga meningen: "att Generalen af pluralitetens mening alltid borde sluta till enterprisens möjlighet" *). Dermed hade man Riksdag i lägret. Alla de nesliga återtågen, efter stilleståndets uppsägande å Ryssarnas sida, äro be-

*) Tiburtius, Om Finska Kriget, sid. 154.

slutade af krigskonseljernas pluralitet. Lewenhaupt medförde sedermera deras protokoller inför Ständernas Kommission, som beröfvade honom dem *), och tog hans hufvud.

Ulrika Eleonora dog den 24 Nov. 1741. Vi ha sett, att i Hattarnes första plan, kriget var förknippadt med successionsfrågan i Sverige, och att, enligt öfverenskommelse med Elisabeth, thronföljden borde försäkras åt hennes systerson, den unga Carl Petter Ulrik af Holstein. Hattarne hade dermed återgått till sin första, hos dem, som hos Nationen, aldrig utplånade tillgifvenhet för det Holsteinska huset. Att Ulrika Eleonoras fiendskap med henne sönk i grafven, var en gynnande omständighet, i synnerhet uti Lagercrantz' tanka, som i ett hemligt bref straxt derefter **) utlåter sig, "att han alltid helst sett, det Drottningen dött förr än kriget slutades." Men Rådet vågade hvarken genom thronföljarevalet öka Konungens ovilja mot kriget, ej heller, af fruktan för Danmark, kalla Hertigen till Svenska armeén i Finland, hvaraf man hade lofvat sig den största verkan; ty Chetardie skref i September

*) Lewenhaupts Lefverne, af hans son. Skandin. Handl. II, 255.

**) D. 14 Dec. 1741; om Lagercrantz ur dess papper. Fant, Samlingar; l. c.

September månad 1741 till Gyllenborg, "att Ryssarne skulle lägga ned gevär hellre än att fäkta mot Petter den Stores afföda" *). Då beslöt Lagercrantz, missnöjd både med Generalerna och sitt partie chefer, att taga successionsfrågan i sin egen hand, och har derigenom hufvudsakligen inverkat på detta krigs sista bedröfliga uppträden.

Redan i början af 1742 lät Elisabeth hemligen hämta sin systerson till Ryssland. Med inträdet af bröderna Bestucheff **) i Ministéren, föll Frankrikes inflytande vid Ryska hofvet ***). Genom ett svar, hvars stolthet man afundas, gjorde Elisabeth slut på denna makts inblandning. "Ehuru Sverige — heter det i det sista svaret till Chetardie — har börjat närvarande krig af åstundan att återfå förlorade provinser, så skall Ryssland, som för sin del icke brutit den år 1735 förnyade alliansen,

*) Ur Regeringens proposition till SekretaUtskottet vid 1742 års Riksdag.

**) Den ena nu Kansler, den andra förut Rysk Minister i Stockholm.

***) Ehuru den fåfänge, för Sverige så olycksfulle, Chetardie skref till Stockholm: «Je saurai bien captiver ces deux frères.» Att Kansleren Bestucheff var venal, är bekant och bevisligt. Han tog Englands penningar, då Frankrike var för sparsamt.

dock aldrig samtycka till någon styckning af sina besittningar. Hvad angår det framkastade påståendet, att Grefve Lewenhaupt ej byggt sin förtröstan i detta afseende på *chimerer*, och att man nästa vår skall se prof derpå, så beror det på Sverige att försöka. — Om Svenskarne ännu tro sig berättigade att begära verkställigheten af löften, som Frankrike gifvit, så är det en sak, som ej angår Ryssland, och som man lemnar åt dem att sinsemellan afgöra"*).

Den 25 Februari uppsades stilleståndet. Den deraf förorsakade förskräckelsen och förvirringen i Svenska högqvarteret**) nyttjade Lagercrantz att af ett i Fredrikshamn d. 1 Mars hållet krigsråd åt sig utverka en mission till Pettersburg, för att återknyta underhandlingarna. I sällskap med en Chetardies utliggare i Svenska lägret, en Chevalier Crespy, afreste Lagercrantz till Pettersburg och derifrån till Moskau, der Hofvet uppehöll sig, och erböd, Kejsarinnan ovetande och på eget bevåg, Svenska kronan åt Hertigen af Holstein. Att han vände tillbaka med goda förhoppningar (i hjertat föredrog den unge Hertigen den Svenska kronan framför den Ryska

*) Utdrag efter en afskrift i Sekreta Utskottets Handlingar 1742.

**) Se berättelsen om denna terreur panique hos Tibertius.

thronföljden) ses deraf, att han knappast var återkommen till högqvarteret i Fredrikshamn, än uppstudsigheten mot Generalerna blef offentlig. "Officerarne höllo sig lustiga på källaren" — heter det i en samtida berättelse — och pratade om den unga Fursten af Holstein; ja, djerfheten under dryckesglädjen gick så långt, att de skickade tvenne deputerade till Generalitetet och läto veta, att de nu drucko *Konung Carl XIIIs* skål" *). — Hvad var det sedan värdt att slåss? Den blifvande Thronföljaren skulle ersätta allt**). Se der sista orsaken

*) Detta var tillika en försmädelse mot Charles Emil Lewenhaupt, om hvilken hans ovänner utspridt, att han sjelf eftersträfvade kronan. Tiburtius, om Finska kriget, tillägger: »Några dagar derefter såg jag mig mätt på officerarnes otidighet mot General en Chef. Medan han spisade, kom en myckenhet in i salen och utan sky spatserade på golfvet af och an. De voro af åtskilliga regementer. Dock var ingen fräckare än Major Wrangel vid Dalregementet, som sedan anförde de upproriska Dalkarlarna till Stockholm. Han förde en otidig mun mot General en Chef, så att hvar rättsinnig det förtröt.»

**) Under stilleståndet begicks i Stockholm ock det felet, att många af den Holsteinska Furstens betjenter förpassades att resa genom Sverige och Finland till Petersburg, hvaraf ett rop uppkom i Svenska arméen om Fursten af Holstein, som visade nog bedröflig effekt, sedan stilleståndet var upphäfvet. Tiburtius, l. c.

till dessa krigskonseljer, som endast voterade reträtt och slutade med kapitulationen i Helsingfors. Lewenhaupt lät arrestera och hemskicka Lagercrantz straxt efter dennes återkomst från Ryssland; hvarefter han ställdes inför en Riksens Ständers Kommission. Vid den vändning sakerna togo blef han lätt frikänd. Men han hade svurit Generalernas undergång; och både anklagelsen mot Lewenhaupt och vederläggningen af Buddenbrocks försvar äro af Lagercrantz, ehuru ej i eget namn, författade *).

Hattarnas belägenhet vid den under så olyckliga omständigheter samlade Riksdagen var betänklig. De hade att ansvara för kriget, och det inför sina fiender. Ty *Mössorna* hade nu pluraliteten. En af deras hufvudmän, Baron Ungern von Sternberg, nu Chef för Lifregementet, blef Landtmarskalk. Han hade först af alla gifvit det sedan af så många officerare följda exemplet, att lemna sin post vid armeén för att skynda hem till Riksda-

*) Mannen vill vara af med hufvudet, skref Lagercrantz ur sin arrest om Lewenhaupt. Aktor i processen mot Generalerna, Justitiekanslern Petter Silfverschöld, var svåger till Lagercrantz. Att både Aktors libell mot Lewenhaupt och vederläggningen af Buddenbrocks försvar äro af Lagercrantz, synes af dennes original-koncept i Nordinska Samlingarna. Fant, l. c.

gen *). En reaktion visade sig. Fråga väcktes att åter i Rådet insätta Grefvarna Bonde och Bjelke, de ende ännu lefvande af de år 1739 entledigade Senatorer: domarna mot begge föregående Riksdagarnas stats-offer återkallades **): en räfst var redan börjad mot upphofsmännen till kriget. Då räddade sig dessa genom en parti-vändning, i det de omfattade Lagercrantz' plan ***), att uppoffra Generalerna åt folkets missnöje och göra freden med Ryssland genom thronföljare-valet. Det var att på en gång vältra skulden af egna axlar och tillika att öfverflygla det Ryska partiet. Det lyckades: ett bevis, att man denna tid i Sverige bättre förstod sig på riksdags-taktiken, än på den militäriska.

*) Hos Regementscheferna var för Generalen hvarken respekt eller lydnad, och alla pockade på permission att resa till Stockholm, och, om de ej fingo, reste de ändå, sedan Chefen för Lifregementet, Baron Mathias Alexander Ungern von Sternberg, och dess Major, Meijerhjelm, visat prof, att det utan fara kunde gå an. Tiburtius, s. 102.

**) Domen, hvarigenom Grefve Bjelke vid 1741 års Riksdag blifvit förvisad hofvet och hufvudstaden samt mistat sin pension, upphäfdes; Mathesins och Arkenholtz sattes på fri fot; Gyntersfeldt återfick sin plats på Riddarhuset.

***) Lagercrantz låg inne med båda partierna och hade tagit penningar af begge. Se hans bref ur arresten. Skand. Handl. XI, 335.

Den 20 Augusti 1742 hade Ständerna sammanträdt. Den 13 Oktober afbröt Majoren Henrik Wrede debatterna om kriget på Riddarhuset med att väcka successionsfrågan, ehuru indirekt, genom ett memorial, att ingen till Svenska thronföljden kunde väljas, som ej vore född och uppfödd i Lutherska läran. Orsaken, hvarför här ej det namn nämdes, som dock låg på allas läppar, var ett vid 1720 års Riksdag taget Ständernas beslut, att ingen thronföljare före verklig thron-ledighet finge utkoras. Namnet utsades af Bondeståndet, som genast ropade på *Hertigen af Holstein*, emedan han vore af Sveriges gamla konungablod och skulle, såsom det hette, återbringa riket både fred och förlorade länder. De öfriga Stånden instämde, Borgareståndet först, slutligen Presterna och Adeln. Tre Deputerade afsändes till Ryssland, att underrätta Hertigen om detta val och dertill utbedja sig Kejsarinnans bifall. De blefvo kallt emottagna, och återvände med det besked, att Hertigen redan vore Rysk thronföljare och hade antagit Grekiska läran.

Redan den 7 November *) hade detta i Pettersburg blifvit offentligen tillkännagifvet. Den 22

*) Vi följe den i tidens handlingar ännu iakttagna gamla stilen.

November är instruktionen för de till Ryssland afsände Svenske Deputerade daterad, och det dröjde ännu någon tid, innan de afreste. Mössorna påstodo, att Hattarna endast nyttjat hela detta förslag för att vinna tiden och sedan få framkomma med den af Frankrike rekommenderade thron-kandidaten, Prinsen af Birkenfeldt *). Den inre oenigheten hade utan tvifvel utbrustit med fördubblad häftighet på Riddarhuset, om ej detta råkat i en fara utifrån, som sammanhöll det. Den största förbittring hade uppstått i hela landet, i anledning af kriget. Man tillskref Adeln dess upphof, Adelns oenighet dess nesliga förlopp. De till Riksdagen uppkommande adliga Riksdagsmännen medförde från alla provinser berättelser om denna sinnesstämning **); i synnerhet var jäsningen stor i Dalar-

*) Christian IV, regerande Pfaltsgrefve till Birkenfeldt, Zweibrücken och Lutzelstein sedan 1735.

**) Hattarna begagnade sig deraf, att på Riddarhuset nedslå Mössornas klagan. I plenum den 27 Sept. 1741 säger *Hårleman*: Om intet Ridderskapet och Adeln innehåller med jemmer och klagan öfver det förflutna, lära de andra Ständen, som ge Ridderskapet och Adeln mycken del i hvad Riket öfvergått, bli uppeggade att på slutet exterminera all Adel. *Hästesko*: På räddning bör tänkas, ej på träta, eljest torde den komma, som skiljer trätan åt. *Boije*: Vår oenighet är enda skulden. *Landtmarskalken*: Man talar om enighet och utsår oenig-

na. Femhundra rekryter från denna landsort, som i Maj månad skulle öfverföras från Stockholm till Finland, nekade att gå, om de ej finge Konungen med sig, och embarkerade ej förr än kanoner mot dem riktades. Uppe i Dalarna sorlade folket. Då det frågades hvad dem felades, svarade de: *"Vi vilje hafva en Konung, och intet så många"*, tillläggande: *"nu vilja alle råda och regera, som peruker bära"* *). Den 23 Juli 1742 höllo Öster- och Vesterdalarne Landsting, der de klagade, att deras besvär vid Riksdagarna ej kommo fram, emedan Häradshöfdingen strök ut dem, hvarföre de hädanefter ville ha en egen Taleman för Dalarna: deras soldater hade blifvit förrådda: Adel och Prester borde i krig ock hålla knektar, och ingen ha någon röst i riket, som ej vore verklig skattdragare. Det var nyss före Riksdagen. Vid Riksdagen visade sig Bönderna genast ovanligt fordrande. Man måste så vida eftergifva för deras förnyade påstående

het. Hela landet och de andra Stånden anse *vårt Ståndś oenighet* såsom skulden till Rikets olycka. Ridderskapets och Adelns Protokoller för 1742 års Riksdag. — Grefve *Carl Sparre*, den 28 Oktob.: Folket i landsorterna tillskrifver Ridderskapet och Adeln kriget. Ibid.

*) *Querela Dalkarlorum* (början af Juli månad 1742). Skand. Handl. III, 213. Jemf. om Dal-upproret, I, II, III, IX delarna af dessa Handlingar.

om säte och stämma i Sekreta Utskottet, att de med 25 Deputerade, jemte Talmannen, finge i vissa ärender vara tillstädes och äfven deltaga i den af 250 personer bestående hemliga Deputationen, som skulle yttra sig om thronföljarevalet. Ibland de till Ryssland i detta afseende skickade Deputerade *) tillsatte Bönderna sjelfmyndigt en **), emedan de ej eljest för denna Deputation kunde hysa något förtroende; och det blef dervid. Då desse Deputerade återkommo med oförättadt ärende, förklarade Bondeståndet sig enhälligt för *Kronprinsen af Danmark* såsom Sveriges blifvande Konung, emedan det vore en herre, som kunde försvara riket; om Prinsen af Birkenfeldt, som Frankrike, eller en Prins af Hessen, som England i hemlighet gynnade ***), ville de ej höra ta-

*) Landshöfdingen Grefve Nils Bonde och Kammarherren Baron C. F. Scheffer.

**) Baron Carl Otto Hamilton. Jemf. Utdrag af Bondeståndets Protokoll vid 1742 års Riksdag. Skand. Handl. XV, 201.

***) Den 1 Mars arresterades Kanslisterne Rydelius och Sahlstedt, emedan de skrifvit i successions-saken för Prinsen af Birkenfeldt. Ibland den förres papper fans Engelske Statssekreteraren Carterets instruktion för härvarande Engelske Minister Guydeckens, som Rydelius fått att öfversätta af Grosshandlaren och Riksdagsmannen för Stockholm, Plomgren. Enligt denna instruktion skulle Ministern bereda thron-

las; ej heller skulle en *Biskop* någonsin regera Sveriges rike. Med den sista mente de Hertig *Adolf Fredrik* af Holstein, titulär Biskop af Lübeck, hvilken Kejsarinnan Elisabeth anmält till Svenska thronföljden, med det samma, som hon afslog den för Carl Petter Ulrik. Detta Bondeståndets beslut, för hvilket, i fall det med fredens ernående vore förenligt, Preste- och Borgarestånden äfven förkla-

---

följden för Konung Fredriks brorson, Arfprinsen Fredrik af Hessen-Kassel, som var gift med Engelska Prinsessan Maria. Kansleren Bestucheff i Ryssland, som var helt och hållet i Engelska intresset, arbetade äfven härpå, Kejsarinnan ovetande, och uppehöll derföre fredsunderhandlingarna i Åbo i fyra månader, genom påstående af Finlands delning från Hangö udd, tills Svenske fullmäktigen Riks-Rådet Cedercreutz skref till Kejsarinnan sjelf; då befallning gafs om fredens afslutande på de bekanta villkoren emot försäkran om Adolf Fredriks val. Plomgren blef, i anledning af den nämda Engelska instruktionen, uppkallad inför Ständernas Kommissorialrätt. Åtskilliga partikulariteter vid denna instruktion, och, såsom det tyckes, listor på de af England och Ryssland utdelade mutor till Mössorna, uppretade dessa så, att de utstötte Plomgren ur Sekreta Utskottet, der han likväl åter inträdde, sedan detta gifvit anledning till häftiga uppträden, så väl i Borgareståndet som på Riddarhuset, af Hattarna, som togo hans parti. Direktören Hedman och hans hustru, samt Sekreteraren Gradman, blefvo äfven arresterade, emedan de under Riksdagen trakterat Bönderna för Dansk räkning.

rade sig, väckte det häftigaste motstånd på Riddarhuset. Öfverste Fabian Wrede anmälte såsom *Finska Adelns beslut*: "att den Finska nationen varit och skulle vara trogen, så länge den hade hopp att under Sverige förblifva; men sedan Svenskarne ville blifva Danskar, kunde de ej annat se, än att Finland blefve för eviga tider från Sverige skildt och att Ryssen skulle med makt behålla hvad han i händer hade; hellre än att underkasta sig denna fara vore de beredde att godvilligt blifva Ryssar." Härtill ropade allå Finnarne: *Ja.* En af dem, Löjtnant Schekta föreslog upprättande af en adelig fricorps, hvartill en mängd Hattar tecknade sig, såsom det föregafs, i afsigt att gå mot fienden, men egentligen till försvar mot Bönderna, som deraf ännu mer förbittrades. Allmogen i en stor del af landet kom i rörelse. Dalarna, Helsingland, Roslagen, Westmanland, Södermanland, Nerike, Dalsland, Westergötland låto genom egne Deputerade eller sina Riksdagsmän inför Bondeståndet vid Riksdagen yrka Danska Kronprinsens val, ransakning öfver krigets upphof och straff för Generalerna. Om våren uppreste sig Dalkarlarne, höllo åter Landsting, nekade sina soldater att gå ut, tvungo tjenstemännen i orten att underskrifva sina påståenden, låto hvarken blidka sig genom återkallelsen af befallningen om Dalregementets uppbrott

eller föreställningar att freden var nära förhand, eller af underättelsen att dödsdomen öfver General Buddenbrock redan var fälld, utan marscherade till Stockholm med sin Landshöfding såsom fånge, och höllo äfven någon tid Ständernas egna Deputerade, som voro dem i Sala till mötes, i fängsligt förvar. De hade lofvat att stadna vid Stäket, der nye Deputerade med nya föreställningar mötte, men läto ej afhålla sig från att fortsätta sin marsch, och anlände d. 20 Juni för hufvudstaden, der Konungen sjelf utanför Norrtull var dem till mötes. Här trängde de, sedan Konungen aflägsnat sig, emellan de mot dem uppställda soldaterna, som hade befallning att ej skjuta, togo dessas kanoner med sig och inryckte samt inqvarterade sig i staden. I-från Måndagsmiddagen, då Dalkarlarne kommo, till Onsdagseftermiddagen tillbragtes tiden med underhandlingar. Största delen af dem hade vid sistnämde tid samlat sig på Norrmalms torg. RiksRåden Adlerfeldt och Rosen förmanade dem ännu en gång. Dalkarlarne gåfvo eld: den förre sårades dödligt. Några kartesch-skott och salvor ur handgevären, i synnerhet af Elfsborgs regemente under Lagercrantz och Westgöta kavalleri (de öfriga regementerna ville ej skjuta) skingrade derpå de upproriska, som kastade från sig vapnen, bådo om nåd, eller flydde. Omkring 4000 hade inryckt i Stockholm.

Anförarne, en Bruksbokhållare Schedin, Riksdagsmannen Pehr Andersson från Sollerön och fyra andre dömdes sedermera till döden och blefvo halshuggne *); andre afstraffades genom gatulopp eller spö; en stor mängd dog i den härjande fältsjukan, under fångenskapen på galererna. De, som kommit till Stockholm, voro mest från ÖsterDalarna. WesterDalarnas innevånare hade äfven upprutit och med sig rest Westmanlänningarne; men kommo ej längre än till Westerås. Uplandsbönderna från Wallentuna härad, som hunnit till Rotebro, vände om. Rörelserna i de öfrige landsorter lade sig.

Natten före den 20 Juni, som var den dag, då Dalkarlarne inryckte i Stockholm, hade underrättelser kommit från Fredskongressen i Åbo, att Elisabeth beviljat fred och Finland till Kymene elf åter, emot det att *Adolf Fredrik* valdes till Svensk Kronprins **): den 23 Juni skedde detta val. Buddenbrock och Lewenhaupt, till döden dömde af en

*) Den 30 Jan. 1742. Majoren vid Dalregementet Wrangel, som frivilligt följt Dalkarlarna till Stockholm, dömdes till lifstidsfängelse på Warbergs fästning.

**) Hans äldre bror, Prins Carl, som dog 1726, hade varit förlofvad med Elisabeth. De voro syskonebarn till Carl Fredrik och söner till Christian August, Administrator af Holstein under Carl Fredriks minderårighet.

Ständernas Kommission, aflifvades derefter på sandbacken vid Norrtull; den förre den 16 Juli, den sednare, sedan han rymt ur fängelset och åter blifvit ertappad, den 4 Augusti. Af Sekreta Utskottets protokoll finnes befallning vara gifven, att en mängd af de arresterade Dalkarlarna vid begge tillfällen skulle ställas omkring afrättsplatsen; på det de måtte kunna se och vittna, att offrens blod hade runnit *).

Hvad vi beskrifvit, är *brytningen* i detta Regeringssätt, som redan nu skulle ha sönderfallit, om icke yttre omständigheter verkat uppskof och återhållit en gifven inre upplösning. Dertill bidrog i synnerhet hoppet om en *ny Regent*.

I ett slags förtviflan hade de sista besluten vid denna Riksdag blifvit tagna. Man kände djupt förödmjukelsen att af Ryssland emottaga en thronföljare, såsom pris för freden. "Vi hade bort försvara Kronan först och sedan bortgifva henne" — yttrade Kammarrådet *Wulfenstjerna* **) på Riddarhuset — "nu måste vi emottaga freden; på slutet

*) Öfversten Erik Fröberg, som öfvergifvit passet vid Mendolax, blef dömd från tjensten, och flera officerare att mista helt eller halft års lön för deras råd i Krigskonseljen.

**) Den 14 Juni 1743. Ridderskap. och Adelns Protokoller.

kunna vi få Danmark emot oss på ena sidan, Ryssland på den andra, och Bönderna rundt omkring oss." "Kronan är förd till torgs" — ropade andra — "man må så gerna skicka en person gerad till Pettersburg, som återför oss fred, Finland och Kronprins." — "Vi begifva oss att tala om vår frihet och heder, begge ha redan alltför mycket förlorat"*). "Hufvudfelet" — sade Grefve Henning Gyllenborg — "är Regeringens lamhet genom vårt regeringssätt, som man ej vet, om det skall kallas *Monarki, Aristokrati* eller *Anarki*"**),

Korruptionen var redan skamlös och skulle likväl gå i stigande. De Franska subsidierna voro till den grad partimedel, att Regeringen ej sjelf kände deras användande. Det heter i propositionen till Sekreta Utskottet vid 1742 års Riksdag: Kongl. Maj:t har förnummit, att under förra Riksdagen en muntelig afhandling med Frankrike blifvit träffad om subsidier, hvarom Kongl. Maj:t ej blifvit vidare underrättad, än att under förra Riksdagen en million åtgått, och att Frankrike skulle anmodas på förhand betala det öfriga***). Huru det såg ut på andra si-

*) Riddersk. och Adelns Protokoller den 19 Mars.

**) Den 19 Juni.

***) Att kostnaden för de af Sekreta Utskottet anordnade rustningar ingått i denna summa, är troligt; men hvilken säkerhet har man, att ej andra parti-utgif-

dan, derom kunna följande utdrag ur depescher från Engelska Ministern *Burnaby* i Stockholm, nyss före och i början af den Riksdag, som förklarade kriget, gifva någon upplysning *). Den 9 Maj 1740 skrifver Burnaby till sitt Hof: "6000 pund sterling äro nödvändiga för riksdagsmanna-valen i Preste- och Borgarestånden; Bestucheff vill betala hälften." Den 17 Juni: "Om vi nu, sedan 4000 pund blifvit anvisade till riksdagsutgifterna, kunna få en tjenlig Landtmarskalk och pluraliteten i Sekreta Utskottet, så blir det ett lappri för England och Ryssland, att efter behag bestämma thronföljden i Sverige." Den 14 November: "Det Fransyska inflytandet stiger; Ryssland bör betala mer i den gemensamma korruptionskassan, emedan det hotas med krig." Den 4 December: "De Riksdagsmän, jag har att föda, äro mig dyra; man tror, att vi hafva på vår sida fem åttondedelar af Prester, Borgare och Bönder, och ungefär hälften af Adeln; Staden Stockholm är nära lika delad emellan partierna,

---

ter äro inberäknade? Framdeles, då korruptionssystemet blef ännu mer utbildadt, kostade bevisligen en Svensk Riksdag Frankrike långt mer än 1 million livres.

*) v. *Raumer*. Beyträge zur neueren Geschichte aus dem Brittischen Museum und Reichsarchive. Leipzig 1836; 2 delen.

tierna, äfvenså Senaten, så att det torde bero på Konungens två röster." Den 9 December: "Talmannen i Bondeståndet lofvar vara vår, mot 100 dukater; fordringarna stiga" *). Den 2 Januari 1741: "Två Adelsmän hafva tillbudit sig att för 100 pund under hela Riksdagen meddela mig allt hvad som förefaller på Riddarhuset; jag har redan gett hvardera något på hand och en ny klädning." — Derpå insänder Ministern listor på hvad Riksdagsmännen i de särskilta Ständen erhöllo, tilläggande: "De tillhöra den högstbjudande, såsom vi köpa kreatur på Smithfield; Sverige är ej värdt så mycket penningar."

Det var denne Engelsman, som år 1741 förvistes Svenska Hofvet **). De anförda depescherna äro adresserade till en mästare i det yrke, hans sändebud här dref. *Walpole* var då ännu Engelsk Premierminister och skref vid samma tid till Kardinalen *Fleury* om sitt eget Parlament: "Jag be-

*) En redan anförd underrättelse, att Talmannen med de Bönder, som insattes i Sekreta Utskottet till att votera för kriget, sedan låtit köpa sig af Franska partiet (Tessin och Tessiniana, sid. 88), må jemföras härmed.

**) I anledning af ett yttrande till Gyllenborg, om Sveriges afhängighet af Frankrike (se det föregående).

talar hälften deraf, för att hålla det inom fredliga skrankor; men såsom Konungen ej har nog penningar, och alla de, hvilka jag ej gifver penningar, förklara sig för krig, så vore det väl, om Eders Eminens skickade mig 3 millioner, för att minska skrikarnes antal" *). Det var såsom ett öde, att de gamla fredliga Ministérerna i Europa ungefär vid samma tid skulle undanträngas af ett yngre krigslystet slägte. Om *Horn* i Sverige först trädde tillbaka för *Gyllenborg*, så måste äfven i England *Walpole* snart gifva vika för *Carteret* **), och *Fleurys* inflytande för bröderna *Belle-Isle*, som väckte Österrikiska successionskriget, hvars utbrott Kardinalen ej länge öfverlefde ***). Carterets politik mot Sverige är ett motstycke till Engelska politiken af 1719; och att England nu med Ryssland var förbundet, gör mera en skenbar än en verklig skillnad. Ty uppriktigt var Engelska Kabinettet endast i sitt hat mot Frankrike; för öfrigt i all sin vänskap, äfven mot Ryssland, egennyttigt och bedrägligt. Den af Frankrike gynnade revolution, hvarigenom Elisabeth hade blifvit upphöjd på Ryska thronen, var ett mål för Englands hem-

*) Se Brefvet hos Flassan. Hist, de la Diplomatie Francaise. T. V, pag. 185.

**) Den 24 Juni 1742.

***) Han dog den 29 Jan. 1743.

liga missnöje. Engelska Kabinettet var ej främmande för de af Österrike understödda intrigerna till den afsatta *Ivans* och hans föräldrars förmån, men hade emellertid i sjelfva Ryska regeringen ett stort inflytande genom Storkansleren *Bestucheff*, som hade en egen politik, skild från sin Monarkinnas, och högeligen ogillade hennes partiskhet för det *Holsteinska* huset. Han hade rådt henne att behålla Finland, men förvandla det till en ödemark och lemna Sverige åt sitt öde *). Han hade uppehållit freden i Åbo (den slutades först på Elisabeths egenhändiga befallning); han hade motarbetat Holsteinska successionen i Sverige, och gynnade deremot, i förening med England, åt hvilket han sålt sig, den Hessiska.

Englands sinnelag mot Sverige blottades genom Carterets instruktioner till Envojén Guydeckens i Stockholm under 1743 års Riksdag, hvilka händelsevis blefvo bekanta **). Hufvudföremålet för Engelska politiken i Norden angifves vara, att göra

*) Staatsschriften des Grafen von Lynar; I, 611.

**) Vi finna dem såsom bilaga i ett handskrifvet exemplar af Grefve Bondes Upplysningar om Sverige under Konung Fredrik; tydligen samma instruktioner, som genom Plomgren blefvo bekanta under 1743 års Riksdag och uppväckte så mycken rörelse mot honom bland Mössorna. De finnas ock i Handlingar till Skand. Hist.; 12 Del., s. 358.

sig till mästare af både Rysslands och Sveriges handel samt tillintetgöra Frankrikes inflytande i de Nordiska Kabinetterna. Då Ryssland vore vigtigast, borde man gynna dess förvärfvande af Finland, och, i fall ej en ny revolution störtade Elisabeth, åtminstone söka att motarbeta hennes "dåraktiga passion" för Holsteinska huset, hvilket, en gång i besittning af både Rysslands och Sveriges troner, blefve alltför mäktigt. Förblefve Sverige vid detta hus, hvilket man likväl på allt sätt skulle söka att förhindra, så borde Svenska riket ännu mer försvagas. Danmark, hvilket man förespeglat de gamla unionsplanerna och gifvit medel till krigsrustningar, borde åtminstone erhålla Bohus Län; ja, Konungen i Sverige slutligen göras "lik de gamle Göters och Vandalers Konungar, bland hvilka en stor del ej hade större rike, än ett härad eller en socken." Emellertid borde Konung *Fredrik*, som genom så många intressen vore med England förtrogen, ytterligare genom arbete för den Hessiska successionen förbindas; "ty denne Konung" — heter det — "lärer icke med godt öga kunna se, att någon annan Prins stiger på thronen, än hans brorsson, som är förmäld med en Engelsk Prinsessa, sin faders käraste dotter."

Vi hafva vidrört förhållanden, som under den återstående tiden af Konung Fredriks lefnad ej

blefvo utan vigt; i synnerhet från det ögonblick, då den nye Kronprinsens politiska sinnelag och ställning bestämde sig. Detta skedde på ett helt annat sätt, än man hade förmodat.

Den närmaste förening med Ryssland syntes blifva första följden af nya thronföljare-valet och Mössornas välde dermed stå för dörren. Tvenne Senatorer af detta parti *) emottogo Adolf Fredrik i Hamburg och följde honom till Stockholm, dit han ankom i Oktober månad 1743. General Düring, en af möss-cheferna bland militären, skickades till Pettersburg **) att komplimentera Kejsarinnan och begära hennes hjelp mot Danmark, som ännu yrkade Danska Kronprinsens rätt till Sveriges thron, i följe af tre Ståndsval, men i synnerhet fruktade Holsteinska husets anspråk på Schlesvig och hotade med anfall både i Skåne och från Norrige. Elisabeth befallde i följd deraf 12,000 man, under General Keith, att på hennes egen bekostnad öfvergå till Sverige, der dessa troppar öfvervintrade och qvarblefvo till midsommaren 1744. Emellertid nedlade Danmark vapen och ingick, i Februari månad nämde år, en förlikning, i hvilken de Holsteinska anspråken förblefvo hvilande. Denna för-

*) Baronerne Erik Wrangel och Axel Löwen.

*) Den 1 Augusti 1743.

likning slöts genom *Tessin*, som af sista Ständer blifvit sänd till Köpenhamn att afhandla ett giftermål för Kronprinsen af Sverige med Danska Prinsessan, Konung Christian VI:s dotter. Att den nye Kronprinsen, då Danmark på detta sista förslag gaf ett undvikande svar, i samma ändamål vände sig till Berlin, der *Tessin* slutade den af *Rudenskjöld* började underhandlingen om *Adolf Fredriks* förmälning med *Lovisa Ulrika, Fredrik den stores* äldre syster *), var första afsteget från det Ryska systemet; hvilket också, sedan Bestucheff i Pettersburg segrat öfver sin Monarkinnas äldre politiska böjelser, nu blef, i närmaste förening med England och Österrike, fiendtligt mot Frankrike, mot Preussen och äfven mot Sverige, då Svenska Regeringen ej ville underkasta sig Rysslands ledning.

I hjertat var *Adolf Fredrik* ej Ryskt sinnad, lika litet som *Carl Fredrik*, ja, som den olycklige *Petter* III sjelf och i allmänhet hittills Holsteinska huset. Deraf dragningskraften emellan den nya Thronföljaren och *Hattarna*, hvilka, oaktadt den

*) Bilägret hölls på Drottningholm $\frac{18}{29}$ Augusti 1744. *Fredrik* II hade sjelf först föreslagit sin yngre syster *Amalia*, såsom, sade han, bättre passande för Svenska Nationen. Grefve Rudenskjölds egenhändiga Lefnadsbeskrifning på Upsala Bibliotek innehåller en utförlig berättelse om denna negociation, i hvars detaljer vi ej här kunna ingå.

vanheder och förlust, deras förblindelse bragt öfver riket, dock, i följd af sin politiska riktning, ännu alltid kunde påräkna nationens deltagande; under det motpartiets förbindelser med Ryssland och England blefvo allt mer misstänkta, i samma mån som dessa makters politik mot Sverige afslöjades, och det blef allt tydligare, att Frankrike var Sveriges uppriktigare vän. Det år 1745 med Ryssland, mot subsidier, ingångna defensiv-förbundet snarare ökade, än lugnade farhågorna. Genom en vändning, så litet ovanlig, att man kan anse den för sakernas naturliga gång, se vi den nya Thronföljaren, af fruktan för sin och Rikets sjelfständighet, aflägsna sig från den makt, hvars inflytande bestämt hans val. Vi se honom med detsamma söndra sig från det Engelskt-Ryska partiet inom landet, till hvilket parti åter den gamle Konungen, uppsökande, såsom Mössorna sade, sina gamla vänner *), nu oföränderligt sluter sig; hvaremot Kronprinsessans inflytelse på sin Gemål allt mera stärker det Fransyska. Detta blir herrskande inom det unga Hofvet, som genom Arfprinsen *Gustafs* födelse **) för Nationen gjordes dubbelt dyrbart. Tessins mest lysande period begynner;

*) **Grefve Bondes Upplysningar. Handskrift.**

) **Den $\frac{13}{24}$ **Januari 1746.**

han hade 1741 emottagit en plats vid Rådsbordet; han hade stiftat förmälningen emellan *Adolf Fredrik* och *Lovisa Ulrika*. Själen i det unga Hofvets nöjen, omstrålad af den snillrika Prinsessans bevågenhet, mottog han det högsta prof af förtroende, då vården om *Gustafs* uppfostran åt honom anförtroddes. I en egenhändig instruktion för Prinsens Guvernör förklarade Adolf Fredrik: "Min son bör vänjas att se allt med egna ögon." Detta syntes ej väl öfverensstämma med hvad dernäst inskärptes, att han borde gifva hela sitt förtroende åt Rådet *).

Under sådana förhållanden blef det för Hattarna ej svårt att bibehålla den fördelaktiga ställning, som parti-vändningen med thronföljare-valet återgifvit dem vid den farliga 1743 års Riksdag. Ständerna sammanträdde åter i Sept. 1746. En af Mössornas chefer, Baron Ungern, en moderat man, blef väl åter Landtmarskalk; men Hattarne rådde i Sekreta Utskottet och de angelägnaste Deputationerna, hvarföre ock den, enligt förra Riksdagens beslut,

*) Uttrycket i den på Fransyska författade instruktionen var: att Prinsen ej borde hafva någon annan favorit än hela Rådet: en allusion, såsom det synes, på Konung Fredriks favorit, Presidenten Broman.

återupptagna frågan om att återställa de enda öfverlefvande af de år 1738 licentierade Rikets Råd, Grefvarne *Bonde* och *Bjelke*, i sina värdigheter, förföll, fastän understödd af Presterna och i synnerhet af Bondeståndet. Vi ha sett, huruledes Borgareståndet genom några af sina mest betydande medlemmar hölls i Hattarnas intresse. Så mycket mer förbittrad var minoriteten just i detta Stånd; och af den höra vi nu satser yrkas, som röra sjelfva regerings-sättets grund.

Köpmannen i Stockholm *Christofer Springer*, en personlig vederdeloman till Hatt-chefen i Borgareståndet *Plomgren*, hade i Juni månad 1743 fordrat Hufvudstadens Riksdagsmän till redogörelse i successionsfrågan. Under det Ständerna sväfvade i fruktan för de anryckande Dalkarlarna, inträngde Springer på Stockholms Rådhus, i spetsen för en stormande menighet. Han kallade Riksdagsmännen till ansvar för det bifall, de gifvit till thronföljare-valet. Han frågade, huru de vågat detta, utan att åtminstone först höra menige Borgerskapet, hvars fullmäktige de voro; ty Rikets Ständers förening af den 24 Mars 1720 förböde att välja en Kronprins, så länge Konungen lefde. För sin del begärde han veta, *hvilka man mente med Rikets Ständer*. Då den församlade Magistraten härpå svarade, att dermed mentes *alla fyra Stånden*,

genmälte Springer: *Ridderskapet och Adeln* är här i Riket *allena Stånd,* men de ofrälse Ständen allenast *Ständers Fullmäktige,* hvilka kunna af *Principalerna* eller *Menigheterna* till ansvar ställas. När Magistraten begärde uppskof, att öfver detta påstående höra Borgareståndet, ropade Springer: "Vi Borgerskap, såsom Principaler, fordra nu redogörelse, och denna rätt tillkommer alla Städer i Riket." Derpå förklarade han Plomgren, Riksdagsman för Stockholm, förlustig dess riksdagsmannarätt. Detta allt skedde samma dag, som Ståndernas Deputerade afsändes emot den till Stäket väntade upproriska Dal-allmogen. Då Borgareståndet ogillade de yttrade satserna och tog Plomgren i försvar, sade Springer, att den, som förledt Ståndet till så ogudaktiga utlåtelser, förtjente att lägga sitt hufvud under bödelsyxan, hotade att vädja till alla städer i Riket (en dylik oro utbröt verkligen på samma tid i Göteborg), och fordrade återinsättandet af de år 1738 entledigade Rådsherrar i deras embeten *).

Sådant var upphofvet till den på sin tid namnkunniga *Principalats-questionen*, som väcktes under så ömtåliga omständigheter, att 1743 års Ständer ej

*) **Borgmästaren Bobergs (från Ystad) berättelse i Sekreta Utskottet den 10 December 1747.**

funno rådligt att expediera sitt beslut om Springers ställande inför rätta. Ett bref från Konungen till ÖfverståthållareEmbetet af den 28 April 1744 förklarade väl de yrkade satserna förgripliga och ålade Springer, som fortsatt sina beskyllningar mot *Plomgren* och *Kjerman*, och äfven någon tid sattes i fängelse, att ej vidare utsprida dessa läror; men vid öfverläggningen derom i Rådet hade Senatorerne af Mösspartiet ej ogillat, och RiksRådet *Åkerhjelm* öppet försvarat samma grundsatser.

Vi ha utmärkt året 1743 såsom brytningen i 1720 års regerings-sätt. Ett bevis derpå är, att man från denna tid — för att nytja ett nytt ord för en gammal sak — ser *Ultraismen* framträda hos partierna. Vi sammanfatta under detta namn politiska riktningar, som gå *utom* en gifven regeringsform genom slutsatser, som den icke erkänner; ehuru dessa slutsatser ur densamma kunna vara dragna. *Principalats-questionen* om *ansvarighet för Ständerna sjelfva* var utan tvifvel en sådan riktning. Man märker från denna tid flera sådana riktningar, förebud till regerings-sättets fall; och det skall ej förundra oss, om vi i dessa symptomer finna motsatta krafter sammanträffa. I sjelfva verket hade en gammal aristokratisk och en ny borgerlig Opposition här räckt hvarandra handen,

och förde med olika syften samma språk, hvilket hos underliggande partier alltid är frihetens; under det Hattarne tvertom nu beskylldes för ultrarojalism och att umgås med planer till konungamaktens utvidgande. Märklig är den inskränkning, som gafs åt principalats-frågan. Vi ha i Riddarhuset funnit hufvudsätet för frihetstidens politiska makt, ehuru de *gamla Mössorna* hade sökt spela makten i Rådets händer. 1738 års partihvälfning, då detta spel förlorades och Riddarhusets pluralitet i sjelfva verket blef herrskande, var så litet mot regerings-sättets princip, att den snarare deraf följde. Mot Hatt-regementet på Riddarhuset var Mössornas opposition naturligen riktad, och hos ofrälse Ständen ingick deri, efter kriget, en så stor motvilja mot Riddarhuset i allmänhet, att den år 1743 utbröt i uppror. Ett starkare bevis, att regerings-sättets både styrka och svaghet förnämligast låg i Riddarhuset kan svårligen gifvas, än Springers språk, som satte Dal-upprorets praxis i teori och likväl endast erkände Ridderskapet och Adeln för Sveriges egentliga Riksstånd. Så allmän var ännu denna föreställning. Det behöfdes nära trettio år, tills de *nya Mössorna* allvarsamt angrepo den, genom upptagandet af frälse- och ofrälsefrågan. Dermed hade de, emot sin vilja, gått regerings-sättet på lifvet.

Springers sak, upplifvad på 1746 års Riksdag, inblandades i den missämja, som nu utbröt både med Ryssland och England. I Regeringens proposition till Sekreta Utskottet tillkännagafs, att vissa Handlande i Stockholm sjelfve vändt sig till Ryska Ambassadören med begäran att få inskeppa en del af de 1000 läster spannmål, hvilkas utförsel från Lifland och Estland, i sista traktaten med Ryssland, till Sveriges förmån hade blifvit beviljad. *Plomgren* anmärkte i Sekreta Utskottet, att KammarCollegium och StatsKontoret, som fått befallning att låta spannmålen för Kronans räkning inkomma, till underlättande af den nöd, som genom missväxt i flera provinser sig yppat, ej kunnat detta verkställa, emedan Ryska Kejsarinnans resolution att spannmålen utbekomma var ställd på *Springer* allena. *Kjerman* tillade, att man måste varsamt gå tillväga i saken, på det Riket ej måtte gå miste om alltsammans; "helst Handelsman *Springer* förmådde mer hos Ryska Ministern, än hela vår regering" *). Det beklagades, att Svenska undersåtare mer skulle hålla sig till *främmande Ministrar*, än till sin *lagliga Öfverhet*. Alle instämde i att sådant vore brottsligt och förmätet; Landtmarskalken tillade, med tydligt afseende på Hattar-

*) **Sekreta Utskottets Protokoll den 16 Oktober 1746.**

na: "Detta är just det, som i de förflutna åren varit vållande till rikets olycka" *).

Rysk Minister i Sverige på denna tid var *Baron von Korff*, förut i samma egenskap anställd i Köpenhamn, en man af skarpa former, Bestucheffs förtrogne, och derföre af honom utsedd till tolk för Elisabeths missnöje med den Svenska thronföljarens politik. Han uppträdde i Stockholm på en gång såsom Rysk Minister och Svensk Partichef så oförtäckt, att äfven de moderatare Mössorna skydde honom. Han vädjade öppet i tal och skrift till *Nationen*, hvars frihet vore i fara. Hattarne, sade han, smickrade med suveränitetstankar det unga hofvet; mot detta visade han öppen ovilja, men låtsade ett synnerligt förtroende för den gamla Konungen. Hans hus blef en samlingsplats för en mängd missnöjda. Att mutor der utdelades, sades offenteligen; och Ambassadören yrkade, att Generalmajoren *Wrede* och Kommerserådet *Plomgren* skulle ställas till rätta, såsom utspridare af dylika rykten **).

---

*) l. c.

**) General *Wrede* hade för Holsteinska Ministern *Pechlin* yttrat, att *Korffs* folk vid Landtmarskalksvalet (som utföll till Mössornas fördel) hade utdelat 1400 dukater. Wrede nekade till detta i enrum fällda yttrande, ehuru Pechlin skriftligen med sitt

Kejsarinnan skref sjelf till den gamla Konungen, att han borde åter anställa de år 1739 afskedade Rikets Råd. I en audiens hos Adolf Fredrik d. 3 Okt. 1746 beskyllde von Korff Kronprinsen att förmycket hålla sig till ett parti, och varnade honom för örontasslare. Prinsen svarade: "att han redan vore gammal nog att veta hvad han skulle göra och låta." Baron Korff riktade slutligen i audiensen den 26 Okt. en offentlig anklagelse emot Tessin, som redan företrädde den sjuke Gyllenborgs plats och vid detta tillfälle var närvarande Sedan Ambassadören öfverlemnat till Kronprinsen bref från Kejsarinnan och från Storkanslern

---

namn och sigill intygade angifvelsen. På Plomgren yrkade Baron Korff arrest, emedan han sagt, att en briljanterad dosa blifvit honom erbjuden. — Såsom bekant, blefvo Hattarne vid denna Riksdag i Deputationerna öfverlägsne. *Flassan* säger, att Fransyska Hofvet skickade sin dåvarande Ambassadör i Stockholm 200,000 livres att utdela i hemliga gratifikationer, och att Mössorna öfverallt blefvo slagna ur fältet. La Cour de France donna à son Ambassadeur le Comte de Lanmary deux cent mille Livres, pour traiter ses partisans, et être distribuées en gratifications secrètes. Aussi le parti Anglo-Russe fut écrasé en toute occasion. Flassan, Hist. de la Diplomatie Francaise, Tom. V, p. 378. Då Landtmarskalks-valet, som lofvade annat, aflopp efter Mössornas önskan, sade Baron Korff offentligen om aftonen på Hofvet till sina anhängare: »*Wir bedanken uns.* Tessin och Tessiniana.

Bestucheff, upläste han en lång deklaration, som begynte med upprepande af alla Kejsarinnans välgerningar: Vore emot förmodan Prinsens tacksamhet derföre förkolnad, så kände dock hela verlden, att han hufvudsakligen hade Kejsarinnan att tacka för den plats, han i Sverige innehade: han varnas för sådana personer, som med ett intagande yttre väsende sökt tillvinna sig hans förtroende, i synnerhet för Grefve *Tessin och hans anhang*, som endast hade för afsigt att förlänga oron i Norden, och i sjelfva verket motarbetat Prinsens val: genom Tessins intriger hade giftermåls-underhandlingen i Köpenhamn misslyckats: han vore ovärdig Prinsens förtroende; detta förtroende borde vändas till personer, som bibehöllo enigheten emellan Hans Kongl. Höghet och Kejsarinnan, emellan det unga Hofvet och Konungen: skilde ej Prinsen sig från denna man och hans parti, så funne sig Kejsarinnan nödsakad att ej blott förändra, utan fullkomligt inställa sitt hittills iakttagna välvilliga förhållande. Denna Ryska deklaration var förut allmänt bekant. I Sekreta Utskottet sades, att den tre dagar förut funnits i afskrift på Kaffehusen. Den harm steget väckte, bröt för ögonblicket fullkomligt det partis krafter, som det var ämnadt att upphjelpa.

Kronprinsen

Kronprinsen lät genom Grefve Ekeblad i Sekreta Utskottet förklara: "att han hyste en uppriktig erkänsla för Kejsarinnan, hvilken han ock, så vidt rikets väl det medgåfve, ville vid alla tillfällen ådagalägga; men skulle Kejsarinnan anse honom som en Guvernör öfver en provins, så ville han hellre uppoffra hundrade lif, om han dem hade, än att riket skulle för hans skull komma i en så neslig dependence: endast af menagement hade han, såsom Kronprins i Sverige, af Herr v. Korff fördragit det han aldrig, såsom Biskop i Lybeck, skulle tålt af en främmande Minister" *).

Ständerna täflade i trohets-betygelser mot *Adolf Fredrik*. Franske Ministern i Stockholm syntes endast hafva ögon för Kronprinsen och hans Gemål. Denne Minister inberättade till sitt Hof: "Sedan Sekreta Utskottet förbudit den gamle Konung Fredrik att utan sitt tillstånd se de främmande Ministrarna, och äfven hotat afsätta honom och skicka honom till Tyskland, har den Svenske Monarken förlorat den sista öfverlefvan af sin ringa makt och sitt inflytande" **). Tessin begärde sträng undersökning

*) Sekreta Utskottets Protokoll den 17 Nov. 1746.

**) Flassan, l. c. Tom. V, p. 378, 379.

öfver sitt förhållande. Den uppdrogs åt Sekreta-Utskottet och blef hans triumf. Vid Riksdagens slut var han Kanslipresident och Premierminister *).

1746 års Riksdag, den längsta hittills hållna, varade i femton månader. Huru Ständerna förlorade sig i småsaker, derpå kan såsom bevis anföras, att *tretton hundrade* klagomål öfver *prejudice* i befordringsmål till dem inkommo **).

Hattarne hade åter fått fast grund. Segren skulle, såsom vanligen i dessa tider, äfven betecknas genom offer. Riksrådet *Åkerhjelm*, en man från Carl XII:s dagar, och så utmärkt för sin stränga redlighet, att han kallades den *Svenske Cato*,

---

**) Grefve Carl Gyllenborg hade dött den 9 December 1746. Det fans Mössor, som till och med hade yrkat, att Tessin borde utlemnas till Ryssland. Den berömde Professor *Johan Ihre* hade denna tid i tre akademiska Disputationer: *De poenis innocentum*, *de victima publica* och *de ratione status*, försvarat den satsen, att en Stat för sin egen säkerhet hade rätt att till främmande makt utlemna en äfven oskyldig medborgare. Han blef derföre och för sin Disputation *de Tumultu Dalecarlorum*, *vulgo Næftåget*, (som hade blifvit ventilerad under sjelfva det sista Dal-upproret), dömd till 700 daler silfvermynts böter och att undfå en allvarsam föreställning i KansliCollegium.

**) Fant, Föreläsningar i Svenska Historien.

hade med Hattarna inträdt i regeringen 1739; men kunde med dem ej länge öfverensstämma *). Ingen hade med mindre skonsamhet vid öfverläggningarna om kriget mot Ryssland upptäckt missförhållandet emellan afsigten och medlen. Hans votum i Rådet efter krigets nesliga utgång hade bestämt Generalerna Buddenbrooks och Lewenhaupts arresterande, och han ansågs derföre af Hattarna såsom en upphofsman till dessas olycksöde. Nu inställdes han för en Ständernas Kommission. Hvad man offentligen tillvitade honom var hans yttrande i *Principalats-questionen.* Dervid invände han, att detta vore en ny fråga i den Svenska statsrätten; han ville underkasta sin tanka Rikets Ständer, om de sjelfve bestämde, huru regeringsformen i detta afseende skulle förstås; men han fordrade, att ej dömmas för hvad ingen lag hade förbudit. Med denna anklagelse förknippades en annan. På Bankofullmäktiges föreställning hade Regeringen år 1745 **), "huru Bankoverket (såsom det heter) vore i bättre och förmögnare tillstånd än någon-

*) Homme respectable, bon citoyen, Caton sévère, d'un grand sens et d'une fermeté inébranlable. Grefve v. Lynar, l. c., s. 194.

**) Kongl. Majts Skrifvelse till Bankofullmäktige den 10 Oktober och Plakat om mindre Banko-sedlars gångbarhet den 23 Okt. 1745.

sin", tillslutit Banken för utlemnandet af metalliskt mynt; hvaremot den äfven fick rättighet att utgifva småsedlar, "i betraktande af de stora tjenster Riket af Banken haft, synnerligen under sista kriget och oroligheterna." Vid öfverläggningen om denna fråga i Rådet hade Åkerhjelm yttrat sig deremot och fordrat undersökning af Bankens tillstånd. Detta votum, för hvilket 1765 års Ständer sedermera hedrade Åkerhjelm med en medalj*), var nu brottsligt. Tre RiksRåd, *Cronstedt, Posse* och *Anton Wrangel*, hvilka både i Principalats- och Banko-frågorna varit af Åkerhjelms tanka, sluppo med en varning; han sjelf måste anse för nåd,

*) Åtsidan visade RiksRådet Åkerhjelms bröstbild, med omskrift: *Samuel Åkerhjelm Lib. Baro, Regni Svec. Sen. et Supr. Aul. Præf. Æt. 82.* Frånsidan Bankohuset, med omskrift: *Veritas visu et mora valescit.* Innuder läses: *Ob merita in patriam hunc nummum cudi fecer. Ordd. Reg. A. MDCCLXV d.* XXII *Oct.* Hurå Bankoverket ansågs och nyttjades såsom parti-medel, derpå kan som exempel anföras, att vid 1747 års Riksdag *Sekreta Utskottet* ej blott beslöt en äreskänk åt Bankofullmäktige *för deras försigtiga och nitiska förhållande*, utan äfven anslog *10,000 dal. silfverm.*, att utdelas i belöningar åt några andrå, soni vid *förenämde tillfälle* (i förhållande mot dem, som varit af annan tanka) *gjort Banken så besynnerliga tjenster, att de förtjänte med någon erkänsla ihågkommas. Schwerin.* Författningar för Bankoverket, s. 126.

att få taga afsked utan pension. Dermed var motpartiet i Rådet stumt. Det herrskande fick deremot nya organer i nya Rådsherrar, ibland dem Friherre *Anders Johan Höpken**) och Grefve *Claes Ekeblad*, båda sedermera Kanslipresidenter. Ryska Ambassadören nekade att göra de nya Senatorerna den första visiten.

Principalats-frågan, som vid denna Riksdag åter upptogs, framställdes såsom ett försök att ändra den fastställda successionen. Sekreta Utskottet tillkännagaf, tid efter annan, upptäckter om stämplingar och förbud förföriska skrifter. Ständernas Kommission var i ständig verksamhet, spridde förskräckelse och lemnade efter sig blodiga spår. En Engelsk Doktor, *Blackwell*, som ett par år förut var inkommen i landet och blifvit hedrad med titel af Konungens Lifmedicus, samt befordrad till ett fördelaktigt arrende af en kungsgård för att anställa nya rön i landthushållningen**), angafs, på Konung

*) Baron Höpken var då Expeditions-sekreterare i Kansliet, men gjordes, samma dag han nämdes till RiksRåd, förut till Hofmarskalk; hvarföre man om honom sade, att han stod upp såsom Sekreterare, åt middag som Hofmarskalk och lade sig som RiksRåd.

**) Dessas beskaffenhet kan ses af Linnés Westgötaresa, der de omtalas med förtjent åtlöje.

Fredriks egen befallning, af Hofmarskalken Broman, att hafva inför Konungens höga person fört eftertänkliga diskurser och gjort propositioner om ändring af den fastställda successions-ordningen till förmån för *Hertigen af Cumberland*, Konungens i England andra son. Blackwell häktades, nekade, underkastades tortur, bekände och undergick dödsstraffet. *Drake*, en Köpman i Göteborg, som der förehaft samma upptåg som *Springer* i Stockholm, dömdes äfven till döden; likaledes tvenne Bönder *). Springer sjelf, som äfven anklagades att vid Riksdagen hafva trakterat för Rysk räkning **), blef, efter 11 månaders fängelse, väl förskonad till lifvet (Plomgren bad för honom), men dömd till schavott och lifstids-fängelse på Marstrand; hvarifrån han dock fick tillfälle att rymma till England. Under sin arrest i Stockholm smög han sig äfven ut och tog sin tillflykt i Engelska Envojén Guydeckens hus. Han utlevererades ej förr, än 300 man af gardet hade omringat huset. Då lemnade Envojén Sverige; och till Stockholm kom ingen Engelsk Minister förr än år 1763.

*) Grefve Bonde, Upplysningar.

**) Baron Korff begärde ett publikt vederläggande af det i staden utspridda rykte, att Springer blifvit arresterad för sitt umgänge i Ryska Ministerns hus.

Med Ryssland liknade det sig till krig. Redan vid Riksdagens början samlades en Rysk flotta i Cronstadt, som begärde att få anlöpa Svensk hamn. En hemlig konvention tecknades d. 12 Juni 1747, emellan Ryssland och England, hvari lofvades 100,000 L. sterl. subsidier, om under sommaren Kejsarinnan ville i Liffland underhålla en korps af 20,000 man samt utrusta en eskader af 40 till 50 galerer. Danmark, som ombytt system och förenat sig med Ryssland, gjorde starka rustningar. Det berättades, att Ryska Hofvet, för att bringa denna makt i vapen, lofvat åter förbjelpa den till allt hvad den i Roskildska freden förlorat, ja, gifvit hopp om den Svenska Kronprinsens afsättande och de tre nordiska Kronornas förening *). I Ryska Finland förspordes militäriska rörelser. I Sverige rustade man sig till försvar. De gamla regementerna gjordes fullständiga, sjöfolket fördubblades. RiksRådet Grefve Rosen öfversändes till Finland. I allmänhet fick, under inseende af Kronprinsen såsom Generalissimus, försvarsverket nytt lif. År 1747 utkastades den plan till Finlands försvar, som fullföljdes till 1764, och hvars frukter blefvo Sveaborgs anläggning och skärgårdsflottans skapelse af *Ehrensvärd*. Det Ryska förbun-

*) Grefve von Lynar, sid. 626.

det eftersträddes af en allians med Preussen *), bemedlad af Frankrike, som, för att sätta Sverige i försvarsstånd mot Ryssland, ånyo beviljade subsidier.

Freden blef dock ostörd i Norden. Danmark lugnades genom Adolf Fredriks försäkran, att, i fall successionen af Holstein honom tillföll, taga i ersättning en deremot svarande andel af Grefskaperna Oldenburg och Delmenhorst, och underhandlingarna om en tillkommande förmälning emellan Arfprinsen *Gustaf* och den äldsta Danska Prinsessan blefvo öppnade. Äfven Ryssland, som, nu deltagande i Österrikiska successions-kriget, ej på samma tid önskade krig med Sverige, gaf så vida efter, att Elisabeth beviljade det begärda återkallandet af Baron v. Korff från Svenska Hofvet **).

Vi hafva sett, huru Mössornas ursprungligen strängt aristokratiska teori af regeringsformen, sedan partiet blef opposition, sökte ett demokratiskt stöd och slog öfver i ett vädjande till folket. Genom en naturlig motverkan syntes Hattarne blifva rojalister. Denna skenbara rojalism, som misstrodde den

*) Den 18 Maj 1747.

**) Detta skedde likväl ej utan med villkor, att Grefve Bark, som i Petersburg riddenligt representerat Svenska namnet, äfven återkallades. Han efterträddes af Wulfenstierna.

gamle Konungen, samlade sig omkring det unga Hofvet; och detta byggde derpå alltför osäkra förhoppningar. Tessin beskylles att hafva närt dessa förhoppningar om en större makt; och ett så oinskränkt förtroende, som han i början njöt, i synnerhet af *Lovisa Ulrika*, synes svårligen kunna förklaras, utan att han i detta afseende smickrat hennes välkända tänkesätt. Men allt hvad Tessin gjorde för Konungamakten i Sverige, stadnade vid inrättningen af de *Kongliga Rådare-ordnarna*, hvilken, utan Ståndernas vettskap, men, såsom det sades, för att förekomma utdelandet af Ryska Ordnar, blef vid 1746 års Riksdag i Sekreta Utskottet genomdrifven, ehuru den först år 1748 trädde i verkställighet *). Utöfver dekorationer gick ej Tessins nit; och redan i Konung Fredriks sista dagar begynte den missämja äfven emellan det unga Hofvet och Hatt-Rådet att röja sig, som under Adolf Fredrik skulle kosta blod **).

*) Ordens-inrättningen var öfverenskommen emellan Tessin, Lovisa Ulrika och Konungen i Preussen 1744, såsom ett medel till Konunga-maktens upplifvande. Handskriftlig Anteckning af D:r Fant.

**) Första oenigheten emellan Kronprinsen och Rådet uppstod vid tillfälle af ett Generalmajors-förslag. Grefve Liewen var *fac-totum* hos Prinsen, och Rådet ville vid tillfälle skapa sig än en Lewenhaupt uti Korporalen vid Drabanterna och Brigadieren i

Emellertid gaf denna Hattarnes skenbara rojalism Ryssland tillfälle att, såsom garant af regerings-sättet, slå allarm för *Svenska Friheten,* deri troget den politik det oafbrutet följde under partitiderna. Det klagade öfver tilltänkta tillgrepp i Ståndernas fribet, öfver hemliga planer till Konunga-maktens utvidgande. Adolf Fredrik måste i bref till Kejsarinnan förklara, att han ej hyste några sådana planer; och på hans egen begäran utfärdades år 1749 en kungörelse emot de rykten, som derom kringspriddes.

Sista draget i målningen af Konung Fredriks regering vilja vi tillägga ur en utländsk Diplomats skildring om Sveriges tillstånd vid utgången af året 1749 *). Denna skildring lyktas med följande ord: "Att jag under allt detta

---

Fransk tjenst, Grefve *Axel Fersen*, hvilken de under Prinsens frånvaro på jagt, och emot dess inhämtade vilja, jemte flere, satte på förslag. Han blef ock af Konungen, såsom ganska sjuklig och lätt att förleda, nämd emot all tur och vanlighet vid vår armé. Liewen hetsade upp alla Öfverstar och Officerare, att hämnas denna tort. Härigenom blef grunden åter lagd till ett *Hof-parti*, och Rådet eller Franska partiet skildt från unga Hofvet.» Grefve Bonde, Upplysningar; Handskrift.

*) Schilderung der Lage der öffentlichen Angelegenheiten Schwedens gegen das Ende des 1749 jahres. Graf v. Lynar, StatsSchriften, s. 639.

ej nämt Konungen i Sverige, kommer deraf, att denne Herre, som 1748 träffades af slag, sedermera mycket aftagit både till kropps- och själskrafter, samt i sin höga ålder, och då han hvarken kan länge lefva, eller för sig och sin familj mer har det ringaste att i Sverige hoppas, nästan alldeles dragit sig från stats-angelägenheterna, med hvilka han aldrig älskat att sysselsätta sig, och lemnat dem helt och hållet till Thronföljaren och Rikets Råd. Rådet, hvilket, såsom bekant, tillhör Fransyska partiet, synes för sitt framtida öde temligen lugnt, då dess motståndare, ehuru talrika nog, sakna mod och verksamhet. Emellertid har det herrskande partiet ej skäl att vara så alldeles säkert, då hos en nation, hvars författning öppnar dörren för främmande inflytelser, bladet lätt kan omvändas och motpartiet få öfverhand. Gemene man är dervid på visst sätt likgilltig och dömmer riktigt nog, att, det ena eller andra partiet må föra styret, de pressande utlagorna hvarken derföre skola minskas eller allmänna besvären afhjelpas. Deremot lofvar den sig bättre tider, om Ständernas så missbrukade friket upphäfdes, och tror sig under en monarkisk regering blifva mycket lyckligare. Denna tanka begynner blifva temligen allmän, och äfven förnämare Svenskar, hvilka deras fädernes-lands ära och välstånd ligger om hjertat, inse

nogsamt, att det ej kan upphjelpas, så länge privat-afsigter äro förnämsta driffjädern till allmänna författningar, och rikets bästa så nära är sammanflätadt med vissa personers och familjers fördelar. De önska derföre i hjertat ej blott Konungamaktens utvidgande, och skulle ingalunda motsätta sig den, utan de vore ock färdiga att befordra verket, om de ej fruktade att med detsamma få lägga sina hufvuden på stupstocken. Ännu synes ej saken mogen; ännu är helgden af den ed, hvarmed närvarande regeringsform blifvit besvuren, för dyr; regeringssättets otjenlighet ej nog allmänt insedt, och hos många förnäma hoppet alltför stort att under denna författning, genom vänner och konstgrepp, lättare nå sitt mål, än om de skulle vänta sina önskningars uppfyllande af en Konungs vilja. Emellertid kommer det efter allt utseende förr eller sednare till en brytning; ehuru vi lemna derhän, om förändringen skulle så snart följa den nu varande Konungens död, som några förmena. Att Thronföljarens gemål har beslutsamhet nog till företaget, derpå är mindre att tvifla, än att han sjelf dertill skulle bjuda händen och finna anhängare, som derföre ville våga lif, ära och gods. Jag tror snarare — så slutar denne statsman — att en sådan händelse blir förbehållen åt tider, då förvirringen i riket nått sin höjd, då nationen, genom

parti-anstans förderfliga verkningar bragt till det yttersta, nära enhälligt kände ästundan efter en förändring; och då en klok, behjertad, kanhändt genom Fransyska penningar understödd, Konung, som talar landets språk, har troppnums kärlek och mod nog att ställa sig för dem i spetsen, skall föra Sveriges spira." — Man ser, det är profetiska ord. — Konung Fredrik dog den 25 Mars 1751, nära 75 år gammal.

Den brytning i regerings-sättet, som redan länge var beredd, hade kanhända vid en ny Konungs uppträde på thronen äfven inträffat, om ej personliga afseenden uppehållit sakernas gång och verkat på partiernas ställning. Vi ha sett denna ställning de sednare åren af Konung Fredriks lefnad: Hattarna med det unga Hofvet; Mössorna med den gamla Konungen; de förres och Frankrikes inflytelse likväl herrskande, emedan nationen ej kunde eller ville tro på Ryskt beskydd för Svensk frihet. Båda partierna hade likväl inom sig stridiga beståndsdelar, som lätt kunde förändra deras läge.

Hattarnes rojalism efter 1743 var en nödvändighetsdygd, tillika en sköld emot tropens förbittring. De hade med sin dyrkan vändt sig emot den uppgående solen och så mycket hellre slutit sig till Thronföljaren, som denne alldeles ej visade

sig villig att lyda den utländska makt, hvilken, tillika med freden, hade bestämt thronföljden i Sverige. Man hade hört Hattarna vid 1743 års Riksdag offentligen klandra regerings-sättet och gifva det skulden till krigets olyckor; och att verkligen en revolutions-plan till Adolf Fredriks fördel tidigt bragtes å bane, eller att Franska Hofvet åtminstone trodde derpå, derom upplysas vi genom oss tillhandakomna utdrag ur Fransyska ministeriella handlingar. *Frankrike*, heter det, hade, *i samråd med sina mest gällande vänner i Sverige*, allt ifrån 1748, till förmån för den blifvande Konungen, påtänkt ett *återställande*, ej af suveräniteten, men af *1634 års under Gustaf Adolfs namn bekanta regeringsform* (hvilken Fransyska kabinettet förliknar med Englands). Men man begick, tillägges det, det hufvudfelet, att gifva *Lovisa Ulrika* förtroende deraf. Hennes oförsigtighet röjde förslaget; och den kännedom om planen, som nådde Hofven i Pettersburg och Köpenhamn, var verkliga orsaken till oron i Norden år 1749 och till den missämja mellan Sverige och dessa makter, som då var nära att utbrista i krig. Man erkände redan då, och innan Drottningen kom på thronen, faran af maktens missbruk hos en Prinsessa af hennes karakter, och som, genom den makt hon ägde öfver sin gemål, i sjelfva verket blefve ensam regerande. Derföre upp-

gaf man förslaget. "Jag trodde då, och jag tror ännu" — säger den Fransyske Minister, hvars ord vi här låna *) — "att man gjorde rätt. Men jag tror ej, att man i en framtid bör uppgifva planen. Sker ej någon vådlig förändring i det sinnelag och den karakter, som den unge Kronprinsen *Gustaf* redan visar, blir kanhända *hans* regering den epok, då Frankrike skall finna det både för sig sjelf och Svenskarne nyttigt, att i Sverige återställa Konunga-makten enligt Gustaf Adolfs regeringsform."

Den blick, som här kastas i det tillkommande, tillika med den utsigt af samma slag, på hvilken vi nyss från ett motsatt håll fästade uppmärksamheten, visar, huru nära man redan 1749 var till 1772, men uppdagar tillika de *personliga* afseenden, hvilka, om ej ensamt, dock i hufvudsaklig måtto, vållade ett uppskof. Ett förhastadt revolutions-försök, genom en hög persons otålighet, som slutade med att ålägga Konunga-makten nya band, och derpå upprörandet ända till dräggen af regerings-sättets alla brister, skulle föregå en förändring, hvars nödvändighet så tidigt insågs och så bestämdt förutsades.

---

*) Markis d'Havrincourt, nära 14 år Fransysk Ambassadör i Sverige. Detta skref 1763.

Vi känna likväl både Tessin och Hattpartiet för väl att tro, det man ännu hade allvar med planen; men att man smickrade dermed, innan partiet nyntes säkert om sitt eget välde, är troligt, liksom det förklarar Lovisa Ulrikas klagan, att hon af Hattarna var bedragen *). Deraf slutligen förbittringen mot Tessin hos det nya Hofvet, som också redan före Konung Fredriks död vände sig till Mössorna, egentligen för att ur deras leder värfva ett eget *Hof-parti*. Ett sådant bildade sig ock; mera ett kotteri, än ett parti. Det var detta, som år 1756 blödde.

Den 25 Mars 1751 uppsteg *Adolf Fredrik* på thronen. Den 9 April inlemnade han en not till Rådet, hvaruti han begärde veta skillnaden emellan *riksvårdande ärender*, som genom omröstning efter pluraliteten afgöras, och *kabinetts-ärender*, i hvilka Konungen äger att besluta. När denna upplysning blef gifven, förklarade Konungen, att Rådets tanka ej kunde gälla utan hans pröfning och samtycke. Han vore kallad att regera; men ej att blott underskrifva hvad Rådet (som enligt regeringsformens 14 §. borde "råda, men ej regera") hade beslutit **). Dessa anspråk

*) Woltemats Anekdoter. Ms.

**) Tessin och Tessiniana, s. 135.

språk framkallade skriftliga svar af Rådet och slutligen mundtliga öfverläggningar i Konungens närvaro, uti hvilka Grefve Tessin i alla sina medbröders namn förde ordet. Grunderna för Rådets svar kunna inhämtas af det memorial, som Grefve Tessin sedermera uppsatte i ämnet, för att meddela Ständerna. Både dess logik och dess vältalighet karakteriseras genom följande: "Alla de tre delar" — säger Tessin — "hvaraf vår Regerings ställning består, sammanlöpa uti Sven Konungs famn. Han gifver åt högheten glans, åt myndigheten lif, åt väldet eftertryck, och således förvare vi uti Hans Kongl. Majts sköte vår frihet, vår säkerhet och vår omvårdnad. Rikets Råd äro Rikets Ständers ansvarige fullmäktige; de äga råda och ej regera. *Regera* betyder här, efter det begrepp Rikets Råd derom hafva, att yttra sig öfver de förekommande mål efter behag och godtycke, samt utan bifogade skäl till meningens bestyrkande. *Råda* deremot är, att inför protokollet andraga sina underdåniga tankar, grundade på skäl och omständigheter, då ett sådant votum gäller vid beslutets författande, allt efter som pluraliteten det under omröstningen bifaller; och blifva sedan Rikets Råd, hvar för sig, på nästa Riksdag för sin omröstning ansvarige. Detta är det enda sättet,

på hvilket, enligt våra grundlagar, en Rådsherre äger del i regeringen. Följaktligen kunna en eller flera af Rikets Råd ej på annat sätt regera, än så framt de utom Rådkammaren, utan ansvar och utan grundade skäl, söka bibringa Öfverheten sådana tankar, som kunna vara med deras enskilta afsigter enliga, skydda sig under den Kongl. Högheten, samt försöka att, genom smickran och andra olofliga medel, till sina med-undersåtares förfång befordra egen eller andras lycka" *).

Hvarthän det sista syftade, är lätt begripligt. Förklaringen är för öfrigt ett diplomatiskt konststycke, ännu mer genom hvad den förtiger, än hvad den uttalar. Den pryder thronen med alla vältalighetens blomster, för att dölja dess verkliga obetydlighet. Den låter varsamt ljusaste dagen falla på Rådets myndighet, och skjuter in i vördsam skugga den verkliga högsta makten, nemligen Ständerna. Den träder här på farlig grund; ty Mössorna hade sedan 1743 begynt alliera sig med Demokratien, och Hof-partiet förde nu högljuddast frihetens språk. Man hörde Mössor yttra, att äfven suveräniteten vore drägligare, än Hatt-Rådets aristokrati, och en Grefve af hög rang i armén, en

*) l. c., p 146.

af Hof-partiets förkämpar*) säga, att särskilta Ständernas fullmäktige borde insättas i Rådet, och alla Stånd gälla lika; hvarvid någon svarade: "Det är godt, vi blifva då alla Grefvar" **). Tvisterna emellan Konungen och Rådet trängde snart från Rådkammaren och hufvudstadens sällskapskretsar till hela landets kännedom. Uppkommande Riksdagsmän inberättade, huru sinnenas oro spridde sig åt alla håll, och att allmogen i synnerhet visade sig partisk för Konungen. I Hattarnes egna leder märkes någon söndring. Gyllenborgska huset synes efter Grefve Carl Gyllenborgs död hålla sig på något afstånd från Tessin, som blef hans efterträdare i makten. Sjelf hade Tessin för mycket inlåtit sig på olika håll, för att ej hafva gjort sin egen ställning osäker.

Den 17 September började 1751 års Riksdag, som varade till den 4 Juni 1752. Landtmarskalks-stafven emottog Hofkansleren Grefve Henning Adolf Gyllenborg, vältalig, men sjuklig och svag till helsa och lynne, snart ej vuxen sin befattnings svårigheter; hvarföre inom Riddarhuset, sednare på Riksdagen, ordet merendels fördes af Öfversten Grefve Erik Brahe, nu Hofvets man, och,

*) Grefve Hans Henrik von Liewen.

**) Woltemats Anekdoter. Ms.

jemte Grefve Hans Henrik Liewen, chef för Hofpartiet; den sednare lika mycket bevandrad i intrig och tillvaratagare af egen fördel, som den förre, oförsigtig och ädelsinnad, var det föga. Man ser i detta parti folk sammankomna från olika håll. Det bestod i synnerhet af officerare, emedan Thronföljaren, nu Konungen, egnat en synnerlig vård åt arméen och åt rikets försvarsverk; hvarföre man äfven beskylde honom, att vilja införa ett *imperium militare*. Mössorna i detta parti voro, såsom framdeles skulle visa sig, mest falske bröder, i hjertat Konunga-makten äfven mer gramse än Hattarne, hvilkas makt de ville störta. För öfrigt genomgick en nyvaknad känsla af tillgifvenhet för Konungahuset verkligen hela folket, hvilken partichefera i Ständen under Riksdagen hade möda att motverka och göra fruktlös.

Olyckligtvis underhjelpte de i detta bemödande alltför mycket af höga vederbörande sjelfva. Konung Adolf Fredrik var i ordets alla bemärkelser en god herre och man. I stillhet öfverträffades han vida af sin gemål. Ärelysten, häftig, utan följd i sitt handlingssätt, öfvade hon ej någon fördelaktig inflytelse på Konungen. Ingen Monark var mer egnad att igenom folkets kärlek förvärfva en utvidgad makt, ingen mindre att våldsamt tillrycka sig den. Såsom det händer goda menni-

skor, som skjutas fram till ovana kraft-yttringar, att dessa ej falla sig naturligt och fästa sig vid småsaker, så äfven här. Hofvet stötte sig vid alla tillfällen och visade elakt lynne. Etikettsfrågor gjordes till vigtiga angelägenheter. Planen att öka Hofvets glans med tillsättandet af tvenne Öfverkammarherrar, som gick till Stånden och motsades af Adeln, väckte mycken onåd. Att Konungen och Drottningen vid offentlig cour vände ryggen till Landtmarskalken och talade med unga officerare; att man gjorde förändringar i vaktens honneur för Rikets Råd; att man längre fram ville hindra Rådsfruarna att köra med vagn inpå borggården, hvilket gaf anledning till förargliga uppträden — allt sådant kunde väl till en början firas i hof-cirklarna såsom triumfer; men slutade med förödmjukelser; och sedermera, då Drottningen allt mer blottat sina afsigter, valde man med flit denna hennes svaga sida, att (såsom i den beryktade juvelssaken) grymmast såra hennes stolthet.

Tessin bade på en gång varit Premierminister och själen i det unga Hofvets nöjen, en hos honom mindre, än hos hvar och en annan, ovanlig förening. Hans mest glänsande skådeplats var sällskapslifvet, ej blott genom hans yttre behag och värdighet, ej heller blott genom hans artighet och verldskännedom, utan genom ett högst odladt för-

stånd, ett sinne, hvars naturligaste egenskap var kärlek för vitterhet och konst, och en stor vältalighet. Dessa gåfvor hade i början gjort honom så angenäm för Lovisa Ulrika, som sjelf pryddes af liknande egenskaper. En glans af ädel och vitter förfining begynte derigenom sprida sig från Hofvet och röja sig i dess sysselsättningar och nöjen, till sin fördel vida skild från Konung Fredriks hof-ton, som, främmande för ädlare njutningar och synnerligen ovitter (den gamle Konungen tålde ej böcker och läsning), knappast genom fernissan af en viss yttre belefvenhet och galanteri mot könet hunnit något förmildra den krigiska sträfheten af Carl XII:s tidehvarf. Tessin, sjelf snillrik, älskade snillen. Han införde hos den snillrika Lovisa Ulrika Dalin, som blef Informator för Kronprinsen Gustaf, under det Ministern visade sin fördomsfrihet äfven derigenom, att den unge Grefve Bjelke, ehuru med honom af olika parti, och son till den ännu lefvande Rådsherre af detta namn, som 1739 hade blifvit störtad, anställdes såsom Kavaljer hos den unge Prinsen. Den sednares uppförande synes alltid hafva varit exemplariskt. Man kan knappt säga detsamma om Dalin, som åtminstone ej försmådde att höja sig på Tessins fall, och med den qvickhet, hvarigenom han blef Hofvets ro, stundom ej heller förakta-de lägre framgångar, än dem som kunde räknas för ädla

och vittra nöjen. Emedertid steg han derigenom i gunst, om ej i aktning. Hans lyckliga, lätta visor flögo kring stad och land med mer allmänt bifall, än hans så kallade *Kalott-predikningar*, till förlöjligande af åtskilliga presterliga svagheter, som under skratt åhördes i Drottningens förtroliga krets, men i afskrifter, troligen med tillägg och förändringar, utspridda, sedan 1751 förtörnade Prestestånded, gåfvo näring åt ryktena om Drottningens fritänkeri (hvari hon sades likna sin store broder), och vid 1756 års Riksdag ej litet bidrogo att fylla den bittra kalk, som presterskapet då särskilt inskänkte åt Lovisa Ulrika.

I Tessins tal till Ständerna, vid öppnandet af 1751 års Riksdag, heter det: "Det öfver allt utspridda, så ogrundade som oförklarliga föregifvandet, såsom traktade Hans Kongl. Maj:t att misbruka sin förvärfvade och väl förtjenta allmänna kärlek hos folket till erhållande af en utvidgad makt, har ofta kränkt Hans Maj:ts vida ädlare tänkesätt; helst Kongl. Maj:t otvunget och med obefläckadt samvete allmänligen gifvit tillkänna, att han för sig intet annat begär, än att inom de lagligen bestämda gränsor regera öfver ett fritt och lyckligt folk." Skulden kastas på oenighets-stiftare. Man har på mångahanda sätt försökt — fortfar talaren — dels att utströ oenighets-frö mellan Stän-

dernas medlemmar och genom inre söndring undergräfva Rikets starkaste grundfästen, dels att uppväcka ett obilligt misstroende emot Rikets Råd, såsom om de emot ed, pligt och rikets uppenbara bästa ville alltför vidt utsträcka den myndighet dem, såsom Riksens Ständers Fullmäktige, inom vissa gränsor tillkommer. Alla dessa omständigheter voro bedröfliga; men de ligga för dagen i solklara bevis, som skola blifva Ständerna förelagda, på det de, underrättade om faran, må i tid så mycket bättre vara i stånd att den förebygga. Mest vore att beklaga, det infödde Svenske män läto bruka sig till sådana vederstyggliga värf. Dock voro de få och att räkna för intet emot deras antal, åt hvilkas obefläckade ifver för fäderneslandet efterverlden beredt och ännu dagligen bereder välförtjenta ärestoder *).

Sekreta Utskottet vid denna Riksdag sammanträdde den 1 Oktober. Den 3 Oktob. anmältes ett extractum protocolli från Rådet, att Kongl. Maj:t, på enträgen begäran, beviljat Kanslipresidenten, Riksrådet och Guvernören för Hans Kongl. Höghet Kronprinsen, Herr Grefve Tessin, afsked från alla sina embeten.

---

*) Jemf. Talet i Büschings Magasin, Tom. X, sid. 205, ff.

Afskedet, hvilket både begärdt och beviljadt, var dermed ej gifvet. Landtmarskalken yttrade väl, i anledning deraf, uti Sekreta Utskottet, att ingen kunde undra på Hans Exellens steg under så tvetydiga utsigter, och att en herre, som i så många år gått till odödligheten, ej ville äfventyra sitt namn i Europa. Andre Hattar yttrade sig bestämdare om Tessins omistlighet, såsom ett hufvudstöd för det närvarande systemet. Pluraliteten ville likväl icke, att han, såsom fordom Horn, genom en offentlig Deputation skulle ombedjas att qvarblifva, utan borde visse af mindre Sekreta Deputationens ledamöter i förtrolighet söka beveka Hans Exellens.

Närmaste öfverläggnings-ämnet i Utskottet blefvo dock de i talet på Riksalen omnämda förklarliga rykten om Konungens och Rådets missämja. Man beslöt att deröfver höra Rådet, hvilket i Utskottet nedkallades. Tessin förde, i svaret på Utskottets fråga, ordet å sina medbröders vägnar; och vi hafva ej utan beundran kunnat läsa detta hans utförliga muntliga yttrande, såsom det i Utskottets handlingar finnes uppfattadt. Man hör en verkligen vältalig stämma. Han tackade, att tillfälle till en förklaring blifvit Rådet gifvet. Det rykte, såsom ville man i Sverige, vid ett omskifte i regeringen, skaffa Konungen mera makt, vore kommet från

Ryska Hofvet, hvilket derom gjort föreställning i en skriftlig not, som i afskrifter lupit kring landet. På samma tid hördes från Wienska Hofvet och från England beskyllningar, att Rådet ville tillvälla sig större myndighet. Det fans nödigt att vederlägga det förra ryktet medelst en offentlig förklaring. Den utfärdades, på då varande Kronprinsens, n. v. Konungens, begäran, och att den troget uttrycker hans tänkesätt kunna Rikets Råd vitsorda. Hvad den sednare beskyllningen angår, så vore den orimlig; sexton Rikets Råd äro Ständernas Fullmäktige, men ej regerande i Sverige. Derpå öfvergår talaren till en kort framställning af Regeringens förnämsta åtgärder sedan sista Riksdag*). Han prisar Adolf Fredrik för hvad han såsom Generalissimus grundlagt eller utfört till Rikets försvar: nya fästningar, ännu dock blott halfgjordt arbete, begynte resa sina murar; arméen hade blifvit förstärkt med två garnisons-regementen, de gamla regementena satta i fullständigt skick, vargernings-manskapet till större delen uppställdt, och genom ett ansenligt antal galerer hade ett vapen, högst oundgängligt för Rikets försvar, blifvit

*) En sådan öfversigt af sin Ministér lemnade sedan Tessin i Rådets namn till Ständerna, under titel: Jemförelse mellan Rikets belägenhet 1747 och 1751, Tessin och Tessiniana, sid. 185.

iståndsatt. Medel härtill hade Hans Majt funnit genom sina allierades understöd. Vid sista Riksdag voro Rikets förbindelser med utrikes makter dels ofullbordade, dels ouppfyllda, dels nära sitt slut skridna. Hvad som under en så oviss belägenhet ännu mer ökade Rådets bekymmer var grannarnas sällsamma uppförande. Man såg ej annat, än att de så godt som riktade sina sköldar emot oss. Från Danmark hördes ej annat, än att nya regementen uppsattes, artilleri öfverfördes till Norrige, läger utstuckos, förråder samlades, vägar anlades genom skogarna i Norrige, fartyg byggdes; kort, allt liknade sig på den sidan till fredsbrott. Falska rykten, hotfulla utlåtelser utspriddes vid gränsen. Å andra sidan voro Ryska Hofvets steg ej mindre tvetydiga; ty i stället att, enligt allianstraktaten, biträda Sverige, fortfor det med samma slags tilltag, som vid 1747 års Riksdag blefvo brukade. Dess memorialer voro fulla af hvarjehanda hot i så högdragna utlåtelser, att de för ett sjelfständigt rike ej stodo att tåla. Ryske Ministern begärde en egen konferens, för att förklara huru angeläget det vore att skydda regerings-sättet, hvilket Ryssland, enligt 7 artikeln i Nystadtska freden, garanterat; hvarföre Kejsarinnan, att hindra alla försök till suveränitetens införande, hade beslutit låta troppar inrycka i Finland, så snart Ko-

nung Fredrik med döden afginge. Derpå svarades: att om, emot all förmodan och Thronföljarens egen böjelse, något sådant vore å hane, Sverige sjelf den för kunde skaffa hot; om Ryska troppar rycke öfver gränsen, skulle man anse det för ett fredsbrott. Emedlertid fann man sig af sådane omständigheter nödgad, att för säkerhets skull till Finland låta öfverföra 8,000 man infanteri. Inom landet tillstötte missväxt i åtskilliga provinser. Högstsalig Konungen blef med en svår sjukdom hemsökt, hvars obotlighet från början var nog synlig, hvarigenom allt bekymmer och ansvar stadnade på Rådet, tills Hans Majts beklagliga dödsfall timade. Samma afton, som Konungen dog, blef konungaförsäkran af Rådet Anfursten förelagd. Inom 14 timmar var den regerande Konungen stadfästad fast på sin thron; och en händelse afloppe till Rikets lycka, som i flera år varit fruktad såsom en epok för oro. Sedermera hade misshälligheterna med Danmark upphört. Försvarsförbundet med samma Krona vore förnyadt, och vägen banad till en närmare förening. Tvisten angående Holstein vore uppgjord, och ett blodsband mellan Hofven aftaladt genom det giftermål, som framdeles skall förena Sveriges Kronprins och den äldsta Danska Prinsessan. Sedan Riksdagen tagit sin början märktes ett stillestånd i alla underhand-

lingar med utrikes makter. Europa lade sina ögon fästade på Rikets Stander. Oaktadt det genom freden i Åbo återställda allmänna lugnet, vet man dock vissa Hofs planer derpå hafva gått ut, att en ny oro från Norden skulle taga sin början. Det, som inom våra gränsor kunde gifva anledning dertill, måste först och främst förqväfvas; ofjest skulle den oenighet, som herrskar i landet, en gång draga oss i olyckan. "Jag bedyrar inför Guds ansigte" — så slutade talaren — "att jag anser enigheten för enda medlet att rädda Riket, och att det ej finnes någon uppoffring, som ej Rikets Råd derföre skulle vilja göra" *).

Parti-söndringen hade redan förut väckt Sekreta Utskottets bekymmer och i sessionen den 10 Oktober föranledt öfverläggningar, som måste varit af en särdeles ömtålig art, emedan de till en del äro förda utom protokollet. Slutet blef, att samtlige Utskottets ledamöter högtidligen löfvade att inom sig ej låta någon sådan söndring gälla; och skulle detta göras allmänt bekant.

En slik enighet synes utan några ömsesidiga medgifvanden föga tänkbar: Det första försöket i detta afseende var förnyandet af Mössornas vanliga proposition, att Grefvarne Bonde och Bjelke,

*) Sekreta Utskottets Protokoller för 1751 års Riksdag.

de sista öfverlefvare af 1738 års parti-hvälfning, nu ändtligen måtte åter insättas i sina värdigheter. Baron Ungern Sternberg erinrade i Sekreta Utskottet, huru många år detta varit ett stridsämne, huru långt den söndring gått, som derifrån tagit sin första begynnelse, huru föga man vågade med en upprättelse, gifven åt dessa gamla män, men huru vigtig den skulle blifva såsom det första steget på enighetens bana. Men den mindre Sekreta Deputationen, som opåkallad afgaf ett utlåtande i ämnet, yttrade sig bestämdt *emot* ett sådant steg, "helst det torde misshaga vissa främmande makter"; och Hattarne i Utskottet förklarade, att det vore en *ändring i Systemen*, som ej kunde tillåtas. Motståndet var så häftigt, att båda dessa gamle Rådsherrar funno rådligast att sjelfve undanbedja sig den upprättelse, som varit dem ämnad, och som först tio år derefter fullkomligt blef dem gifven *).

Med *Systemen* i denna tidens riksdags-språk menas alltid Sveriges allians-system. Det sedan 1738 herrskande partiets, och derigenom Rikets, förbindelser med Frankrike hade sedan den tiden blifvit allt fastare knutna. 1738 års subsidii-trak-

*) Vid 1761 års Riksdag; ehuru en Ständernas Deputation 1752 åter erbjöd Grefve Bjelke den Rådsstol, som han redan i Sekreta Utskottet sig afsagt.

tat hade blifvit förnyad 1747. Fransyska penningar hade vid sistnämnda års Riksdag åter befästat Hattarnes välde. Defensiv-alliansen med Preussen samma år, helt och hållet sluten under Frankrikes inflytande, ehuru Frankrike ej i den syntes *), hade, liksom det under Fransk bemedling år 1749 ingångna försvars-förbundet med Danmark, samma hemliga ändamål, nemligen en gemensam sammansättning emot Ryska makten **). Man kan ej neka denna Tessins politik lofordet af både patriotism och konsequens, i synnerhet då man besinnar, att det äfven var han, som befästade dessa politiska förbindelser med både det Preussiska och det Danska giftermålet. Också njöt han hedern af Ständernas högtidligen uttryckta bifall vid 1751 års Riksdag. De Franska subsidierna utgjorde årligen 1,800,000 livres eller 300,000 Rdr Hamb. Bko. År 1751, den tidpunkt vid hvilken vi nu befinna oss, gaf Frankrike dessutom 900,000 livres åt Svenska Regerin-

*) Så Flassan, V, 580. Men Frankrike accederade uttryckligen till traktaten i början af 1748.

**) Då Danmark i förening med Ryssland för någon tid tillbaka syntes ovänligt mot Sverige, indrog Frankrike dess subsidier: Danmark återfick dem ej blott, utan löfte om mer, emot det att det slöt sig till Sverige: Frankrike förtjente allt beröm. Carl Fredrik Scheffer, i Sekreta Utskottet den 9 Maj 1752. Han hade varit Ambassadör i Paris.

gen, och ifrån detta år till 1758 likaledes ett utomordentligt tillskott af en half million livres årligen för försvars-anstalterna i Finland *). Man ser styrkan af de band, hvarigenom Frankrike kunde leda Sveriges politik.

Också vågade ännu Mössorna knappt offentligen tala om en förändring af system, utan klädde sina hemliga önskningar i neutral drägt. Sverige, sade de, borde ej binda sig till något system. Omständigheter gjorde äfven ett så oskyldigt yttrande förgripligt. Den 22 Oktober anmälte Landtmarskalken i Sekreta Utskottet, att Konungen i sittande Råd gifvit honom samt Talmännen för Prest- och Borgarestånden tillkänna, det en betänklig skrift kommit i Hans Maj:ts händer, gående ut på att med falska skäl inbilla de okunnige, att för Riket vore nyttigast vara utan system och utan någon förbindelse med främmande makter; ändamålet vore att verka på Bondeståndet. Skriften upplästes. I Utskottet yttrades, att det vore ej den första af denna art, som komme från Ryska Ministern, för att stifta oenighet ibland Nationen, och kunde ej annorlunda än som ett groft paskvill anses. En skrifvelse afgick till Konungen (utan att

*) Flassan, VI, 574. 1747 års subsidii-traktat förnyades 1754 på samma villkor.

att likväl ännu anledningen om upptäckten och förekommandet af dessa planer. Författaren till skriften (sades vara en Stiernelm, född Svensk, men nu anställd vid Ryska missionen i Stockholm; och som sedan kom till Wien. Han hade använde en Häradshöfding Wikman i Finland såsom spion på Riksrådet Rosen, och till att väcka missnöje bland Finnarna. Planen skall varit, att göra Finland oberoende under Rysk beskydd, med Storfursten Carl Petter Ulrik såsom Konung. Wikman dömdes, och gick till döden.

Motpartiets missnöje gaf sig luft genom memorialer af rojalistisk ton i Ständen. Det afflöper knappt någon dag, klagar Landtmarskalken, då Ständen in pleno äro församlade, att ej äfventyrliga propositioner göras, som endast tjena att skaka grundvalarna af Rikets regerings-sätt. Så klagades den 20 December i Sekreta Utskottet. Likväl var redan den 25 November den så länge tvisliga konunga-försäkran afgjord; bevis nog, att *den* ej undanröjt stötestenarna.

Konungens missämja med Rådet, angående Regeringsformens rätta förstånd, rörde både dess princip och tillämpning på särskilta fall. I förra afseendet, och med anledning af de äfven i Rege-

ringsformen ur den gamla Svenska konunga-eden införda orden, att Konungen tillhörer lag, rätt och sanning, styrka, men vrångvisa och orätt förbjuda, nekade Konungen sig utan pröfning vara bunden vid Rådets pluralitet, eller ville åtminstone vara frikallad från att med sin underskrift bekräfta hvad han ej gillat. Hvad sednare afseendet, eller tillämpningen, angår, så inträffade skiljaktighet med Rådet så mycket oftare i fråga om *befordringar,* som en stor del af dessa, enligt 20 § Regeringsformen, hörde till så kallade *kabinetts-ärender,* hvilka af Konungen på vederbörandes förslag, väl i tvenne Riksråds närvaro, men *icke* i sittande Råd, afgjordes. Äfven i fråga om högre embeten, som af Konungen med Råds råde bortgåfvos, föreskrifver 40 § Regeringsformen icke votering i annat fall, än om en af Konungen skedd utnämning innefattade en lagstridighet. Regeringssättets hela riktning skulle nödvändigt allt mer inskränka det utrymme, som dessa paragrafer (hvilka redan i Konung Fredriks tid föranledde flera förklaringar) ännu syntes lemna Konungamakten. Ständerna togo allt mer befordringarna till sig under Riksdagarna *), Rådet emellan Riksdagarna; båda

*) I allmänhet först vid 1747 års Riksdag; i anledning hvaraf Ständernas så kallade UrskiljningsDeputation fick en egen instruktion.

så mycket lättare, som Konung Fredrik under senare hälften af sin regering med det herrskande partiet befann sig i ständig opposition, af likgilltighet, beqvämlighet eller ohelsa tog föga del i ärenderna, och till och med genom en åt Rådet anförtrodd namnstämpel hade befriat sig från mödan att teckna sitt namn.

Med en ny Konung vaknade åter Konungamakten ur sin dvala. Adolf Fredriks påminnelser vid förslaget till hans konunga-försäkran verkade hos Ständerna intet begifvande i fråga om principen: och i afseende på tillämpningen skedde snarare nya inskränkningar; om också ej alla de, som Rådet hade åsyftat. Konungens förhållande vid undertecknandet af sin försäkran anmärktes såsom besynnerligt. Ingen förmälte sig kunnat höra hans svar till Rikets Ständers Deputerade. Detsamma sade Protokollssekreteraren. Konungen hade sedan befallt honom fatta det i pennan, sådant det vid justeringen befans, af innehåll: "Att såsom Hans Maj:t till Riksens Ständer hyste det goda förtroende, att de vid denna försäkrings uppsättande gjort behörig reflexion på de af Honom förut dervid gjorda påminnelser, så ville Han den nu med fullkomligt förtroende underskrifva." I Rådet yttrade derpå Deras Exellenser, att ehuru Kongl. Maj:ts svar vore något mörkt, kunde de dock ej

anse det såsom en reservation, helst försäkringen varit Konungen förut bekant, hade passerat alla Ständen, och derföre vore att anse såsom *Lag*. I Sekreta Utskottets protokoller förekomma samma uttryck. I anseende till de fortfarande rojalistiska memorialerna i Ständen, utarbetade den mindre Sekreta Deputationen ett eget Betänkande, angående de orätta begreppen om regeringssättet; ehuru Mössorna deremot protesterade, på den grund, att inga förklaringar af grundlagen kunde gifvas, utan särskilt uppdrag af Rikets Ständer. De häftigaste yttranden hördes i Utskottet, i anledning af de vid denna Riksdag brukade parti-namnen *Rojalister* och *Anti-rojalister*, och emot Hofvets beskickningar och helsningar till Riksdagsmän i riksdags-ärender. Den lättrörde Landtmarskalken fruktade, att man inom två gånger 24 timmar kunde ha revolution, och Rådet, i ett eget extractum protocolli, klagade öfver ett sig allt mer vidgande misstroende, en sjukdom i det allmänna, som hindrade ärendernas drift och satte Rikets *System* i fara; hvarföre i svaret på Regeringens sekreta proposition upprätthållandet af det närvarande Systemet, såsom det för Riket naturligaste, på det kraftigaste anbefalltes *). Med sådana utsigter slutade denna Riksdag. Ko-

*) Sekreta Utskottets protokoller.

nungen företog en resa till Finland. Folket var i allmänhet för honom. Högst i hans förtroende stod nu det nya Riksrådet Löwenhjelm *): en herre, hvars närvaro i ett parti var likbetydande med hoppet, liksom hans frånvaro ett tecken till den med säker blick förutsedda olyckan.

I spetsen för Ministèren står en man af mindre uteslutande praktisk skicklighet, än den sistnämda, men utrustad med högre egenskaper på ädlare grund — Friherre *Anders Johan von Höpken* — af Ständerna under Riksmötet med sällsynt enighet kallad till president-stolen i Kansliet, — djupare än Tessin, men lysande, då han ville, (ty hans lynne hade sina förmörkelser), lärd, i skrift och tal beundransvärd, försigtig, vidtseende, till hufvud och karakter en tviflare, för stolt att kunna vara gunstling, men i hjertat uppriktigt tillgifven Holsteinska huset, med hvilket en ärftlig trohet förband honom; för öfrigt mer personligen intressant, än kallad att utföra stora saker. Tessin, om hvars afgång ur Ministèren under en stor del af Riksdagen förhandlades med en mängd vidlyftigheter, som tydligt nog röjde hans afsigt, att af Hofvet bli återkallad, hade slutligen erhållit sitt

*) **Kallad i Rådet såsom President i Svea Hofrätt den 5 Oktober 1751.**

afsked, på det sättet bestämdt eller obestämdt, att han efter beqvämlighet och helsa skulle få sköta råds-göromålen, men likväl bibehålla sin plats såsom Guvernör för Kronprinsen. Konungen lät förmå sig *) att i en egenhändig biljett uttryeka denna önskan; ehuru i Sekreta Utskottet, der den upplästes, det blef anmärkt, att man svårligen kunde vara Guvernör och likväl vissa tider frånvarande. Det syntes, som Tessin äfven i fråga om denna plats ville genom frånvaron framkalla något uttryck af den *omistlighet*, hvarom han älskade att försäkras. Men ett sådant lät vänta på sig; ehuru han sedan sommaren 1752 drog sig tillbaka, och, under ständigt ånyo sökt och beviljad tjenstledighet, tillbragte 15 månader på landet, och endast genom bref förblef i förbindelse med den unga Kronprinsen. Hofvet visade ingen längtan efter den frånvarande. Han måste slutligen i September 1753 återkomma obuden. Han fann för sig Riksrådet Stromberg förordnad till Prinsens vice Guvernör, och sin oumbärlighet så litet erkänd, att, innan han återtagit sin plats i Rådkammaren, Konungen låt insätta i Rådsprotokollet, att Grefve Tessin ytterligare ämnade begagna sin tjenstledig-

*) Efter en konferens med Tessin, i närvaro af Landtmarskalken och Talmännen. Konungen utverkade ock åt honom Leckö Kungsgård i förläning.

het. Drottningen hade på länge aldrig yttrat sig om honom utan med bitterhet; och Tessin, ehuru rörande han klagar öfver onåd och otack, lärer dock ej alldeles varit främmande för hämdens känslor, emedan Franska Kabinettet räknar honom ibland dem, som af *personliga* skäl ville förödmjuka Lovisa Ulrika *). I Januari 1754 följde på Ulriksdal en öppen brytning, alltför länge uppskjuten, att ej slutligen synas sökt å ömse sidor. Tessin klagade med ifver inför de Kungliga Föräldrarna öfver någon den unga Prinsens olydnad; förklaringar förde till ömsesidiga förebråelser **), förebråelserna till bittra ord och ett uppträde af föga passande häftigheter, som under många år för Tessin gjorde Hofvet otillgängligt. Att han der ej syntes, var likväl icke hans fel. "Det kunde ej annat, än djupt gräma Grefve Tessin", säger hans

*) Flassan, VI, 564.

**) Ibland annat för det Konungen förklarat sitt missnöje öfver tryckningen af Tessins Bref till Kronprinsen (En gammal Mans Bref till en ung Prins); emedan, såsom Konungen yttrade sig, en skyldig aktning för honom såsom fader fordrat, att Tessin angående denna tryckning förut inhämtat hans tanka. Adolf Fredrik författade egenhändigt en berättelse om uppträdet, som kommunicerades Rådet, och står att läsa i Büschings Magasin, Tom. VI. Den kan jemföras med Tessin och Tessiniana.

biograf, "att veta sig i onåd hos Deras Majestäter, som förr öfverhopat honom med så många nådebetygelser. Flera gånger anhöll han förgäfves om företräde för att i underdånighet urskulda sig; hans öde var, att på 12 år ej en enda gång blifva hörd, under fortfarande vedermälen vid alla tillfällen af en obegriplig kallsinnighet" *).

Hofvet ställde sig allt mer i fiendtligt förhållande till Rådet. Det var mot slutet af samma år, som den bekanta vagnssaken väckte så mycket uppseende. Den 1 December 1754 gjorde Kanslipresidenten v. Höpken och Riksrådet Carl Fredrik Scheffer föreställningar i Rådet, i anledning deraf att man vägrat deras vagnar inkörsel på inre borggården. Öfversten af Gardet Pfeif undskyllade det genom ett missförstånd af en underofficerare, hvilken derföre, på Senatens befallning, af honom arresterades, och skulle ställas för krigsrätt. Konungen, derom underrättad, tillkallade Pfeif, förklarade att Gardet endast tager order af Konungen, då han är närvarande; hvarföre han befallde underofficeraren lösgifvas, krigsrätten kontramanderas, och förböd Öfversten att komparera för Rådet. I anledning deraf gjorde Rådet Konungen först muntliga föreställningar genom Rådsherrarne Rosen och Wrede,

*) Tessin och Tessiniana, sid. 161.

och ingaf slutligen ett skriftligt betänkande, "att Rikets Råd ej kunde enligt Regeringsformen stå till svars för Ständerna, om Gardet undandrogs dess order; hvarföre det också funne sig föranlåtet, att med det första på en *säker* ort sammankalla Rikets Ständer." Konungen yttrade med häftighet: "J viljen sammankalla Ständerna och råda dem att akta på sin frihet. Det vill jag göra sjelf. Jag vill kalla dem; jag vill fråga dem, om J ären mina Guvernörer eller mina Rådgifvare? Jag vill hoppas det sista. Viljen J föreställa min person, så vill jag resa på landet och vänta tills *min* regeringstid infaller." Konungens derpå följande *skriftliga* förklaring till protokollet slutade med dessa ord: "Jag är den, som är angripen, som är den lidande; jag är det, som af hjertats grund önskar Ständernas sammankomst, för att af alla redliga Svenske män och trogna undersåtare förfara, om det är deras mening, att deras Konung skall anses så, som skett i Herrar Rikets Råds sista föreställning" *).

Den märkliga lagtima Riksdagen 1755, 56 sammanträdde den 13 Oktob. förstnämde år. Landtmarskalken, Generalmajoren Grefve Axel Fersen anmälte i Sekreta Utskottets tredje session den 6

*) Se hithörande Akter i Büschings Magazin, T. XII, p. 5.

Nov., att Kanslipresidenten Friherre von Höpken hade den föregående dagen till honom öfverlemnat, för att till Rikets Ständers ömsinta öfvervägande hemställas, ett af Herrar Rikets Råd undertecknadt memorial *), hvari tillkännagifves, att sedan sista Riksdag i många mål ett olika förstånd af fundamental-lagarna, och följaktligen af sjelfva Riksstyrelsen, emellan Hans Maj:t och Rådet sig yppat, bestående derutinnan, att Kongl. Maj:t ej anser Rikets Råds tillstyrkan vidare för sig bindande, än så vida han dertill, efter skedd pröfning, kan gifva sitt samtycke; men då Rikets Råd ansett principen af Konungens pröfning och samtycke såsom ledande in i enväldet, så hafva de, i följe af sin ed, funnit sig böra anmäla denna högvigtiga angelägenhet, på det Rikets Ständer, såsom maktägande och lagstiftande, må rätta sådana

*) Nemligen af Rosen, A. J. Wrangel, v. Höpken, Palmstjerna, v. Seth, Stromberg, Ehrenpreus, Tessin, Wrede, Ekeblad, Löwenhjelm, C. F. Scheffer. — Löwenhjelms namn är här betydande. — De öfrige fyra medlemmarne af dåvarande Rådkammaren, Ruth, D. O. Hamilton, Lagerberg, Otto Fleming, hade alla nyligen och efter Riksdagens början der inträdt. Det säges, att några af de Rådsherrar, som undertecknat memorialet, hemligen smögo skriftliga reservationer i Konungens hand. Se en märkelig Anekdot derom i Tessin och Tessiniana, s. 172.

irringar, som leda till regeringssättets försvagande och undergång. Utskottet beslöt att meddela memorialet åt Ständerna, med hemställan att det måtte förvisas till en Stor Sekret Deputation, hvartill Bönderna äfven borde kallas; och skulle man emellertid söka förekomma ämnets ventilation i Ständen.

Öfverläggningarna afbrötos genom en befallning från Konungen, som kallade Landtmarskalken samt Preste- och BorgareStåndens Talmän *) till sig, med tillkännagifvande, att BondeStåndets Talman redan vore efterskickad. Då de inställde sig, lemnade Konungen uti sittande råd i deras händer sin nådiga föreställning till samtliga Rikets Ständer, utur hvilken vi här till innehållet anföra det hufvudsakligaste: "Jag hade trott — säger Konungen — att jag i mitt Konungsliga embete, näst Guds ord och mitt samvete, intet annat rättesnöre hade, än Regeringsformen, min försäkran, och Rikets grundlagar, och att ingen utom mitt samtycke dem kunde vidare sträcka, än rätta förståndet af dem var, då jag dem antagit och besvurit. — Jag har med bedröfvelse fått erfara motsatsen. — Om dertill mindre klarhet i lagen eller en ofullkomlig tydning är vållande, lemnar jag

*) Erkebiskopen Doktor Henrik Benzelius och Rådman Kjerrman. Bond-talmannen (hvars Stånd ej hade säte i Sekreta Utskottet) var äfven denna Riksdag Olof Håkansson.

åt Ständerna att afgöra. Jag skyller på ingendera. Men Herrar Rikets Råd, som tagit lagens rätta förstånd på sitt ansvar, hafva genom flera skriftliga föreställningar gifvit mig meningar tillkänna, dem jag ej kunnat mig föreställa. Om sådana grundsatser skulle vinna bestånd, så ser jag ej, huru det på mig kunde ankomma att uppfylla min dyra försäkran: — Jag betydde mindre än den ringaste af landets inbyggare. Jag vet ej en gång, huruvida jag äger att befalla i mitt eget hus. — Vid mitt anträde till regeringen var min första omsorg, att hämma det förderfliga missbruk, som i hela riket sig inritat: att genom ackord sälja och köpa tjenster, såsom privat egendom *). Vid utöfningen af min rätt, har jag endast sett på största skicklighet och verklig förtjenst. Icke dess mindre då jag, efter den mig *lagligen* uppdragna makt, funnit för godt att afgå från *förslaget,* har man merendels skridit till votering om den af mig utnämda personen. — Än

*) Sådana ackorder skedde med Ständers tillåtelse, hvarpå vi såsom exempel anföra, att 1761 den 14 Juli, Ständerna i skrifvelse till Kongl. Maj:t rekommenderade Revisionssekreteraren Silfverschöld, att få bortackordera sin Revisionssekreterare-syssla till Hofrätts-Rådet i Göta Hofrätt, Joachim Beckfriis. Efter Beckfriis skulle Häradshöfding Linnerhjelm komma, och dennes domsaga skulle en Arkivarie Silfversparre få. RiksdagsTidningar 1761, N:o 30.

har ett och annat längre tjenstår, oaktadt olikheten af tjenstbefattningar, blifvit högre skattadt; stundom har man åberopat en högre beviljad karakter, slutligen sista fullmaktens ålder, om äfven den utvoterade från början tjent längre, så att jag snart ej vet, hvilken grund är att följa. — Föreskrifter och rekommendationer i Ständernas namn blifva mig förelagde. — Man utfärdar dessutom befallningar till mina embetsmän i saker, som Konungen allena angår, utan att derom lemna mig underrättelse. — Hvad som mig mest gått till sinnes, äro de mångfaldiga oförskylta och hårda tillvitelser, som i åtskilliga Rådets föreställningar *) mig göras, liksom handlade jag emot min försäkran, vore okunnig om lagen, ville våldföra friheten och läte förleda mig af onda Rådgifvare: hvarigenom i hela landet oro och misstankar blifvit spridda och mina trogna undersåtare sättas i fruktan, såsom genom mig någon fara förestode deras frihet. — Jag betygar, att rikets frihet och hvarje Svensk undersåtes rätt äro mig så kära och helige, att jag derföre gerna håller hvarje blodsdroppa ospard. — Öfverlägge nu, Riksens Ständer, i Den Högstes Namn frie och obehindrade öfver detta angelägna mål! Enighetens

*) Konungen åberopar Rådsprotokollen för d. 9 Sept., 23 och 30 Okt., 20 Nov., 23 och 24 Dec. 1754 samt 2 Sept. 1755.

Gud styre och välsigne deras öfverläggning! Jag har, af vördnad för Guds underbara skickelse, till att bistå och styra detta rike, öfvergifvit och uppoffrat mitt fädernearf och ganska kära förmåner. Jag har på god tro förbundit mitt öde och min timliga välfärd med detta landet. Jag vågar också gerna för dess bästa allt hvad jag på jorden äger. Men om jag (det Gud förbjude) blefve af ofvan anförde svåra omständigheter satt ur stånd, att fullgöra mitt rena uppsåt och hjertelag för Svea Rike, så skulle jag långt hellre vara beredd att återgifva en spira, den Gud och Riksens Ständers fria val mig anförtrodt, än densamma föra med ängslan och utan konungslig värdighet." *)

Följande dagen ingåfvo Rikets Råd sin förklaring, hvari de yttra, att de ej behöfva anföra säkrare bevis till styrkande af hvad deras Memorial innehåller, än Konungens egna ord uti dess nyss afgifna nådiga föreställning, enligt hvilken Kongl Maj:t ansåge det såsom en sin höga rätt, att enligt ed och samvete pröfva och skärskåda, gilla och förkasta Rådets tankar. Vore detta Hans Maj:ts höga rättighet, så vore ock dess samvete Sveriges Rikes lag. Intet exempel funnes af något fritt folk, som bundit sitt öde vid en Regents samvete, och hos Svenskarne vore icke stadgadt, att de skulle styras efter Konungens samvete, utan efter Rikets lag. —

*) Jfr *Modée*, VI, p. 4442 o. följ.

Rådets förklaring besvarades med en ny framställning af Konungen, hvari han säger sig aldrig velat hindra expeditionen af de beslut, som genom Rådets pluralitet vore fattade: en sådan expedition må ske på Rådets ansvar, såsom redan vore stadgadt, i fall af Konungens sjukdom, frånvaro eller andra förhinder: men att förbinda Konungen att med sitt namns underskrift bekräfta beslut, mot hvilka han till protokollet gjort påminnelser, beslut, som stridde mot hans samvete och mot den försäkran han gifvit, *att sjelf vara sina undersåtares starkaste försvar emot allt inbrott i deras rättmätiga frihet,* det vore i hans tanka för mycket begärdt: en tanke, som han genom anförande af ett särskilt fall, i hvilket han nekat sin underskrift, ytterligare sökte stödja. Särskilt begärde han uttydning öfver hvad Rådet förmält, angående *en Riket öfverhängande fara.* Rådet i dess sista förklaring af den 12-Nov. svarade, att ingen större fara kunde finnas, än då ett fritt folk, äfven under den mildaste och rättvisaste Konung, hotades med dess frihets förlust.

Så var den högsta fråga i Svenska Statsrätten uttryckligen dragen inför Ständernas egen domstol. De voro i tillfälle att ge högsta stadfästelsen åt sin egen makt. Denna fordrade bålverk åt tvenne håll, så väl åt *Folkets* som *Konungens* sida. Åt förra

hållet hade man befästat sig 1743 genom afgörandet af Dalupproret, och 1746 genom afgörandet af Principalatsqvestionen: det gällde nu skydd mot den ånyo sig rörande konungamakten. I grunden sammanhängde begge vådorna; och detta både kändes och utsades. Sedan Ständerna redan afgifvit sitt utslag i den nu väckta frågan, yttrades i Sekreta Utskottet farhåga att kungöra det genom trycket. Baron Ungern Sternberg sade: "Man vet hvilken impression hos allmänheten finnes, och hvilken hos Svenska nationen länge lärer bibehållas, att Konungen vore allena maktägande och att i gemen sträfvas för aristokrati eller herrevälde; skulle nu allmänheten af Rikets Ständers underdåniga svar få *veta*, att Konungen allenast dependerar af pluraliteten i Rådet, så torde det väcka missnöje." *). Man ser huru *främmande* Ständernas förhandlingar och sjelfva regeringssättet voro för den stora hopen, under det herredagsmännen genom mutor och intriger deri hemligen invigdes. — Det herrskande partiet talade likväl ut, men ålade alla motståndare tystnad. Det hade beredt sig till Riksdagen äfven med att söka stöd i allmänna opinionen. Men endast *den* publicitet gynnades, som försvarade partiets

af-

*) Sekreta Utskottets Protokoll den 18 Dec. 1755.

afsigter. Motsägelser förföljdes med straff och hämd.

Åren 1755—56 utkom den bekanta veckoskriften *Ärlig Svensk*. Den var helt och hållet egnad till Rådets försvar i stridigheterna med Konungen; hvilken också den 14 Mars 1755 hade begärt ettdera, skriftens indragning, eller, om den finge fortsättas, dess föregående granskning af Justitie-Kansleren. Denna fordran framkallade vältaliga yttranden i Rådet till försvar för "rättigheten att skrifva om Konstitutionen och Regeringssättet, såsom ett *essentiale* af friheten." Förnämste författaren till Ärlig Svensk *), som likväl ej derföre ville bära namnet, ansåg sig af denna anonymitet ej hindrad att emottaga offentliga tacksamhetsbevis. Ridderskapet och Adeln fann honom värdig att utan föregånget adelsbref upptagas på Riddarhuset. Rikets Ständer tillade honom en vedergällning i reda penningar. Ärlig Svensks tydningar af Grundlagarna ansågos snart lika helgade, som de sjelfva, och uppehöllos med samma nit. Ej ett blad, hvari den granskades eller motsades, fick tryckas. En kritik deraf, som under namn af *Constans Sincerus* lopp ikring i handskrift, blef, enligt Ständernas

*) Censor Librorum Nils Oelreich.

dom, af bödeln offentligen bränd; och en Löjtnant Appelbom, som emot Ärlig Svensk ibland annat yttrat, det en mindre välsinnad pluralitet inom Rådet kunde i en framtid blifva lika äfventyrlig för riket, som en ökad konungamakt, straffades, ehuru sjelf Riksdagsman, genom en dylik Ständernas dom med tjenstens förlust, 14 dagars fängelse vid vatten och bröd, offentlig afbön samt landsflykt *). I Sekreta Utskottet klandrades, att undervisningen i de offentliga lärehusen ännu grundade sig på *monarkiska idéer*, och undersåtarnes lydnad derefter afmättes; grundlagarna efter deras rätta förstånd borde för ungdomen föreläsas **); Kansli-Collegium borde derom ingå med en föreställning till Kongl. Maj:t, hvilket ock skedde. Samma Collegium fick efter riksdagen befallning att utarbeta en systematisk afhandling öfver Grund-

*) Jfr några ord om publicitetens uppkomst och öden i Sverige, isynnerhet emellan 1719 och 1772; Sthm 1824.

**) Genom K:gl. Br. d. 10 Febr. 1757 anbefalltes Grundlagarnas årliga afkunnande vid Öfver- och Underdomstolar, och på predikstolarne, samt ungdomens undervisning deruti vid akademier, skolor och gymnasier. Denna undervisning uppdrogs i början åt Juris patrii professorn vid Upsala akademi. Men 1761 stiftade Ständerna en egen profession för det Svenska *Jus publicum* i Upsala, och anmälte sjelfve dertill Akademi-sekreteraren Magister Nils Risell.

lagarne till ledning för ungdomens undervisning. Vi känna ej om den någonsin blifvit färdig *). Emellertid förhjöds att låta något trycka i ämnet, tills samma afhandling vore fulländad. Äfven hos Årlig Svensk förmärkes den ofvannämnde dubbla vändningen i försvaret af det herrskande systemet. Mot *Konungen* ställes Rådet, hvars myndighet kallas Ständernas egen: mot *Folket* åberopas åter Ständerne, "hvilka äro sina hemmavarande medbröder icke allt något mål ansvarige för deras förrättningar, slut och anstalter, målet må vara af hvad beskaffenhet som helst" **). Att upphöja Ständernas makt öfver all ansvarighet, hade sedan Principalätsquæstionen blifvit en egen dogm i Hattarnas trosbekännelse, lika nödig, som för det herrskande partiet nyttig. Man täfnde i denna slags orthodoxi. En Biskop ***) yttrade i sitt stånd vid 1751 års riksdag: "Idén att Ständer kunna fela, är emot rikets Fundamental-lag."

Den 28 Nov. 1755 öfverlemnades till Konungen, i sittande Råd, Rikets Ständers underdåniga

*) Författandet deraf uppdrogs åt Botin, som dock icke lären ha gjort något dervid.

**) Årlig Svensk, s. 572.

***) Browallius i Åbo. Bidrag till Svenska Kyrkans och Riksdagarnas Historia ur Preste-Ståndets Arkiv. Sthm 1835; s. 345.

svar angående *Grundlagarnas verkställighet**), af följande hufvudsakliga innehåll: Kongl. Maj:t tackades nådigst finna, att friheten vore bunden vid Lagen och Rådets ansvar, och att om pluralitetens beslut ej ginge i verkställighet, Riksstyrelsen afstannade i sitt lopp. Vid ett skyndsamt verkställande kunde Hans Maj:ts mer än prisvärda samvetsömhet äga rum, men icke vid sjelfva besluten, enär Kongl. Maj:t antingen till dem ingen del toge eller ock sin skiljaktiga mening i nåder förklarade. — På denna grund anhöllo Riksens Ständer i underdånighet, det täcktes Hans Maj:t de ännu så väl oafgjorda, som afgjorda, men otxpedierade mål med dess höga Kongl. slut i nåder afhjelpa. — Emellertid skulle Riksens Ständer, innan de utskildes, vara vidare betänkta på de mått och utvägar, som kunde i denna delen befrämja Kongl. Maj:ts och Rikets sannskyldiga nytta. Hvad härmed menades blef klart genom en särskild Ständernas skrifvelse af den 26 Maj 1756, enligt hvilken Rådet komme att erhålla en *Kongelig namnstämpel*, att begagna i stället för Konungens underskrift, när denna underskrift på Rådets en eller två gånger förut gjorda underdåniga föreställning icke följde.

*) Kongl. Maj:ts skrifvelse och Rikets Råds memorialer, som föranledt detta svar, jemte Secret. Deputationens Betänkande i ämnet af d. 15 Nov., hade förut å trycket utkommit. De läsas i Mödéers Verk.

Stats-Deputationens Betänkande, som föranledt dessa Ståndens beslut, hade blifvit gillade i alla Stånden, och i Bonde-Ståndet — såsom det säges — *utan votering*. Huru derpå ock må förhålla sig, visst är, att då i detta Stånd, såsom i de öfrige, Deputerade skulle nämnas för att till Kongl. Maj:t frambära svaret, en hastig oro yppades bland bönderna. Flere rusade upp, ropade på votering om sjelfva saken, som vore rätt sluten, hotade och buro slutligen händer på Talmannen Olof Håkansson och Sekreteraren Palén; tills Olof Håkansson, af andra rådlad ur deras händer, i hast, ur psalmboken tog upp versen: *Vår fiende ifrån oss drif*, då efter någon stund alle, äfven de orolige, sjungo med och sorlet afstadnade. Oron begynte å nyo, då Talmannen förklarade, att, så som han blifvit behandlad, han ej kunde göra någon proposition, innan han af Ståndet erhållit upprättelse. Då ropades åter, att hvad i går beslöts måste ändras, tills slutligen Landtmarskalkens och de öfrige Talmännens ankomst stillade oväsendet. Medan detta ännu var i sin höjd hade trapporna till Bonde-Ståndets rum synts uppfyllda med bevänadt folk *).

*) Efter Landtmarskalkens egen framställning i Sekreta-(Utskottet, samt de den uppkallade Olof Håkanssons och Palens berättelser. Sekr. Utsk. Protok. d. 29 Nov. 1855.

Såsom hufvudman nämdes Erik Pehrsson från Stockholms Län, Erik Johansson från Westmanland och Lars Larsson från Wermland, hvilken senare räddade sig med flykten. De bägge förstnämde arresterades, och den 1 Dec. sattes först i anledning af detta uppträde den *Riksens Ständers Kommission* *), som under denna Riksdag skulle förvärfva en blodig namnkunnighet **).

Den egentlige hufvudmannen för oppositionen inom Bonde-Ståndet var klok nog att ej synas ***), ehuru Pagehofmästaren Breda, som trakterat Bön-

*) Tio Riksdagsmän af Bonde-Ståndet dömdes till större och mindre straff, vatten och bröd, fästning, afbön, böter.

**) Den bestod af åtta Adelsmän, och fyra af hvardera af de Ofrälse Stånden. Ordförande var Landshöfdingen Friherre Henrik Jakob Wrede. Se Riksdagstidningarna, som på Ständernas befallning vid denna Riksdag först utkommo, och begynna med den 10 Maj 1756, men referera äfven äldre riksdagsmål. Redaktör var Kansli-rådet (sedermera Riksrådet) Hermansson, som vid denna riksdag, såsom ifrig Hatt, begynte sin politiska bana.

***) Såsom sådan nämnes i enskilda anteckningar (efter uppgift af Presidenten i Kommissionen Baron Wrede) Riksdagsmannen Johan Persson från Stora Tuna i Dalarna, en karl af mod, heter det, och ganska godt förstånd, som hofvet velat hafva till Talman i stället för Olof Håkansson, liksom Brahe till Landtmarskalk i stället för Persen. Handl. till Skand. Hist., 13, 303.

derna natten före det nämda uppträdet, blef röjd, och sedermera af Kommissionen dömd. Öfver de högre hemliga anstifterne hvilade ännu en dunkelhet, i hvilken likväl, i synnerhet genom Drottningens oförsigtigheter, en och annan ljusstråle redan föll. — Emellertid hopade sig angifvelser och arresteringar af lägre verktyg. Kaptenen vid Lifgardet, Scheckta, uppträdde i Hofrätten med anklagelse att Bond-talmannen kränkt sin ed, utbröt i Sekreta Utskottet, dit han uppkallades, i osammanhängande, med bibelspråk späckade deklamationer, och hotade i arresten, dit han fördes, att blod skulle rinna som vatten på Stockholms gator. Utgifvaren och författaren *) af en utan censur tryckt saga om *Djurens regering*, som i Sekreta Utskottets Protokoll **) förmäles innehålla "en förgripelig kritik öfver innevarande riksdag," blefvo instämde för Kommissionen: Pagehofmästaren Ichsell likaledes, för det han i ett tal på Drottningens födelsedag yttrat om *mångrådigheten* i Sverige under medeltiden, att den varit "Konungamyndighetens plåga, många tilltagsnas afgud och menighetens tyrann:" äfven så Hofdrabanten Silverhjelm och Riksdagsmannen Anders Olsson för

*) Den förre Hofrätts-auskultanten Fernebom, den senare en Magister docens Söderberg i Upsala.

**) Den 6 Dec. 1755.

förgripliga utlåtelser, sedan dessa sak förut i Hofrätten varit före, och befunnits utmärka så farliga anslag, att den till Ständernas Kommission hänvistes. En trovärdig enskild anteckning*) förmäler, att hemlige angifvaren och sedan förnämste vittnet mot Silverhjelm vid en anställd måltid sjelf ur hans mun lockat dessa utlåtelser. Utskottet hade sin egen polis, och anordnade tvenne gånger särskilta summor för hemliga utgifter**). Det talas om anläggningar, som leda sitt ursprung "från de innersta och heligaste ställen." I anledning af ett Memorial af Borgmästaren Renhorn, tillika aktor i Ständernas Kommission, hvari klagas öfver den köld och missaktning, hvilken nu, såsom under förra riksdagen, visas Landtmarskalken och Rikets Råd vid hofkurerna på Ulriksdal (ty hofvet undveh hufvudstaden), förekomma i Utskottet allt tydligare hänsyftningar på Drottningen och hennes parti. Man berömmer Renhorn, att han ändtligen brutit isen. Hvad som skett och sker vore vida skildt ifrån Hans Majts eget nådiga tänkesätt: det här-

*) Af framlidne Biskop Nordin (Nordinska Samlingarna), som sjelf hört det af en person, hvilken angifvaren velat hjuda såsom vittne vid tillfället. — Silverhjelm rymde ur riket.

**) Protokoll för d. 12 Nov. 1755 och 21 Jan. 1756. Det anmärkes, att en viss summa alla riksdagar blifvit anordnad till kunskapers inhämtande.

ledde sig från "olagliga rådgifvare," som vända Konungens hjerta från hans folk, från "favoriter och smekungar," hvilkas anläggningar Kommissionen kommit på spåren. — Det talas om att göra en föreställning i anledning af Hofvets sätt att bemöta Landtmarskalken. Fersen afråder allt sådant, när något förelöper, som rörer Ständernas *rättigheter*; då vore det deras *skyldighet* att tala: anledning kunde tagas af *Edukationsverket*, nemligen Kronprinsens uppfostran och undervisning, som just nu vore under öfverläggning. Vinken iakttogs, och detta ämne synes med flit ha blifvit behandladt på det för de kungliga föräldrarne mest sårande sätt.

Redan vid 1751 års riksdag hade Sekreta Utskottet uppsatt ett Betänkande om Kronprinsens uppfostran, hvartill konceptet blef Konungen meddeladt af den för tillfället tjenstgörande Landtmarskalken Grefve Erik Brahe, som till Utskottet återförde den helsning, att Konungen ej gerna såge det Utskottet afgåfve ett sådant betänkande: Hans Maj:t hade genomläst det, och ville ej kränka någon Riksens Ständers rätt, men skulle med särdeles nådigt välbehag upptaga, om det lemnades till Hans Maj:t, såsom fader, att sörja för de kungliga barnens uppfostran: Konungen hade redan 1747 varit betänkt på en instruktion för Kronprinsens Informator och

dessförr gifvit Sekreta Utskottet sina tankar tillkänna, om sådan instruktion hade och sedermera blifvit utfärdad. Han hoppades den vore tillräcklig. Konungen hade lemnat denna på Franska författade instruktion till Brahe, för att genom honom meddelas Utskottet, som beslöt att härvid låta bero *).

Nu upptogs åter detta ämne, i anledning af frågan om *Tessins* entledigande; och Utskottet fann en föreskrift så mycket nödvändigare, som Ständerna nu hos Kronprinsen saknade *den*, åt hvilken ansvaret för hans uppfostran varit anförtrodt. — Anmälning skedde i Ständen, och instruktionens författande uppdrogs åt Mindre Sekreta Deputationen. — I dess Betänkande, som den 21 Jan. 1756 i Utskottet upplästes, yrkas en undersökning om förhållandet med Tessin: det vore en eftergift af Ständernas rätt, att anse någon annan för Prinsarnes Guvernör, än den Ständerna dertill förordnat. Utskottet instämde deruti. Tessin uppvaktad genom en högtidlig Deputation, som anhöll, att han i sitt embete måtte fortfara, svarade: att han skattade den dagen för den lyckligaste i sin lefnad; men embetet kunde han ej mera förvalta, då han saknade Deras Majestäters förtroende. Det beslöts

*) Sekreta Utskottets Protok. d. 30 Mars 1751.

att han skulle uppkallas i Utskottet. Med detsamma ankom ett Extractum protocolli från Rådet, innehållande Konungens yttrande i ämnet: att Hans Maj:t på Grefve Tessins enträgna begäran i Januari månad 1764 hade samtyckt till hans entledigande och med Råds råde tills vidare utnämt Riksrådet Grefve Stromberg till Guvernör, hvilket embete han i två år till Deras Majestäters fullkomliga nöje förestått: Konungen, som hade väntat Ständernas bekräftelse af detta val vid deras granskning af Rådsprotokollerna, begärde en sådan bekräftelse, och yttrade tillika sig med nöje skola anse att Ständerna vilja underrätta sig om Kronprinsens framsteg.

På denna förklaring följde Utskottets egen, att med Råds råde kunde den nya Guvernören ej vara nämd, då det skett *utan votering:* Grefve Stromberg kunde ej erkännas för Guvernör, mycket mindre Ständerna tid och sätt föreläggas i afseende på hans erkännande: Rådet borde få en skrapa för sitt förhållande: en sådan på förhand uppsatt *) gillades, och en Deputation uppskickades att i Rådkammaren densamma afgifva. Medan denna galla inskänktes åt hofvet, emottogs den tillstädes komne Tessin med lofordens fullbräddade bägare, hvaremot han försäkrade: "att en Svensk mans skyl-

*) Af Hermansson.

dighet och glädje är att ansa minsta vink af Rikets Ständer för en befallning." Dock ursäktade han sig ytterligare med sjuklighet, ålder och bristande förtroende å högre ort. Emellertid anmodades han af Utskottet att öfvervara Kronprinsens offentliga examen. — I ett senare sammanträde *) omtalas denna med beröm, dock hade Prinsen ej visat någon speciell kunskap om Sveriges regeringssätt, och i sina berättelser ur Romerska historien på ett nog eftertänkligt sätt föredragit Cæsar framför Pompejus: äfven hade han utmärkt sin erkänsla för Grefve Stromberg, men alldeles förbigått Tessin. — Grefve Stromberg tackades för sin möda och förklarades entledigad. Samma förklaring skedde angående Hofmarskalken Grefve Nils Bjelke, som sedan sista riksdag utan Ständernas vetskap blifvit utnämd till Under-guvernör. Strängare var man mot Dalin, hvilken ej blott förefskedades från sin lärareplats hos Kronprinsen, utan förböds visa sig vid hofvet och med möda undgick svårare straff. I den öfver honom satta Kanslirätten anklagades han till lifvet, i synnerhet medan han uti de i afskrift kringlöpande så kallade kallot-predikningarna smädat religionen och dess lärare, hvarföre redan vid 1751 års riksdag Preste-Ståndet yrkat strängt straff. Det anmärktes att

*) Den 9 Febr., Sekreta Utskottets Protokoll.

han i andra upplagan af sin Skaldedikt, *Svenska Friheten*, kallar Sveriges krona för Ulrika Eleonoras *arf*, ehuru Censor och Kansli-Collegium påmint att detta uttrycket borde borttagas: att han i ett så kalladt *Herdespel*, för att fira Hans Maj:ts återkomst från Finland, föreslår, att fyra par herdar och herdinnor skulle spänna sig för en vagn och låta Herren sjelf köra, hvilket synes innebära en ganska eftertänklig tillämpning på Rikets Stånder och deras frihet; slutligen att de mångfaldiga dictamina till Rådsprotokollet, som Kongl. Maj:t sedan sista riksdag ingifvit, alla stridande mot regeringssättets princip, röjde en känd skrifart; ehuru man ej just kunde nämna författaren.

Till Guvernör för Prinsarne förordnades Riksrådet Friherre Carl Fr. Scheffer. Nya lärare tillsattes dessutom så för Kronprinsen som Prinsarne Carl och Fredrik Adolf *); till och med de uppvaktande kavaljererna nämdes genom votering i Sekreta Utskottet. — Konungen, som förgäfves invändt, att 3 § i Regeringsformen endast tillade Ständerna rätt, att *med Kongl. Maj:ts nådiga behag*

*) För Kronprinsen Professor Klingenstjerna med Kansliråds fullmakt och 3000 daler S:mt i lön, för Prins Carl Professor Woltemat, för Prins Fredrik Professor Jan Benzelstjerna. Öfver-hofpredikanten Dr. Schröder skulle förblifva lärare i Religionen med 1000 daler S:mt i lön.

förordnade personer vid de kungliga barnens uppfostran, ingick efter meddelandet häraf slutligen ett så lydande egenhändigt svar: "Så vida jag förnimmer, att Riksens Ständer utnämt och förordnat personer, så till information som uppfostring, så finner jag alldeles onödigt att mig deröfver yttra." Utskottet, som fann att dessa Konungens ord, ehuru något dunkla, dock innehöllo ett *klart erkännande af Riksens Ständers rätt*, meddelade dem åt Ständen, hvilka åter; å sin sida, funno *onödigt* att ens gifva Konungen del af den i deras namn författade instruktionen för Kronprinsens Guvernör, emedan denna instruktion ifven desförutan ägde gällande kraft *).

Den ryktbara skriftvexlingen om Kronjuvelerna var riktad mot Drottningen personligen. Den 6 April 1756 ingick Sekreta Utskottet med en underdånig skrifvelse till Konungen, angående inventeringen af Riksens Klenodier, ibland dem af de juveler, som vid Deras Majestäters förmälning i Berlin blifvit till Hennes Maj:t Drottningens vård och nyttjande öfverlemnade. Lovisa Ulrika, sedan hon förgäfves begärt tala med Landtmarskalken, som undskyllade sig med opasslighet, lät kalla till sig tvenne Utskottets Ledamöter. Hvad hon mundtligen

*) Sekreta Utskottets Protokoll d. 18 Febr. 1756.

till dem gärna är ena obekant, men han någorlunda dömmas af en egenhändigt undertecknad biljett, som hon genom sin Hofmarskalk lät följande dagen tillställa den ena af dem, Generalmajoren Kaulbars. Hon nekar underkasta sig en åtgärd, som synes vittna om misstroende *); men rikets juveler ville hon låta utbryta, skilja från sina egna och återlemna, emedan hon från denna stund ansåg sig för god att dem bära. — Ett skärpt bref från Riksens Ständer till Konungen följde, hvarpå Konungen i ett slags ursäktande skrifvelse svarade, det meningen ej varit att förolämpa Ständerna, utan hade hans Gemål ansett de outbrutna, ännu i hennes smycken qvarsittande juvelerna såsom sina *egna*, emedan de i Konungens namn blifvit henne öfverlemnade; gerna förklarar hon sig dock nöjd, att för trogna undersåtare uppoffra sina klenodier och allt hvad hon i verlden äger, och framtiden skulle visa, att Riksens Ständers omdöme ej

*) Första anledningen till Juvelsaken var ett lån, som hofvet upptagit i Hamburg och som olyckligtvis blef kändt af Ständerna — heter det i Tessin och Tessiniana, sid. 173. — Vi vilja ej ansvara för tillförlitligheten af denna uppgift. *Stöver* (i sin Frihetstidens Historia) omtalar, jag vet ej på hvad grund, att en hoffröken utspridt *ryktet* om ett i Hamburg negotieradt lån och pantsättning af juvelerna. Denna hoffröken erhöll en pension.

vore svarande mot hennes tänkesätt för dem och riket *). Derpå följde ett ännu skarpare svar från Ständerna: svårt vore att tro på Hennes Maj:ts ömhet för riket, då hon bemötte Rikets Råd och förnämsta Embetsmän, såsom för ögonen är, då Ständers göromål uppenbarligen klandras, liksom vore utan Öfverhetens godtycke ingen lag i landet, och utom några få vid hofvet gynnade personer ingen nation: Ständer blifva Ständer, alltid lika maktägande som trogna: de begära blott sin rätt, och att Kongl. Maj:t utan hinder må vara Herre i sitt hof och Konung i sitt rike **). — Flere fästinga påminnelser emot Konungens Deklaration, innan den afgafs, och således om inventeringen af de så kallade Berlinska juvelerna, hade skett. Den 22 Juni 1756 fin-

*) Denna Konungens Deklaration är af d. 26 Maj 1756.

**) I Sekreta Utskottets Protokoll för d. 5 Juni säges, att Kongl. Maj:t utsatt den 3 Juni till verkställande af inventeringen, som då ock gick för sig, men utan att de så kallade *Berlinska juvelerna* vid detta tillfälle blifvit framlemnade, emedan Drottningen, såsom det säges i Konungens Deklaration, ansett dem för sina *egna*. Detta togs ganska illa och föranledde det Ständernas bref till Konungen af den 14 Juni, hvars innehåll vi meddelat. I Utskottets Protokoll för denna dag säges, att tre gånger bevekliga föreställningar skett emot den ofvannämda kungliga Deklarationen, som väl derigenom till ordalagen, men ej i hufvudsaken, blifvit mildrad.

finna vi den underrättelsen i Riksdagstidningen *), att desse juveler, af Drottningen slutligen allemnade, af Sekreta Utskottets Deputerade blifvit öfversedda. — Natten förut hade revolutionsförsöket misslyckats.

Man kan i detta olyckliga företag skilja plan, medel, verkställighet och den innersta driffjädern. Hvad planen till kungamaktens utvidgande i allmänhet angår, så fans, såsom vi nämt, en sådan hemligen uppgjord af Fransyska Ministeren, sedan 1748, i samråd med "Frankrikes mest gällande vänner i Sverige." Vi ha sett den öfvergifven af misstroende till Lovisa Ulrika: vi ha sett Hattarnas söndring från hofvet redan innan Adolf Fredriks uppstigande på thronen, hvarigenom den skeppsbrutna planen på visst sätt väderdreſs under Mössornas skydd. Drottningen sökte emellertid verkställare för densamma i ett parti af personligen tillgifna inom hofkretsarne och militären, ej utan hopp om understöd af sin bror, Konungen i Preussen, ehuru hon kannanda deri allt för vidsträckt uttydde hans broderliga tillgifvenhet, som 1756 yttrade sig i en skarp not, angående Ständernas behandling af hans syster **). — Mössorna synas hufvudsakligen

*) N:o 34, s. 136.

**) Konungens af Preussen Deklaration om Sekreta Ut-

ha omfattat planen såsom ett medel att störta sitt motparti. De ville befordra den, dels genom den vanliga riksdagstaktiken, traktering och mutor, hvartill Ryssland och England skulle bestå penningar — såsom en af partiets förnämsta män i ett hemligt memorial till Konungen redan före riksdagen tillrådde *) — dels genom bonduuppror, ett medel, hvarmed de sedan 1743 voro förtrogne; och i denna mening synes framför andra Lagmannen Baron Erik Wrangel, en man af stora gåfvor, men mer för intrig än handling, ha verkat. Skriften *Constans Sincerus* var hans verk, och upplästes före riksdagen på gästgifvargårdarna för allmogen i Westergötland **). Han var ock den hemliga, mest verkande tillställaren af det redan omtalta uppploppet inom Bonde-Ståndet i November 1755, och sökte, sedan han efter det misslyckade revolutionsförsöket räddat sig med flykten, genom en i Norrige tryckt skrift, hvilken hans agenter med budkaflar spridde till Dalar-

skottets göromål i Maj 1756. Rådets svar gifvas af Utskottet.

*) Projet presenté au Roi Adolphe Fréderic par le Feldmaréchal Comte de Düring. Büschings Magasin VI, 319. Jag anser den för äkta. Büsching redovisar sjelf i företalet till II och VI delarna af sitt Magasin för de källor, hvarur han hämtat sina många intressanta akter angående Svenska partitiden. De komma ur Ryska Missions-Arkiven.

**) Riksdagstidning för d. 27 Maj 1756.

na och flera landsorter, att väcka uppror bland menigheten *).

Såsom författare till den skriftliga planen för revolutionsförsöket i Stockholm nämnes öfversten och Löjtnanten vid Lifdrabanterna Grefve Hård, son till den år 1739 entledigade Rådsherren af samma namn, således genom sitt fäderne Mössa, hvarföre han ock hade gått i Holländsk tjenst emot Frankrike under Österrikiska successionskriget; för öfrigt mer krigare än partiman, och derföre i hjertat vän af en stark konungamakt. Sjelf säger han sig åsyftat återställandet af regeringssättet, sådant det var under den Store Gustaf Adolf **). Man finner denne Konungs namn i alla planer och försök till ändring af den närvarande författningen. De förnämste invigde i denna plan voro för öfrigt

*) Om Lagmannen Baron Erik Wrangel och öfrige deltagare i försöket jfr Handl. till Skandinaviens Historia, 13 delen, i uppsatsen angående de vid Riksens Ständers Kommission dels dömde, dels hörde personer under riksdagen 1756. Den omtalta skriften af Wrangel om *Sveas Rikes tillstånd* finns på Tyska öfversatt i Büschings Magasin VI, 333. Jfr Riksdagstidning för d. 19 Juli 1756.

**) Se Grefve Hårds Memoirer. Memoires d'un Gentilhomme Suedois. Berlin 1788, s. 159. — För yttrandet i Tessin och Tessiniana, s. 173 och noten på samma sida, ha vi ej funnit någon anledning i Grefve Hårds Memoirer.

Öfversten för Lifregementet till Häst Grefve Erik Brahe, till namnet företagets hufvudman, men med mera mod än försigtighet, samt Hofmarskalken Friherre Gustaf Jakob Horn, en välvillig man, utan synnerlig sinnesstyrka och derigenom lättast kufvad af den höga persons häftighet, som var själen i hela tillställningen. Alla dessa voro omgifna af en mängd underordnade förtrogne, deltagare och handtlangare, långt flera än för hemlighetens bevarande nyttigt var. — Man hade genom dessa vändt sig till den egentliga pöbeln i hufvudstaden. Bland militären påräknades Gardet och Artilleriet. Utbrottet skulle ske om natten, larmtrumman röras, arbetsfolk och soldater beväpnade samla sig på Ladugårdslandstorget, der de skulle finna för sig anförare och färdiggjorda patroner. Sedan Artillerigården först blifvit intagen, skulle man marchera mot Slottet, under rop, att Konungens person vore i fara; man ville anmoda Hans Majestät visa sig för folket och erbjuda honom större makt. Åtskillige af Rikets Råd och de mest betydande Riksdags- och Embetsmän skulle i sina hus arresteras, riksdagen afblåsas och Ständerna ånyo sammankallas till Westerås eller Norrköping. — Brahe hade den 19 Juni på Rydboholm förfärdigat 800 patroner och sedan i hemlighet låtit föra dem till staden. — Emellertid hade man ännu ej bestämt

tid och stund för utbrottet. Grefve Hård ansåg allt ännu ej moget och önskade uppskof *). Man antog hans mening och syntes öfverens om uppskofvet. Emellertid antändes minan från annat håll och påskyndade förderfvet för anläggningens upphofsmän.

Den 21 Juni om qvällen hade hoflöparen Ernst och några af de subalterna agenterna redan gjort anstalter att samla folket och underrättade Grefve Brahe, som de funno hos Grefve Hård, att de alla vid midnatt skulle vara under vapen. De begge Grefvarne besvuro dem, att ännu hålla sig stilla. Om en timma återkommo de och sade att allt förbud komme för sent: folket vore redan i rörelse. Brahe skyndade då till Konungen, som träffades, jemte Drottningen och ett par förtrogna, uti sitt kabinett. Alla besvuro Konungen att stiga till häst. Drottningen erbjöd sig sjelf att följa honom, och visade sig färdig att trotsa hvarje fara. Under dessa föreställningar kom underrättelse att allt var upptäckt, att talrika patruller redan genomtågade gatorna och att folket var skingradt. — En gardeskorporal Schedvin, som derföre af Riksens Ständer belöntes med adelskap och 100,000 daler

*) On adopta mon plan, et on résolut de differer l'exécution de la révolution. Mem. d'un Gentilhomme Svedois.

koppparmynt, hade samma natt för Löjtnanten Friherre Creutz, ledamot i Ständernas Kommission, upptäckt komplotten, som i sig sjelf var allt för lösligt anlagd att ej lätt qväfvas.

Nu begynte egentligen den förut nedsatta Ständernas kommission sin förskräckliga verksamhet. Enligt dess och Ständernas domar blefvo Grefve Brahe, Friherre Horn, Kapitenen vid Fortifikationen Stålsvärd, f. d. Kapitenen i Holländsk tjenst, nu under-officeraren vid Artilleriet, Puke, den 23 Juli, och den 26 följande under-officerarne Mozelius, Christiernin, Escolin och löparen Ernst halshuggne på Riddarholmen. Lika dom föll öfver Wrangel och Hård, som begge räddat sig med flykten. — Ännu tre dödsdomar blefvo afkunnade *), hvarförutan en mängd andra straff: landsflykt, fästning, skampåle, böter, afbön, träffade 53 personer **);

*) Öfver förrymde Riksdagsman Lars Larsson för uppträdet i Bonde-Ståndet, och öfver Löjtnanten Erik Sahlfelt och Borgaren i Köping, Hellberg, för det de utspridt Wrangels skrift och sökt genom budkaflar reta allmogen till uppror.

**) Se Listan i Handl:r till Skand. Hist., T. 13. — Ibland "hörde och rörde personer" — såsom det heter — vid Kommissionen, men hvilkas förklaring ansågs nöjaktig, voro Kanslirådet v. Dalin, Öfversten Baron Stjerneld, Öfversten Baron Kalling, Majoren Grefve J. A. Meyerfelt, Öfverst-löjtnanten Baron Fredrik Ribbing, Öfverste Stackelberg, Hofrådet Warmholz m. fl.

och en ny Kommission efter riksdagen fortsatte den förras verksamhet *). Tortur användes att utpressa bekännelse. Man har en berättelse om den Puke undergick i den så kallade Rosenkammaren. Denne unge, oförskräckte man, som ej kunde förmås att bekänna på Grefve Hård, sin välgörare, fördes om midnatten till detta pinorum, en djup källare under Smedjegården. Han upphissades med en järnked vid handklöfvar midt i taket, så att han näppeligen med tåspetsarna nådde ner på berghällen, hvilken utgjorde botten på källaren, och var en hål af grytform midt i berget, full med iskallt vatten. Här hängde den olycklige naken under flera timmars tid, i trenne omgångar, och hördes emellanåt inför några medlemmar af Kommissionen, som för tillfället voro nära dervid. Pinandet upphörde ej förr än de tvenne äfven närvarande Kirurgerne sade, att de ej kunde ansvara för Pukes lif. Han led allt detta utan klagan och yppade intet, innan han med visshet fått veta, att Grefve Hård var undkommen och i säkerhet **).

*) Denna nya Kommission utsågs äfven, såsom orden lyda, i anledning af *upproriska anläggningar till Regeringssättets förändring*: sattes år 1758 under Riksrådet Palmstjernas presidium, närmast i anledning af missnöjet i Dalarna.

**) Handl:r till Skand. Hist. IV, 347. — Pinorummen *Rosenkammaren*, *Tjufkällaren*, *Hvita Hästen* igen-

Ständerna påbödo, att räddningen af rikets frihet årligen hvarje midsommarsdag genom en högtidlig täcksägelse skulle helig hållas. — „Det fans höjder dit intet straff, endast varning kunde nå; och Presterskapet åtog sig att frambära den senare till Lovisa Ulrika.

Efter tillsägelse att öfverläggningarna i detta ämne skulle begrafvas i djupaste tystnad, beslöt Preste-Ståndet att uppsätta och för Drottningen låta uppläsa en skriftlig, af hela Ståndet undertecknad, föreställning; hvilket ock, i både Konungens och Drottningens närvarelse, skedde af Erkebiskopen Doktor Henrik Benzelius, åtföljd af Biskopen i Westerås (sedermera Erkebiskopen) Doktor Samuel Troilius. Utur denna temligen vidlyftiga handling, som blottar de hemligaste driffjädrarna i hofvets olyckliga försök, anföra vi här följande: Genom de afstraffades, i synnerhet Horns och Brahes, bekännelser, dem de med sitt blod beseglat, hade man med största grämelse förnummit, att tankarna om upprors anställande under riksdagen haft sin första upprinnelse från Drottningen, som ständigt visat missnöje med regeringssättet, och derföre allt sedan sista riksdag sökt, ehuru förgäfves, att fostra oenighet inom Rådet:

---

fylldes efter revolutionen 1772, på befallning af Gustaf III, som afskaffade torturen.

detta missnöje, denna onåd hade under innevarande riksdag växt, sedan Riksens Ständer, emot Hennes Maj:ts önskan, afgjort de vigtiga frågorna om Grundlagarnas verkställighet och Prinsarnes uppfostran; hvarföre hofvet äfven flyttat från Stockholm till Ulriksdal: Drottningen hade visat öppen onåd mot Landtmarskalken och Rikets Råd, och ej en gång genom knäfall af Horn kunnat förmås att mot dem ändra sitt bemötande, tankarna hade blott varit riktade på våldsamma utvägar: ibland har Hennes Maj:t rådgjort med Brahe, Horn, Hård och Wrangel, om ej landet kunde förmås till resning mot Ständerna: ibland har hon velat förmå Konungen att sätta sig i spetsen för Gardesvakten vid Ulriksdal, om natten marchera till staden, intaga Artillerigården och göra revolution. Sedan undersökningen af riksjuvelerna hade Hennes Maj:ts böjelse för våldsamheter ökat sig: hon hade talt vid Brahe om uppväckande af en folkrörelse, sådan som den, hvilken år 1747 i Holland återställde Arfståthållarens makt: hon hade yttrat, att man borde begagna någon högtidlighet, då mycket folk vore samladt, för anställande af ett upplopp, hvartill Puke, förklädd i båtsmansdrägt, skulle brukas; och man hade tänkt föranleda ett sådant sistlidne Serafimerdag, om ej Kapitlet blifvit uppskjutet: vid en samma dag uppkommen vådeld på Slottet har Drott-

ningen efterskickat Brahe, sagt att tillfället vore gynnande, velat öfvertala Konungen att visa sig för folket, och, då han dertill ej kunnat förmås, varit i fullt begrepp, att sjelf med Kronprinsen gå ned, om ej Brahe det hindrat: hon hade vid ett annat tillfälle yttrat det lösen vid revolutionen borde blifva Konung Gustaf Adolfs: *Gud med oss:* ibland andra förslag hade äfven varit å bane, att Drottningen skulle resa till Upsala, der hon trodde sig kunna lita på studenternas trohet, att derifrån hennes silfver skulle skickas till Avestad att förmyntas, hvarmed folk skulle skaffas: hon hade dagen efter upptäckten af den sista anläggningen förebrått Brahe, att han handlat oförsvarligt, som hindrat löparen Ernst från att tillställa upplopp*); och slutligen hade hon äfven yttrat förhoppningar om utländsk hjelp till regeringssättets störtande. — Drottningen afhörde denna framställning och de derpå följande förmaningarna stilla. Hon åtnöjde sig att säga, det hon ej menat ondt mot riket. Stundom under berättelsen syntes hennes ögon vattnas. Hon af- och underskref en, som det syntes, af de Deputerade sjelfva uppsatt förklaring, hvarigenom hon betygade prästerna sitt nöje öfver

*) Man ser deraf, att det förtidiga försöket kom af Drottningens otålighet. Hon lärer ha gifvit befallning derom genom Horn.

deras mogna föreställningar, och försäkrade om sitt misshag öfver skadliga stämplingar. — För menniskors ögon — säga de Deputerade — hade Hennes Majests uppförande varit vid detta tillfälle sådant, som någonsin kunnat önskas; huru hjertat varit beskaffadt, vore Gud allena bekant, dock ville man förmoda det bästa *).

Till frihetens förskansning och befästande — såsom det heter — betogs nu Konungen rättigheten att på ingifvet förslag sjelf nämna till Öfverståthållare i Hufvudstaden, till Öfverste för Gardet, till Öfverste för Artilleriet, till Kapten-löjtnant vid Lifdrabanterna, utan beslöto Ständerna, att dessa beställningar efter flesta röster i Rådet hädanefter skulle bortgifvas. Franska Ministerberättelser förmäla, att Konungen funnit detta för sig synnerligen sårande. *Tjenstebetänkandet*, hvarigenom Ständerna vid denna riksdag slutligen stadgat anciennetetsprincipen såsom enda rättesnöret vid befordringar, band vid alla sådana fullkomligt Konungens händer.

Man stannade ej dervid. I skrifvelse af den 2 Aug. 1756 förmäler Sekreta Utskottet, att det väl önskade ej vidare oroa Ständerna med ett så bekymmersamt ämne, som de nyligen upptäckta stämp-

*) Ur Preste-Ståndets hemliga Handlingar, Bidrag till Svenska Kyrkans och Riksdagarnas Historia III H., Sthm 1835.

lingar, sedan lagen på de brottsliga öfvat sin rätt; men då undersökningen leder hela tillställningen allt längre in på sådana omständigheter, som fordra en lika grannlaga, som hemlig, åtgärd, så hemställes, om icke det som återstår och i Utskottets tanka är det *aldravigtigaste*, kunde af Ständernas Stora Sekreta Deputation afgöras. — Hvad denna Deputation vidgjort, i anledning af uppdraget, är mig för öfrigt obekant; men vid genomgåendet af Sekreta Utskottets protokoller vid den följande riksdagen finner jag, att samma Sekreta Deputation lemnat efter sig en så kallad *Riksakt*, som aldrig blifvit Ständen meddelad. Dess innehåll nämnes ej; men af öfverläggningarna derom synes, att den måste ha föreskrifvit vissa mått och steg emot Konungen sjelf, i fall af ett nytt revolutionsförsök *). 1760 års Sekreta Utskott beslöt, att denna så kallade Riksakt, som säges ha rört *Konungens höga person*, skulle, i anseende till förändrade tider och till enighetens befästande emellan Öfverhet och Undersåter, *förstöras*, utan att derom tillsäga Plena, hvilka ej heller haft kunskap om dess tillvarelse.

*) Troligen hans *afsättning*. I Woltemats handskrifna Anekdoter säges, att vid 1756 års riksdag fråga verkligen varit om afsättning, men att *Pechlin*, eljest hofvets ständige antagonist, varit ibland dem, som satt sig deremot, emedan Svenska nationen aldrig skulle vilja styras utan Konung.

I sammanhang härmed må nämnas, att, enligt ett den mindre Sekreta Deputationens förslag vid 1756 års riksdag, *förmynderskapet* för Kronprinsen, vid inträffande fall, skulle föras af *hela Rådet* efter flesta rösterna, utan någon annans deltagande [2]).

Så var Hattrådet på höjden af sitt välde. Det hade till det yttersta förödmjukat konungamakten. Det hade triumferat öfver sitt motparti. Medan det skrämde på ett håll, smickrade det på ett annat. Sekreta Utskottet tillkännagaf, att, ehuru stora summor på försvarsverket och fästningsarbetena i Finland blifvit använda, Franska subsidierna likväl lemnat ett öfverskott, och att rikets finanser tillåto en förminskning i bevillningen, äfvensom en nedsättning i räntan på bankolån, "på det rikets inbyggare måtte få njuta någon hugnelig frukt af Bankoverkets vunna tillväxt och förkofran"; hvilket allt Rikets Ständer med nöje godkände. — Huru det redan nu stod till både med finansernas flor och Bankoverkets förkofran, skulle Mössorna framdeles i sin ordningådagalägga. Dock fingo Rådsherrarne, hvilkas "försigtiga hushållning med rikets medel sedan sista riksdag" af Ständerna loford as, nu sina löner fördubblade [3]). Medlemmarne i Ständernas Kommission ihågkommos med

[2]) Sekreta Utskottets Protokoll d. 25 Maj 1756.

[3]) Ifrån 6000 till 12000 dar Smit.

rikslig ersättning för sitt besvär *), och frikostighe-terna af alla slag mot riksdagens slut hopade sig så, att många af det herrskande partiet, såsom samtida anteckningar tillkännagifva, begynte frukta för framtiden. Emellertid lemnade Sekreta Utskottet, vid Ståndernas åtskiljande, Regeringen ett kreditiv på tre millioner daler S:mt **) att lyfta i Banken, "i fall af någon riket åkommande olycka, eller ock i hänseende till *den förevarande belägenheten, af hvilken riket borde kunna draga någon säker fördel.*" — Det var i Oktober 1756. I Augusti hade redan *sjudrakriget*, genom Fredrik den Stores inbrott i Sachsen, börjat. Man misstyder ej de anförda hemlighetsfulla orden, om man anser dem redan hafva afseende på Sveriges deltagande i detta krig.

Frankrike bestämde Hattarna dertill. Efteråt synes det nästan ha ångrat sig. I en Fransysk Minister-instruktion, som nu ligger för oss, skrifven sju år derefter, kallas detta krig "olyckligt och förhatligt för Svenskarna, som med rätta kunna före-

*) Endast Aktor i Kommissionen, Borgmästaren i Arboga, Renhorn, erhöll omkring 20,000 R:dr B:ko i s. v. myntvärde, utom betalning för en dryg expensräkning. Äfven den senare Kommissionen under Palmstjerna kostade stora summor.

**) Enligt Rådsprotokollet den 21 April 1757, 30 T:r Guld, som är detsamma.

brå Frankrike deras invecklande deri, hvilket kon-
hända Frankrike förebrått sig sjelf" *). I sjelfva
verket hade Frankrike aldrig oinskränktare öfvat
sin makt öfver Sverige. I December månad 1751
beskrifver då varande Franska Utrikes Ministern **),
Frankrikes alliantssystem, såsom i Norden omfattan-
de Sverige, Danmark, Preussen, och riktadt mot
Österrike, Ryssland och England. Om få år finna
vi Frankrike plötsligen i förbund med Österrike
och kallande Sverige att göra gemensam sak med
Ryssland mot Preussen, åt hvilket Frankrike i
Akiska freden garanterat Schlesien och Glatz, som
det nu ville hjelpa Österrike att återförvärfva. Det
var en fullkomligen förändrad politik, hvilken Sve-
rige lydde utan egentligt nationelt intresse. "Man
trodde sig af Preussen kunna återfå Pommern, och
väntade sig ej att råka ut för en Alexander Magnus",
sade Grefve Axel Fersen sedermera i Sekreta Ut-
skottet vid 1765 års riksdag. Att Sveriges allie-

*) Guerre malheureuse pour les Suedois, odieuse à cette nation, et dans la quelle elle avait droit de reprocher à la France, qui peutêtre se l'est reproché à elle-même, de l'avoir enveloppée. Memoire af Duc de Praslin, för Baron de Breteuil d. 8 Okt. 1763, då den senare sändes såsom Ambassadör till Sverige. Denna Memoire är oss på begäran benäget meddelad ur Franska Arkiver.

**) Mr de Saint-Contest. Flassan VI, 14.

rade smickrade det med sådana förhoppningar *), är lätt begripligt; att man trodde derpå efter den erfarenhet man under detta regeringssätt redan haft, är mindre förklarligt; i synnerhet som Fredrik den Store redan i Schlesiska krigen aflagt sitt prof. Det nu herrskande Rådet pliktade dyrt nog för den tillfredsställelsen att både emot hofvets böjelse och utan Ståndernas hörande ha fått förklara krig mot Lovisa Ulrikas bror. Kriget störtade Hattarna.

I början syntes man nu, såsom i Finska kriget, endast åsyfta en demonstration. Sverige, som uppträdde såsom Garant af Westfaliska freden **), skulle enligt första planen blott hålla en observations-corps i Pommern på Frankrikes och Österrikes bekostnad. Så lydde Kansli-Collegii, redan i December 1756 afgifna betänkande, författadt af Höpken, som, då ärendet först förekom i Rådet, till och med inskränkte sig att tillstyrka endast en förstärkning af garnisonen i Stralsund. Den hufvudsakliga öfverläggningen i Rådet föreföll den 12 Maj 1757, sedan nyss förut vår Minister i Paris, Baron

Ul-

*) Frankrike och Österrike löfvade Sverige hela Pommern i Traktaten d. 22 Sept. 1757.

**) Första Deklarationen i Regensburg, i följe af Frankrikes och Österrikes konvention med Sverige i Stockholm d. 21 Maj 1757.

Ulrik Scheffer, tillkännagifvit Marskalken Belle-Isle's anbud om återvinning af den år 1720 förlorade andelen af Pommern och ansenliga subsidier, i fall Sverige ville till Pommern öfversända en armé af 30,000 man, för att agera gemensamt med Frankrike och Österrike mot Preussen. Då tillstyrkte pluraliteten i Rådet, nemligen Palmstjerna, G. F. Scheffer, Ekeblad (som alla tre i denna sak voro synnerligen ifrige), samt Fleming, Hamilton, Ruth, Stromberg, Wrangel, Ehrenpreus och Rosen, att om subsidiernas belopp underhandla genom Ministern Baron Scheffer i Paris, men emellertid göra 16 à 17,000 man färdiga att öfvergå till Pommern. — Minoriteten, som utgjordes af Tessin, Löwenhjelm och Lagerberg, afstyrkte deremot, påminnande om utgången af Finska kriget, åberopade arméens släta tillstånd, missväxten och nöden i landet, hänvisade på splitet inom nationen. I anledning af det sista svarade Ekeblad med tydlig hänsigt på Drottningen: "en del af de omständigheter, som göra vårt rikes tillstånd oroligt och svårt, torde ock vara af den beskaffenhet, att de med försvagandet af Konungens i Preussen influence, om ej alldeles försvinna, åtminstone minskas och aftaga" *). Enhälligt beslöts dock, att arméen

*) Enligt meddelanden ur Rådsprotokollerna af Herr Sv. Akad. Handl. *fr. 1796. Del. 18.*

skulle sättas på rörlig fot. Konungen, frånvarande vid öfverläggningen, gaf dertill sitt bifall, men frågade efter medlen, och då derpå yttrades, att man hade Franska subsidier att vänta, svarade: "att man må underhandla derom, men att Frankrike troligen hade sjelf alla sina resurser af nöden." — Den 18 Maj kalkylerades i Rådet, att man med 24 tunnor guld årligen i Tyskland skulle kunna underhålla 20,000 man. Den 7 Juni anmälte Ekeblad, att Franska Ambassadören och Österrikiska Ministern gjort bestämda propositioner; och följande dagen vid företagen votering i Rådet tillstyrkte pluraliteten, att öka Sveriges styrka i Pommern till 20,000 man (med hvilket antal äfven Frankrike slutligen förklarade sig belåtet), under det Riksråden Löwenhjelm, Lagerberg jemte Kanslipresidenten och Wrangel yttrade sig deremot. Den 20 Juni uppläste Löwenhjelm en vidlyftig deduktion, att *Ständerna först borde höras;* Lagerberg förenade sig med honom, och Stromberg förklarade, det han i fall af *dissensus* ändrade sin mening och skulle votera mot kriget. Men samma dag under fortsatt öfverläggning blefvo alla ense om att förklara det. Äfven Löwenhjelm öfvergick till pluraliteten, med villkor att hans nyss upplästa anförande i pro-

---

Landshöfding Järta, hvars godhet jag har att tacka för många upplysningar till detta arbete.

tokollet blefve intaget. Riksrådet Seth, frånvarande, insände sitt bifall; Tessin likaledes, under vissa villkor; Kanslipresidenten, som var på landet, äfvenså: slutligen, under förbehåll att ej göras ansvarig för en olycklig utgång, gaf Konungen äfven ett slags samtycke, men erinrade i ett skriftligt yttrande vid justeringen än en gång om 6 § i Regeringsformen, som föreskref Ständernas sammankallande vid offensift krig. Men Sekreta Utskottets så kallade Testamente ansågs göra Ständernas sammankomst öfverflödig.

Af det sätt, på hvilket kriget beslöts, synes tydligt, att nu såsom förut vid Finska kriget beslutet var taget *före* öfverläggningen, och att den senare endast skedde för att så mycket möjligt rädda utseendet. Härvid måste man tillstå, att ingen i lycklig försigtighet öfverträffade Riksrådet Löwenhjelm. Han hade af alla anfört de starkaste skäl mot kriget, men öfvergick till pluraliteten med villkor, att dessa motskäl skulle qvarstå i protokollet, och blef för detta förhållande sedermera vid 1760 års riksdag ej blott undantagen från den föreställning Rådet för sitt förhållande i denna sak då fick uppbära af Ständerna, utan erhöll 20,000 daler S:mt i uppmuntran *). Höpkens uppförande är högst besynnerligt. Med skäl frågar man med Pechlin

*) Jfr Riksdagstidning 1762, N:o 90.

vid följande riksdag: "huru är det möjligt, att riket utom Ständers vetskap får krig, utan att *Premierministern* det bereder?" Höpken begynte med att framställa skäl *pro et contra*. Vid öfverläggningen den 12 Maj aflägsnade han sig i anledning af en åkommen frossfeber. Den 25 Maj, då han kom tillstädes i Rådet, afstyrkte han rustningarna. Den 8 Juni voterade han med Löwenhjelm emot kriget, under yttrande, att konjunkturn väl vore lockande, men att han ej ansåge Sveriges tillstånd medgifva att begagna densamma. Vid den afgörande voteringen den 20 Juni var han frånvarande på landet, men insände den 22 i korta ordalag sitt bifall till pluralitetens beslut. — Till märkligheter i denna sak hörer äfven, att nästa riksdags Sekreta Utskott förböd att kungöra för Ständerna Konungens votum, deri han åberopat 6 § af Regeringsformen. Den 27 Juni 1757 gafs befallning att utrusta och öfverföra 17,000 man till Pommern, der 5,000 man Tyskt och värfvadt manskap förut befann sig. Den 13 Sept. ingaf Svenska Ministern Greiffenheim i Regensburg sin andra förklaring till Riksförsamlingen, att Sverige såsom Garant af Westfaliska freden förklarade krig mot Konungen af Preussen. Samma dag togo fiendtligheterna sin början, men först den 22 Sept. tecknades Sveriges Subsidietraktat med Frankrike och Österrike *).

*) De utlofvade Subsidierna utgjorde 4,200,000 Livres

Krigets beskrifning kunna vi så mycket hellre förbigå, som redan i dess anläggning ligger dess utgång, och vi dessutom af Svensk hand äga det med skicklighet tecknadt *). Många enskilda för Svenska vapnen hedrande drag skulle kunna anföras: i det hela herrskade lamhet och osammanhang. Rådet sköt skulden på Generalerne; Generalerne på Rådet tillbaka. Höpken skref och emottog häftiga bref **). Man hade vid krigets början försökt ett slags sammansmältning af parti-intressena, hvilken redan erböd sig sjelf derigenom, att både Frankrike och Ryssland i detta krig gjorde *gemensam* sak. En sådan förening af partierna söktes dessutom af Hattarna, emedan de begynte känna sig stå på svag grund. I följd deraf öfvertaltes äfven en Mössa, Fältmarskalken Ungern Stern-

---

för första och 3 millioner 150,000 Liver för de öfriga krigsåren. Traktaten förnyades 1758, då Frankrike ensamt åtog sig subsidierna, som förhöjdes emot Sveriges löfte att öka sin armée i Tyskland till 30,000 man.

*) Försök till en historia öfver det förra Pommerska kriget af G. v. Schantz. Sthm 1811.

**) Jfr Correspondence de M:r le Marquis Montalembert, étant employé par le Roi de France à l'armée Suédoise avec M:r le Marquis D'Havrincourt, Ambassadeur de France à la cour de Suède. London 1777. I synnerhet första tomen märkelig för karakteristiken af de förnämsta personerna och den rådande andan inom armèen.

berg, att emottaga befälet; en hederlig man af mått-liga egenskaper, hvilken merendels följde den skick-ligare General-löjtnanten Grefve Axel Fersens råd, och sjelf var utan synnerlig krigserfarenhet, ehuru han emottagit sin första bildning i Carl XII:s krig. Denna bildning kunde visserligen med nida större skäl åberopas för Ungerns efterträdare, den gamle tappre Rådsherren Grefve Rosen *). Men det an-märktes, att Carl XII hvarken bildat eller efter sig lemnat några stora Generaler. Alla krigare ur hans skola voro vane vid en blind lydnad, vän-tade i allt på order och visade sitt nit med att lägga hufvudsaklig vigt på småsakerna i tjensten. Derunder förspordes nu mera en allt större brist på lydnad och disciplin, och en allt bittrare parti-söndring ibland officerarne. Många gjorde sin skyl-dighet, såsom en viss till Mösspartiet hörande General-major (sedermera Riksråd), som sade till sin Chef, en Hatt: "Jag skall göra min skyldighet, men ej mera" **). Hvarken denne Chef, den älsk-värde och tappre General Hamilton, eller de föl-jande tätt ombytte Öfverbefälhafvarne, den af alla för sin redlighet högt aktade Lantingshausen, den snillrike Ehrensvärd kunde gifva detta krig nå-

*) Hade följt Carl XII till och från Turkiet; emottog nu befälet vid 70 års ålder.

**) Correspondence de Montalembert I, 494.

gon ny karakter. Det blef vid Fredrik den Stores ord: "Svenskarnes bedrifter bestodo i att intränga i öppna landet, då de ej funno något motstånd; men äfven en mindre tropp bragte dem på defensiven, och, långt ifrån att hafva gjort eröfringar, funno de sig lyckliga, att man tillät dem under vintern kantonera omkring Stralsund" *). Man kan ej utan djup beundran läsa de Cæsariska kommentarier, ur hvilka dessa ord äro hämtade. Sjuåra krigets hjeltemod satte inseglet på Preussens storhet. Det är af de minnen, öfver hvilka tiden ingenting förmår.

En Fransysk utskickad följde Svenska lägret. Planer om samverkan med Fransoser, Österrikare, Ryssar uppgjordes och lemnades outförda. Frankrikes politik under denna tid styrdes af en qvinnas **) nyck bakom thronen, och var i allmänhet lika äfventyrlig, som svag. År 1759 började Franska Ministèren, i spetsen för hvilken Duc de Choiseul nu stod, långvariga och hemliga underhandlingar i Stockholm, hvilkas föremål var att använda Svenskarne till en *landstigning i England*. Under det 15,000 af dem försvarade Stralsund, skulle 15,000 andra, förstärkte af Franska truppar, göra en landstigning i Skottland, och der under Herti-

*) Histoire de la Guerre de sept ans. I, 211.
**) Madame Pompadour.

gens af Aiguillons befäl höja Pretendantens fana. Så snart fiendens uppmärksamhet härigenom blifvit delad, skulle Prinsen af Soubise (Hjelten af Rossbach!) öfvergå och intaga England med 50,000 man*). — Det är hvad Duc de Choiseul kallade sitt *stora förslag*.

Riksdagen 1760 sammanträdde, och varade ett och trefjerdedels år**) Redan nu hade Mössornas seger varit afgjord, om man ej i det längsta ansett sig behöfva de redan ingångna allianser och betingade subsidier för att komma ur kriget, och om ej flera omständigheter ännu någon tid gifvit det herrskande systemet ett skenbart stöd. — Slutligen gjorde nödvändigheten lag. Den 13 Mars 1762 framställde Grefve Axel Fersen, äfven vid denna riksdag Landtmarskalk, i Sekreta Utskottet frågan: "Huruvida utan afbidande af vidare upplysningar från de allierade hofven en särskild konvention med Konungen i Preussen genast bör sökas?" — Dervid yttras af andra, att Sekreta Utskottet redan den 11 Dec. 1761 gifvit Kongl. Maj:t tillkänna, att riket ej längre mäktade fortsätta kriget — att, utan afseende på politiska förbindelser, fred måste sökas, och en *särskild* fred, då en allmän ej stod att vinna; och att de skäl, som gällde då,

*) Flassan VI, 147 ff.

**) Ifrån 15 Okt. 1760 till 21 Juni 1762.

gälla ännu mer för det närvarande, sedan genom Elisabetus död *) och Peter III:s uppstigande på Ryska thronen, Ryssland ändrat system **). Efter långa debatter, sade Axel Fersen: "Finge jag följa min böjelse skulle vi ej skilja oss från våra allierade och icke frånträda de en gång stadgade förbund; hvaraf följden ej genast, men i framtiden lärer visa sig: det är ett afsteg från den bana, som Sverige så ärofullt i Gustaf Adolfs dagar beträdde: Separatfreders skadlighet bevisa flera exempel: Men allt detta måste vika, då man betraktar vår närvarande inre ställning: *Vi äro vanmäktige genom söndrade sinnen och delning i nationen; jag röstar för fred, såsom det enda villkoret att förekomma vårt inre väsendes undergång.*" — Det var Hattväldets svanesång genom den störste af dess medlemmar.

Lovisa Ulrika anmodades af Rådet att inleda fredsunderhandlingen genom ett bref till sin bror ***), som svarade, att han endast af aktning

*) Den 5 Januari 1762.

**) Vapenhvila emellan Ryssland och Preussen den 16 Mars, hvarpå följde fred och allians d. 5 Maj 1762.

***) Fredrik II yttrar sig l. c. III, 63: Le Roi reçut une lettre d'apparat de la Reine sa soeur, dictée par le Sénat de Stockholm. Il y répondit dans le sens que la Reine pouvoit desirer, en lui temoignant le plaisir, qu'il ressentoit de voir se termi-

för henne biföll den. Freden i Hamburg den 22 Maj 1762 återställde Sveriges och Preussens förhållande i samma skick, som före kriget.

För öfrigt är denna riksdags historia en förberedelse till den af 1765, och skall i följande afdelning beskrifvas.

---

ner une guerre entre de si proches parens; que par amitié pour la Reine, sa soeur, il voulait bien oublier les procédés irréguliers et étranges de la nation Suédoise sans en conserver de ressentiment; que s'il fesoit la paix, c'etait uniquement par considération pour elle, à condition toutefois que les choses seraient remises exactement sur le pied ou elles avaient été avant le commencement des hostilités.

Fjerde Afdelningen.

Ständerna under Mössorna.

Man bör skilja emellan de *äldre* och *nyare*, som buro detta partinamn. De *gamle* Mössorna, som herrskade till 1738, voro öfverlefvor af den fordna höga aristokratien, som ville regera genom *Rådet*, men som misslyckades deri, emedan de, i ett emot deras vilja *demokratiseradt* Riddarhus, der yngre Adeln gaf lag, funno, i stället för stöd, motstånd, och slutligen af detta motstånd besegrades, emedan det förde frihetens namn och Sveriges ära i skölden. Då denna adliga demokrati, det vill säga, det då varande Svenska Riddarhusets pluralitet — som var grunden till Hattväldet — kom till makten, se vi den sjelf skifta i aristokratiens och, i ögonblick af fara, till och med i rojalismens färger, af hvilka likväl de förra anstodo den bäst; emedan hvarje makt, som ej är en endas, till sin natur blir aristokratisk, och en *adlig* demokrati redan är förnäm mot hopen. Äfven Tessins med många omsvep förrådda statshemlighet var slutligen ej någon annan än Arvid Horns, "att hela regeringssättets bestånd låg förvarad i Rå-

dets myndighet" *). Utan ett demokratiskt fältrop kan ingen opposition vara. Hvad under, att Mössorna i sin ordning äfven höjde ett sådant! Ehuru det uti förnäma munnar ljöd främmande nog. Egentligen var det ett instämmande; ty Dalupproret hade först höjt ropet. — Från detta daterade sig de fordna Mössmyndigheternas förbindelser med menigheten, liksom från Springers sak och *principalats-quæstionen* deras sammanhang med en del af Borgareståndet. I Presteståndet funno de stöd, först hos Biskoparne, tills de fleste prelaterne hyllade Hattarnas öfvermakt, senare (oaktadt Mössorna i sina leder räknade en *Serenius*) förnämligast hos ett *antiepiskopalt* parti inom Presteståndet, som redan vid 1751 års riksdag genom motionen emot biskopssöners adlande gjorde sig märkbart. Så förstärktes de gamla högadliga Mössorna, som tillika alltid kunde befalla öfver ett parti på Riddarhuset, under sin långvariga opposition, tillika alltmera af *ofrälse* bundsförvandter. Denna blandning är det *nya* Mösspartiet, hvars bedrifter oss förestå att betrakta.

Förändringar både i afseende på grundsatser och personer förebådade redan vid 1760 års riksdag detta partis seger. I förra afseendet anmärka vi den Sekreta Utskottet vid denna riksdag gifna

*) Tessin och Tessiniana, sid. 107.

instruktion, som tydligt röjer Ständernes misstroende till detta mäktiga, i sjelfva verket regerande Utskott, hvilket af dess försvarare uttryckligen kallades *själen* i en Svensk riksdag *). Detta misstroende röjde sig äfven på annat sätt. Onktadt allt motarbetande och rop, att man ej borde gifva rikets dyra hemligheter till pris, sattes af Ständerna bredvid Sekreta Utskottet en *stor Deputation* af hundra adelsmän och femtio af hvardera bland de öfrige Ståndén, som väl ej egentligen skulle lyfta slöjan af den politiska sekretessen, men fick ett närgränsande och i afseende på förevarande omständigheter ganska betydande område, då ibland annat åt den uppdrogs att yttra sig öfver frågan: "om *krig* kan börjas och fortsättas utan Riksens Ständers sammankallande enligt Grundlagen." Det var förebudet till en anklagelse mot Hattrådet, hvars utgång Höpken fann rådligt undvika **), genom sin afskedsansökning; och hans utträde ur Rådet väckte så mycket mer uppmärksamhet, som det motsvarades af de gamla senatorernas *Bondes* och *Bjelkes* nu ändtligen verkställda återinträde. Man väntade och förespådde en förändring af både ministèr och system.

*) Borgmästar Renhorns yttrande i Sekreta Utskottet den 13 Dec. 1760.

**) Pechlin yrkade uti Sekreta Utskottet på en Ständernas Kommission i saken.

Vi hafva nämt ett hufvudskäl hvarföre detta ej redan nu skedde: man vågade ej sätta de Franska subsidierna på spel. Men härtill kommer äfven en intrig, som äfven utmärker 1760 års riksdag. Den företer ett slags neutralitet emellan båda partierna, hvars grund var en fortfarande *gemensam* fruktan för konungamakten.

Sekreta Utskottets handlingar vid denna riksdag förvara häftiga och långvariga öfverläggningar angående den vid förra riksdagen förordnade nya Kommission, till undertryckande af försöken mot regeringssättet. Riksens Ständer voro knappast åtskilde — heter det — förr än oroande rykten mot Ständer och Regering kringspriddes i landsorterna: orostiftarne voro från Stockholm, och reste för detta ändamål kring landet: i Carlskrona och Stockholm hade blifvit uppspikade de grofvaste paskiller: snart kom rapport från Landshöfdingen i Falun, att allmogens sinnen i Dalarna voro synnerligen upprörde, och vid skedd undersökning befans, att en anläggning till uppror verkligen der förevarit, till hvars hämmande Regeringen, enligt Riksens Ständers yttrade afsigt, äfven hade den 1 Aug. 1758 förordnat en särskild Kommission med en af Rikets Råd (Palmstjerna) till ordförande, hvilken också för delaktighet i nämde anläggning dömt åtskilliga personer. Man hade med bestört-

ning i denna, liksom i den förra, Kommissionens handlingar läst, huru alla de brottslige kastat skulden på Konungens höga person: dertill komme att Statssekreteraren Benzelstjerna på tillfrågan tillstått, det han, som i fyra år haft den af Ständerna vid sista riksdag förordnade *namnstämpel* under sin vård, dermed i synnerhet måst märka Kommissionens domar, hvilka Konungen *vägrat* underskrifva: allt komme från *obefogade* rådgifvare, om hvilka den sedan 1756 beryktade aktorn *Renhorn*, nu i Utskottet närvarande, utropade: *Gud näpse dem!* Det föreslogs att Konungen borde få en föreställning af Ständerna, och alla Kommissionens handlingar tryckas, på det rätta förhållandet måtte komma till allmänhetens kännedom *). Detta sista beslöts verkligen af både Sekreta Utskottet och af tre Stånd, emedan *så väl Kommissionens domar, som det utan Ständernas hörande börjude kriget, blifvit nyttjade såsom medel att åter uppreta menigheten.* Beslutet, angående tryckningen, gick aldrig i verkställighet. Det var blott ämnadt såsom hotelse, och sedan denna gjort sin verkan på hofvet, blef sedermera till och med det hemliga Testamentet under namn af *Riksakten*, från 1756 års Sekreta Utskott, såsom vi nämt, tillintetgjordt. Men i den nämda hotelsen instämde *Hattar*

*) Sekreta Utskottets Protokoller den 4—15 April 1761.

och Mössor; och vi ha utvisat den neutrala gemensamma grund, på hvilken de senare medgåfvo att för denna gång icke till det yttersta yrka, hvarken ansvar för kriget eller ändring af systemet. — Likväl gällde Mössorna nu för tiden såsom Rojalister. Om begge partiernas ställning säges i den Instruktion, som Franske Ambassadören Baron Breteuil ej långt derefter medförde till Sverige *): att man af namnet *Rojalister* oriktigt skulle i Sverige sluta till deremot svarande tänkesätt; att hofvet endast har få uppriktiga vänner och dessa mest skuldsatte, utan seder och anseende: att alla de öfriga, under det de för en herrsklysten Drottning framhålla bedrägliga förhoppningar, blott sjelfva vilja komma till makten, hvilket, för det ena eller andra partiet, endast med närvarande Regeringsform är möjligt; hvarföre de framför allt frukta regeringssättets ändring. "Fordrade man bevis — heter det — för denna sanning, skulle en berättelse om tilldragelserna vid 1760 års riksdag under detta rikets mest kritiska ögonblick lemna de fullständigaste: ty man har då lyckats att frälsa det närvarande politiska (d. v. s. Fransyska) systemet ifrån den mest hotande fara endast genom Rojalisternas (Mössornas) fräckhet, till dess fall skul-

*) I ofvanciterade ur Franska Arkivet meddelade Memoire.

skulle (under närvarande omständigheter och nationens missnöje med kriget) medföra regeringssättets, och man har ofta lyckats att just genom de ifrigaste af dem tillintetgöra hofvets planer. Deraf den vacklande, lama karakteren af denna riksdag: deraf Mössornas återtåg, just som deras seger syntes gifven: deraf deras medgifvande att sätta en Hatt, Grefve *Ekeblad*, i Höpkens ställe på presidentstolen i Kansliet: deraf, genom samma Stånder, som emottagit Höpkens *) afsked, hans återinsättande i Rådet, der han likväl blott dröjde i tre månader, för att för andra gången afträda: deraf, under samma riksdag, Rådsherrarne Palmstjernas och Scheffers både afsked och återkallande, ehuru endast den senare emottog anbudet, under det den förre svarade: *Vestigia terrent.*

I Sekreta Utskottets handlingar ser man dessa intriger, till hvilka vi än en gång skola återkomma, under det Fersen, som åter begynner närma sig till hofvet, förgäfves varnar att riket går under; och Ständerna deremot sysselsätta sig med en otrolig mängd småsaker, enskilda ekonomiska mål, pensioner, befordringar, klagomål öfver prejudice, till och med

*) Nedlade sina Embeten d. 5 Febr. 1764, återinkallad i Rådet d. 11 Aug. s. å., Tog afsked för andra gången d. 12 följande November.

karakters-ansökningar; allt detta till en sådan grad, att Mössorna, ehuru tillräckligt smädade, dock vid nästa riksdag högt tadlade det. Tilläggas måste visserligen, att de fortsatte att utöfva hvad de tadlat, och drefvo förvirringen till sin höjd. Hattarne fingo sålunda med sina motståndares begifvande *sluta* det krig, som de börjat. Krigets följder fullkomnade först de förras fall och de senares seger.

En stats finanser kunna räknas ibland kännetecknen på den politiska atmosferens beskaffenhet. Om det fullständiga sammanhanget emellan barometerns stigande och fall samt väderleksskiftena också här har sin dunkla sida, visst är, samtida äro de, äfven i den politiska verlden, och hvar och en känner sig intagen af fruktan, då fallet i skalan sker ända till den grad, som motsvaras af storm och jordbäfning. Så långt hade det kommit med Hattregeringens finanser, och den *kände* detta redan år 1756, såsom följande utdrag af Rådsprotokollet för den 2 Nov. nämde år visar *): "Sedan Utrikes Expeditionen på befallning tagit afträde, anmälte Hans Exellens Herr Riksrådet och Presidenten Baron von Höpken sig vara föranlåten

*) Tankar om Tyst- och Hemlighetsseder och deras verkningar i Sverige, öfver dess Finans, Bank, Mynt och Ekonomi (af Nordencrantz), IV Del., sid. 22.

att begära en enskild öfverläggning med Herrar Riksens Råd, öfver ett ämne, som är i anseende till rikets upprätthållande det aldravigtigaste, i anseende till tid och omständigheter det aldrabetydsammaste, och i anseende till tystheten det aldraömmaste, som i långliga tider, ja snart i mannaminne, förefallit. Ärendet var detta, att sedan Kongl. Maj:t i anledning af Riksens Ständers underdåniga ansökan, angående spannmåls inskaffande, med Råds råde uppdragit Hans Exellens Herr Riksrådet Baron Scheffer, att med biträde af vissa Kommitterade foga alla görliga anstalter till spannmåls inskaffande från utrikes orter, på det, vid närvarande beklagliga missväxt och sädesbrist, landets invånare icke måtte af hunger i elände försmäkta och förgås; och Hans Exellens Scheffer, sedan Riksens Ständers Sekreta Utskott fogat anstalt om understöd af Banken, samma angelägenhet på allt möjligt sätt sökt besörja, samt dermed så vida kommit, att kontrakter blifvit med åtskilliga handlande slutne, och att ej mera återstod än att skaffa remisser för penningar till utrikes orter: så hafva på skedd anmälan, de Herrar och män, med hvilka Riksens Ständer angående *Vexelns styrande* kontraherat, förklarat sig icke vara i stånd slika ansenliga, men oförmodade vexlar att meddela, emedan rikets skuld utomlands redan vore så stor att föga mer kredit

stode att förmoda: och, om ändtligen kredit på deras egna namn ännu kunde erhållas, vore dermed litet eller intet uträttadt, emedan utländningen vid tidens förlopp icke kunde tillfredsställas med Bankosedlar, utan skulle vid förfallodagen fordra sin betalning i reda penningar eller varor." Det tillägges att Deras Excellenser hafva icke utan största bestörtning kunnat anhöra en så obehaglig ställning och i den funnit ett ofelbart bevis, att närvarande svåra omständigheter fordra helt andra än de vanliga, ja ganska kraftiga åtgärder. Det föreslagna botemedlet bestod uti, att söka ett utrikes lån på 3 millioner Rdr B:ko. Det var samma Råd, som kort dereffter beslöt Pommerska kriget; i hvilken afsigt partiet, redan vid den nyss afslutade riksdagen, under den hemlighetsslöja, hvarmed alla sådana ärender nu behandlades, utfärdat ett kreditiv af omkring 3 millioner daler S:mt på Banken. Jemför man det ena med det andra, så visar sig äfven detta krig såsom ett förtviflad steg att afvända uppmärksamheten från en redan till fruktansvärd höjd stigen financiel förlägenhet.

Det Finska kriget hade, enligt Utredningskommissionens hufvudböcker, kostat öfver 108 tunnor Guld *), hvartill Franska Subsidier gifvit

*) En tunna guld räknad till 100,000 daler silfvermynt.

öfver 28. Det Pommerska kriget kostade fem gånger så mycket (utom flera dryga eftersäkningar), och blott en femtedel deraf hade blifvit godtgjord genom Franska subsidier *). Bankofullmäktige yttra i Sekreta Utskottet vid 1760 års riksdag: Banken har från 1757 till 1760 gifvit flera förskotter till Kronan: Fullmäktige säga å ena sidan det ansvar, hvarmed de nu hotas, men ock å den andra att rikets heder och bestånd på deras åtgärder ankomma skolle: riket måste hjelpas, armén frälsas, och detta förenas med Bankens bestånd: öfver krigets anledning tillhörde det ej fullmäktige att döma: man borde betänka, att, om det hade blifvit förklaradt enligt 6 § af Regeringsför-

Silfverdalern, nu mera ett af koppardalerns värde beroende ideelt mynt, var 3 daler kopparmynt. På en koppardaler räknades 4 mark, på en riksdaler 9 koppardaler, varande således riksdalern 36 mark kopparmynt. — *Bankosedlarne*, som voro ställde på *mark kopparmynt*, följde och lugo ett allt vanskligare värde. 1765 års medelkurs var 85½ mark kopparmynt för en riksdaler i silfver, så att vid denna tid 8 daler kopparmynt i det närmaste motsvara 1 R:dr B:ko efter 1830 års Myntfot. År 1770 var 1 R:dr Specie värd 72 mark kopparmynt, d. v. s. 18 koppardaler eller 6 daler silfvermynt, hvarföre Realisationen då gjordes efter denna grund.

*) Nordencrantz l. c. II, 85. 1765 års Sekreta Utskott räknar kostnaden för Pommerska kriget till 620 tunnor Guld eller 62 millioner daler S:mt.

men (och således med Ståndernas samtycke), så hade Konungen haft rätt att utskrifva en krigsgärd, för hvilken Banken i alla fall lått gå i förskott: att förkofra Banken genom *utlåningar* på säker pant har under dessa förflutna åren, enligt Fullmäktiges instruktion, varit grunden af Bankens hushållning: har Banken blifvit öppnad till understöd för enskilda behof, huru skulle den då kunna tillslutas för riket? — Huru litet man frågade efter de nyss åberopade instruktioner, derpå kan såsom bevis anföras, att ibland 1756 års riksdags hemliga frikostigheter äfven var en stor gratifikation till Bankofullmäktige, "i synnerhet — heter det — för deras behjertade rådslag och förmeté, att sträcka Bankens utlåningar *längre* än vid 1752 års riksdag fastställdt var" *). Sekreta Utskottet vid 1760 års riksdag beslöt, oaktadt det nyss gifna förbudet mot lån ur Banken, att den ej blott skulle meddela förskott på det nu beslutna utlåndska lånet **), utan dessutom särskilt förskjuta 60 tunnor Guld, hvartill man ansåg sig ej behöfva Ståndernas auctoritet, och hvilket ej heller behöfde kom-

*) Ordföranden fick ensam derföre 180,000 daler kopparmynt: de öfrige mindre. Jfr Riksdagsbesluten för den 7 Juni 1766, der förhållandet uppdagas.

**) Riksdagen utdrogs länge, innan Bönderna kunde förmås att dertill samtycka.

na till Planorum kunskap *). Två dagar derefter beslöt Utskottet ännu ett förskott till lika belopp.

Till 1765 års riksdag sammankallades Ständerna **) före den vanliga tiden. Redan deras första steg visade, att *Mössornas* välde var kommet. Sjelfva Riksdagspredikan af Biskop Serenius ***) andas i kraftiga ord hela djupet af en länge undertryckt bitterhet. Då predikanten utropar med Micha: "Gode män äro borta i thesso lande och the rättfärdiga äro intet mer ibland folket, the fara alla efter att utgjuta blod, hvar och en jagar efter then andra, att han skall förderfva honom;" så framstår tydligt nog för tanken 1756 års blodsdomar, hvilkas öfverlefvande offer nu också njöto upprättelse †); då han säger med Moses: "Främlingen skall stiga öfver thig och alltid blifva öfverst," så träffar pilen det Fransyska systemet; då han talar om krig, som begynnes "med Sauls fåvitsko och the

*) Sekreta Utskottets Protokoller den 17 Juni 1762.

**) Den 15 Januari. — Rätta Riksdagsterminen var först i Oktober.

***) Hållen den 24 Januari. "Uppå Riksens Ständers åstundan i trycket utgifven," heter det på titelbladet. Till yttermera visso finnes denna Ständernas vilja i ett nidtryckt Protokollsutdrag bekräftad.

†) 1765 års Stänger återkallade högtidligen 1756 års domar mot de öfverlefvande, äfven påbudet om Tacksägelsefesten hvarje midsommarsdag, samt förordnade att alla angifvares premier skulle upphöra.

Moabiters skryt," och ännu mer, då han målar den invärtes ofriden, som gör tillståndet liksom fordom i Davids tid, "thå allt folket kifvade tillhopa i alla Israels slägter;" så ligger tillämpningen ännu klarare för dagen.

Landtmarskalk *) blef Öfversten för Uplands Regemente, sedermera Friherre, Thure Gustaf Rudbeck, en välmenande och verksam, men föga bildad, man. I Sekreta Utskottet höra vi knappt en och annan Hatt, bredvid Grefve Axel Fersen, som oförskräckt och värdigt förde det fallande partiets talan: allt det öfriga är Mössor. Den 16 Februari 1765 gaf Utskottet, sedan det afhört den så kallade Sekreta-propositionen från Regeringen, Ständerna tillkänna: att det med blödande hjerta och tacksamhet för "Kongl. Maj:ts med Råds råde visade faderliga ömhet" åhört de orsaker, som föranlåtit Kongl. Maj:t att förkorta tiden till Rikets Ständers nuvarande sammankomst, och utan förbehåll lagt för deras ögon en beskrifning öfver rikets tillstånd: täckelset hade derigenom blifvit borttaget, och vägen för Svenske män öppnad, att genom uppletandet af källorna till det onda, som hvar man

*) Talman för Presteståndet var Ekebiskop Beronius, för Borgareståndet Borgmästaren i Stockholm, Sebaldt, för Bondeståndet Josef Hansson från Elfsborgs län.

i minsta kaja känner, rädda riket från de vådliga händelser, som mörker och ett förtjusande smicker medföra: ändamålet kan ej vinnas, innan Utskottet öppenhjertigt får framlägga för Ständerna hela det sammanhang af oredor och nöd, hvari riket är försatt, hvarom Utskottet så fort som möjligt vill inkomma med så fullständig berättelse, som sanningen kräfver och ske kan." Redan i Utskottets Instruktion hade Ständerna föreskrifvit, *att alla förändringar af Statsverket, alla förfoganden om Riksgäldens betalning, alla medel till Vexelkursens styrande, alla författningar om Bankolån och alla andra ekonomiska ärender ej annorlunda än af Riksens Ständer i Plenis skulle afslutas*, sedan Sekreta Utskottet derom gifvit sitt betänkande. — För att göra beredningen i detta afseende så mycket fullständigare, sattes, ej blott såsom förut någon gång *bredvid*, utan nu *uti* sjelfva Sekreta Utskottet, och såsom en tillökning af detsamma, en *stor Deputation* af 100 Adelsmän, 50 Prester, 50 Borgare och lika många *Bönder*, hvilka sistnämde på detta sätt äfven inkommo.

Redan 1 § af den stora Deputationens Instruktion är af det betänkliga innehåll, att den skulle bereda och granska alla de nyss omförmälta mål, utan afseende på de *Decharger*, som, Riksens Ständers *Plena* ovetande, blifvit vederkörande un-

der hemlighetens slöja af fordna Sekreta Utskott gifna.

Vi vilja här i korthet uppgifva utslaget af de sålunda anbefallda undersökningar. Såsom grundsats antogs, att då man förr beslutat utgifterna utan afseende på inkomsterna, så skulle nu förhållandet omvändas.*). Rikets ordinarie och extraordinarie inkomster för år 1765 räknades till 107 tunnor Gull**). Utgifterna, hvilka för 1763 gått till 284 och för 1764 till 202 tunnor Gull, upptages för det innevarande året blott till 121, som ändå gaf en statsbrist af 14 tunnor Gull, utom 11, som bort ingå såsom afbetalning till Banken. Inalles räknades med förfallen gäld och löpande intressen, intill nästa riksdag eller till 1769, statsbristen till omkring 190 tunnor Gull, efter 84 à 85 marks kurs***). Då en sådan summa vore allt för dryg, att genom bevillning sammanskjutas, borde staten först lättas genom alla möjliga besparingar, alla förskotter och tilltag af publika medel emot reglementen och författningar återfordras, och rikets skuld regleras, innan någon ny bevillning åtages.

*) Landtmarskalken i Sekreta Utskottet d. 8 Febr. 1765.

**) Hvarje sådan alltid räknad till 100,000 daler Smt.

***) Riksdagstidningen för den 27 April och den 9 Oktober 1765.

Rikets Ständers Kontor, eller Riksgäldskontoret, hade först år 1719 blifvit inrättadt. — Inkomsterna, som endast skulle användas till Riksgäldens betalning, hade, intill år 1738, med förändring och dessa i följe af Ständers befallning, blifvit i enlighet med ändamålet förvaltade. Användandet var förhållandet ifrån 1738 till närvarande tid, under hvilken öfver 78 tunnor Guld af Kontorets inkomster genom Sekreta Utskotten blifvit disponerade utan Ständers hörande och emot lag och reglementen. Rikets gäld gick nu till öfver 600 tunnor Guld efter gällande kurs, och fordrade 21⅓ tunnor Guld i årliga intressen.

En af de vidlyftigaste undersökningar vid denna riksdag rörde de så kallade *Wexelkontoren*. Då i följe af de offentligen beprisade tjenster, som Banken under Finska kriget gjort kronan, den år 1745 tillslöts för all utlevering af plåtar och i stället fick utgifva småsedlar, begynte sedlarna förlora i värde, så att 1748 års Riksdaler Specie gällde 2 i stället för 9 dalers Kopparmynt, eller hade gått från 36 marks Koppermynt, som var Silfverriksdalerns värde al pari, till 48 mark. I farhågan för denna höga kurs hade man mot slutet af 1747 års riksdag för godt funnit, att genom ett så kalladt Wexelkontor, åt hvilket Banken borde förstrecka medel, söka styra kursen. Ärendet behandlades

med så stor hemlighet, att ej ens då varande Sekreta Utskott kände personerna, med hvilka det så kallade Vexelkontraktet ingicks *). Flera sådana Vexelkontrakter med hufvudstadens förnämste penningemän och handlande hade sedermera, under lika hemlighet i lika ändamål, blifvit ingångne och fördt af sig lika många Vexelkontor; och, huru deltagarne i det så kallade Königska Vexelkontoret (det fjerde i ordningen) då de 1757 uppsade sitt kontrakt uti sitt till Rådet ingifna memorial vitsordade hela anstaltens olämplighet, hade likväl Regeringen, i samråd med Bankofullmäktige, ingått öfverenskommelse med ett nytt Vexelkontor, till hvars disposition ställdes både en betydlig del af Bankens reedherier och de resterande Fransyska subsidierna, hvaremot desse associerade förbundo sig att hålla kursen vid 50 mark. År 1760 hade den stigit till 70, och Vexelkontoret, oaktadt de fördelar det njutit, uppgaf sin fordran hos kronan till öfver 6 millioner daler Kopparmynt, hvilken, efter en i Sekreta Utskottet uppgjord aversionshalfdel, blef godtgjord med $1\frac{1}{4}$ millions afslag; hvarpå de associerade erhöllo *Décharge* **), och hela anstalten

*) Sekreta Utskottets Berättelse om Vexelkontoren, tryckt i Stockholm 1765.

**) Riksens Ständers underdåniga Utlåtande till Kongl. Maj:t öfver Borgmästaren Kjerman och hans med-

upphäfdes; men också, oaktadt den så kallade *Vexelberedningen* vid 1760 års riksdag *), kursen innan kort steg ända till 108 mark. Den var emellan 80 och 90 då 1765 års Ständer sammanträdde. Nu anställdes, oaktadt decharger och flere för de anklagade talande omständigheter, med inquisitorisk hårdhet en räfst med alla Vexelkontoren, som nådde flera deras intressenter, men strängast träffade den bekante *Kjerman*, hvilken såsom Borgareståndets Talman vid tvenne föregående riksdagar, tillika Bankofullmäktig och deltagare i Vexelkontoren **), olvat på dessa ett så mycket större inflytande ***), som han, sjelf redogörare, äfven varit redofördrande.

associerade i det 1sta, 2dra, 3dje, 5te Vexelkontoret i anseende till de mot dem anmärkte brottmål. Bihang till Riksdagstidningen N:o 75 år 1765 samt flera föregående betänkanden i samma ämne.

*) En egen Deputation, föranledd af Kommerserådet Nordencrantz, som af Ständerna fick rättighet att sjelf nämna hälften af ledamöterne, och redan nu var i begrepp att procedera, enligt nästa riksdags Mössprincipes, då Hattarna afbröto denna Deputationens arbeten.

**) I alla utom det 4rde eller Königska.

***) Kjerman dömdes förlustig embeten och burskap, till en månads fängelse vid vatten och bröd samt Marstrand för lifstid. Wittfot, deltagare i Königska Kontoret, dömdes ock till lifstidsfängelse; andra, såsom Lefebvre, Geijlarne, Clason (hvilken synade) till mindre straff.

Berättelsen om *Bankoverket* kostade vid 1765 års riksdag Sekreta Utskottet tretton månaders arbete *). Vi kunna blott fästa oss vid några hufvudpunkter i såsom grund till ordnandi penningeväsendet uppgifves framför allt, hvad som kallas, *1730 års skadliga princip, att förena Kronan och Banken i en gemensam penningerörelse.* Tvenne krig torde lnfva varit förebyggda, så framt ej Bankens samlade penningestock stått Kronan utan gensägelse tillhanda. Förvirringen hade blifvit grundlagd genom Finska kriget **); hvarefter seden hos Sekreta Utskotten uppstod, att efter sig lemna så kallade *kreditiver* på Banken, som regeringen vid förefallande händelser ägde att lyfta. Missförhållandet hade växt genom Pommerska kriget; i förväntan på hvilket 1756 års Sekreta Utskott ej blott lem-

*) Hufvud-dokument: Berättelse, angående hushållningen i Banken af den 14 Febr. 1766, utgifven på Rikssens Ständers befallning. Jfr utdrag af Protokollet i Sekreta Utskottet den 20 Sept. 1765 i äfven särskilt tryckt.

**) 1741 anordnades 1 million daler S:mt af Bankens vinst till utförande af kriget mot Ryssland, och bidrade lemnades dessutom i lånevis, vid befaradt fredsbrott med Danmark 1743 lemnade Sekreta Utskottet efter sig ett kreditiv till 2 millioner 400,000 daler S:mt att i Banken efter hand lyftas. 1747 års Sekreta Utskott lemnade ett dylikt ännu större, hvaraf omkring hälften lyftades vid de lyckliga utsigterna 1749. Schwerin, om Bankoverket, sid. 456.

nat det så kallade stora kreditivet på några millioner, hvilka nödvändigheten sedermera ökade till emellan tjugo och trettio, utan, hotande ett ondt med ett annat, beviljat till Statsbristens förekommande," såsom det heter, äfven ett *mindre* kreditiv på Banken *). Till sin höjd hade detta onda kommit genom *korruption* och otidig *sekretess* i Bankens ävender. Till det förra medlet kunde *Bankolånen* räknas enligt de grundsatser, som 1738 års system införde och den senare Hattperioden ifrån 1756 öfverdref. Dessa lån utsträcktes till handel, till näringar, till bruks- och landtegendomar, till hus, till korporationer som till enskilda. Principen var att *öka* dem, i samma mån som det redbara myntet *minskades*, då i Bankoverket den falska tankan uppkommit, att allt det samma kunde uträttas med kreditsedlar, som med redbart mynt. Såsom exempel kunna lånen på rikets förnämsta

*) Den 21 April 1757 förklarade Regeringen, att, i anseende till ett förestående krig med Preussen, den vore i behof att bryta det stora kreditivet. Dessa medel räckte icke till. Bankofullmäktige måste på eget ansvar biträda med ytterligare nära 15 millioner. 1761 års Sekreta Utskott fann sig i nödvändighet att på Banken assignera åter 10 millioner, och dessutom öppna ett lån på ännu 3 millioner Riksdaler Specie. Schwerin l. c. Det mindre år 1756 beviljade kreditivet var på 1 million 200,000 daler S:mt.

exportvara *Jernet* införas. Sådana lån hade väl redan vid 1734 års riksdag blifvit beviljade till tre fjerdedelar af värdet och mot 6 procents ränta. Men riksdagen af 1738 hade ökat dem till sju åttondelar af värdet, den af 1741 hade nedsatt räntan till 5 procent, den af 1747 till 4 procent, emedan Banken (ehuru redan tillåten för växling af redbart mynt) förklarades utan fara för sin kredit derpå kunna inga. Efter samma riksdag hade det första *Växelkontoret* till kursens styrande och *Jernkontoret* till upprätthållande af jernpriset blifvit inrättade *). Från den tiden växte bankolånen på jern i ohejdade förhållande, helst sedan vid 1756 års

*) Jernkontoret stiftades 1748. Till bildande af en fond skulle erläggas 1 daler Kopparmynt af hvarje skeppund, som afvägdes på stapelstadsvåg. — Denna afgift, som nu är obetydlig, gjorde då nära 2 procent af varans värde. Schwerin l. c., sid. 476.

Vid 1751 års riksdag tillstyrkte Statsdeputationen 50,000 daler Smt i belöning åt Kommerserådet Nordenerantz för det af honom uppgifna förslag till Jernkontorets inrättande. Kommerserådet och Borgmästaren Plomgren uppstod då i Sekreta Utskottet, sägande: "Det vore honom okärt, att just nu vara tillstädes; men han tror sig ej böra förtiga att *han* ensam uppsatt det memorial om Jernkontoret, som föranledt dess inrättning. Han begär ej pris; men tycker bäst att ingen tillegnar sig hvad honom ej med rätta tillkommer." Sekreta Utskottets Protokoll den 20 Dec. 1751.

års riksdag räntan blifvit ytterligare nedsatt till 3 procent, och allt detta mest till några få personers fördel. Af 66 millioner (daler Kopp:mt) lån i Banken på jern, hade fjorton Exportörer i Stockholm och Göteborg disponerat 40 millioner. I Stockholm hade ett enda handelshus under den förflutna tiden opererat med inalles 16 millioners Bankolån.

Ej annorlunda hade tillgått med den fond, uppkommen genom en viss alla in- och utgående varor ålagd afgift, som sedan 1739 varit ställd under styrelsen af det så kallade *Manufaktur-kontoret*. Ifrån sin inrättning till och med år 1764 hade detta kontor i lån, premier och understöd utgifvit öfver 117 tunnor Guld. Men dessa uppmuntringar hade snarare blifvit gifna åt gynnade personer, än åt näringarna, och mer tjenat partiafsigter än saken *). För detta ändamål insveptes allt i hemlighetens slöja, näringarnas verkliga till-

*) Memoires pour servir à la connaissance des affaires politiques et économiques du Royaume de Suède. Londres 1776, p. 380. Författaren (Canzler), Saxisk Legations-sekreterare i Stockholm, har sina underrättelser ur trovärdiga citerade källor. Förhållandet kan bedömmas af det faktum, att hela laddningar Svenskt postlin, som varit tillverkadt och inskeppadt för att förtjena den höga export-premien, utvräktes på snart skeppen kommo i sjön, emedan varan ej var säljbar.

stånd, ej mindre än Bankens. Manufaktur-intresset bevakades vid riksdagarna af en Sekret Manufaktur-deputation, Handels-intresset genom en Sekret Handels-deputation, liksom Bankens genom en Sekret Banko-deputation; alla förlorande sig i det allrådande Sekreta Utskottet, som sjelf likväl ej kände alla sina hemligheter, ty det fans en sekretess äfven inom sekretessen. Med denna ursäktade sig t. ex. Banko-deputationen 1762, att till Sekreta Utskottet närmare uppgifva beloppet af Bankens försträckningar. *). Om sådant kunde hända sjelfva Sekreta Utskottet, må man ej förundra sig, om å ena sidan Ständerna, å den andra den så kallade Regeringen hölls uti okunnighet. Det var i *Konungens* namn, som förordningarna om Bankens angelägenheter utfärdades, ehuru *han* i fråga om sådana hvarken ägde kunskap eller minsta inflytande; och man sade honom det i ansigtet, äfven då det ej gällde egentliga Banko-ärenden. Den 8 Febr. 1765 anmältes i Sekreta Utskottet, huruledes Hans Maj:t aktat nödigt, att af Manufakturkontoret fordra underrättelse, huru högt Manufakturfonden sig belopp, men att en sådan upplysning blifvit *vägrad*, emedan Kontoret vore ett Ständernas verk; och Sekreta Utskottet lät därvid bero **). Likväl

*) Protokoll för den 3 Maj. 1762.

**) Sekreta Utskottets Protokoll för nämda dag.

visste i sjelfva verket *Ständerna* ej mer än Konungen, ty deras förnämsta klagomål vid denna riksdag gäller de föregående *Sekreta Utskottens* myndighet, att i de vigtigaste ämnen besluta i deras ställe. De skamligaste under skydd af denna hemlighet drifna förhandlingar kommo vid 1765 års riksdag för dagen *). Och på det man ej må förebrå mig, att på det segrande partiets omdöme grunda mitt eget, så vill jag här slutligen anföra, hvad en för detta Minister ur Hattperioden redan 1762 för sig sjelf nedskref, i anledning af Sedelsystemet och Bankolånen, hvilka, enligt Bankofullmäktiges eget yttrande, varit *gränden* för Bankens hushållning. "Bankens lån på fastigheter hafva varit ri-

*) T. ex. Lagmannen Friherre Reuterholm hade den 19 Maj 1762 på den sällsamma grund blifvit till *Bankokommissarius med full lön* förordnad, att han *undertryckte* ett Diktamen emot Bankohushållningen, som han varit sinnad att på Riddarhuset inlemna. På det Banken ej inom sina murar skulle få en betjent, som vore mot verket vidrigt sinnad, så lemnades honom med detsamma *tjenstledighet*, emot det att han hade inseende öfver egendomar, som i Banken voro pantsatte och belägne i de län, hvarest han hade sitt hemvist (en mängd sådana embetsmän tillskapades), och skulle hvad Banko-deputationen gjort till hans fördel alldeles anses såsom ogjordt, derest i Plenis någon den minsta rörelse, angående Banken, förmärktes. Jfr Riksdagstidning för d. 7 Juni 1766.

kets ruin, i det de ökat sedlarna öfver höfvan, infört en allmän lyx, spelt godsen ur fordomdagsägares händer, utarmat adeln och gjort den vinningslysten, uppjagat vexelkursen, äggat oss till krig, att bygga slott i luften, gjort Riksdagskorruptionen allmän och synnerligen lätt för utrikes hof, då deras ringa penning här gjort en stor summa, stegrat alla varors pris. Banksedlarna hafva ytterst faciliterat partiernas ömsesidiga frikostighet vid våra riksdagar, då de utan eftertanka låtit i Banken stämpla papperspresenter åt deras falska medhållare, ökat staten, riktat hofvet och utmattat riket." Det är *Tessin* ur sitt lugn, som så talar *).

Man kan ej neka dessa Ständer förtjensten att ha uppdagat många, djupt inrotade missbruk. Om botemedlen misstogo de sig i mer än ett afseende. Vi uppskjuta här framställningen af denna riksdags financiella beslut, för att sedan betrakta dem i sammanhang med deras följder.

Det var för öfrigt icke blott finanserna, som 1765 års Ständer underkastade en utförlig granskning. De sträckte räfsten till alla delar af Riksstyrelsen. Uti sin skrifvelse till Regeringen om *Lagarnas behöriga verkställighet* **), yrkade de reform

*) Tessin och Tessiana, sid. 373.
**) Den 12 Nov. 1766.

i ungdomens uppfostran, i sederna, i befordringssättet, i lagskipningen, i exekutionsverket, i det hittills gällande skadliga skrif- och tryckttvånget samt i Ständernas egen verksamhet vid riksdagarna, hvilka blefvo allt för långvariga och kostsamma genom myckenheten privata besvär och ansökningar. En kedja af åtgärder följde härpå. Man yrkade tillsättande af särskilda *Censores morum* vid Gymnasierna. Till Förordningarna af den 10 Mars 1749 och d. 9 Mars 1750 om civil Examina vid Universiteten kom nu den föreskrift, att, i alla Collegier och Öfverrätter den föreskrift, att, såsom i Kansliet redan skedde, Auskultanter och Extra-ordinarier äfven vid inträdet inom verket skulle examineras. Genom rangordningens upphäfvande sökte man motarbeta titelsjukan *), genom den strängaste förordning mot yppighet och öfverflöd **) att befrämja sparsamheten, genom tryckfriheten ***) att befordra upplysningen och skingra det mörker, i hvilket behandlingen af rikets vigtigaste angelägenheter hittills varit insvept. Tjenstebetänkandet af år 1756 upphäfdes, dock utan att Konungens

*) 5:te punkten af Ständernas ofvannämda skrifvelse.

**) Kongl. Förordningen mot yppighet och öfverflöd af den 26 Junii 1766.

***) Kongl. Förordningen angående Skrif- och Tryckfriheten d. 2 Dec. 1766.

makt i besättandet af förtroendes-tjenster blifves. Stadgandet att den, som trenne gånger stått på förslag, sedan vore sjelfskrifven till tjensten, bibehölls ej blott, utan utsträcktes äfven till Rådsförslagen. *Justitiekansler* förklarade Ständerna sig sjelfve vilja tillsätta. Han kallas uttryckligen för *folkets* ombud, och får äfven tillträde i Rådkammaren vid föredragning af Justitie-ärender. I allmänhet, ehuru det nu rådande partiet burit namnet *Rojalister*, visade det sig snarare mera obenäget för Konungamakten än det föregående, liksom det ock tog Ståndernas makt i dess allravidsträcktaste bemärkelse emot Råd, Sekreta Utskott och alla slags Ståndernas fullmäktige. Med denna syftning innefattade beslutet, att Grundlagsfrågor ej skulle kunna afgöras vid samma riksdag, som de väcktes, och inga privata besvär i tjenstesaker af Ståndern upptagas, mer skenbara än verkliga inskränkningar i deras myndighet. Hvad den sista angår, så var det ej första gången som den införds, och tillika till sin kraft och verkan upphäfdes. Redan vid 1756 års riksdag hade det blifvit förbjudet uthos Ständerna göra ansökningar om tjenster och karakterer, men i samma förordning, som kungjorde förbudet af den 15 Dec. 1756, heter det, att Rikets Ständer, såsom lagstiftande, ingalunda vilja gifva ifrån sig makten att upprätta den lidande, som laglig

upprättelse söker, således att dömma öfver *prejudice*. År 1765 förklarade Ständerna, att de ej heller ville befatta sig med privata besvär i tjenstesaker, men förbehöllo sig dock att vid slika ärender lägga den hand, som granskningen af Rådsprotokollen föranleder. En hufvudsak blef naturligtvis förändringen af hvad man kallade *Systemet* — det vill säga allianserna och den utrikes politiken, som i dessa tider allt för mycket bestämde alla inre förhållanden i Sverige. Detta stridsfält öppnades vid frågan om de återstående Fransyska subsidierna, angående hvilkas rätta belopp redan förut tvist hade uppstått. De hade, ehuru 1758 ökade, under sista åren af kriget ej af Frankrike blifvit betalda. Sveriges derigenom påskyndade särskilta fred, jemte den omständigheten att Sverige aldrig uppfyllt villkoret att slutligen öka sin styrka i Tyskland till 30,000 man, tjenade nu af Frankrike hufvudsakligen till skäl att nedsätta Sveriges fordran; men den uppkomna stridigheten sträckte sig till flera delar af de ingångna fördragen. Redan före riksdagen hade likväl Frankrike gjort ett förlikningsförslag. Franske Ambassadören i Stockholm Baron Breteuil erbjöd för alla Sveriges fordringar, i följe af Traktaterna af 1754, 57, 58, i ett för allt, 12 millioner Livres, att betalas med 1½ million årligen inom 8 år, räknade från den 1 Jan.

1765, dock med villkor, att *Sverige under tiden så ställde sitt förhållande, att det på det närmaste instämde med Frankrikes intresse.* Det var ett nödankare för bibehållandet af den Fransyska inflytelsen. Kansli-Collegium, härofver hördt, hade tillstyrkt antagandet af anbudet. Vid öfverläggningen i Rådet hade frågan blifvit delad i tvenne. Den *första* var, huruvida de 12 millionerna skulle antagas, med eftergifvande af allt hvad Sverige derutöfver kunde äga att fordra, en fråga, hvilken 11 rikets Råd, Hjärne, Rudenskjöld, Friesendorff, Liewen, Fleming, Lagerberg, Hamilton, Scheffer, Seth, Ekeblad, Rosen, besvarade med *ja*, under det 4, Törnflyckt, Horn, Löwenhjelm och Bonde hade ansett saken böra lemnas till Ständernas eget bedömmande, då deras sammankomst var så nära för handen; i hvilken åsigt *Konungen* instämde. Den *andra* frågan blef, huruvida de af Frankrike erbjudna betalningsterminerna kunde anses antagliga, hvilket bifölls af 9 rikets Råd, Hjärne, Rudenskjöld, Liewen, Fleming, Hamilton, Scheffer, Seth, Ekeblad, Rosen, men mer och mindre bestämdt afslogs af 6, nemligen Törnflyckt, Horn, Löwenhjelm, Bonde, Friesendorff, Lagerberg. Svaret blef således i det hela jakande, men en *önskan* tilladen, att betalningsterminerna måtte förkortas. — Riksdagen samlades, och Rådets förhållande i denna

sak blef ett hufvudämne för anmärkning. Mindre Sekreta-Deputationen i sitt betänkande häröfver förebrår senaten, att denna angelägenhet, sedan den i två och ett halft år med Frankrike varit under afhandling, slutligen blifvit så brådstörtad, att ifrån den 4 Nov. 1764, då Franske Ambassadören aflemnade sin deklaration, intill den 1 följande December allt blifvit afgjordt, oansedt Kongl. Maj:t med Råds råde redan i nästföregående September månad hade utfärdat Riksdagskallelsen: att 12 millioner blifvit antagna, ehuru Sveriges fordran intill den 12 Juli 1768 malles vore 16 millioner; och att, ehuru Subsidietraktaten med Frankrike blott gällde till 1768, denna allians likväl nu genom de till och med 1775 utsträckte betalningsterminerna i sjelfva verket äfven blifvit utsträckt i 4 år till, och derigenom *ett band lagd på riket* *).

Rådet, som undvek det muntliga förhöret i Utskottet, afgaf en skriftlig förklaring, som befans otillfredsställande. I anledning häraf ansef mindre Sekreta-Deputationen i ett nytt Betänkande de sistnämda i rikets Råd, som sålunda indirekt tillstyrkt förlängandet af Fransyska Alliansen *hafva förverkat Rikets Ständers förtroende:* ville dock Sekreta Utskottet af ädelmod göra undantag för de

*) Hela denna framställning är efter Sekreta Utskottets Protokoll den 15 Aug. 1765.

tre Rådsherrar ibland dessa, som sedan sista riksdag inträdt i Rådskammaren, nemligen Liewen, Rudenskjöld och Hjärne; så blefvo deremot de öfrige 6 så mycket felaktigare, som de äro just desamme, som beslutat det sista för riket så förderfliga kriget, hvilket väl Riksens Ständer dem tillgifvit, men aldrig i den tankan att de skulle framhärda i samma princip.

Striden härom kan anses såsom Hattarnas sista i Sekreta Utskottet vid denna riksdag. Grefve Axel Fersen ansåg sig, såsom svåger med Ekeblad, böra afträda. Först ville han dock, med stöd af sin rätt, yttra, att flera till målet hörande omständigheter, såsom korrespondensen emellan vår Ministèr och Svenska Ambassadören Baron Ulrik Scheffer i Paris, blifvit förbigångne. Rådet, sade han, hade i tre års tid gjort allt hvad de kunnat för subsidiernas utbekommande: de hade lika litet varit mästare öfver summan, som betalningsterminerna, och hvad den förre beträffade, så hade äfven Ständerna vid sista riksdag tvillat, att Sveriges fordran oafkortad kunde utgå. Hvad anginge terminerna, så kunde han ej med Sekreta Utskottet tro, att de innefattade en uttrycklig förlängning af Alliansen; men väl ville han till Utskottets omprofvande hemställa hvad verkan Rådets afsättning skulle äga på traktaterna, då en Ministèrs öde gemenligen vore oskilj-

aktigt från de traktaters bestånd som den tillskyndt. Hvad riket hade att vänta af Ryssland och England, hade visat sig i Nystadtska freden. Endast de största makter kunde sjelfve bestämma sin politiska ställning. De andre måste välja emellan redan gjorda statsplaner, och omfatta den, som med deras intresse än mest öfverensstämmandet. I dessa belägenhet befunne sig beklagligen Sverige. Frankrike och England ägde i allt stridiga intressen. Sverige och Frankrike hade af ålder haft en förbindelse, som, 1738 upplifvad, 1754 åter förnyades. Engelska Alliansen, som nu bereddes, vore med den Franska oförenlig, och kunde ej heller ingås utan samråd med Frankrike, enligt 2 § i 1738 års Traktat. Allmänna tanken vore, att allt hvad nu åsyftades blott skedde af hat mot 1738 års System. Detta vore nu endast föremål för det bittraste klander, ej mindre i fråga om inre styrelse än yttre politik. Ändamålet af både det Finska och Pommerska kriget hade varit återbekommande af Sveriges förlorade provinser, hvartill sannolikheten varit för hand fast utgången blifvit annorlunda. Ansåg man perioden sedan 1738 för landet så olycklig, så borde man också veta huruvidant tillståndet vär förut, och om ej all industri, handel och rörelse legat i vanmakt. Han (Forsell) hade ej varit med då 1738 års System vidtogs, men hade af äldre

och senare tiders handlingar inhämtat, att dåvarande Ständer ansett landets rikedom mindre bestå i roulerande guld- och silfvermynt, än i folkmängdens och näringarnas tillväxt. Sedelmyntet, som inkom af nödvändighet, hade ock haft sin goda sida. Ville man ej öka oenigheten i landet, så fordrades fogligare utvägar än de nu föreslagna, helst intet af de i Grundlagen anförde skäl till Rådets entledigande här inträffade, och Rådet i allmänhet, såsom en *barriere mellan Konung och Ständer*, borde med varsamhet behandlas. — Erkebiskop Menander rådde till skonsamhet: Biskop Filenius försvarade: Biskop Serenius fann Riksrådet Grefve Rosen, hvars ålder och förtjenster väckte medlidande, äfven mer brottslig än de andra, emedan han med sin falska beräkning af krigskostnaden till 24 tunnor Guld inledt Rådkammaren i det olyckliga kriget: Frankrike, som vållat det, borde det ock betala: penningarna voro blodspenningar och tålde ingen afprutning. Borgmästaren Cervin påminte, huru riket sedan 1720 i aderton års tid styrdes efter principen att sitta i stillhet, huru landet tilltog i hushållning, riksgälden betaltes, kassorna föröktes, redbart mynt var gängse, rätt och lag hade sin jemna gång och riket sin aktning; huru man sedermera sett ett motsatt förfarande med princip af conqueter, rådslag byggde på probaliteter, finans-

verket fotadt på imaginärt mynt, krig började utan tillräckliga medel, landet med skatter besväradt och riket i en tärande gäld försatt: hvad under om Ständerna ej hade förtroende för styresmän, som följt en för riket så olycklig plan? — De häftigare Mössorna ropade emot Rådsherrarna: "Bort med alla nio!" — Den fogligare meningen, att åtminstone trenne bland dessa, Hjärne, Rudenskjöld och Liewen, hos Ständerne skulle anmälas till någon mildring, vann dock pluralitet. Af de öfrige hade Ekeblad och Scheffer redan genom afskedsansökningar *) sökt förekomma sitt öde.

Intressant är debatten om formen för sjelfva expeditionen till Rikets Ständer, om man kommer ihåg att Hattarna hittills försvarat Sekreta Utskottens makt, under det Mössorna deremot mer omedelbart yrkat på Ständernas egen. Nu är det de senare, som mästare af Sekreta Utskottet, neka Fersen att få gå till plena med sin särskilda tanka, emedan Utskottets anmälan till Ständerna om Rådsherrarnes entledigande komme att, enligt vanligheten, ske i *generella termer*, utan uppgifvande af skälen (för den angelägna ministerjella tystheten skull) och emedan — såsom orden föllo sig —

*) Den 5 Aug. 1765. Sekreta Utskottet yttrade, att det ej hade något emot bifall dertill, med förbehåll af öppen talan.

det vore örimligt att anföra skäl emot ett dokument, som inga skäl innehölle. Utskottets skrifvelse af den 15 Aug. 1765 innehåller, att det vid pröfningen af de ofvannämda *nio* Rådsherrars förhållande funnit såduna felsteg vara af dem begångna, som betaga dem det förtroende de som rikets Råd böra äga; hvilket, utom de tvenne, Grefve Ekeblad och Friherre Scheffer, som redan tagit afsked, i synnerhet gälde de 4 äldste, nemligen Grefve von Rosen, Grefve von Seth, Friherre Hamilton och Friherre Fleming, men i mindre grad Grefve von Liewen, Friherre Rudenskjöld och Friherre Hjärne, som först sedan sistlidne riksdag bekläd Rådsembetet, och hvarken haft del i hela den olyckliga kedja af rådslag, som träffat land och folk, ej heller i sin början beredt de saker, vid hvilkas slut de sedermera tillika med de föregående lagt händen. Ståndens pluralitet instämde härtill. Senare återtogo Ständerna sitt förord för Rudenskjöld, hvarföre äfven han måste taga afsked *), hvarmot Liewen och Hjärne bekräftades i deras Råds-

*) Liewen blef af Sekreta Utskottet tillika föreslagen, det vill säga, i sjelfva verket nämd till Generalguvernör i Pommern. Af de entledigade Råden erhöll endast Grefve Rosen för sin ålder, sjuklighet och långliga tjenster, pension, eller som det kallas, en årlig gratifikation af 4000 daler Sm:t. Riksdagstidning den 30 Dec. 1765.

embeten *). Man fick att nära nytt Råd. Genom tio utnämningar fylldes de rådstolar, som död eller afsked lemnat lediga **). Man fick en ny *Premier-minister*, såsom Kanslipresidenten nu hette. Vid första omröstningen dertill i Sekreta Utskottet kallades dertill Riksrådet Grefve Adam Horn, för att äfven genom namnet fira segern af hans fars, Arvid Horns, återvändande system. Han afsade sig förtroendet, sägande, att han i all sin tid följt trumman. Då nämdes Riksrådet Grefve Carl Gustaf Löwenhjelm, och emottog den honom erbjudna värdigheten. — Det är bekant att Bondeståndet, såsom uteslutet ur Sekreta Utskottet, hvarken ägde del i rådsval eller utnämning af Premier-minister. Nu underrättas vi, att det ej ens var bruket att notificera Bondeståndet hvem som blifvit

*) Fredrik den Store, hvars personliga vänskap Riksrådet Rudenskjöld ägde, erbjöd honom vid underrättelsen härom en fristad hos sig, men han ville ej lemna sitt fädernesland.

**) De andre riksdagens lopp till Riksråd nämde voro Axel Lagerbjelke, Pehr Kalling, Otto Wilhelm De Geer, Carl Hermelin, Göran Gyllenstjerna, Eshjörn Christian Reuterholm, Carl Funk, Johan v. Wallvijk, Fredrik Ribbing, Joachim von Düben. Före riksdagen hade de begge gamle Senatorerne Gustaf Bonde och Thure Gabriel Bjelke, som ej hunno fullständigt upplefva fallet af 1738 års system, samt Riksrådet Anton Johan Wrangel gått ur tiden.

Premier-ministern, och de, [illegible] Mössorna funno ej skäl att afvika från detta bruk.*)

Det bar i vallmänhet sitt intresse att betrakta partier i deras öfvergång från opposition till Minister, eller tvärtom. Med Hattarna, som nu trädde i oppositionen, inträffade att de ej blott öfverlefvat utan i sjelfva verket utlefvat sin makt. De hade innehalt den länge nog att uttömma alla dess medel, hvarföre och partiet mot slutet så upplöste sig, att äfven dess ifrigaste anhängare tvekade hvar de skulle igenfinna det gamla Hattpartiet, och misströstade om bildandet af ett nytt. Följden visade att partiet förlorat sin egen grund och endast kunde verka på en annans, hvarföre man ser det dels söka stöd hos hofvet, dels sprida sig bland Mössorna. Om denna Hattpartiets söndring och uppsesning lemnar en egenhändig uppsats af Riksrådet Grefve Carl Fr. Scheffer, *angående tillståndet i vårt näst före början af 1765 och 66 års riksdag*.**)

*) Sekreta Utskottets Protokoll d. 22 Aug. och 5 Sept. 1765. — Men enligt Sekreta Utskottets Protokoll för den 1 Juni 1769 synas likväl valet *ad notitiam* sedermera blifvit anmält äfven hos Bondeståndet, såsom ock skedde med Grefve Ekeblad, de han utkallades vid sistnämde riksdag till President i Kansliet.

**) Införd i Handl. rörande Skandinaviens Historia, 16 Del., s. 177; den är deterad den 4 Oktober 1764.

den bästa underrättelsen, hvarföre vi derutur meddela några utdrag.

Den begynner med ett försvar för partiets hufvudmän, hvilkas närmande till hofvet hade sin grund i omständigheterna, men ej i någon plan, mot friheten, och detta försvar utföres i synnerhet med afseende på Grefve Axel Fersen, som allt sedan 1760 års riksdag syntes äga hofvets förtroende. Vi ha omtalt Frankrikes åtgärd vid den slags kompromiss emellan partierna, som utmärkte sistnämda riksmöte. Här får man den inre historien deraf. Det gamla Hattpartiet söndrade sig då inom sig sjelf, säger författaren; personliga afsigter blefvo för första gången mer gällande än partisyften, i synnerhet glömdes bort att hela rådet var af ett enda parti sammansatt, och att man omöjligen kunde angripa Rådet för krigets skull, utan att tillika stöta och skingra hela partiet. — Han klandrar att Hattarna ej blott tilläto utan sjelfve till en del gjorde angreppet. Ifrån första början af riksdagen uppkom således, säger han, en konfusion i partierna, som märkligen öktes genom Pechlins personliga uppförande, hvilken hade fått ett stort anhang med sig. — Följden af Hattarnas uppförande blef det gamla partiets skingring och pluralitet för Mössorna, som redan ropade på hämd och räfst

öfver allt hvad sedan 1730 förelupit var. "Vid en sådan befarad extremitet — heter det — föll då varande Landtmarskalken Grefve Fersen på den tanken att sätta sig tillsammans med de förnuftigaste och minst ifriga ibland Mössorna; skaffa Mösspartiet i gemen vissa mindre obilliga fordringar; ställa hofvet tillfreds i de mål, hvarigenom det trodde sig mest förlämpadt, och således på en gång vinna riksdagens slut och göra de uppeldade Mössornas hämdelan om intet. Detta allt blef verkställdt, och riksdagen slöts, men med allmänt missnöje å alla sidor. De få öfverblefne Hattar, som ännu höllo tillsammans, voro missnöjde med en förlikning, hvarigenom de nu sågo Mössorna bredvid sig i alla allmänna verk, och derjemte sig sjelfva, som de trodde blottställda för hofvets ressentiment, sedan detta vunnit sitt ändamål och utplånat ända till håkomsten af hvad 1756 förelupit var. Mössorna i gemen åter beklagade sig, att riksdagen blifvit afbruten, utan att de fått nyttja en så länge efterlängtad konjunktur. Hela riket och i synnerhet de som ingen del haft i riksdagsgöromålen, klagade öfver Ståndernas förfarande i tjenstesakerna; öfver otaliga skedde prejudicer; öfver den allmänna kassans uttömmande i enskildas favör; öfver oordentligheter, som ännu icke blifvit sedde i sådan mån. Denna allmänna jäsning var dock icke

den värsta af den öfverståndna riksdagens följder. Man märkte nu ögonskenligen hvad som långt värre var, att nemligen all myndighet i riket var alldeles försvunnen. Rådet hade igenom åtskilliga Ständernas bref i flera delar fått mera bundna händer, än Fundamentital-lagarna dem lemnat. Ständernas förfarande dessutom i anseende till kriget; de tal, som utan ringaste menagement hade blifvit hållne på Riddarhuset och i flere Stånd mot Riksens Råds personer, utan att de fått minsta tillfälle att försvara sig; och ändtligen sjelfva Rådsvalen, som under denna riksdag med helt ovanliga intriger för sig gått; detta allt hade dels minskat rådets anseende i gemen, dels satt sjelfva embetet i osäkrare och förligare omständigheter än det tillförene varit, och borde således föda af sig en större vårsumhet i rådslagen än en kraftig administration tillåta kan. Betraktade man tillika Ständerna sjelfva, som den högsta makten i riket tillkom, så hade deras anseende i landet ännu i högre grad aftagit. Man hörde intet annat omtalas, än den oerhörda korruption, som sades hafva varit driffjädern till de fleste Ständernas göromål; man såg i landsorterna kringlöpa förteckningar på Ständernas så kallade promotioner, och priset, som blifvit satt på hvarje befordran; man ryste vid åtanken af ett sådant möte, och när kort efter Ständernas skils-

messa åtskilliga brydsamma omständigheter åstadkommo ett rykte om en ny riksdags utlysande, fasade man allmänneligen derför. De bäste patrioter, de störste älskare af vår frihet bekände uppenbarligen, att ehvad nöd ock kunde vara å färde, vore Ständernas sammankallande ett ännu större ondt och det minst tjenliga af alla hjelpmedel. När nu i ett samhälle alla de moraliska kroppar, hos hvilka den lagliga myndigheten bör finnas, förlorat deras anseende i nationens ögon och till en del verkligen mist den styrka de äga borde, så kan man lätteligen föreställa sig, huru i detta samhälle tillgå måste. Så har ock hos oss verkligen tillgått, all lydnad för lag, all subordination, all ordning har ögonskenligen och dagligen aftagit. Det enskilta intresset har blifvit rådande öfver det allmänna, enskiltas beqvämligheter öfver rikets tjenst, egen vilja öfver embetsmäns bud och befallningar. Dertill har stött en förvirring i vårt penningeväsende, som lättligen kan bevisas vara af allt det föregående upprunnen, men af sig födde en i Sverige aldrig tillförene sedd dyrhet på all ting; en otillräcklighet af Kronans inkomster mot dess behof och följaktligen en förlägenhet hos regeringen, hvarur den på intet sätt igenom egen åtgärd sig reda kunnat. — Jag kallar förlägenhet hos regeringen, då den måste se rikets tarfvor i de sund-

gängligaste delar brista; se att fästningar och försvarsverk luta till undergång; att hela arméen är obevärad och intet enda regemente försedt med dess nödigaste behof; att de värfvade regementerna snart sagt icke mera äro till; att försvarsverket till sjös är lika förfallet som till lands, då de gamla skeppen ej kunna underhållas, nya ännu mindre byggas, och alldeles inga medel finnas till utrustning och exercis; att en stor del af rikets betjening, både af civil- och militär-staten, föga annat än förgås af hunger och nöd, emedan penningelönerna till deras föda och utkomst alls intet förslå; och att ändtligen en så otillräcklig stat ändå intet kan med rikets inkomster bestridas, utan att lika fullt utgifterna öfverstiga tillgången med många tunnor guld. Uti ett så bedröfligt och för hvar Svensk man hjertsvidande rikets tillstånd, har Rådet icke längre kunnat undvika Riksens Ständers sammankallande, och Konungen har deri instämt dels af samma öfvertygelse, dels tilläfventyrs af hemlig förhoppning, att af den allmänna förvirringen hämta någon förmån för konungamakten; ehuru intet Hans Majts steg sedan förra riksdagen derät synes syfta, och minsta anledning ej heller är att Rådet skulle sådant vilja gynna." Författaren öfvergår derefter till frågan, huru en del betydande Hattar, och i synnerhet Landtmarskalken vid

1756 års riksdag kunnat blifva vid hofvet så väl anskrifne. "Jag måste bekänna, fortfar han, att jag icke äger mig egentligen bekant allt hvad emellan hofvet och Grefve Fersen kan vara förelupit, och att jag således intet kan besvara detta inlast annorlunda, än med anförande af hvad jag kan och bör dömma, dels af hans personliga omständigheter och karakter, dels af det förtroende han mig och flera sina vänner gjort. Men dettu torde göra tillfyllest då man besinnar, att om också, emot all sannolikhet, Grefve Fersen skulle hafva tagit något hemligt anslag med hofvet, kan sådant ej hafva någon farlig påföljd, så länge han icke vågar yppa det för någon, eller bjuda till att deruti indraga någon annan med sig. När jag således betraktar Grefve Fersens uppenbara tänkesätt i hela dess vid, den reputation han sig förvärfvat genom frihetens försvar, det intresse han äger i dess bestånd, såsom en af de största possessionater i riket, den fara han icke allenast för sin egendom, utan ock för sin person skulle löpa under en suveränitet, men deremot den säkerhet han under friheten njuter för begge, jemte full visshet om allt hvad hans ärelystnad skulle vilja eftersträfva, när, säger jag, detta allt betraktas, så tillstår jag mig icke finna någon tänkelse dertill, att Grefve Fersen skulle vilja arbeta för hofvet emot vårt nuvarande regerings-

sätts bestånd. Men deremot kan jag nogsamt begripa, att den art af förlikning, som vid slutet af 1760 års riksdag emellan båda partierna ingicks, kunnat öppna vägen till en kommunikation emellan hofvet och Grefve Fersen, som tillförene icke varit möjlig. Det har då kunnat hända, att hofvet yttrat sitt missnöje öfver Mössorna, som endast tänkte på sig sjelfva, och utan afseende på riket eller hofvets enskilda intresse, som dem dock så ansenligen understödt, uppenbarligen ådagalagt deras afsigter inga andra hafva varit, än att taga väldet ifrån Hattarna och behålla det för sig. — Grefve Fersen har såsom god medborgare och patriot kunnat anföra ett nästan dylikt rön. Han har kunnat intyga, huru Hattarna, som i början intet andades annat än frihet, lag och allmänt väl, sedermera glömt bort dessa principer, blifvit laglöse i stället för laglydige, bortbytt friheten i sjelfsvåld och ändtligen fallit i tvedrägt med sig sjelfva. Af sådana inbördes bekännelser har naturligt ett större förtroende bort uppväxa emellan Grefve Fersen och hofvet. Man har då kunnat ledas ifrån den ena reflexionen till den andra, och ändtligen stadna i den öfvertygelsen, att under en sådan täflan emellan tvenne partier, som hittills varit, riket svårligen står att hjelpas; att de bästa författningar, som af det rådande partiet tagas, alltid af

det andra tadlas och göras fruktlöse; att ett sådant inbördes krig tillskyndar intetdera någon väsendtlig förmån, men underhåller oro och osäkerhet hos begge; att det vissaste är rikets försvagande och förakt, och att hög tid är att utan afseende på fordna partier, arbeta på återställande af lag, ordning och ett stadgadt väsende i vår rikskropp. — Hvad jag med visshet vet, är att hofvet nu vill synas intagit af dessa tänkesätt; att man derstädes talar om intet annat än glömska af det framfarna, upprättande af kärlek och förtroende emellan rättsinta medborgare, af hvad parti de ock tillförene må ha varit, samt rikets upphjelpande utan afseende på enskilta intressen. — Så snart hofvet för ett sådant tungomål, det må nu vara uppriktigt eller förställdt, så följer deraf åtminstone, att dess uppförande både emot Grefve Fersen och andra Hattar icke kan vara annat, än hvad det nu är, och att af deras olika bemötande vid hofvet emot förra tiden, intet slut kan dragas till någon plan mot friheten. — Men då jag å ena sidan anför detta, hör jag äfven å den andra tillika anmärka, att ehvad uppriktighet man ock vill medgifva Drottningen, som egentligen determinerar hofvet, i hennes närvarande uppförande, man dock aldrig kan föreställa sig eller tro, att hon inom sig sjelf öfvergifvit sin gamla plan till konungaväldets utvid-

gande, eller afsagt sig allt hopp att derutinnan lyckas. Hvaraf följer att man ej utan största varsamhet och försigtighet kan och bör med hofvet umgås. — Detta är nu i sanning det begrepp jag efter nogaste besinnande kan göra mig om sakernas belägenhet i närvarande stund. Frågas vidare, hvad i följe deraf för en redlig patriot tillgörandes är? så måste jag, till att svara på denna fråga, aldraförst öfverväga den meningen som jag af några välsinnade män hört framkastas, att man nemligen åter borde upplifva det gamla Hattpartiet, som, ehvad svagheter det kunnat falla uti, varit i början ostraffligt i dess principer om friheten och det allmänna hästa, och med hvilket man följaktligen kunde göra sig säker mot allt hvad å hofvets sida under dess nu antagna uppförande kan ligga förborgadt. Jag kan så mycket mindre neka hvad om Hattpartiets principer anföres, som jag på ingen annan grund gått in deruti, och ifrån mitt första inträde i verlden aldrig ett onda ögonblick afvikit ifrån dessa principer och detta parti. Men jag har beklagligen sett begges undergång! Jag har sett penningar blifva själen af hela sammansättningen och partiet resa sig emot medlemmar, som det troligen och ifrigt tjent. När nu således frågan blir om partiets upplifvande å nye, så måste jag å min sida framför allt begära veta, hvar partiet nu för tiden är?

Nog kan jag nämna tio, tolf eller tillåfventyrs tjugo redliga män, som varit Hattar, och alltid tänkt samt ännu tänka såsom partiet fordom gjort, men hvad ville män med en sådan handfull folk uträtta? Skulle man vilja samla ett större antal, så fordras dertill penningar, och skulle man vilja fortfara att använda ett så nedrigt medel till partiets sammanhållande, så måste jag rent bekänna, att jag ej vet hvar några penningar äro till fångs. Dock jag går ännu längre. Om jemväl penningar skulle kunna fås och ett talrikt parti åter upprättas, hvad skulle blifva objektet för dess göromål? Att vara vakande på hofvets försök mot friheten. Men sedan sista riksdag hafva inga sådana försök af hofvet blifvit gjorda, och dess nuvarande uppförande och språk kunna på intet sätt tadlas. Man hade således intet annat objekt att presentera partiet än hemliga afsigten, hvilkas existens jag väl intet vill eller kan bestrida, men ock har lika svårt att leda i minsta bevis. Det bleſve följaktligen ett förhatligt ämne till sammansättning, och dess säkraste följder skulle blifva att tvinga hofvet tillbaka i Mössornas händer. — Jag kan fördenskull, efter min fulla öfvertygelse, ej annat finna, än att en nitälskande medborgare nu bör försaga sig allt parti. — Blifver riksdagen med en sådan anda börjad, så lära snart nog visa sig, hvad hofvet egent-

ligen förer i skölden. — Ehvad hända må, anser jag den närvarande ställningen emellan hofvet och partierna såsom dyrbar och ovärderlig, åtminstone i det afseendet, att vi ändtligen nu få göra ett försök till uteslutande af penninge-korruption vid riksdagarna, som tilläfventyrs varit egentliga ursprunget till våra i grund förderfvade seder i gemen.

Skriften är i hög grad betecknande så väl för rikets tillstånd, som för det fallande partiets, för saker så väl som för personligheter, och ibland dessa ej minst för författaren sjelf, Kronprinsens f. d. Guvernör efter Tessin, en ädlare man än han, men så född med det godas fördomar, om uttrycket tillåtes, att han var en föga skarpsynt domare af det onda i verkligheten. Man finner att Franska Kabinettet, under namn af det *Platonska Sverige*, utmärkt dem, hvilka alla erfarenheter af regeringssättets *praktiska* olägenheter ej kunde rubba i den fasta tron på dess *teoretiska* förträfflighet *). Såsom

*) Om detta var många Hattars tro, så ginge vissa Mössor ännu längre och förmente, att ur en så förträfflig grund ej heller annat än förträffliga frukter kunde uppväxa. Den gamle Presidenten i Svea Hofrätt, Fredenstjerna, yttrade sig i ett memorial på Riddarhuset d. 6 Okt. 1706, att "vår Regeringsform ej af englar synes bättre kunna författas." Han omtalar der, huruledes han sjelf fört pennan vid de hemliga öfverläggningar, angående Regerings-

en af Representanterne för detta tänkes att kan och den ädle Carl Fredrik Scheffer anses, som drömde om enighet nyss före 1765 års riksdag, och hoppades korruptionens upphörande — vid en tidpunkt, då den tvertom utbredde sig mer än någonsin.

Bevixet för det sista hämta vi ur Franska ministeriella handlingar. Franska Ambassadören Baron Breteuils benigaste uppdrag — heter det *) — var ledningen af 1765 års riksdag. — De förnämsta medlen för denna försökta ledning voro gratifikationer och understöd i penningar. Engelske Ministern Chevalier Goodorik utdelade stora summor; Grefve Osterman, Ryska Sändebudet, hade en lika öppen hand; Frankrike ej mindre ädelmodigt; bekostade på denna riksdag ifrån Januari 1765 till Juni 1766 nära 1 million 830,000 Livres, hvaraf Danska hofvet betalte 160,000, likaledes i afsigt att understödja Rådet till upprätthållandet af Fransyska alliansen. — Det finnes en specifik räkning på Baron Breteuils första reqvisition för riksdagen. Han trodde sig då kunna komma ut med 600,000 Livres; af dessa skulle 137,000 användas att leda riksdagsmannavalen, 36,000 att i samråd med hofvet köpa fullmakten på Ridderhuset, 12,000

formen, som Landshöfdingen Baron P. Ribbing och Lagman Gyllencreutz redan år 1746 förehade.

*) Flassan VI, 560.

i månaden under att ån till underhåll för fattiga men nitiska adelsmän, 10,000 i månaden för lika beskaffade borgare, 6,000 i månaden för det lägre Presterskapet *). — Men under riksdagens lopp gingo omkostnaderna vida högre och ända till den förutnämda summan. — Emellertid blef utslaget, såsom bekant, belt och hållet emot Fransyska intresset; och då den nya Ministèren i Sverige den 5 Febr. 1766 förnyade alliansen med England, upphörde Frankrike att betala subsidierna, hvilkas reglering varit Hattarnas sista omsorg. Hvad man denna tid trodde om hvarandra, derpå kan äfven till bevis anföras, att ibland skälen till Mössornas förbittring var den tanka, som många af dem blindt hyste, att det afgående Rådet för sina personer fullt uppburit det redan omtalda tvistiga beloppet af dessa subsidier **). Den vexling af ovänliga förklaringar emellan det nya Rådet och Franska Kabinettet, som nu följde, afbröt det senare genom

*) Korruptionen begynte vid beredelserna till en riksdag genom köpta fullmakter och val. Den fortfor under riksdagen. Ändtligen köptes ock riksdagens slut. "En hederlig man, som varit förbunden med Ryska Ministern, har sagt mig, att det kostade Grefve Osterman endast i Presteståndet 15,000 plåtar för att förmå dem att sluta riksdagen." — Schönberg i Bergii handelsvifna Samlingar. — Riksdagen hade varit i sextan månaden.

**) Handskriftlig anmärkning af Biskop Nordin.

att återkalla sin Ambassadör, hvars sista uttryck af sin Konungs vänskap för Adolf Fredrik personligen äfven af det nu herrskande partiet upptogs som en skymf *).

Redan under riksdagen hade Hertigen af Choiseul den 22 April 1766 för Baron Breteuil i Stockholm tillkännagifvit sitt hofs beslut att *ändra system* i afseende på Sverige; en ändring, som han likväl förbjöd Ambassadören att ännu låta märka för någon af Frankrikes vänner, ej en gång för *Fersen* och *Scheffer*. — Frankrike, säger Hertigen, har begått ett fel att, genom understöd för ett så kalladt patriotiskt parti (Hattarna) i Sverige, blanda den kungliga makten och i detta rike upprätta ett slags metafysisk styrelse, som möjligen dugde för Svenskar, som vore så vise som Plato, men med all denna vishet ej förmådde hålla Sveriges makt på en sådan fot, att man i denna krona kunde finna en nyttig allierad. Den förre Konungen i Sverige älskade ej Frankrike. I stället för att tåligt afvakta hans död, har man, för att förstöra hans märke, drifvit ända till ytterlighet de principer, som antogos efter Carl XII:s

*) Jfr Berättelsen om dessa underhandlingar i Sekreta Utskottets Protokoller för 1769 års riksdag. Ett Franskt sändebud af andra rangen blef likväl alltid här.

död. Från denna tid har Konungen i Frankrike ej ägt Sverige, utan det så kallade patriotiska partiet till bundsförvandt för sin krona. Hvar har det blifvit följden? Att det krig, som Sverige genom Frankrikes inflytande företog mot Ryssland, blifvit första steget till Svenskarnas förnedring. Från denna tid har man i Stockholm ej sysselsatt sig med annat än att bekriga sin Konungs tänkesätt och känslor, och att under denna strid undergräfva rikets väl. Då den nuvarande Konungen uppsteg på Sveriges thron var han personligen böjd för Frankrike; han hade förmält sig med en Prinsessa af Preussen, hvilken makt då med oss var förbunden. Konungen i Preussen, som hade inflytande på sin syster, borde, liksom vi, äga intresse uti att betiena sig af Svenska makten emot Ryssland och Österrike, som då voro våra fiender. Men huru framgå på denna bana, så länge vi ej vore förbundna med Sveriges rike utan med ett parti? Så länge våra patriotiska vänner och i synnerhet Grefve Tessin blott sysselsatte sig med att såra och förödmjuka Drottningen i Sverige, som stolt och ärelysten tänkte på sin ära och sin makt, hvilka det patriotiska partiet åter blott tänkte på att undertrycka? Det fans två fraktioner i riket, och Frankrike invecklade sig i dessa partiers strider, utan att besinna, att det var Sverige med sitt

[illegible]skap, sina skepp och sin handel, som för oss var af vigt, men ej hvilketdera Hattarna eller Drottningen hade öfverhanden. I sista kriget har man sökt draga någon nytta af vår allians med Sverige. Man uppgjorde en plan, hvars utförande för de allierade, och i synnerhet för Frankrike skulle varit ganska fördelaktig, om Svenskarne kunnat eröfra Preussiska Pommern. Sverige skulle åter kunnat blifva en fruktansvärd makt i Tyska rikets rygg och intaga den ställning, den store Gustaf åt det förvärfvat. — Planen har misslyckats, mindre genom Konungens i Preussen makt än genom intrigerna i Stockholm. — Jag slutar af dessa erfarenheter, fortfar Hertigen, att det aristokratiska, demokratiska och *platonska* Sverige aldrig blifver oss en nyttig allierad; och att, om det ingår i Frankrikes intresse att bibehålla sina förtroliga förbindelser med denna krona, man måste ettdera öka den monarkiska makten i Sverige, så att Konungen har ledningen af rikets makt och af utländska förbindelser, eller ock så befästa Rådet, att dess medlemmar ej kunna afsättas, utan dela suveräniteten med Konungen, men Ständerna endast församlas för bevillning och fördelning af skatterna samt afgifvande af föreställningar i afseende på den inre styrelsen. — — —

Ko-

Konungen (i Frankrike), efter mogen öfverläggning om sitt politiska system i hänseende till Sverige, har ansett det enligt med sitt rikes bästa, att återkomma från de fördomar, som hittills fördunklat Frankrikes sanna intressen i förhållande till Sverige. Hans Maj:t har trott, att det ej anstod Frankrike att endast vara allierad med ett parti i Sverige, och ett parti, som nu hvarken är, eller alltid kan vara, det starkaste. Konungen vill rikta sina mått i Stockholm efter en fast plan, och anser den bästa vara att begagna sig af den närvarande oron i Sverige, för att vid tillfälle återgifva dess Konung den myndighet, som de föregående riksdagarna honom beröfvat. Man borde söka förmå våra vänner de så kallade Hattarna, att dertill samverka. Men desse skola vara lika mycket emot ett sådant förslag som Rysslands anhängare, hvilka visserligen ej ha för afsigt att öka den kungliga myndigheten: ty i denna hänsigt fins ingen skiljaktighet emellan partierna. — Våra vänner skola säga oss, att man måste söka sluta denna riksdag och sedan sammankalla en annan, der man skall taga hättre sina mått och vinna fördelen ifrån motpartiet. Men, märkom det väl, när patrioterne säga er, att de vid en ny riksdag skola få öfverhanden, så är detta som om de sade eder: kosta än-

nu två millioner på oss i två år, och Frankrikes vänner, som vilja uppehålla vår närvarande regeringsform, skola besegra motpartiet, som är Frankrikes fiende, men har samma ärelystnad och vill samma regeringssätt. Betänken väl (jag kan ej nog upprepa det), hvilken nytta kan väl Frankrike hämta af våra vänners öfvermakt? Ingen, om man ej derföre vill räkna en tilltagande svaghet. Ty ju svagare Sverige blifver (hvilket visar sig vid hvarje riksdag), ju onyttigare blir det. Och låt vara, att man äfven kunde draga några små fördelar af våra vänners öfvervigt vid nästa riksdag, så skall motpartiet, liksom våra vänner nu, bemöda sig att till sin förmån kalla en ny; hvaraf endast ny kostnad och mindre framgång för Frankrike och höjden af anarki och svaghet i Sverige blifva följderna. I ett sådant sakernas läge måste man bestämdt besluta sig ett dera att hafva till allierad en makt, som har grund och stadga, eller ock öfverlemna den åt sitt olyckliga öde. Det sämsta är att fruktlöst föda enskilta intressen. Efter allt hvad jag nu framstält, befaller Konungen eder att använda edra kunskaper och talanger till befordrande af följande syften: att igenom Frankrikes inflytelse återställa den monarkiska makten i Sverige, hvars befästande skall, i samråd med Konungen i Sverige, blifva Frankrikes enda ändamål, och hvarföre

det ej bör blifva svårt att uppgöra en plan med Konungen och Drottningen samt deras förtrogne; 2:o att förmå våra vänner att derpå ingå, i hvilket hänseende man bör föreställa dem revolutionen såsom det säkraste medlet att störta det nu herrskande partiet.

Man ser att Revolutionen af 1772 redan ligger i denna Memoire*). —— Att endast under handverka för ändamålet, blef så mycket nödvändigare, som 1765 års Ständer, i sitt så kallade *Testamente*, föreskrefvo att väl bibehålla godt förstånd med Frankrike, men aldrig lyssna till någon framställning, som syftade till återställande af det gamla alliancssystemet med denna Krona, utan tvertom vinnlägga sig om befästande af det ingångna förbundet med *England*, och omsorgsfullt iakttaga vänskapen med *Ryssland*, hvadan regeringen bemyndigades att förnya den förra alliansen med denna makt. Arbetena på Finlands försvar inställdes. Ehrensvärd, som till dem gifvit planen, kallades både från Sveaborgs byggnad och Skärgårdsflottans började skapelse. Han till och med uteslöts ur den nya så kallade Fästnings-Kommission, som 1765 års Ständer förordnade, ehuru han sjelf anhöll, att dervid åtminstone bli adjungerad, och Konungen sådant af Rådet fordrade **).

*) Flassan VI, 562—570.

**) Defensions-Deputationens Betänkande om Finlands försvar, den 13 Januari 1770.

Franska Kabinettet inskränkte sig under de nästföljande åren att söka bilda ett parti för sina afsigter ibland särskilta medborgareklasser. I detta ändamål finna vi anmärkt, att Frankrike gifvit ett räntefritt lån åt Stockholms Borgerskap af 800,000 Livres, att det beviljat en årlig gratifikation (man undvek namnet pension) af 12,000 Livres åt Tessin, hvaraf hälften, i fall af hans tidigare död, skulle tillfalla hans hustru, med flera dylika frikostigheter; deribland den märkligaste, att Konungen och Drottningen i Sverige, som för Ludvig XV bekänt sitt penningebehof, af honom emottogo en vängåfva af 1,200,000 Livres *). — Den källa vi här följa, tillägger: "det måste märkas, att Grefve Fersen, som både genom talanger och rang var den mest betydande personen i Hattpartiet, aldrig hvarken tog eller ville emottoga Konungens af Frankrike välgerningar" **).

Vi ha nämt att Mössorna, hvilkas valspråk var *Hushållning*, i synnerhet sysselsatte sig med finanserna och deri uppdagade stora brister och missbruk. Det är tid att betrakta de åtgärder till dessas botande, som utmärkte partiets upphöjelse och påskyndade dess fall. — Riksdagsbeslutet af den 15 Oktober 1766 innehåller hufvudsakligen följande medel till statens upphjelpande och ordnande: "ut-

*) Flassan VI, 561. **) l. c.

sökning af de allmänna medel, som obehörigt ansågos ha stadnat i enskilta händer och hufvudsakligen drabbade intressenterne i de omtalta Vexelkontoren: *förenkling* af förvaltningen och alla statens inkomsters tagande under dess egen hand, hvarföre Bankens betjening förminskades, Riksgäldskontoret sammanslogs med Statskontoret, der äfven den så kallade Manufakturfonden, under Kommerse-Collegii tillsyn, insattes, hvarjemte Tull-arrendet upphörde och Tullverket sattes under Kronans egen styrelse: *besparingar* af alla slag, enligt den i Riksdagsbeslutet yttrade grundsats, att utgifterna böra rättas efter inkomsterna: *reglering af Riksgälden*, hvartill Ständerna ifrån 1767 till nästa riksdag åtogo sig en bevillning: slutligen *indragning af det öfverflödiga Sedelmyntet* tills kursen blefvé *al pari*, och sedelstocken reducerad till det qvantum, som förmodades vara tillräckligt att, *jemte* redbart mynt, underhålla rörelsen; till hvilket ändamåls befrämjande dels åt Bankolån ytterligare förbödos, dels inbetalning af de redan gifna efter 8 för 100 (4 å hufvudstoden och 4 i räntan) anbefalltes, dels vissa Kronans inkomster såsom stora Sjötullen, Hammarskatten, Kopparräntan, Tackjerns- och Alunfonden förordnades skola utgå i silfver. — Ständerna låto utfärda en *Berättelse om Rikets tillstånd*, sådant det var vid riksdagens början, samt de me-

del och författningar de till dess förbättrande vidtagit.

Emellertid voro alla de nyssnämda åtgärder egnade att väcka missnöje och klagan. Den första af dem ruinerade de förnämsta handelshusen i Stockholm, som varit intressenter i Vexelkontoren, och beröfvade en mängd personer, äfven af den lägre klassen, som genom dem haft sitt uppehälle, arbete och bröd. Då *Kjerman*, hufvudstadens störste skeppsredare och varfsägare, i Maj månad 1765 fördes ifrån sitt hus på högvakten, gjorde pöbeln upplopp. Flere Riksdagsmän blefvo öfverfallne — osäkerheten var flera gånger under riksdagen så stor, att Borgerskapet måste patrullera till häst om nätterna, och fråga var om vidtagande af andra utomordentliga säkerhetsmått. Oron spridde sig till landsorterna. I Wedens härad af Elfsborgs län anstiftade en för detta ryttare vid namn Hoffman, hvars riksdagsmannaval blifvit kasseradt, en resning bland allmogen i Maj 1766, till regeringssättets förändring, under förevändning att han dertill hade uppdrag af höga personer, som vid Stockholm skulle vara bönderna till mötes, och understödjas af det nu vid riksdagen underliggande partiet. Vid fråga om förvaringsanstalter häremot i Sekreta Utskottet, föreslogs äfven, att vakterna i hufvudstaden borde få skarpa skott, emedan i Stockholm visade sig

mycken jäsning hos fabrikörer och andra. Missnöjet förde ordet *stagnation* i skölden och man hörde uppenbart sägas, att regeringssättet icke bure sig *). Bonduppruret i Westergötland, som lätt stillades, blef besjunget i en skämtsam dikt **), men hade allvarsamma följder för upphofsmännen. Ständerna satte en Kommission öfver saken. Hoffman dömdes till döden och afrättades: trettioåtta bönder undergingo andra mer och mindre hårda straff ***).

Våldsammast verkade de till myntvärdets upprätthållande vidtagna författningar. Vi ha sett de orsaker, som vållat dettas fall. Dessa orsaker hade under en följd af år varit verksamma, och billigheten fordrade, att ej heller hela tyngden af botemedlet kastades på ögonblicket. Det var likväl hvad i sjelfva verket skedde; utan att riket ändå erhöll fördelen af en realisation. Hufvudplanen gick blott ut på *minskning af sedelstocken* tills kursen blef *al pari;* och, ehuru detta borde ske småningom, så att kursen ifrån 70 mark, hvartill den för år 1766 fastställdes, endast skulle fällas 4 mark om året till 1775, då Riksdalern borde

*) Sekreta Utskottets Protokoll den 16 Maj 1766.

**) Boråsiaden (af J. Ol. Rudbeck), trycktes i Stockholm 1770.

***) Se domen; Riksdagstidning för 1766, N:ris 147, 148.

återfått sitt rätta värde af 36 marker kopparmynt, och guld och silfver skulle komma i rörelsen (hvilket allt med största hemlighet skulle bedrifvas); så verkade likväl beslutet en lika uppenbarlig, som häftig förändring. Banken var tillsluten för alla lån. Alla kapitalister höllo på sina penningar. Förlägenheten blef på en gång så mycket större, som spekulationerna varit utsväfvande; och under det Landtmarskalken i Sekreta Utskottet bevisade, att det funnes mer penningar i rörelsen nu än 1762, klagades att Utskottet sjelft hade största svårighet att negotiera vexlar. — —

Planen af ett långsamt och regelmessigt kursens fallande, äfven om den varit verkställbar, motverkades af sjelfva upphofsmännen, för hvilka möjligheten af en stegrad kurs alltid blef det spöke, hvarigenom de kunde drifvas till ytterligheter.

Bankofullmäktige, åt hvilka blifvit uppdraget att på en gång reglera sedelindragningen och kursen, hade i detta ändamål af Sekreta Utskottet fått sig efter riksdagen tillförordnade tvenne af partiets mest betydande män, förre Landtmarskalken, Generalmajoren Rudbeck och Hofrättsrådet, Borgmästaren Sebaldt med utomordentlig makt. Kursen för 1767 bestämdes till 66 mark enligt planen. Men i Juli samma år föll den till 58, och i början af Augusti till 54. Då det nu föreslogs, att

Banken till kursens stadgande borde uppköpa wexlar, gåfvo Rudbeck och Sebaldt det besked, att den borde gemta sina wexlar till att förekomma kursens stegring, men ej blanda sig i något försök att hindra dess fall; och då werkan härtill blef, att den innan månadens slut sjönk ända till 42 mark, blefvo de så uppskrämde öfver *rykten* att den följande postdag skulle åter *stiga*, att de den 7 Sept. skriftligen tillstyrkte, det kursen genom en kunglig förordning derwid borde fixeras. Bankofullmäktiges hemställan derom blef samma dag i Rådet föredragen, bifallen, och till trycket befordrad med Konungens namn, ehuru hans underskrift saknades, och man wäl wisste att han följande dagen inwäntades till staden. — Följderna, säger den handling wi här följa *), — "hwarigenom krediten på en gång förföll, all inrikes rörelse afstadnade, oändeliga bankknutter sig yppade och priset på waror och egendom nedtwingades under halfva wärdet" — dröjde ej att låta känna sig, och nöden i Bergslagerna blef synnerligt ganska stor.

Den 9 Febr. 1768 afgaf Konung Adolf Fredrik följande diktamen till Rådsprotokollet: Fö-

*) Banko-Deputationens Berättelse wid 1760 års riksdag, författad af Sekreteraren i Banken, Erik Schröder. — I Sekreta Utskottets handlingar för nämde riksdag.

rå månader äro redan förflutna, sedan jag förelagt Herrar Riksens Råd ett ämne till öfverläggning, som rörde samteliga Rikets innebyggare i den ömmaste delen af deras timliga välfärd. Jag har esomoftast påmint om Herrar Riksens Råds yttrande häröfver. Bristande upplysningar hafva varit de skäl, som till tidens utdragt blifvit den ena gången efter den andra emot mig anförde. Jag medgifver gerna, att utan tillräckliga upplysningar blifva öfverläggningar alltid ofullkomliga. Men stundom gifvas saker af den beskaffenhet, att uppskof allena gör beslutet fåfängt, och upplysningarna, som väntades, komma för sent och blifva till intet tjenande. Jag lemnar Herrar Riksens Råd att döma, om icke det ämne, som nu ifråga är, kan vara af sådan art? Jag för min del är derom alldeles öfvertygad, och stöder denna min tanke på de mångfaldiga ifrån Bergs-Collegii, ifrån Jern-Kontoret, ifrån hela menigheter och Bergslager inkomna förestållningar, som alla intyga att förlägenheten i rörelser och näringar dagligen tilltager — — — Riksens Ständer hafva i rikets bestånd, i alla dess inbyggares vältrefnad ett intresse, som mitt faderliga hjerta väl med dem delar, men som icke i min makt står, att utom deras biträde göra kraftigt och gällande. Jag påkallar fördenskull deras sammankomst. Jag äskar deras råd, och jag an-

ser dem nu nödigare till mina undersåtares räddning, än de någonsin varit. Öfver denna min proposition behaga Herrar Riksens Råd yttra sig efter Lag och Regeringsform." — I de vidlyftiga öfverläggningar som följde, var endast Riksrådet Friherre Hjärne af Konungens tanka — Kansli-presidenten Grefve Löwenhjelm, som, sjelf stor bruksägare, betydligen led af allmänna ställningen och erkände dess betänklighet, förenade sig slutligen äfven med pluraliteten *), hvars beslut blef afstyrkande; hvaremot Konungen den 17 Februari inlemnade följande reservation: "Min ömhet för riket och mitt faderliga hjerta för mina undersåtares väl har gifvit mig anledning att göra proposition om riksdagskallelse, på det jag intet må ha att beskylla mig att hafva försummat något, som kunnat vara att rädda mina undersåtare. Men som Herrar Riksens Råd ansett Riksens Ständers sammankallande för onödigt, är för mig intet mera öfrigt, än att binda vid deras ansvar alla de olägenheter och obehagliga följder, som framdeles kunna sig yppa."

Emellertid steg nöden och med den klagomålen och bitterheten. Af den senare lemnade ej blott de lidande exempel. Det herrskande partiet visade en allt större otålighet mot hvar och en som ej instämde i dess egen åsigt, att allt hvad man

*) Han dog kort efter den 7 Mars 1768.

led endast var ett välförtjent straff. Rådet har aldrig visat sig så vresigt, som under denna Mössornas regementstid. Landshöfdingar, äfven Riks-Collegier, aktionerades af det hemliga eller erkända skäl, att de ansågos vara organer för missnöjet. Justitie-Kanslern erhöll föreställning, för det han ej beifrat de skrifter, hvari detta missnöje, under skydd af den nya tryckfriheten, gaf sig luft. Emellertid vitsordade Kommerse-Collegium fabrikernas ruin; Bergs-Collegium, ehuru man for ut emot det i Rådet, förnyade sin framställning om eländet i Bergslagerna, och Kammar-Collegium med sin President (sedermera Riksrådet) Friherre Hermansson i spetsen, lät ej en öfverhängande aktion*) afskräcka sig från att framlägga den mörkaste skildring af landets belägenhet. Kronprinsen, ännu dyrbarare för nationen, sedan han genom sin förmälning 1766 **) synts gifva en ny borgen åt rikets framtid, hade sjelf rest omkring för att förvissa sig om tillståndet.

Den 12 December 1768 inträdde Konung Adolf Fredrik i Rådkammaren utföljd af Kron-

*) I anledning af den så kallade Cronackerska saken.

**) Rådet nekade att låta slå en medalj deröfver, emedan Ständerna ingenting derom förordnat. Vid 1769 års riksdag slogos medaljer både öfver Kronprinsens biläger och Konungens och Drottningens silfverbröllop.

prinsen, som uppläste följande sin faders yttrande till protokollet: "Då, för några månader sedan de fleste af Herrar Riksens Råd afstyrkte Riksens Ständers sammankallande, hvilket jag i rikets dåvarande omständigheter hade skattat för den allmänna välfärden oundgängligt, lät jag, Regeringslagarne likmätigt, dervid bero, ånskönt utan minsta öfvertygelse om grunden af de skäl, hvarpå samma afstyrkande var bygdt. Tiden, som allt upplyser, har nu närmare ådagalagt, huru svaga förenämnde skäl i sig sjelfva voro. Långt ifrån att se den allmänna förlägenheten dagligen aftaga, som då troddes vara ofelbart att vänta, har densamma i märkligaste mån tillväxt. Jag beropar mig härutinnan på de mångfaldiga böneskrifter, som under min kära sons, Kronprinsens resa i de förnämsta rikets Bergslager blifvit till honom öfvergifne, och dem jag sedan Herrar Riksens Råd meddelt. Men jag beropar mig ännu mera på Kammar-Collegii nu nyligen ingifne berättelse om rikets tillstånd i gemen, som innehåller en målning, hvilken ett allmänt klagorop i alla landsorter bestyrker. Att Bergsbruk, Handaslöjder, Näringar, och ända till sjelfva Jordbruket så plötsligen aftaga, ömmar mig visserligen så mycket mer, som sådant bereder en framtid, vida svårare och bedröfligare än det närvarande. Dock rörés mitt faderliga hjerta till än större oro

och grämelse, då jag eftersinnar tyngden af de närvarande pålagor, och det tillförene aldrig hörde exekutionstvång, hvarigenom de utpressas måste. När i Upland, som är en af de förmögnaste rikets provinser, Landshöfdingen måste klaga, att Kronans betjening icke är mera tillräcklig att bestrida utmätningar för Krono-utlagor, som på det sättet för år 1767 ändock svårligen utgått, och derföre måst anhålla om flere Kronobetjentes förordnande, som väl icke tillförene någonsin skett; så är lätt att föreställa sig hvad nöd allmogen i riket trycka måste, och huru orimligt det är att vänta, det han längre dermed skall kunna uthärda. Riksens Ständer hafva omöjligen sådant kunnat förutse. De stadgade den allmänna bevillningen efter det värde metaller och alla andra effekter den tiden ägde. De förordnade väl tillika att kursen skulle fällas, men småningom och allenast några mark hvarje år. I följe häraf borde han för innevarande år ha varit omkring 60 mark för hvarje Riksdaler Speciemynt. Hade härvid förblifvit, så hade alla varor behållit sådant pris, att utlagorna till Kronan af undersåtarne utan tvång erläggas kunnat. Men då en oförmodad hvälfning på en gång bragt kursen ned till 42 mark, och då en lag honom dervid stadgat, så hafva undersåtarne blifvit pålagdt, att betala till Kronan för innevarande år en

tredjedel mer än de sig åtagit att utgöra. Att en så betydande tillökning öfvergår deras förmåga, kan lätt begripas; men att den ock tillika strider emot den dyrbaraste delen af nationens frihet, som är att beskatta sig sjelf, det är hvad jag här så mycket hellre vill hafva anmärkt, som jag mig genom min dyra ed förbundit, att låta mina undersåtare deras fri- och rättigheter alldeles oförkränkte tillgodonjuta. Jag vill icke härmed hafva Herrar Riksens Råd skyllat för denna oförmodade och emot lag stridande beskattning på rikets inbyggare. Men då den, af hvad orsak det ock vara må, kommit att äga rum, så fordrar nationen rätt, att hon måtte sig sjelf få pröfva, om hon sig densamma åtaga vill, det är att Riksens Ständer måtte sammankallas, som i den delen äro maktägande allena. Jag äskar således ännu en gång detta Riksens Ständers sammankallande, och det så skyndsamt sig någonsin göra låter. Skulle emot all min förmodan Herrar Riksens Råd äfven nu detsamma afstyrka, så nödgas jag härmed förklara, att jag i den händelsen afsäger mig en regementsbörda, som igenom otaliga nödlidandes tårar och ett dagligt rikets försvagande blir mig alldeles odräglig, förbehållandes mig, att då en gång mina trogna rådgifvare, Riksens Ständer, inför mig samlade blifva, ännu vidare för dem uppa alla de skäl, som för-

anlåter mig att intill dess mig med riksstyrelsen intet befatta. Jag förhjuder och härmed allvarligen, att emellertid mitt namn icke uti något rådkammarens beslut brukas må." Detvar en måndag. Konungen tillade muntligen, att han hästkommande onsdag vore sinnad att åter infinna sig i rådkammaren för att emottaga Rådets underdåniga yttrande och kunde endast förmås att öka det lemnade anståndet med ännu en dag. Justitie-Kanslerens för tillfället i Rådet närvarande [1]), steg fram till den äldste Rådsherren Friherre Friesendorff och yttrade sitt bekymmer och sin öfvertygelse att skyndsam hjelp vore nödig.

Vid de följande dagars öfverläggningar i Rådet, under hvilka Riksrådet Hjärne åter förmärktes ensam vara af Konungens tanka, synes de öfrige ej ogerna undanskjuta frågan om riksdagen, för att i stället yttra sig öfver en annan, nemligen huruvida Konungen ägde *rätt* att nedlägga regeringen, hvilket de nekade af följande skäl: Riksens Ständer hafva förklarat, att Herrar Riksens Råd uti riksstyrelsen icke kunna från Kongl. Majts nådiga förtroende skiljas, således ej heller Konungen

[1]) Erik von Stockenström (sedermera Grefve och Riks-Råd), Justitie-Kansler sedan 1758, hvilket embete han redan under 1756 års riksdag förestod.

gen från dem. Riksens Råd kunna icke efter grundlagarna sina embeten mellan riksdagarna afsäga, mycket mindre lärer det således passa sig, att Hans Kongl. Maj:t dess emellan afsäger sig riksstyrelsen: Konungen har utfäst sig att icke utan Ständernas samtycke resa ur riket, *analogice* kan deraf slutas, att Hans Maj:t ej heller utan deras samtycke kan skilja sig från Rådet och riksstyrelsen: slutligen, om redan Kongl. Maj:ts vägran att underskrifva en af Rådet tillstyrkt expedition blifvit af Riksens Ständer för lagstridig ansedd, och de i sådant fall stadgat, att den med Kongl. Maj:ts höga namnstämpel borde tecknas, så synes detta så mycket mer böra äga rum, i fall Kongl. Maj:t skulle vilja sig hela riksstyrelsen på någon tid afsäga *). Genom en obegriplig förblindelse tycktes pluraliteten ej inse, att alla de anförda skälen, *emot* den kungliga afsägelsens gilltighet, just talade *för* riksdag; hvilken man dock på samma gång afstyrkte, under förevändning af bristande upplysningar och med åberopande af 1765 års riksdagsbeslut, hvari Ständerna sig förbehållit, att ej utan *synnerliga* orsaker blifva före den vanliga tiden sammankallade; liksom en synnerligare

*) Rådsprotokoll den 13 Dec. 1768. Samtelige de till detta ärende hörande handlingar blefvo tryckta.

orsak dertill kunnat inträffa än den, som nu var för hand!

Hela denna öfverläggning föreföll i Kronprinsens närvarelse och lyktades med ett af plusaliteten fattadt beslut, att, i anseende till vissa sig nyligen yppande omständigheter, Kongl. Majts befallning om lugnets upprätthållande borde afgå till alla Landshöfdingar, Consistorier och Regementschefer i riket, hvarom Öfver-ståthållaren och Militärbefälhafvarne i hufvudstaden äfven förständigades. — Då man förutsåg, att för en sådan befallning den kungliga namnstämpeln torde komma att användas (såsom ock skeddo), så väckte det i Senaten ej ringa bestörtning, att Hofkanslern inkom och anmälte sig hafva erhållit Konungens befallning, att för Hans Majt uppvisa nämde stämpel, den Hans Majt förklarade sig aldrig hafva sett. Hofkanslern hade underdånigt synrat, att den försegling, hvarunder stämpeln förvarades, ej utan skriftligt tillstånd genom protokollsutdrag ur Rådkammaren finge brytas; och Deras Excellenser förklarade, att de öfver denna anmälan ej kunde sig utlåta, innan de närmare fört sig till minnes hvad Riksens Ständer angående samma stämpel och dess vård hade förordnat.

På utsatt dag infann sig Konungen i Rådkammaren, lät sig Rådets i nedvikande ordalag förfat-

talde yttrande, angående den fordrade riksdagskallelsen, förelåsas, och förklarade, då han ej kunde anse det för annat än ett afslag, att han stode fast i sitt beslut, hvarefter han aflägsnade sig. Rådet beslöt en ny underdånig föreställning. I detsamma medkallades Riksrådet Baron Friesendorff i Kansli-Collegium, men återkom med berättelse, att han der funnit H. K. H. Kronprinsen före sig, anbefalld och befullmäktigad att i sin faders höga namn gifva så väl detta som öfrige Rikets Collegier tillkänna, att Hans Maj:t afsagt sig rikstyrelsen tills riksdagkallelse utfärdades; hvarvid Hans Kongl. Höghet utdelat tryckta exemplar af Hans Maj:ts i Rådkammaren afgifna diktamen. Denna underrättelse tycktes till en början verka eftergifvenhet hos Rådet, och en anmälan skedde redan hos Konungen, att man torde foga sig efter hans önskan. Men utslaget blef helt annorlunda. Pluraliteten förklarade hvad som skedt för ett olagligt tvång på deras öfvertygelse; och samma Collegier, som nyss emottagit det nämda meddelandet af Kronprinsen på sin faders vägnar, erhöllo genom utdrag af rådsprotokollet den påminnelse: att, sedan Kongl. Maj:t i dess Rådkammare gjort sig underrättad, huruledes Hans Kongl. Höghet Kronprinsen på särskild befallning gifvit Collegierna tillkänna, att Kongl. Maj:t sig ej med riks-

styrelsen ville befatta, så borde inga andra befallningar än de, som i Konungens eget höga namn, vederbörligen kontrasignerade, från Rådkammaren utgingo, lydas och verkställas. — Collegierna befalltes inberätta hvad vid tillfället af Kronprinsens besök förefallit (hvilket äfven genom Deputerade skedde), och det föreslogs att äfven göra Kronprinsen sjelf en föreställning. Men hvarken allmänheten eller de allmänna myndigheterna tycktes vilja förstå, att den kungliga namnstämpeln egentligen var Konung. Thorsdagen den 15 Dec. hade Konungens sista deklaration skett i Rådet. Lördagen den 17 anmältes i Rådet, att Krigs-, Kammar- och Bergs-Collegierna, samt Kammar-Revisionen *en corps* uppkommit och begärde företräde, hvarefter, då detta beviljades, Presidenten i Bergs-Collegium, Baron Liljenberg, såsom den äldste, i allas namn förklarade: "Att, sedan Hans Kongl. Maj:t igenom Hans Kongl. Höghet Kronprinsen behagat meddela samtliga Collegierna den underrättelse, att Hans Maj:t icke vidare, innan Riksens Ständers sammankallande, sig med regementsbördan befattar; så försätta Grundlagarna Kongl. Collegierna uti en fullkomlig inaktivitet, emedan Riket icke kan styras utan Konung, äfven så litet, som Konung kan styra riket utan Rådsråde." Måndagen den 19 Dec. skedde samma förklaring

af Kansli-Collegium, Stats-Kontoret och Öfver-Stathållare-Embetet, tillika med Magistraten *), hvarvid Stats-Kontoret tillade, att det ej heller ansett sig berättigadt att utbetala en genom resolution i Rådet anbefalld aflöning till den förstärkta vakten i hufvudstaden under närvarande omständigheter. Dessa funnos äfven af det uppkallade militär-befälet så betänkliga, att det förklarade sig ej kunna ansvara för soldatens lydnad. Då måste Rådet gifva vika; och efter ett fem dagars interregnum af den besynnerligaste art, uppträdde Konungen, Onsdagen den 21 Dec., i Rådkammaren med följande förklaring: "Jag återträder i dag till detta rum, med innerligaste erkänsla för den Gudomliga Försynen, som så styrt allt ting, att jag nu mera med förnöjelse kan föra mitt konungsliga regemente, sedan Riksens Ständers kallande lemnat mig hopp om hjelp för mina trogna undersåtare, i den nöd de så allmänt klaga öfver. Jag besvärar intet här de skäl, Herrar Riksens Råd trott sig uti Rikets lagar finna, emot det af mig fattade beslut, som nu genom riksdagskallelsen upphört. Jag förbehåller mig att inför Riksens Ständer ådagalägga,

*) Hofrätten, der Mössorna voro starka, uteblef, men hade dock beslutit en föreställning hos Rådet om riksdagskallelse, som likväl ej afgafs, då Rådet emellertid måst gifva efter.

hava lagligt detta beslut varit, huru nödigt att bibehålla nationens frihet och rätt. Mitt samvete förebrår mig i den delen alldeles intet, och hvad i dessa dagar förelupit torde göra tillfyllest att bevisa, huru menlösa mina afsigter varit. Jag lyser och inom mig sjelf den fulla öfvertygelse, att hvad jag gjort skall både af samtiden och eftervärlden blifva gillad."

Det var *1756 års grundsatser*, på hvilka Rådet i hela denna tvist uttryckligen hade åberopat sig. Hattarna ledo den förödmjukelsen, att se sina egna vapen i Mössornas händer. Emellertid räknade de sig äfven Konungens segrar till godo, och syntes nu med hans förena sin sak. Det är redan anmärkt, att Hattpartiet förlorat sin grund, och var brugt till utvägar för dagen. En enda återstod, som ännu bibehöll ett visst patriotiskt sken åt partiets intressen, nemligen att upphöja regeringsrättens *förträfflighet*, men klaga öfver dess *missbruk*; hvarföre man borde återföra regeringsformen till sin *simplicitet* *), såsom det hette. Detta var alltid ett vanskeligt företag med konstitutioner, mest med sådana, hvars tillväxt varit oredan. Blef emellertid Hattarnas lösen vid 1769 års riksdag.

1766 års Ständer hade utsatt nästa lagtima riksdag till medlet af Oktober 1779, och till för-

*) Man kallade de som yrkade detta för *Simplicister*.

sandingsort emot vanan bestämt Norrköping, af fruktan för de öroligheter, som Mössystemet redan i sin början väckt i hufvudstaden. Konungen gjorde väl föreställningar, så väl emot obeqvämligheten af sandingsorten, som den beslutade Rådkammarens delning, då endast några Rådsherrar skulle följa Konungen till riksdagen och de andra emellertid föra regeringen i hufvudstaden; men Rådets tanka blef gällande. 1769 års urtima riksdag sammanträdde i Norrköping den 19 April. Dagen förut, innehåller en samtida anteckning, som vi rådfråga angående denna riksdag *). — *Ridderskapet och Adeln* tyckes på allt sätt vara väl disponerad; man ser mäkta litet af Mössor på torget. De gå merendels för sig sjelfve. Sjelfva aktörerne synas ej stort till, men man säger dock, att de arbeta grufveligen i mjugg och akta ej om pengar. — Skulle Hattpartiet tappa i pluraliteten, så är det den grufligaste missräkning. — Emellertid hafva gamla Mössor gått öfver till Hattarna, äfvensom Hattar gått öfver till Mössorna; dock är den senare händelsen mer sällsynt än den förra. *Breste-Ståndet* räknas för så fast, att Mössorna ej töras se på dem. *Borgare-Ståndet* förstärker sig, så att Konjunkturs-Mössor

*) Landshöfdingen Friherre Tilas's egenhändiga Dagbok vid riksdagen 1769—70. Handl. till Skandinaviens Historia, XVI Delen.

redan deklareral sig för Hatten. *Bonde-Ståndet* är mesta famen underkastadt för korruption, och göra Mössorna all sin effort med tusende konstgrepp, ända till att stjäla och gömma undan Herredagsmän, och hålla dem innestängde. De blefvo sina välbeställde utliggare vid tullarna, som skaffa dem qvarter och hålla vakt om dem med mat, bränvin och öl. Men så kan ej slik vakthållning länge räcka. Man får småningom vätt på dem. Bergslagsallmogen är oförsonlig och låter ej smeka sig. I gemen är dock allmogen mycket välsinnad för Öfverheten, så att Mössorna ej tänka mycket röra på strängen mot hofvet. I allmänhet har den grofva tonen, som Rådsherrarne begynt spela upp i Stockholm mot Öfverheten, så förfallit, att den knappt hörés skorra: tvertom, den har vändt sig till konträr effekt, och man begynner högt skola mot Rådet.

Grefve Axel Fersen blef, med 234 röster öfvervigt framför General-Majoren Thure Gustaf Rudbeck, vald till Landtmarskalk. Biskop Filenius i Linköping (en ifrig Hatt) nämdes utan votering till Talman i Præste-Ståndet. I Borgare-Ståndet erhöll Borgmästaren Gother från Stockholm pluralitet öfver Cervin från Carlshamn. I spetsen för Bonde-Ståndet trädde åter, nu för åttonde gången, Olof Håkansson från Blekinge, redan 1734 sitt Ståndsvice Talman, allt sedan 1738 dess Talman vid alla riks-

dagar, utom år 1766, då hans motparti ej blott fryttade talmansklubban i andra händer, utan äfven utvoterade honom ur Ståndet: en eldig, rådig och klok man, som under ett till utseende okonstladt väsende dolde mycken veridskännedom *).

Rikets Råds uppförande blef första öfverläggningsämnet. I Ständen öfverröstades genom häftiga anklagelser deras försvarare. I Sekreta Utskottet funno de inga sådane. Till och med Fechlin, som redan omgicks med planen att mot hofvet än en gång uppresa Mösspartiet (hvari han ock skulle allt för mycket lyckas), begynte med att taga sitt rum ibland Rådets anklagare, och emottog uppdraget att uppsätta tacksägelse-adressen till Konungen och Kronprinsen för deras ståndaktighet i fråga om riksdagsäallelsen. Emot Rådet sades i Sekreta Utskottet, att de lemnat riket utan regering — att de uppfört sig såsom partimän, ej såsom Rådsherrar — att de på samma gång trädt Konungens person för nära och velat inkräkta på Riksens Ständers rättigheter — att de libellerat med sin Konung och genom samma libellers utgifvande och spridande åstadkommit en oerhörd jäsning, och i det de vändt sig till *menigheten*, velat upprätta en domstol *öfver* Rikets Ständer, i ett mål, hvari det endast till-

*) Han dog under denna riksdag, den 18 Nov. 1769, nära 75 år gammal.

kom dessa att dömma — att de emot regeringsformen delt sig i två Rådkammare, af hvilka den ena var med Konungen i Norrköping, under det den andra regerade utan Konung i Stockholm. — Man citerade såsom deras utlåtelse, att om riksdagsvalen ej utföllo till Rådets fördel, *skulle grannen lära folket dansa*. Man anförde såsom bevis på deras envishet, att de kasserat flera riksdagsmannaval och hitsändt resolutionerna deröfver, samt då Konungen ej velat underteckna dessa, emedan de ifrågasatta valen redan af Ständerna sjelfva blifvit godkända, icke dessmindre låtit med hans namn stämpla besluten. De i Stockholm qvarblifna Rådsherrar kallades genom kurir, att efter nå timmar inställa sig till redogörelse för Rikets Ständer. De, som ej ägde sjukdomsförfall, inställde sig äfven; så väl de närvarandes som frånvarandes förklaringar funnos onöjaktige. Den 27 Maj afsattes på en gång tio af rikets Råd*). — Riksrådet v. Wallvik, som i flera afseenden varit af skiljaktig tanka med sina medbröder, slapp med en skarp föreställning; Riksrådet Hjärne, som instämt med Konungen, erhöll loford. Ständerna

*) Friesendorff, Horn, Lagerbjelke, Kalling, Hermelin, Gyllenstjerna, Reuterholm, Funk, Ribbing, Düben. Riksrådet Friherre Otto Wilhelm De Geer hade dött den 28 Mars 1769.

gillade högtidligen Collegiernas uppförande. Af de i Rådet återkallade Herrar: Ekeblad, Hamilton, Rudenschöld, Seth, Carl Fr. Scheffer, Fleming, — undanbådo sig de trenne sistnämde förtroendet. Nye Rådsherrar blefvo, Justitie-Kansleren Erik von Stockenström, Landshöfdingen Grefve Nils Adam Bjelke, Öfversten Friherre Ulrik Scheffer, Presidenten Friherre Mathias von Herrmansson, Landshöfdingen Joachim Beckfriis, Presidenten Grefve Jakob Philip von Schwerin, General-Majoren Friherre Mauritz Posse, Öfversten Grefve Ulrik Bark, Öfversten Friherre Fredrik Carl Sinclair och Contre-Amiralen Johan von Snoilsky. — Grefve Ekeblad kallades åter till Presidentstolen i Kansliet. — Med återställd Hatt-ministère fruktade man redan ett fiendtligt förhållande till Ryssland. Det taltes om rörelser af Ryska troppar på Finska gränsen; om utrustandet af en Rysk eskader, som gemensamt med en Dansk flotta skulle kryssa i Östersjön. Men Catharina II, nu sysselsatt att med vapen i hand göra sin vilja gällande i Polen och att besegra Turkarne, utfärdade en förklaring om sina fredliga tänkesätt mot Sverige. Riksdagen flyttades från Norrköping till Stockholm, och Konungens intåg i hufvudstaden firades af den allmänna glädjen såsom en triumf.

Den andra akten af denna riksdag upptogs för-

hamligast af *Finansplanen* och den så kallade *Konstitutionsfrågan.* Den *förra* kullkastade Mössornas haushållsplan; öppnade Banken, som sedan 1762 varit tillsluten för lån, åter för sådana *), inställde tills vidare den årliga afbetalningen på de redan beviljade, upphäfde förordningen om kursens fixerande, återställde pensioner som Mössorna indragit, anslog medel till Kronprinsens och Arfprinsarnes utländska resor och förklarade hofvets skuld (24 tunnor Guld) för rikets. Den *andra* frågans föremål var detta återbringande af regeringsformen till sin *simplicitet* eller *primitiva renhet*, hvarom vi talat. Den väcktes genom förslaget att återgifva Besättandet af det lediga Justitie-Kanslers-Embetet at Konungen, men utvidgades i allmänhet derhän, att endast regeringsformen till sitt bokstafliga innehåll borde följas, alla dermed ej instämmande senare tilläggningar och förklaringar upphäfvas, och i synnerhet Riksens Ständers inblandning i lagskipningen och befattning med enskilda personers besvär och ansökningar upphöra. Det hela — med uttryckligt *förbud* af alla de missbruk, som utmärkt riksdags-lagskipningen, såsom Ständernas kommissioner, summarisk process, be-

*) På jern och metaller. Till stagnationens hafvande skulle Banken äfven utlåna 40 tunnor guld på sådane fastigheter, som ej redan voro belånta.

vis ur enskilda bref och papper, som med våld blifvit ur de anklagades hemvist hämtade, delaktiga vittnen, ransakning genom tortyr — sammanfattades under namn af en *Säkerhetsakt*, hvilken från Sekreta Utskottet kom till Stånden *), och af dessa återremitterades till ny öfverläggning i Utskottet, som dervid borde sammanträda med Sekreta- och Justitie-Deputationerna. Det goda i det slut, hvartill man syftade, kan i sig sjelf ej bestridas, men det följde icke ur de gifna premisserna. Uti regeringsformen hade ju hela denna massa af tillägg och förklaringar, som man nu på en gång vill le underkänna och afskaffa, utvecklat sig? De voro dess *följder*, liksom regeringssättet var dessas *grund*. Huru kunde man nu vända grunden mot följderna? I synnerhet som ej blott regeringsformen af 1720, utan äfven riksdagsordningen af år 1723 var grundlag, hvilken i sin 13 § inneslöt de sedermera så oändligt utsträckta orden, "att enskilde personer skulle få besvära sig hos Ständerna i sådana mål, som ej stode annorstädes att rätta." Hela förslaget gick för öfrigt ut på inskränkningen af *Ståndernas* makt, men lemnade *Rådets* oförkränkt; och hvad de förra mistade, kom det senare till goda. I denna mening synes Hattarnas hufvudmän i synnerhet

*) Af förslagets teoretiska utveckling hade Rikshistoriegrafen Schönberg största förtjensten.

lus intresserat sig för planen; liksom de lemnade den åt sitt öde, då denna afsigt ej kunde vinnas. För *Konungen* kunde de svårligen med allvar arbeta. En hufvudanmärkning för de många förklaringarna af grundlagarna hade varit Konungens makt i fråga om tjenstens tillsättande, hvilken dessa förklaringar allt mera inskränkte, och Hattarnas *Tjenstebetänkande* af år 1756 slutligen nästan helt och hållet upphäfde. Nu var det samma parti, som just i denna punkt skulle strida *för* Konungen och med detsamma *emot* sig sjelf. Ställningen var så i allmänhet på sak, som personer, falsk. Också visade det sig snart; att det understöd, som vid riksdagens början tycktes erbjuda sig åt förslaget, var ingenting mindre än pålitligt. En enda partigängare — den djerfvaste under den senare frihetstiden, lemnen än i ett än i ett annat partis leder, men alltid i deras, som vände sig emot hofvet — öfverste *Pechlin* kullkastade hela blandverket, dels genom ett öppet försvar af den satsen, att då regeringssättet tydligen lagt *högsta makten* hos Ständerna, så hade ock hela den utveckling deraf, som i följe af Ständernas egna beslut åt *dem* ifven gifvit maktens *utöfning*, varit laglikmätig, dels genom liknliga anklagelser, att Hattarne hvarken ville eller kunde vilja något annat, än återinförandet af den förhatliga suveräniteten. De svårtaste hållningar

af hans karakter, hvari hans motståndare med hvarandra täflade, rörde honom ej, och medförde snarare den belöning, att han i hopens ögon gällde på en gång som frihetens martyr och hjelte, och besjöngs i riksdagspoemer. Aktioner mot åtskilliga utkomna skrifter, som förfäktade kommunsmakten, begynte röja opinionens brytning vid riksdagen. Säkerhetsakten bifölls endast af Presterna, men afslogs för öfrigt i alla stånd, till och med, ehuru blott med 26 rösters pluralitet, hos Adeln, der Hattarne dock voro starkast. — "Den som ej ser, att härunder låg ett stort bedrägeri af en del bland sjelfva Hattpartiet och egentligen dess hufvudmän, känner ej trolöcheten," yttrar sig en af förslagets uppriktiga förfäktare, sjelf Hatt *).

Riksdagen lycktades med öfvertygelsen om regeringssättets objelplighet genom sig sjelf, hos många; hos andra med föresats att för allehanda afsigters vinnande låta dess ytterligheter sjelfva finna sin gräns. Det var förtviflan, eller ett hopp, som låg den nära.

*) Eljest hade Mössorna, oaktadt de hade Pechlin till hjelp, som i Riddarhusförstugan köpte röster för 200 plåtar stycket, ändå ej vunnit, säger Tilas i sin citerade Riksdagsberättelse, och tillägger: "Man vet visst, att en stor del förnuftiga Mössor voterat ja." Kanhända torde likväl Tilas få räknas till det egentliga hofpartiet.

Den 12 Febr. 1771 dog Konung Adolf Fredrik af ett hastigt påkommet slag, uti sitt 61 ålders år. Godheten är likväl äfven en makt på jorden. Den uppriktiga, af samtida underrättelser skildrade sorgen hos folket vid hans frånfälle, röjde den plats han ägde i sina undersåtares hjertan — på en tid, då Konung och Folk i Sverige mindre betydde, än Ståndes-, parti- och enskilda intressen.

Underrättelsen träffade Kronprinsen, nu Konung Gustaf III, i Paris; der, efter bekräftade statsförbindelser, han både med Frankrikes Konung och thronföljare slöt det personliga förbund, som innan kort genom tillbudet af hela Frankrikes makt skulle tillbakahålla grannar, retade genom Sveriges återtagna sjelfständighet. Återstoden af de förr omtalda, innehållna och omtvistade subsidierna erkändes och betaltes till en del genast. Gustaf III återvände öfver Berlin, och öppnade den 25 Juni i Stockholm den straxt efter hans faders död utskrifna riksdagen. — Sedan Carl X hade Svenska Konungars, i fordna dagar så mäktiga, stämma, ej blifvit hörd vid riksdagarna. Gustaf III:s tal till Ständerna gjorde det lifligaste intryck. I första förtjusningen beslöto de, att det skulle utdelas till alla församlingar i Riket. Denna känsloyttring följdes nästan ögonblickligen af det största misstroende;

de, och samma Ständer, som ville att Konungens tal skulle förnimmas af hvarje Svenskt öra, tydde redan illa, att han vissa dagar i veckan gaf fritt tillträde och emottog böneskrifter. I tjugu år hade en revolution vid en inom landet född och uppfödd Furstes anträde till regeringen blifvit förutsagd. Dess unge Konungens tänkesätt och politiska sympatier voro kända, så inom landet som af främmande makter; och de, hvilkas intresse det var att hålla Sverige i vanmakt och förvirring, sparade nu minst på de vanliga medlen dertill. Redan Talemansvalen *) visade, hvilket parti skulle få öfverhanden; och då Hattarnas för kort tid återvunna inflytande vid 1760 års riksdag i synnerhet härledde sig från Konung Adolf Fredrics seger öfver Rådet genom afsägelsen, så röjde sig nu Mössornas välde genom den största bitterhet emot detta steg, i hvilket den nu regerande Konungen såsom Kronprins hade så mycken del, och genom en ej mindre häftig partiskhet för de vid nämde riks-

*) Landtmarskalk: Öfver-Kammarherren Friherre Axel Gabriel Lejonhufvud; Talman för Preste-Ståndet: Biskop Forsenius i Skara; för Borgare-Ståndet: Hof-Rättsrådet och Borgmästaren i Stockholm Sebaldt; för Bonde-Ståndet: Josef Hansson från Elfsborgs län. Talman äfven vid 1765 års riksdag, men 1769 un Ståndet utesluten.

dag aflägsnade Rådsherrar. Den 30 Juli, samma dag som Ständerna följt Konung Adolf Fredrik till grafven, förklarade de i skrifvelse till Konung Gustaf III, att de *i anseende till de nu offentligen uppdagade omständigheter* funnit sig föranlåtne att återställa de vid sista riksdag licentierade Herrar Riksens Råd uti det dem på ett ömmande sätt frångångna Riksens Ständers förtroende; hvarföre de tvenne äldste af desse Rådsherrar, Grefve Horn och Baron Lagerbjelke *), genast borde intaga de tvenne nu i Rådkammaren lediga rummen, och de öfrige, så snart flera ledigheter inträffade.

Då i följe häraf kallelsebrefven för dessa Rådsherrar presenterades till Konungens underskrift, befallde han Statssekreteraren utfärda andra, efter ett af honom sjelf författadt utkast, hvari de af oss särskilt utmärkta orden i Ständernas skrifvelse voro utelemnade. Han förklarade, i anledning af Rådets föreställningar, att då dessa ordalag innefattade en sårande hänsyftning på hans faders och hans egen heder, i anledning af hvad som föreföll vid thronafsägelsen år 1769 och riksdagens sammankallande i Norrköping, han icke med sitt namn dem ville underteckna. Han tillkännagaf sjelf i kraftiga ut-

*) Den sistnämde, tre gånger under riksdagens lopp kallad att återtaga sin plats i Rådet, afsade sig alla gångerna förtroendet.

tryck detta sitt beslut åt de till en förtrolig audiens uppkallade Talmännen. Rådet å sin sida förklarade, att det i sådant fall skulle se sig nödsakadt att låta förfärdiga och använda en *namnstämpel*, men inberättade emellertid förhållandet till Sekreta Utskottet. Vid öfverläggningen derom i Utskottet *) föreställdes förgäfves (af Rikshistoriegrafen Schönberg), att frågan ej angick saken, eller Rådsherrarnes återkallande, hvari Konungen instämde, utan endast några uttryck, som han ansåg röra sin faders minne; en sådan känsla borde vördas af en hvar: användandet af *namnstämpeln* skulle vid början af en regering blifva ett obehagligt minnesmärke, både för Konung och Folk. Mössorna, ibland hvilka de *mindre* nu förmärktes blifva synnerligen högljudda, yttrade sig häremot på ett sätt, som syntes visa, att ordalagen snarare blifvit med flit valda, för att bringa den nämda utvägen i god tid å bane. En Borgmästare föreslog en stor Sekret-Deputation för att undersöka de *omständigheter*, hvilkas blotta nämnande förekommit så ömtåligt. En annan kunde ej tro, att detta uppförande å Konungens sida innebure den förutsättning, att Riksens Ständers beslut i hufvudsak eller ordalag vore någon dess pröfning underkastade. En Prost påstod lagligast hafva varit att genast an-

*) Protokollet för den 13 Aug. 1771.

vända namnstämpeln: saken borde hänskjutas till Plena: orden behöfde ingen uttydning, då ingen förolämpning vore menad. Och Konungen lät dervid bero, ehuru vändningen i det Ständernas bref, som skulle uttrycka denna förklaring, enkom syntes egnad att påminna honom om sitt fullkomliga beroende. Der säges nemligen, att då det är *Riksens Ständer,* som både tagit och återgifvit deras förtroende, i anseende till de Herrar Riksens Råd, hvilkas kallelsebref äro i fråga, så täcktes Kongl. Maj:t deraf nådigt intaga, att de anmärkta ordalagen hvarken kunna lämpas till Kongl. Maj:ts fader eller till Kongl. Maj:t sjelf.

Hvad som egentligen åsyftades med de omnämda *uppdagade omständigheterna,* hafva vi ej funnit i de oss nu tillgängliga handlingar angifvet. — Troligen hade det blifvit bekant, att Konung Adolf Fredriks beslut till regeringens nedläggande 1769, hvaraf dåvarande Rådets afsked blef en följd, var taget *i samråd med Frankrike* — såsom i sjelfva verket förhållandet var *). — Detta, jemte uppträdandet af en Fransysk Ambassadör, Grefve Vergennes, i Stockholm i Juni månad 1771, till offentligt bevis på Konungens förbindelse med denna makt, synes ha verkat Mössornas förbittring.

Vi äro vid sista akten af det skådespel, vi före-

*) Flassan VII, 56.

tagit oss att beskrifva. Vi måste dervid påminna om de föregående: huru frihetstidens regeringssätt ursprungligen var aristokratiskt menadt, och så öfvades af de *gamla Mössorna* i Rådet, i motsats mot den adliga demokratien på Riddarhuset: huru denna med *Hattarna* segrade och länge bibehöll sig, tills den uttömt sina tillgångar både i verkligheten och i opinionen: huru under tiden motpartiet sökte *bundsförvandter* längre ned bland de ofrälse ståndén; och huru denna blandade makt, som var de *nya Mössorna,* i sin ordning segrade, vek, och förstärkt åter upprättade sig. Vi komma nu till det *bellum sociale* — för att tala i Romersk stil — det bundsförvandternas krig, som skulle upplösa republiken.

Man måste erkänna, att personerna i skådespelet under dess fortgång förlora i intresse. Frihetstidens förste styresmän, öfverlefvorna af en gammal aristokrati med en större tids traditioner, öfverträffade i hållning sina efterträdare och besegrare. De hade utan tvifvel i syfte en sjelfständig politik, så vidt Sveriges förändrade läge det medgaf, och som gick ut på att samla dess krafter till framtida bruk. Denna politik var fredlig, men ej feg, och att de åt en mäktig granne velat uppoffra sitt fäderneslands bestånd och ära, för det de ej delade det öfvermod, som bedrog sig lika i skat-

tandet af egna, som af fienders krafter, är den orättvisaste beskyllning. I fråga om korruptionen var och *deras* tid visst ej ren, men, i förhållande till de följande, mindre tadelvärd. 1738 års riksdag flyttade väldet i den yngre adelns händer. Detta välde uppstod genom ett vädjande till hopens passioner, ej derföre mindre hopens, att denna hop mest var en adelig och passionerna krigiska. De, som framkallat dem, blefvo beroende af sina händers verk. Vi äro inga beundrare af en Arvid Horn och hans likar. Men att statsmanna-måttet i Sverige från dem till Gyllenborg och Tessin var i fallande, synes oss föga tvifvelaktigt. Den sednare Hattperioden var rikare på män, fast ej på lycka; och, med en förlorad sak, höjde sig dessa personligen kanhända ännu mer öfver sina efterföljare i väldet, än grundläggarne af deras parti stått under sina föregångare.

Emellertid steg korruptionen. — Det finnes några handskriftliga anteckningar till dess historia för denna tid af en Svensk häfdatecknare *), uppsatta efter revolutionen, ur hvilka vi, med förbigående af namn, låna följande drag. "Med penninge-utdelningen — säger författaren, sjelf en betydande riksdagsman från sednare Hattperioden — ville jag aldrig befatta mig, och således är väl i detta ämnet myc-

*) Rikshistoriegrafen Schönberg; de äro författade 1778.

ken styggelse mig obekant. Dock hade jag nog tillfällen att se och förspörja åtskilligt deraf, och efter 1772 omtaltes högt, hvad man förut var nödsakad att dölja. Före riksdagen 1727 har jag icke funnit spår, att penningar blifvit mera allmänt använda på riksdagarna. Åren 1719 och 20, vid frederna i Norden, vid Drottning Ulrikas och Konung Fredriks val, fingo väl några betydande män penningar, men den öfriga hopen hade ännu föga inflytande. Frankrike och England, förenade vid Hannoverska alliansen, hitsände mycket penningar, då Sveriges accession ansågs angelägen. Då köptes först fullmakter vid riksdagen. Till 1762 års slut ombyttes fullmakter ofta, så snart ett caput kom tillbaka till staden för att sälja sin fullmakt å nyo. Sedan Riddarhus-Ordningen blifvit utfärdad 1762 och fullmakterna blifvit mera beständiga, uppstegrades deras pris genast vid följande riksdagen, då Hattarne blefvo bedragne af den emellan dessa riksdagar skedda Konventionen, att ej uppköpa några fullmakter på båda sidor, men Mössorna emellertid handlade till sig sådana i tysthet på alla sidor. 6,000 daler kopparmynt för en fullmakt ansågs då ännu för oskäligt pris. — Men vid riksdagen 1771 fick man icke många fullmakter under denna summa, och mot riksdagens slut gåfvo Mössorna allmänt 12,000 daler. — Det var således

ett visst jordagods att vara caput. Man har sagt mig, att i en viss provins denna rättighet beräknades i ett sterbhus till christligt pris för äldsta sonen emot dess syskon. Några drogo vexel derpå, så att de togo afsked från sina sysslor och fingo vissa årliga pensioner af de hofs Ministrar, som de voro tillgifne. Korruptionen till de öfriga Ståndens val fordrade ej mindre omåttliga summor på hvardera sidan. Till slut kostade mestadels hvar väljande Prest 1,000 daler. Tio tunnor guld började ändtligen, på hvardera sidan, blifva en otillräcklig summa endast till riksdagsmansvalen. När dessa med oändlig möda voro besörjda, var det minsta vunnet, fastän ett parti ock fått pluraliteten. Det var ofta den bästa marknaden för det andra partiet att sedan köpa dem, som redan fått hvad de kunde vänta af den flock, till hvilken de först sålt sig, eller åtminstone måste det rådande partiet med nya omåttliga summor verka i alla stånd för att söka afvärja detta. Första attacken var till Talmansvalen. Mesta penningarna gjorde merendels utslaget. Ingenstädes kostade rösterna mer än i Preste-Ståndet för deras mindre antal. Vid 1771 års riksdag använde Mössorna tre tunnor guld i detta Ståndet ifrån riksdagens utblåsning, och tills de med *en* röst vunno Talmansvalet. — Korruptionen skedde ej endast med penningar. Andra gra-

cer, tjenster, rättegångsmåls vinnande m. m., tjente till samma ändamål. Deraf kom det beständiga motståndet vid riksdagarna mot enskilta måls frånskiljande från riksdagsgöromålen; och det var ett af de stora syftemålen för patriotiska medborgare vid riksdagen 1769*), att man hoppades, om denna gren af riksdagskorruptionen kunde undanrödjas, som tillika ledde till allmänna säkerhetens beständiga förstöring, så skulle korruptionen med penningar fordra så dryga summor, att utländska makter omsider måste dervid upptröttna. — Rättvisa, embeten, allt såldes. Man talade sällan utan med öppna händer till dem, som hade något att söka. Adeln vann litet deraf, i plenum, för dess stora mängd, men en del funno tillfällen att rikta sig i deputationerna. Borgare-Ståndet skördade mest på denna åker. En del Prester blefvo ej lottlöse, och Bönderne lärde af de öfriga. — Utom alla extraordinära behof vid alla riksdagar, fordrades stora summor till bord, klubbar och det månadtliga underhållet. Till slut voro de icke många, som ansågo det under sin värdighet att taga sådant underhåll. För många var det nödvändigt, som eljest ej kunnat lefva vid de långa riksdagarna. Somliga ackorderade om en viss summa för hela

*) Schönberg sjelf var en af de verksammaste i detta afseende.

riksdagen, andre togo stora summor under titlar af att hålla bord eller på annat sätt. — Menniskor, som aldrig varit korruptible, blefvo det hoptals af frestelsernas mängd, och jag ryste, då jag 1771 i April fick bref af en, som allt hittills varit fri från korruptionssmitta, men nu förmanade mig, att ej vara så samvetsgrann, utan föda mig som de andra. Vi hade hunnit så långt, att en god sak måste drifvas med samma medel, som höra till en komplott, såsom en Pulteney sade år 1733 i Engelska Parlamentet. Man kunde knappt förmå dessa korrumperade styresmän att sluta en riksdag, utan att de köptes, äfven att fatta beslutet om riksdagens slut. — År 1772 lofvade Grefve Osterman (Ryske Ministern) sina adherenter att få gage för längre tid, om de då midsommarstiden ville sluta riksdagen. Men fanatism och snålhet segrade, till större lycka för oss, emot dess kloka uträkning. Så länge en utrikes makt, af stridigt intresse mot fädernesländet, använde penningar vid våra riksdagar, kunde detta ej hindras utan med lika medel. Fransyska ministéren såg nog, att Sveriges styrka ej kunde ersätta de omåttliga summor, som måste kostas på oss. — Till slut ville Frankrike ej mer kasta bort millioner utan nytta, och man hade ej kunnat vinna någon tillgång till utvägar mot Rysslands välde, om icke den förre Konungen i Frank-

rike (Ludvig XV) af sin Drottning fått en så hög grad af välvilja för Sverige. — Fransyske Ministrarne hade ordres att spara i allt hvad någonsin ske kunde. År 1772 vid nyårstiden indrog Hattpartiet alla parti-penningar och all månadtlig utbetalning. Detta beslut var dock tillstyrkt härifrån. Efter revolutionen sade man, att det varit för att påskynda denna händelse, så att utan motstånd det rådande partiet med sin yrsla måtte göra allmänna missnöjet fullkomligt. Detta lät säga sig efter revolutionen; men jag har tviflat, det man följde någon så systematisk plan, emot hvilken många andra näst efteråt vidtagna steg skulle varit stridande. — Detta tror jag ha flutit af en viss herres *) mera välmenande än öfverlagda föreställning, att säkraste medlet till att häfva korruptionen vore, om endera delen upphörde dermed. Den andra delen fortfor likafullt. Nu hände deraf, att största hopen af dem, som ej kunde eller ej ville lefva vid riksdag utan betalning, vunnos af den andra sidan; och, om ej den lyckliga revolutionen räddat fäderneslandet, hade aldrig mera något motstånd varit möjligt emot den mäktigaste grannens öfvervälde. När man haft tillfälle känna all denna uselhet, så var det ej underligt om revolutionen var det största fröjdeämne för alla patriotiska

*) Troligen Grefve Carl Fredrik Scheffer.

medborgare. Alla regeringar kunna hafva sina svagheter; men hurudana de ock må kunna blifva under denna regeringen, så kunna de dock aldrig jemföras med all den jemmer, som riksdagsstyrelsen medförde." — Så långt denne tecknare.

Hvar och en, ännu ej hunnen till förderfvets djup, blyges egentligen att endast handla efter sitt enskilta intresse, då detta befinnes i uppenbar strid med det allmänna. Omfattar detta enskilta intresse deremot redan fleres, såsom en korporations, ett partis, så blir det dristigare; och kan det slutligen dölja sig under kappan af allmänt väl, så uppstår deraf det egna, men ganska vanliga förhållandet, att man får höra en *god* sak drifvas med hela oförskämdheten af *dåliga* bevekelsegrunder. Frihetstidens regering var en *ståndsregering*. Den började och den slutade med *ståndsstridigheter*. — Vi ha nämt, huruledes Ulrika Eleonoras underskrift på Adelns privilegier år 1719 utverkades utan de andra Ståndens samtycke och vetskap, hvarföre desse ock protesterade deremot. De upprepade denna protest vid 1720 års riksdag, hvilken derföre slutades i hast och med osämja. Ärendet skulle hvila till nästa riksdag, der Presterskapet, nu tillfredsställdt med 1723 års privilegier för sitt stånd, gaf efter, och de öfrige ständen följde; dock med så mycken motsträfvighet, att, oaktadt den så

kallade Differentie-Deputationens bemödanden, förlikningsförslaget nära blifvit tillintetgjordt. Emot Adelns i privilegierna förvarade företrädesrätt till rikets i synnerhet högre tjenster, satte Borgare-Ståndet vid 1723 års riksdag påståendet *) om civile embetens besättande till hälften af ofrälse män; och, ehuru detta togs så illa af adeln, att den i en egen *Konvention* **) förband sig med lif och gods "försvara sin dyrbara frihet," hvarmed krigsbefälet i de starkaste ordalag instämde, förente sig likväl de ofrälse stånden uti en *Reservationsakt* om vissa civile tjensters besättande af personer utom Adelsståndet, till jemvigtens bibehållande emellan fyra lika maktägande Ständer ***), hvilket ärende de dock förmälte sig vilja skjuta till framtiden: och denna reservation qvarblef i Ståndens protokoller, oaktadt Talmännen slutligen underskrefvo adliga privilegierna.

Ståndsregeringen var förnämligast en regering igenom det *första ståndet;* redan i följe af en viss nödvändighet, då någon öfvervägande makt väl skulle finnas ibland fyra maktägande, men till intressen ofta skilda Ständer. *Partiernas* band genom-

*) Memorialet ingafs i September 1723 och biträddes af de öfrige ofrälse stånden.

**) Af den 23 Sept. 1723.

***) Den 15 Okt. 1723.

löpte dessutom det hela och förenade eller söndrade. Men äfven för partierna stod adeln i spetsen; och först de *nya Mössorna* i sin opposition mot Hattpolitiken på Riddarhuset inkallade i sina leder så mycket ofrälst, att detta slutligen för det adliga befälet blef farligt och gjorde sak för sig. Naturligen borde de ofrälse ståndeu ha vändt sig till Konungen. Deras riksdagshjeltar af år 1771, för att ändtligen ock njuta sin del af friheten, vände sig i stället, och med förbittring, *emot* honom. Att Adeln, hvars privilegier på samma gång angrepos, derigenom blef till största delen dels neutral, dels gynnsam för revolutionen, var en betydande omständighet för ögonblicket. För ögonblicket, säga vi, ty man ihågkommer dervid ett annat tidskifte, då man ser samma Konung under följden af sin regering byta om inre bundsförvandter.

Den 1 Maj 1770 hade Rikets Råd af 13 sökande till vice-Presidentssysslan i Åbo Hofrätt på förslag uppfört Lagmannen Stjerneld, Revisions-Sekreteraren Wallencreutz och Lagmannen Wallenstjerna, ehuru Lagman Palén och Hofrätts-Rådet Tollstedt voro, näst Lagman Stjerneld, de äldste af de sökande. Skälet till deras uteslutande för deras ädlige medtäflare var, att vice-Presidents-embetet räknades ibland de högre tjenster, hvilka, enligt 1723 års privilegier, blifvit Ridderskapet och Adeln

förbehållne. Rådsprotokollet härom utkom i tryck under titel af: *"Ofrälsemäns sent omsider tydligen förkunnade öde* m. m.," och drog med sig en flod af partiskrifter om Frälse- och Ofrälse-Ståndens rättigheter *), som redan före riksdagen utmärkte detta såsom förnämsta tvisteämnet, och under dess lopp födde af sig en mängd förslag, dels till särskilta privilegier för Borgare- och Bonde-Stånden, dels till gemensamma privilegier för Svenska *Odalfolket,* med hvilken benämning man började skilja sig ifrån det så kallade *Adelsfolket.* Snart inblandade sig bitterheten af denna strid i alla andra riskdagsämnen. Den 22 Aug. 1771 blef en beredning satt af 16 Sekreta Utskottets Ledamöter och 4 adjungerade af Bonde-Ståndet, att öfverse och granska 1751 års Konungaförsäkran och ingifva förslag till en ny. Då förslaget blifvit sålunda uppgjordt och hemställdt till Plena, förordnade dessa ett sammanträde af hela Sekreta Utskottet, Sekreta-Deputationen och 25 deputerade af Bonde-Ståndet till dess ytterligare genomseende. Inför detta anmälte Borgare-Ståndet genom sin Talman Borgmästaren och

*) De finnas uppräknade i en särskilt skrift: "Kort underrättelse om Frälse- och Ofrälse-ständen i Sverige, jemte förteckning på de i den sist uppkomna tvisten om befordringsrätten utkomne skrifter. Stm i Maj 1771." — De uppgingo af alla slag på ett år till inemot hundrade.

nu af Ständerne nämda Justitiekansleren Sebaldt den 18 Sept., att då Riksfäderna redan vid 1719, 1720 och 1723 års riksdagar fastställt, att privilegier för Ofrälse-Ständen skulle utgifvas, så fort de hunno samlas, och Ridderskapet och Adeln endast under detta förbehåll sistnämde år erhållit sina privilegier, så syntes nu, efter femti års förlopp och vid en ny Konungs uppträde på thronen, tiden inne att uppfylla detta löfte, och i den nya Konungaförsäkran så befästa Ofrälse-Ståndens rättigheter, att de finge helgden af en grundlag. Det var en reaktion af de nya Mössorna emot hela den föregående frihetstiden. Dertill kom särskilt partiets reaktion mot 1769 års riksdag. Ständerna hade då högtidligen tackat Konungen för dess beslutsamhet, emedan han genom sin afsägelse föranledde riksdagskallelsen: de hade offentligen förklarat sitt välbehag öfver Collegierna och Embetsverkens uppförande vid samma tillfälle. Nu uppstod Prosten Kröger, en häftig Mössa, som 1769 blifvit utvoterad ur sitt stånd, och yrkade, att Konungen ej blott skulle förbinda sig att sjelf *oafbrutet* regera, utan ock med högsta onåd anse och såsom ett *högmålsbrott* låta heifra, derest några af Rikets Råd eller andre rikets embetsmän, under hvad sken det vara måtte, skulle, på längre eller kor-

kortare tid, sitt embetes förvaltande undandraga. Propositionen omfattades ifrigt; och med dessa nya svårigheter belastadt återkom ämnet, efter många omvägar, ändtligen till Ständerna, af hvilka de Ofrälse-Ständen gillade det i enlighet med de nyss yttrade åsigterna författade förslaget, under det Adeln afslog det och ville förblifva vid 1751 års Konungaförsäkran, åberopande tillika, att denna ägde egenskapen af grundlag, och att, i följe af 1766 års förordning om lagarnes verkställighet, ingen grundlagsförändring kunde beslutas vid samma riksdag den blifvit föreslagen. I stridighet med denna grundsats, hvars tillämplighet de öfriga bestridde, yrkade likväl Adeln äfven vissa tillägg till 1751 års försäkran. I den vidlyftiga skriftvexlingen emellan Adeln och de öfriga Ständen inlåta vi oss ej *). Det gick så långt, att Ofrälse-

*) Ibland Adelns anmärkningar var, att de Ofrälse-Ständen i 9 § af Konungaförsäkran insatt, det vid tjensters besättande, så under civil- som krigsstaten, personernas bepröfvade skicklighet, förtjenst och erfarenhet *endast* borde afses, hvilket Adeln förmente vara emot 2 § af adeliga privilegierna och ville bibehålla ordet *förnämligast*. I 5 §, der, enligt 1751 års försäkran, Konungen lofvar att städse instämma med *samtlige* Rikets Ständer, hade de Ofrälse-Ständen uteslutit ordet *samtlige*; derigenom bindande Konungen vid Ständernas pluralitet. Der-

Ständen slutligen befallde sitt förslag, såsom af tre Stånd bifallet, expedieras till Konungens underskrift, under det Adelns ledamöter i Expeditions-Utskottet protesterade och aflägsnade sig. Det hade utan tvifvel kommit till en för konungamakten gynnsam brytning emellan Ständerna sjelfva, om ej just denna fara tillvägabragt ett slags förlikning, i hvilken Adeln på det hela visade sig eftergifvande; hvaremot Ständerna, vid Konungaförsäkrans öfverlemnande till Konungens underskrift, särskilt förklarade, att, ehuru under beredningen skiljaktiga meningar uppkommit om privilegier och deras tillämpning, Riksens Ständer likväl uppenbarligen ville förklara, att intet Stånds välfångna rättigheter och privilegier härigenom kunna anses i någon måtto rubbade. Att Konungen *oafbrutet* skulle regera, inkom i Konungaförsäkran. Deremot uteslöts förbudet mot embetsmäns inaktivitet, såsom högmålsbrott; utan skulle detta blifva ämne för ett särskilt Ständernas bref *).

Midt under denna strid, som upptog öfver sex månader, kallade Konungen den 28 Nov. 1771 till

---

emot protesterade Adela, ehuru särskilt i Konungaförsäkran förklaras, att till *privilegiers* ändring fordras alla 4 Ståndens bifall.

*) Se den vidlyftiga berättelsen om Konungaförsäkran i Riksdagstidningar 1772, N:ris 30—36.

sig Landtmarskalken och de öfrige Talmännen för Ständen. I närvaro af fyra Rikets Råd (han hade förut samma dag tillkännagifvit sin afsigt i Senaten) framställde han för dem faran af deras egen och nationens söndring, erinrade sjelf, att denna vore säkraste vägen till enväldet, i fall han lika med Konungar före honom ville begagna sig af benigheten, besvor dem att sämjas och erböd sig sjelf att blifva medlare, hvarom han önskade det Ständerna måtte underrättas. — Talmännen svarade undvikande, med undantag af Sebaldt, som öppet förklarade, att han till Ständerna ej kunde framföra någon Konungens proposition, som ej komme ur Rådkammaren. I sitt stånd förklarade Landtmarskalken, att Kongl. Maj:t hållit ett tal, hvars innehåll lagarna ej tillät honom att omtala. Emellertid egnade Ständerna derföre en tacksägelse åt Konungen, hvars bemedling för öfrigt blott blef ett nytt parti-ämne. Ibland andra faktionsnamn får man nu äfven höra talas om *Komponister* och *Antikomponister*; och, då talet i landsorterna blef tryckt och föranledde åtskilliga yttranden i tidningarna, beifrades denna tryckning såsom ett högmålsbrott. — "Hvad bitterhet — skrifver Rikshistoriegrafen Schönberg till en sin vän, den 21 Febr. 1772 *), "skall det icke förorsaka, när Kungens i sig sjelf för-

*) I Bergii Samlingar.

träffliga tal förbjudes som ett pasquill, och det trumlas efter den, som låtit trycka det! — Ju mera bågen spännes mot Kungen, desto mera deltagande måste det snart eller sent väckas för honom i landet, till dess bågen brister och det svänger om på en annan sida."

I sådan sinnesstämning firades Gustaf III:s kröning den 29 Maj 1772. — Den 4 föregående hade Ständerna i 20 punkter afgifvit ett ganska vidlyftigt yttrande om Rådets förhållande och förvaltning sedan sista riksdag *). För första gången var detta yttrande offentligt, men rörde endast inre ärender. Det mesta går ut på obetydligheter. Af den anda, hvari denna skrift är författad, vilja vi endast anföra ett bevis. Konung Adolf Fredrik hade för egen räkning år 1768 låtit inkomma ett litet parti gröfre jernsaker, hvilka det med honom stridiga Rådet befallde åter utföras, "emedan lika så god, om icke bättre vara i Sverige kunde förfärdigas." Att det vid 1769 års riksdag å nyo för en tid styrande Hatt-Rådet återkallade detta beslut, blef en anledning till anmärkning. "Ehuru — heter det — Hans Kongl. Maj:t sjelf åstundade berörde jernsakers lösgifvande, och ehuru deras värde ej öfversteg 137 R:dr, och de ännu stodo qvar på Packhuset, så hade dock visserligen högstbe-

*) Se Riksdagstidningar för 1772; N:ris 43—48.

målte Hans Majt öfverlemnat sig åt lagarna och sin allmänt kända ömhet för Svenska arbetare, allenast Herrar Riksens Råd, medelst underdåniga påminnelser, fullgjort deras embetes pligt." Sju Riksens Råd förklarades förlustige sina embeten *). Trenne hade genom frivilligt afsked undandragit sig detta öde **). — De lediga platserna fylldes till en del med så mycken möda, att det kom i öfvervägande vid riksdagen, om man ej kunde tvingas att emottaga Rådsembetet.

På räfsten mot Rådet följde en annan mot flere Landshöfdingar, som hotades med afsättning, emedan de inblandat sig i riksdagsmannavalen. Öfver dessa val bestämde i allmänhet Ständerna godtyckligt. Det herrskande partiet i de Ofrälse-Ständen utvoterade dem, som ej ville rösta enligt dess afsigter. — Pluraliteten, såsom Konungen ock yttrade i sitt tal, satte sig öfver lagen. — Den gamle Nordencrantz ref åter upp anklagelserna mot de fordna Vexelkontoren, och hade nära lyckats att dermed åstadkomma ett af de förnämsta Stockholmska handelshusens ***) ruin. Man begyn-

*) Rudenschöld, Bjelke, Ulrik Scheffer, v. Hermansson, Beckfriis, Posse, Bark. Den förste hade 1769 blifvit återkallad och alla de öfrige då invalde i Rådet.

**) Hjärne, von Stockenström och von Snoilsky.

***) Finlay och Jennings.

te tala om att hålla efter rika medborgare, och om listor, som i detta ändamål blifvit uppgjorda. Adeln lemnade till en stor del riksdagen. Biskoparne tego. Rösten och makten hade kommit till de lägre Mössorna, som styrde Bondeståndet, och i Preste- och Borgareståndet (af hvilka det sednare visade sig synnerligen häftigt) instämde med hvarandra; ehuru denna enighet begynte äfventyras, t. ex. då den vid denna riksdag så myndige Borgmästaren Sundblad från Eskilstuna ånyo upptog den 1769 af de öfriga Ständen väckta frågan om Presternas *vederlag* *). I allmänhet uppträda Borgmästare och Prostar, såsom de mäktigaste riksdagsmän. Prester och Borgare i Sekreta Utskottet besluta *emot* Adeln, att Ryska alliansen skyndsamt, ännu innan riksdagens slut, skall förnyas **). De ledande männen anade ingalunda det före-

*) Allt sedan 1765 hade i Presteståndet visat sig en stor obenägenhet mot Adeln, som ökades genom ståndsstridigheter angående tionden af Säterier. Vid sistnämde Riksdag hade Presterna förklarat: "att ingen, ehuru han vara må, som antingen vore född frälseman eller för sina barn adelig sköld erhållit, skulle i ståndet äga säte och stämma." Beslutet, tydligen riktadt mot adlandet af Biskopars barn, upphäfdes åter vid 1769 års Riksdag, då Hattarna i ståndet hade öfverhanden. 1771 blef förhållandet i detta afseende omvändt.

**) Sekreta Utskottets protokoll den 21 Juli 1772.

stående slutet af deras egen makt. En ledamot af Borgareståndet — berättar en författare, som vi ofta om dessa tider citerat *) — skref näst före revolutionen till sin hustru: "Vi äro nu så befästade i väldet, att ingen dödlig makt kan taga oss derifrån." Revolutionsdagen gömde han sig, och skref till sin hustru: "Jag vill med dessa rader endast låta min k. hustru veta, att jag lefver."

Det sätt, hvarpå allmänna nöden behandlades, må blifva sista draget i målningen! — Det herrskande partiet syntes ha föresatt sig att dermed plåga Konungen. Vid fråga om fyllandet af statsbristen, hvartill man ville att Konungen skulle uppgifva utvägarna, ehuru alla medel dertill voro Ständernas egna, lät Sekreta Utskottet förstå, att det så mycket mer fann sig dertill befogadt, som, ehuru landets beklagliga ställning vore bekant, ej *denna*, utan endast det kungliga dödsfallet varit orsaken till närvarande urtima riksdag. Så litet kunde de förlåta Konungen den del han såsom Kronprins, med åberopande af den allmänna nöden, tagit i 1769 års händelser. Nu hotades landet af hungersnöd. Tullfrihet beviljades väl för all med Svenska skepp införd säd; men Stockholms handlande förklarade, att de ej mot blotta tullfriheten kunde åtaga sig att förse riket med

*) Schönberg l. c.

erforderlig spannmål. *) Redan om hösten 1771 föreslogs att förbjuda brännvinsbränningen. Olyckligtvis var detta äfven ett partiämne. Hattarna hade alltid sökt att inskränka och år 1756 alldeles förbudit brännvins tillverkande. Med Mössornas började inflytelse 1760 blef brännvinet lösgifvet, stod sedermera ibland deras åtlan på rikets oundgängliga inkomster, var ett af deras medel att verka på Bondeståndet, och försvarades äfven nu med häftighet. Den 29 Nov. 1771 föredrogs i Sekreta Utskottet ett Betänkande öfver medlen att förekomma nöden, af en Kommité, i hvilken Konungen sjelf deltagit. Spannmålsbehofvet, säges det, kommer att uppgå till flera hundra tusen tunnor, och då ett brännvinsförbud — det enda möjliga besparingsmedlet, — *emot* Ständernas förklarade tanka, ej kan mer sättas i fråga, återstår endast införseln från främmande orter. På detta meddelande, tydligen ämnadt att å Ståndernas sida framkalla en verksamhet, som ej stod i Konungens makt, fann Sekreta Utskottet ingenting vidare vara att tillgöra, än att tacka Kongl. Maj:t och uppmuntra honom att på allt sätt söka förekomma nöden; och under det den vigtigaste angelägenhet så behandlades, föreslog Borgmästaren

*) Sekreta Utskottets Protokoll 31 Juli, 3 Aug. 1771.

Cervin att förbud mot *puders* tillverkande af hvete; hvilket Sekreta Utskottet framdeles ville taga i öfvervägande *). Den 2 April 1772 i anledning af klagan om hungersnöden i Wermland och Dalarna, vet Sekreta Utskottet ingen annan råd, än att på ministeriel väg låta begära import af 10 till 12,000 tunnor Hafra från England; hvarvid Hofkansleren Baron Bunge upplyste, att spannmålsutförsel nu vore i England förbuden. Slutligen gåfvos betydande förskotter åt en handlande i Stockholm för att uppköpa spannmål, som till de behöfvande skulle utlånas, emot betalning nästa år; hvarvid först mäklades med villkoren, så att köpmannen ej ville uppfylla kontraktet **), och försäljningspriset slutligen bestämdes så högt, att Bondeståndets knot måste tystas med mutor till en dess ledare ***). Skriften: *Mörksens rike och vålligheter, tecknade till åminnelse af nu varande hunger och dyra tid*, som den 21 Juli 1772 såsom upprorisk anmältes i Sekreta Utskottet, föranledde redan å de herrskande partimännens sida de första fåfänga säkerhetsmåtten emot den revolution, som den 19 Aug. 1772 utbröt och utan

*) Sekreta Utskottets protokoll den 29 Nov. 1771.

**) Sekreta Utskottets protokoll den 9 April 1772.

***) Schönberg till Bergius, i den sednares samlingar.

blodsutgjutelse fullbordades. Att förtälja den, tillhör Konung Gustaf III:s historieskrifvare.

Och här nedlägga vi vår penna. Vi ha teknat en tafla med mörka skuggor. Vi ha bemödat oss om sanning och oväld; men måste erkänna, att hvad vi framställt ändå ej innefattar *hela* sammingen om fäderneslandets tillstånd under denna tid. Vår tafla har förnämligast haft till föremål regeringssättet med dess driffjädrar och följder. Men *regeringarnas* historia är sällan fullständig *folkets*; och det gäller lyckligtvis äfven om den tid, med frihetens namn, som vi sökt skildra. Ser man på denna tids politiska inrättningar, så äro de osammanhängande och i sitt utslag skadliga; ser man åter på de krafter, som inom landet på samma tid utveckla sig, så äro dessa i många afseenden beundransvärda. Till en viss grad har denna tid gynnat denna utveckling. Partier egga, fast söndra; de föda täflan. Varaktig blir likväl blott nyttan deraf, så vida täflan riktas åt ett gemensamt, stort och allmänt mål; eljest sprider och förlorar den sig på afvägar, hvilket här blef fallet. Men ej endast åt denna täflan får man tillskrifva frihetstidens fruktbarhet på krafter och gåfvor. Hela det föregående Sverige inverkade

här på det närvarande. Huru länge var det ej sedan fäderneslandet i sjelfva verket njöt *fredens* välgerningar! — Efter hundraåriga krig, först under Carl XI ett fredstillstånd, fullt af våldsamma inre förändringar; derpå åter med Carl XII idel krig, slutligen utan mål och utan hopp! Skulle hos ett sådant folk, äfven med allt hvad det lidit och förlorat, freden ej ändtligen bära fredens frukter? Också kommo de med hast, ända till fredens öfvermod, i stället för krigets. Man märker en stilla, en snar förkofran, först i välstånd, sedan i ovanliga snillegåfvor. Välståndet var ända till Finska kriget i jemt stigande. De gamla Mössornas fredliga politik var gynnande derför. Man ser föga grund för deras efterträdares klagan öfver vanmakten i rikets handel och näringar. Dessa blomstrade väl långsammare än under Hattarnas händer, som hyllade den mer lysande än gagneliga satsen, att staten borde vara deras förläggare, men säkrare och naturligare. Det första Svenska Ostindiska kompaniet (1731), som, oaktadt tillfälliga olyckor, lemnade en ovanligt stor vinst, tillhör denna äldre period, liksom *Alströmers* första bemödande för Svenska slöjdernas uppkomst. — Det Svenska snillet begynte redan förkunna den vår, som snart rikare skulle framblomstra, under Adolf Fredrik och Lovisa Ulrika,

hvilka begge, men isynnerhet Drottningen, älskade vettenskaper och konster och hedrade deras idkare. Språket renade sig med Dalin. Svenska lagfarenheten har ej haft en mognare ålder än den, som utmärktes af Nehrman (Ehrenstråle) och 1734 års lag; om också i denna väg, mer än i andra, betydliga förarbeten blifvit gjorda. Den granskande lärdomens fackla hade hos oss blifvit tänd med Erik Benzelius, filosofiens med Anders Rydelius. Polhem var denna, såsom redan en föregående tids under i mekanisk fyndighet. Klingenstjerna bildade sig till Sveriges förste geometer, Anders Celsius till dess förste astronom, Rosén (von Rosenstein) till Svenska läkarekonstens fader, och Linné till lagstiftare i naturens kännedom. Med inrättningen af Svenska Vettenskaps-Akademien — en frivillig förening af dessa män och deras likar — hade sådana snillen växt till män, som gåfvo Sverige ett ärofullt namn äfven i den menskliga kunskapens häfder. *) Och af huru många följdes de ej, i olika riktningar och på skilda fält! Linné en-

*) Vettenskaps-Akademien fick på ansökning af den unge Höpken kunglig tillåtelse att utgifva sina handlingar 1739. Han var Vettenskaps-Akademiens förste Sekreterare och Linné dess förste President. Vitterhets-Akademien stiftades genom Lovisa Ulrika 1753. Målare- och Bildhuggare-Akademien hade redan 1735 blifvit inrättad.

sam anför en skara, som sprider sig i alla verldsdelar. Wilke och Wargentin inom fysiken och astronomien, Cronstedt, Svab, Johan Gotschalk Wallerius i Bergsvettenskapen, Anders Berch i allmänna hushållningen, Ihre i filologien och kritiken, Lagerbring, Botin, Schönberg i historien, äro namn tillhörande samma tid, som räknade Mecenater sådana som Gustaf Bonde och Tessin, vältalare sådana som den sistnämde och Höpken, skalder sådana som Gyllenborg och Creutz, store embetsmän i alla grenar, och köpmän, bildade såsom Alströmer, Plomgren, Claes Grill och Salgren. — Frågar man, huru en så rikt begåfvad tid kunde allt mer förlora sig i svaghet och förvirring; så torde närmaste upplösningen på gåtan vara att den var underkastad en regering af söndrade interessen, i hvilken hvarken *Konung* eller *Folk* ägde någon gällande röst.

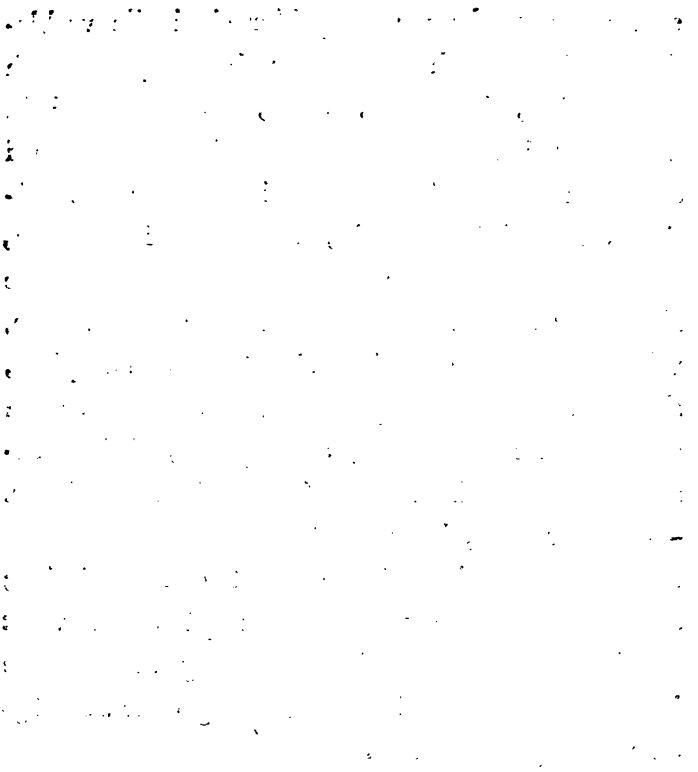

Rättelser.

Sid.	*rad.*		*står:*	*läs:*
61	18		— kronornas förening	— kronorna
64	6		— Petterburg	— Pettersburg
65	6	*nedifrån*	— fullmakt,	— fullmakt.
67	6	*dito*	— Råsded	— Rådsed
71	9	*dito*	— Ridsdag	— Riksdag
89	8	*dito*	— den *)	— den **)
93	5	*dito*	— den	— det
211	2	*och flerestädes*	— senare	— sednare
214	2	*nedifrån*	— låt	— lät
222	12		— anförtrodt	— anförtrott
255	9	*nedifrån*	— malhereuse	— malheureuse
263	4	*dito*	— truppar	— trupper
270	17		— paskiller	— pasqviller
275	1	*och flerestädes*	— enskild	— enskilt
292	4		— äggat	— eggat
293	8	*och flerestädes*	— särskilda	— särskilta
ibidem	12		— den föreskrift att	— *uteslutes*
300	*sista raden*		— probaliteter	*läs:* probabiliteter
335	14		— sig sjelf	— sjelf
336	1		— föranlåter	— föranlåta
344	6		— välbestäldte	— välbeställde

Widener Library
3 2044 092 556 489